

**ÖZEL EĞİTİM İLKOKULU SERBEST ETKİNLİKLER DERSİNE
İLİŞKİN ÖĞRETMEN VE EBEVEYN GÖRÜŞLERİNE DAYALI DURUM
ÇALIŞMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Tuğba TÜRKER KAYA

Eskişehir 2022

**ÖZEL EĞİTİM İLKOKULU SERBEST ETKİNLİKLER DERSİNE
İLİŞKİN ÖĞRETMEN VE EBEVEYN GÖRÜŞLERİNE DAYALI DURUM
ÇALIŞMASI**

Tuğba TÜRKER KAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Aysun ÇOLAK

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Temmuz 2022**

JÜRI VE ENSTİTÜ ONAYI

ÖZET

ÖZEL EĞİTİM İLKOKULU SERBEST ETKİNLİKLER DERSİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN VE EBEVEYN GÖRÜŞLERİNE DAYALI DURUM ÇALIŞMASI

Tuğba TÜRKER KAYA

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Temmuz 2022

Danışman: Doç. Dr. Aysun ÇOLAK

Araştırmanın amacı, özel eğitim ilkokulunda 1., 2. ve 3. sınıfta öğrenim gören hafif düzeyde zihin yetersizliği olan öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenlerinin ve bu öğrencilerin ebeveynlerinin serbest zaman ve “serbest etkinlikler dersi”ne ilişkin görüşlerinin ne olduğunu ve öğretmenlerin bu dersi nasıl yürüttüklerini ortaya koymaktır. Katılımcı grubunu Milli Eğitim Bakanlığı’na (MEB) bağlı hafif zihin yetersizliği olan bireylerin eğitim gördükleri ilkokulda çalışan yedi özel eğitim öğretmeni ve bu okulda 1., 2. ve 3. sınıfta çocuğu eğitim alan beş anne oluşturmaktadır. Nitel araştırma yaklaşımlarından durum çalışması deseniyle gerçekleştirilen araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme, belge incelemesi ve araştırmacı günlüğüyle toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeyle elde edilen veriler MAXQDA 2020 programı kullanılarak tümevarım analiziyle, belge incelemesiyle elde edilen veriler ise betimsel analizle analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular; özel eğitim öğretmenlerinin ve annelerin serbest zaman kavramını benzer şekilde tanımladıklarını, serbest zaman etkinliklerine ilişkin görüşlerinin de benzer olduğunu ortaya koymuştur. Katılımcılar zihin yetersizliği olan bireyler için serbest zamanın önemli olduğu, bu zaman dilimini değerlendirmeleri için çeşitli sınırlılıkların bulunduğunu, ebeveyn ve öğretmenlerin iş birliği içinde olmasının gereklilik olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlerin “serbest etkinlikler dersi”ne ilişkin bilgi eksiklikleri olduğu, dersin öğrenciye katkı sağladığı ancak uygulama ve planlamada sorunların yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler dersin etkili ve verimli geçmesi için materyal desteğinin sağlanması, branş öğretmenleriyle iş birliğinin yapılması, derse ilişkin programın geliştirilmesi gibi önerilerde bulunmuşlardır. Araştırmada elde edilen bulgular alanyazınla ilişkilendirilmiş, uygulamaya ve ileri araştırmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Özel eğitim, Zihin yetersizliği, Serbest zaman, Serbest zaman etkinlikleri, Serbest etkinlikler dersi.

ABSTRACT

CASE STUDY BASED ON THE OPINIONS OF TEACHERS AND PARENTS REGARDING THE SPECIAL EDUCATION PRIMARY SCHOOL LEISURE TIME ACTIVITIES COURSE

Tuğba TÜRKER KAYA

Department of Special Education

Anadolu University, Graduate School of Educational Sciences, July 2022

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Aysun ÇOLAK

This study aimed to examine how the teachers conduct this lesson and the views of the special education teachers of students with mild intellectual disability who were studying in the 1st, 2nd and 3rd grades of special education primary school, and the families of these students about the leisure time and “leisure time activities course”. The participants were seven special education teachers working in a primary school of the Ministry of National Education (MoNE), where individuals with mild intellectual disability are educated, and five parents whose children received education in the 1st, 2nd and 3rd grades of this school. The case study design, one of the qualitative research approaches, was adopted, and the data were collected using semi-structured interviews, document reviews and a researcher diary. The interviews were analysed via the MAXQDA 2020 program, and descriptive analysis was used for the data of document analysis. Findings reported that special education teachers and parents had a similar definition for the concept of leisure time and similar views on leisure time activities. According to participants, leisure time was important for individuals with intellectual disability, there were various limitations for them to evaluate this period, and families and teachers should cooperate. Besides, it was found that the teachers had a lack of knowledge about the "leisure time activities course", that the course contributed to the students, but there were problems regarding implementation and planning. Teachers made suggestions such as providing material support, cooperating with branch teachers, and developing the syllabus for the course in order for the course to be effective and productive. The findings were discussed in line with the literature, and suggestions were made for practice and further research.

Keywords: Special education, Intellectual disability, Leisure time, Leisure time activities, Leisure time activities course.

TEŞEKKÜR

Lisans eğitimimden bu yana disiplinine hayran olduğum, bu çalışmamızın yürütülmesi sırasında benden desteğini ve deneyimlerini esirgemeyen, her soruma içtenlikle cevap veren, bazı kaçırılan fırsatların güzel bir şansa dönüşebileceğini gösteren değerli tez danışmanım Doç. Dr. Aysun ÇOLAK'a minnettarım. İyi ki yollarımız tekrar kesişmiş.

Tez jürimde yer alarak değerli görüşleriyle tezime ve lisans eğitimimde tanıştığım öğretmenlik yaşantımda bana katkı sağlayan, birçok şey öğrendiğim özellikle uygulamalı davranış analizi dersini kendisinden alan şanlı bir öğrenci olarak sayın hocam Prof. Dr. Sezgin VURAN' a teşekkür ederim.

Lisans ve lisansüstü eğitimimde aldığım dersleri sayesinde serbest zamana olan ilgilimi arttıran, tez konumun belirlenmesinde bana ışık tutan, tezime sağladığı katkılar için Dr. Öğr. Üyesi Nuray ÖNCÜL hocama teşekkür ederim.

Tez jürimde yer alan hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Dilruba KÜRÜM YAPICIOĞLU ve Dr. Öğr. Üyesi Esra ORUM ÇATTIK'a tezime ayırdıkları zaman ve değerli görüşleri için teşekkür ederim.

Tez yazım sürecimde benden deneyimlerini ve desteklerini esirgemeyen, başım sıkıştığında ulaşabildiğim, katılımcılara ulaşmamda yardımcı olan, yapabileceğime gönülden inandıklarını bildiğim hocalarım Araş. Gör. Hamdi GÖNÜLDAŞ ve Araş. Gör. Mustafa ÇAKMAK'a destekleri için teşekkür ederim. Tezimin üçüncü bir gözü olan, bilgi ve deneyimleriyle bana yol gösteren Araş. Gör. Ömer Faruk TOPRAK'a da ayırdığı zaman ve verdiği emekler için teşekkür ederim.

Araştırmaya katılmayı kabul eden yaşadıklarını ve deneyimlerini benimle paylaşan ailelere ve meslektaşlarıma içtenlikle teşekkür ederim.

Katılımcılarla görüşmelerimin gerçekleşmesi için kurumlarının kapılarını açan başta Ali YÜCE ve Suat ACAR olmak üzere İlker KÖSEOĞLU ve Özlem GÖRMEZ'e teşekkür ederim.

İyi ki tanıdığım dediğim, lisans eğitimimden bu yana eğitim hayatımda rol alan, her düştüğümde beni kaldıran, her fırsatta ve hayatımın her alanında bana verdiği destekler için canım arkadaşım Esra DÖNMEZ'e; çocukluğumdan bu yana her başım sıkıştığında, yardıma ihtiyacım olduğunda yanımda olduğu için Seher ŞAHİN'e teşekkür ederim.

Bu süreçte beni yalnız bırakmayan, aynı yolda yürüdüğümüz, bunaldığımızda birbirimizden destek aldığımız, benim hiçbir sorumu cevapsız bırakmayan arkadaşlarım Ömer Faruk GÖNEN ve Furkan TAVŞAN' a; stresimi en çok yansıttığım partnerim Recep YILDIZ'a verdiği destek ve yardımları için teşekkür ederim.

Hayatım boyunca beni her alanda destekleyen, aldığım kararlarda hep yanımda duran, bana nasıl ebeveyn olunması gerektiğini gösteren canım annem Cemile TÜRKER ve canım babam Şaban TÜRKER'e minnettarım.

Hayatımı güzelleştirdiği ve daha güçlü bir kadın olmamı sağladığı için sevgili eşim Fatih KAYA'ya teşekkür ederim.

Kardeşlik duygusunu sonuna kadar tattırdığı üzerine bir de teyzelik duygusu kattığı için canım ablam Elif TÜRKER ÇORAPSIZ'a; minicik yüreğine dünyayı sığdırdığını bildiğim biricik yeğenim Gülce ÇORAPSIZ'a hayatımda oldukları için teşekkür ederim. “Öğretmen oldun, hala mı okuyacaksın kızım?” sözleri kulağımda çınlayan, bu süreci tamamladığımı görmesini çok istediğim anneannem nurlar içinde uyu...

Tezimi lisansüstü eğitimime başlamanın da en büyük şansın o olduğunu bildiğim canım kızım Tuğçe Kaya'ya ithaf ediyorum: Her ne kadar bu süreçte yorulsam da eve geldiğimde, seni gördüğümde bana mutluluk verdiğin için, bana annelik duygusunun ne kadar güzel olduğunu hissettirdiğin için teşekkür ederim kızım. Bana ışıldayarak bakan gözlerin hep ışıldamaya devam etsin.

Tuğba TÜRKER KAYA
Eskişehir, 2022

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlak ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Tuğba TÜRKER KAYA

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiv
SİMGELER VE KISALTMALAR	xvi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Zihin Yetersizliği.....	3
1.1.1. Zihin yetersizliği olan bireylerin eğitimi	5
1.2. Bağımsız Yaşam Becerileri.....	7
1.2.1. Serbest zaman	8
1.2.1.1. Serbest zaman tanımı	8
1.2.1.2. Serbest zaman etkinlikleri.....	9
1.2.1.3. Serbest zaman etkinlikleri ve aileler	10
1.2.1.4. Serbest etkinlikler dersi.....	11
1.3. İlgili Araştırmalar	12
1.3.1. Nicel araştırmalar.....	18
1.3.2. Tek denekli araştırmalar	20
1.3.3. Nitel araştırmalar	23
1.3.4. Karma araştırmalar	24
1.4. Araştırmanın Gereksinimi	26
1.5. Amaç.....	28

	<u>Sayfa</u>
1.6. Önem	29
2. YÖNTEM	30
2.1. Araştırmanın Deseni	30
2.2. Ortam	31
2.3. Katılımcılar	32
2.3.1. Özel eğitim öğretmenleri.....	33
2.3.2. Ebeveynler.....	34
2.4. Araştırmacı ve Araştırmacının Rolü.....	34
2.5. Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması.....	35
2.5.1. Katılımcı demografik bilgi formu	36
2.5.2. Yarı yapılandırılmış görüşme formu	36
2.5.2.1. Yarı yapılandırılmış görüşmelere ilişkin bilgiler	38
2.5.2.2. Görüşme ilkeleri.....	40
2.5.3. Belge inceleme formu	41
2.5.4. Araştırmacı günlüğü	42
2.6. Verilerin Analizi	42
2.6.1. Analiz öncesi hazırlık süreci.....	43
2.6.2. Verilerin analiz süreci	43
2.6.2.1. Kodların oluşturulması	44
2.6.2.2. Temaların oluşturulması	44
2.6.3. Verilerin geçerliği, güvenirliği ve inanırlığı	45
2.6.3.1. Verilerin geçerliği.....	45
2.6.3.2. Verilerin güvenirliği ve inanırlığı	46
2.7. Etik	47
3. BULGULAR	48
3.1. Görüşme Verilerine İlişkin Bulgular.....	48

3.1.1. Özel eğitim öğretmenleriyle yapılan görüşmelere ilişkin bulgular..	48
3.1.1.1. Öğretmenlerin serbest zaman algısı	49
3.1.1.1.1. Serbest zaman tanımı	50
3.1.1.1.2. Serbest zaman etkinlik türleri	52
3.1.1.2. ZYOB için serbest zamanın önemi	53
3.1.1.2.1. Güçlü yönler ve duygulara farkındalık	54
3.1.1.2.2. Sosyal beceriler	55
3.1.1.2.3. Dinlenme fırsatı	56
3.1.1.3. ZYOB'in serbest zamanlarının değerlendirilmesi	56
3.1.1.3.1. Çocuğun özelliklerinin desteklenmesi	57
3.1.1.3.2. Aile katılımı/iş birliği	59
3.1.1.3.3. Etkili ve verimli serbest zaman önerileri	60
3.1.1.3.4. Okuldaki serbest zaman dilimlerini etkileyen etmenler	61
3.1.1.3.5. Sınırlılıklar	64
3.1.1.4. Öğretmenlerin SED'e bakış açısı	64
3.1.1.4.1. SED algısı	66
3.1.1.4.2. SED'de yapılan etkinlikler	68
3.1.1.4.3. SED'de yapılan etkinlikleri etkileyen etmenler	72
3.1.1.5. SED'i planlama ve uygulama	73
3.1.1.5.1. SED içerik hazırlama süreci	74
3.1.1.5.2. SED'de kullanılan yöntem ve teknikler	77
3.1.1.5.3. SED'de kullanılan materyaller	79
3.1.1.5.4. SED'i değerlendirme	80
3.1.1.6. SED'in katkıları	81
3.1.1.6.1. Öğrenmeye katkısı	82

	<u>Sayfa</u>
3.1.1.6.2. Öğrenciye katkısı.....	83
3.1.1.6.3. Akran etkileşimine katkı.....	85
3.1.1.7. SED'in etkili ve verimli geçmesi için öneriler	87
3.1.1.7.1. Paydaş iş birliği.....	88
3.1.1.7.2. Kaynak/düzenleme	90
3.1.1.7.3. Etkinliklerle ilgili öneriler	92
3.1.2. Annelerle yapılan görüşmelere ilişkin bulgular.....	93
3.1.2.1. Annenin serbest zaman algısı	94
3.1.2.2. Annenin SED algısı.....	103
3.1.2.2.1.SED'e bakış	103
3.1.2.2.2. SED'de yapılan etkinlikler.....	104
3.1.2.2.3. SED ile ilgili iş birliği.....	106
3.1.2.2.4. SED'i ders programı boyutunda değerlendirme	106
3.1.2.3. SED'in katkısı/yararı.....	108
3.1.2.3.1. SED'in öğretime katkısı.....	108
3.1.2.3.2. SED'in sosyal duygusal alana katkı.....	109
3.1.2.4. SED'de yapılan etkinliklere ilişkin beklentiler	110
3.1.2.4.1. Akademik ve sosyal etkinlik beklentisi.....	111
3.1.2.4.2. Beceri geliştirici etkinlik beklentisi	112
3.1.2.4.3. Değişikliğe gereksinim duymama	113
3.2. Belge İncelemesine İlişkin Bulgular	114
4.SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	116
4.1. Sonuç	116
4.2. Tartışma	117
4.2.1. Serbest zamana ilişkin bulguların tartışılması	117
4.2.1.1. Serbest zaman algısına ilişkin bulguların tartışılması.....	117

Sayfa

4.2.1.2. ZYOB için serbest zamanın önemine ilişkin bulguların tartışılması.....	120
4.2.1.3. ZYOB'in serbest zamanlarının değerlendirilmesine ilişkin bulguların tartışılması.....	121
5.2.2. Serbest etkinlikler dersine ilişkin bulguların tartışılması	123
4.2.2.1.SED'e bakış açısı	123
4.2.2.2. SED'i planlama ve uygulama.....	125
4.2.2.3. SED'in katkısı/yararı.....	128
4.2.2.4. SED'de yapılan etkinliklere ilişkin beklentiler	129
4.2.2.5. SED'in etkili ve verimli geçmesi için öneriler	130
4.3. Sınırlılıklar.....	131
4.4. Öneriler	132
4.4.1. Uygulamaya yönelik öneriler.....	132
4.4.2. İleri araştırmalara yönelik öneriler	133
KAYNAKÇA.....	134
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1.1. Genel eğitim alanında “Serbest Etkinlikler Dersi” ile ilgili çalışmalar	14
Tablo 2.1. Araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenlerine ilişkin demografik bilgiler	33
Tablo 2.2. Araştırmaya katılan annelere ilişkin demografik bilgiler	34
Tablo 2.3. Pilot görüşme yapılan annelere ilişkin demografik bilgiler.....	38
Tablo 2.4. Anne pilot görüşmelerine ilişkin bilgiler	38
Tablo 2.5. Öğretmenlerle gerçekleştirilen görüşmelere ilişkin bilgiler	39
Tablo 2.6. Annelerle gerçekleştirilen görüşmelere ilişkin bilgiler.....	40
Tablo 2.7. Öğretmenlerin “serbest etkinlikler dersi”ne ilişkin BEP inceleme bilgileri .	41
Tablo 2.8. Kodlayıcılar arası güvenirliğe ilişkin bilgiler	46
Tablo 3.1. Özel eğitim öğretmenlerine ilişkin tema ve alt temalar	48
Tablo 3.2. Annelere ilişkin tema ve alt temalar	93
Tablo 3.3. İncelenen BEP’lere ilişkin bilgiler.....	114
Tablo 3.4. “Serbest Etkinlikler Dersi”nin amaçlarının içeriğine ilişkin bilgiler.....	115

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1. Yıldırım ve Şimşek (2018) durum çalışması planlama basamakları.....	31
Şekil 2.2. Veri analizi	42
Şekil 3.1. Öğretmenlerin serbest zaman algısı (Alt tema 1).....	50
Şekil 3.2. Öğretmenlerin serbest zaman algısı (Alt tema 2).....	50
Şekil 3.3. ZYOB için serbest zamanın önemi (Tema 2).....	54
Şekil 3.4. ZYOB'ın serbest zamanlarının değerlendirilmesi (Tema 3).....	57
Şekil 3.5. Öğretmenlerin SED'e bakış açısı (Alt tema 1).....	65
Şekil 3.6. Öğretmenlerin SED'e bakış açısı (Alt tema 2).....	65
Şekil 3.7. Öğretmenlerin SED'e bakış açısı (Alt tema3).....	66
Şekil 3.8. SED'i planlama ve uygulama (Alt tema 1 ve 4)	74
Şekil 3.9. SED'i planlama ve uygulama (Alt tema 2 ve 3)	74
Şekil 3.10. SED'in katkısı (Tema 6).....	82
Şekil 3.11. SED'in etkili ve verimli geçmesi için öneriler (Tema 7)	88
Şekil 3.12. Annelerin serbest zaman algısına ilişkin görüşleri (Alt tema 1)	95
Şekil 3.13. Annelerin serbest zaman algısına ilişkin görüşleri (Alt tema 2)	96
Şekil 3.14. Annelerin serbest zaman algısına ilişkin görüşleri (Alt tema 3)	98
Şekil 3.15. Annelerin serbest zaman algısına ilişkin görüşleri (Alt tema 4)	101
Şekil 3.16. Annelerin SED algısı (Tema 2)	103
Şekil 3.17. SED'in katkısı/yararı (Tema 3)	108

Şekil 3.18. Annelerin SED’de yapılan etkinliklere ilişkin beklentileri (Tema 4) 111

SİMGELER VE KISALTMALAR

AAIDD	: Amerika Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlikler Birliği (American Association on Intellectual and Developmental Disabilities)
APA	: Amerikan Psikiyatri Birliği (American Psychiatric Association)
BEP	: Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı
DSM	: Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı veya Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders)
ICD	: Uluslararası Hastalıkların Sınıflandırılması (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems)
KDA:	: Kısa Dönemli Amaç
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
UDA:	: Uzun Dönemli Amaç
SED	: Serbest Etkinlikler Dersi
SEDDÖ	: Serbest Etkinlikler Dersi Değerlendirme Ölçeği
ZYOB	: Zihin Yetersizliği Olan Birey
ZYOÇ	: Zihin Yetersizliği Olan Çocuk
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)

1. GİRİŞ

Ülkemizde zihin yetersizliği olan bireylerin eğitimlerinin temel ilkeleri ve amaçları Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde belirtilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre (2018) özel eğitim hizmetlerinin amacı;

“Türk Millî Eğitiminin genel amaç ve temel ilkeleri esas alınarak; özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitim ihtiyaçları, yeterlilikleri, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda kapasitelerini en üst düzeyde kullanmaları, üst öğrenime, meslek hayatına ve toplumsal yaşama hazırlanmalarını amaçlar.”

olarak ele alınmaktadır. Zihin yetersizliği olan bireylerin bu amaç doğrultusunda toplumsal yaşama katılımlarının sağlanması gerekmektedir. Yaşamla ilgili alanlara katılım arkadaş ve ailelerle sosyal ilişkilere, ev yaşamına, öğrenme ve bilgiyi kullanma etkinliklerine, toplumsal, sosyal ve kentsel yaşama ve serbest zaman etkinliklerine katılımı içermektedir (Artar ve Ergenekon, 2020; Badia vd., 2013).

Serbest zaman bireyin bireysel seçimler yaptığı, herhangi bir sorumluluk ya da görevle ilgili olmayan, gönüllü olarak gerçekleştirdiği ve gerçekleştirdiğinde bireye zevk ve mutluluk veren, arkadaşlık kurma, yaratıcılık, doyum sağlama, kendini geliştirme ve ifade etme olanağı sağlayan temel bir yaşam alanıdır (American Association on Intellectual and Developmental Disabilities [AAIDD], 2010; Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007). Serbest zaman en genel anlamıyla zorunlu olarak yapılması gereken etkinlik, görev ve sorumlulukların dışında kalan; kendine ayrılan zaman olarak ele alınabilmektedir. Okul çağındaki bir çocuk için okul saatleri dışında kalan ve zorunlu olarak katıldığı akademik ve öz bakım becerilerinin gerçekleştirildiği zamandan arda kalan zaman olarak nitelendirilebilir.

Zihin yetersizliği olan bireylere verilen özel eğitim hizmetlerinde en temel amaçlardan biri onları bağımsız yaşama hazırlamaktır (Cavkaytar, 2000). Serbest zaman etkinlikleri yetersizliği olan bireyler için önemli bir zaman dilimi olmakla birlikte bağımsız yaşama katılımlarını sağlamak için fırsatlar sunmaktadır. Serbest zaman etkinlikleri sosyal ilişkiler geliştirmeye, kendi ilgilerini fark etmeye ve kendilerini ifade etmeye olanak sağlayarak bağımsız yaşama katılımlarını arttırarak yaşam kalitesini yükseltmektedir. Serbest zaman etkinlikleri bireyin duygusal, psikolojik ve sosyal gelişimine katkı sağlamaktadır (Sucuoğlu, 2013).

Toplumda yaşayan her birey uyum sağlamak ve var olan yeteneklerini ortaya çıkarmak için eğitime gereksinim duymaktadır (Çay ve Eldeniz Çetin, 2017). Zihin

yetersizliği bulunan bireylere de serbest zaman etkinliklerinin eğitim yoluyla kazandırılması gerekmektedir. Serbest zaman eğitimi daha çok birey ya da grupları bazı özel alanlarda beceri sahibi kılmayı, toplumun gelişimine katkı sağlamayı ve bireyin yaşam kalitesini yükseltmeyi amaçlamaktadır (Ağaoğlu ve Boyacı, 2013). Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 2006 yılında imzaladığı; ölkemizde 2009 yılında yürürlüğe giren Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 30. Maddesinin 5/B maddesinde ;

“Engellilerin, özel spor ve eğlence etkinliklerini örgütleme, geliştirme ve bu etkinliklere katılma imkanına sahip olmasını temin etmek ve bu nedenle, diğer bireylerle eşit koşullar altında onlara uygun bilgi ve eğitimin verilmesini ve kaynakların sunulmasını sağlamak...”

yer almaktadır. Dolayısıyla zihin yetersizliği bulunan bireylerin tipik gelişen bireylerle eşit imkanlara sahip olması için serbest zaman etkinliklerine ilişkin bilgi ve eğitimlerin verilmesi önemlidir. Verilecek serbest zaman eğitimlerinin verimli olması, bireylerin gelişimine katkı sağlaması ve toplumsal uyumu kolaylaştırıcı olması gerekmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)'nin 2010 yılında eğitim programına eklediği “Serbest Etkinlikler” dersinin amacı; “özel eğitim ihtiyacı olan çocukların görsel algılarını, el becerilerini, el-göz koordinasyonunu, sosyal yaşama uyum ve okuma yazma becerilerini geliştirme ile boş zamanlarını değerlendirme ile ilgili yapılandırılmış çalışmaları” sunmaktır (MEB, 2010).

Hafif zihin yetersizliği bulunan öğrencilerin eğitim programlarında “Serbest Etkinlikler” dersi yer almaktadır. İlkokul kademesindeki derslerden olan serbest etkinlikler dersi haftalık birinci sınıfta dört ders saati, ikinci ve üçüncü sınıflarda ise iki ders saati olarak verilmektedir (MEB, 2010). Ancak serbest etkinlikler dersi için MEB tarafından bir program belirtilmemiş; sadece örnek etkinlik listesi yayınlanmıştır. Belirli bir programı olmayan serbest etkinlikler dersi Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) ekibinin ortak kararıyla örnek listeden etkinliklerin seçilmesi gerekmektedir. Öğretmen ve aile BEP ekibinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu nedenle serbest zaman ve “serbest etkinlikler dersi”ne ilişkin öğretmen ve ebeveyn görüşlerinin belirlenmesinin serbest etkinlikler dersinin daha etkili kullanımına olanak sağlayacağı, hafif zihin yetersizliği bulunan bireylerin serbest zamanlarını daha verimli kullanarak topluma uyumlarının kolaylaşabileceği düşünülmektedir.

1.1. Zihin Yetersizliği

13. yüzyıldan itibaren tarih boyunca zihin yetersizliği için farklı tanımlar yapılmıştır. Özel eğitim alanında yaygın olarak kullanılan tanım Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlikler Birliği (AAIDD) tarafından yapılmıştır. Zihin yetersizliği,

“Zihin işlevlerinde bulunma ve kavramsal sosyal, pratik uyumsal becerilerde kendini gösteren uyumsal davranışların her ikisinde anlamlı sınırlılıklar olarak karakterize edilen yetersizliktir ve bu yetersizlik 22 yaşından önce başlar (AAIDD, 2021).”

AAIDD tanıma ek olarak bu tanımın nasıl uygulanması gerektiğine dair beş varsayıma da yer vermiştir. Bu varsayımlar;

1. İşlevde bulunma düzeyindeki sınırlılıklar çocuğın toplumsal çevresi içerisinde ele alınarak değerlendirilmelidir.
2. Geçerli bir değerlendirme için kültürel ve dil farklılığının yanında farklı iletişim, duysal, motor ve davranışsal etmenler göz önünde bulundurulmalıdır.
3. Bireylerde sınırlılıkların yanında çoğu zaman güçlü özelliklerde vardır.
4. Bireylerde bulunan sınırlılıkları belirlemenin amacı gereksinim duyulan desteklerin ve yardımların ortaya konmasıdır.
5. Gereksinim duyulan desteklerin bireyselleştirilerek sunulmasıyla zihin yetersizliği bulunan bireylerin işlevde bulunmasında ilerleme olacaktır (Luckasson vd., 2002, s.1).

Alanyazın da yapılmış diğer tanımlara bakıldığında Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization, WHO) tarafından hazırlanan Hastalıkların Uluslararası Sınıflandırılması (ICD)’nda;

“Zihin yetersizliği gelişim döneminde ortaya çıkan, zihinsel işlevlerde ve uyumsal davranışlarda kendini gösteren, standartlaştırılmış testlerde ortalamanın yaklaşık olarak iki ya da üç standart sapma altında olması”

olarak tanımlanmaktadır (WHO ICD-11, 2019).

Amerikan Psikiyatri Birliği (APA)’nın yayınladığı Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı (Diagnostic and Statistical Manual, DSM)’nın en son baskısı DSM-V’te, “zihin yetersizliği bilişsel ve uyumsal becerilerdeki sınırlılıklar gelişim dönemi içinde ortaya çıkar” olarak tanımlanmaktadır (DSM-V, 2013). Ayrıca DSM-V’de zihinsel yetersizlik tanısının koyulabilmesi için üç ölçütün karşılanması gerektiğine

değerlendirilmiştir. Bu üç ölçüt; (a) klinik değerlendirme sonucunda standartlaştırılmış testler ile ölçülerek elde edilen puanın ortalamasının altında olması, (b) iletişim, toplumsal yaşam, toplumsal katılım gibi uyumsal becerilerde ortaya çıkan sınırlılık ve (c) bu sınırlılıkların gelişim dönemi içinde ortaya çıkmasıdır (Köroğlu, 2013, s.15).

Yapılan üç tanım incelendiğinde ortak noktaları bulunmaktadır. Bu ortak noktalar; zihinsel işlevlerde ortalamasının altında olması, uyumsal davranışlarda sınırlıklar ve yetersizliğin ortaya çıktığı yaş olarak sıralanabilmektedir.

Zihin yetersizliği olan bireyler heterojen bir grup oluşturmakta ve birbirinden çok farklı özelliklere sahiptir (Sucuoğlu, 2013). Zihin yetersizliği olan bireylere gerekli ve uygun olan destek hizmeti verebilmek için sınıflandırmaya gereksinim duyulmaktadır.

Zihin yetersizliği olan bireylerin sınıflandırılması için alanyazında geçmişten günümüze sosyal, klinik, zihinsel, çift ölçüt yaklaşımlar gibi yaklaşımların kullanıldığı görülmektedir. Genele baktığımızda ilk yapılan sistematik sınıflama Fransız psikiyatrist Esquirol (1845) tarafından zihin yetersizliği olan bireylerin dil becerilerini temel alarak yaptığı; konuşması olmayanlar, birkaç sözcük konuşanlar ve basit cümlelerle konuşanlar olarak üç gruba ayırmıştır (Sucuoğlu, 2013).

AAIDD'nin 1992 yılında yaptığı sınıflandırmada bireyin ihtiyacı olan destek miktarını ölçüt olarak sınıflandırmaktadır (Sucuoğlu, 2013). Bu sınıflamada;

- a) Aralıklı desteğe gereksinimi olan bireyler; ihtiyaç olduğu dönemlerde, kısa süreli desteğin verildiği bireylerdir. Özellikle geçiş dönemleri, geçici sağlık sorunları gibi zamanlarda desteğe ihtiyaç duyan bireylerdir.
- b) Sınırlı desteğe gereksinimi olan bireyler; aralıklı olmayan, belli süre ile desteğe gereksinimi olan bireylerdir. Okul döneminden yetişkinliğe geçiş ve iş eğitimi gibi zamanlarda, belli bir zaman ile sınırlı olan destektir.
- c) Yoğun/Kapsamlı desteğe gereksinimi olan bireyler; okul da ya iş gibi belirli ortamlarda düzenli olarak desteğe gereksinimi olan bireylerdir.
- d) Yaygın desteğe gereksinimi olan bireyler; her ortamda desteğe gereksinimi olan bireylerdir. Verilen destekler yoğun ve tutarlıdır (Çıkkılı, 2013).

Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından 1994 yılında DSM-IV'te zihin yetersizliği sınıflandırması için sadece zeka bölümleri puanı dikkate alınarak hafif, orta, ağır ve ileri derecede olarak dört gruba ayrılmaktadır (Sucuoğlu, 2013). 2013 yılında yayınlanan DSM-V son baskısında zihinsel yetersizliğin tanımıyla paralellik gösteren bir

sınıflandırma yapılmaktadır. Hafif, orta, ağır ve çok ağır olmak üzere dört grup halinde devam eden sınıflandırmanın içeriğinde zeka bölümü puanlarından vazgeçilip bireyin uyumsal davranışlarını ele alan bir yaklaşım benimsenmektedir (Papazoglou vd., 2014)

Ülkemizde yapılan sınıflandırma ise 2018 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürürlüğe koyulan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde şu şekildedir:

- a) Hafif düzeyde zihinsel engelli birey: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde hafif düzeydeki yetersizliği nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine sınırlı düzeyde ihtiyacı olan birey,
- b) Orta düzeyde zihinsel engelli birey: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki sınırlılık nedeniyle temel akademik, günlük yaşam ve iş becerilerinin kazanılmasında özel eğitim ile destek eğitim hizmetine yoğun şekilde ihtiyacı olan birey,
- c) Ağır düzeyde zihinsel engelli birey: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal, pratik uyum ve öz bakım becerilerindeki eksiklikleri nedeniyle yaşam boyu süren, yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey,
- d) Çok ağır düzeyde zihinsel engelli birey: Zihinsel yetersizliği yanında öz bakım, günlük yaşam ve temel akademik becerileri kazanamayan, yaşam boyu bakım ve gözetime ihtiyacı olan birey (MEB, 2018).

Ülkemizde zihin yetersizliği olan bireylerin eğitimlerinde, yerleştirme kararında bu sınıflandırmaya dikkat edilmektedir. İzleyen bölümde zihin yetersizliği olan bireylerin eğitimine ilişkin ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.

1.1.1. Zihin yetersizliği olan bireylerin eğitimi

MEB'in Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre (2018) özel eğitim;

“Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen eğitim.”

olarak tanımlanmaktadır. Zihin yetersizliği olan bireylerin eğitimleri bireysel farklılıklarına göre yapılan değerlendirme sonucunda tam zamanlı kaynaştırmadan başlayarak farklı tür ve kademedeki özel eğitim okullarında sürdürülebilmektedir (MEB, 2018).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 42. maddesinde yer alan; “Kimse, eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, durumları nedeniyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.” hükümleriyle gelişimsel yetersizliği olan bireylerin eğitimlerinin topluma yararlı olacak şekilde planlanmasına temel

oluşturmaktadır. 1997 yılında yayınlanan 573 Kanun Hükmünde Kararname'nin 5. maddesinde özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin değerlendirmeleri yapıldıktan sonra değerlendirme sonuçları doğrultusunda bireysel özelliklerine uygun olan eğitim ortamlarına yerleştirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre (2018) tüm eğitim kademelerinde öncelikli olarak kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla gerçekleştirilmesine dikkat çekilmektedir.

Zihin yetersizliği olan öğrenciler erken çocukluk döneminden başlayarak eğitim alabilmektedir. 0-36 aylık zihin yetersizliği olanlar kurul kararıyla özel eğitim okulları, okul öncesi eğitim kurumları bünyesinde bulunan anasınıflarında ya da evde eğitim alabilmektedir. İlköğretim çağındaki zihinsel yetersizliği olan öğrenciler bireysel özelliklerine göre tipik gelişen akranlarıyla kaynaştırma, ilkokul bünyesinde açılan özel eğitim sınıflarında ya da özel eğitim ilkokullarında öğrenim görebilmektedir (MEB, 2018).

Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin yerleştirme kararlarında sınıflandırmaya dikkat edilmektedir. Hafif zihin yetersizliği olan öğrenciler genel eğitim için oluşturulmuş ilköğretim programını takip ederek kaynaştırma yoluyla eğitim, ilkokul bünyesinde açılan hafif zihin engelliler özel eğitim sınıfı ya da özel eğitim ilkokullarında eğitimlerine devam edebilmektedir. Hafif zihin yetersizliği olan ilkokul çağındaki öğrencilerin öğretim programlarında; (a) Türkçe, (b) matematik, (c) hayat bilgisi, (d) fen bilimleri, (e) sosyal bilgiler, (f) din kültürü ve ahlak bilgisi, (g) görsel sanatlar, (ğ) müzik, (h) beden eğitimi ve oyun, (ı) toplumsal uyum becerileri, (i) trafik güvenliği, (j) insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi, (k) serbest etkinlikler dersleri yer almaktadır (MEB, 2013).

Orta-ağır zihin yetersizliği olan öğrenciler bireysel özellikleri dikkate alınarak bakanlıkça özel eğitim için geliştirilmiş özel eğitim programını takip ederek orta-ağır zihin engelliler özel eğitim sınıflarında veya özel eğitim uygulama okullarında (I. ve II. Kademe) eğitimlerini sürdürmektedir. Orta- ağır zihin yetersizliği olan öğrencilerin I. kademe ders programlarında şu dersler yer almaktadır: (a) matematik, (b) okuma-yazma, (b) hayat bilgisi, (c) iletişim becerileri, (d) sosyal beceriler, (e) din kültürü ve ahlak bilgisi, (f) beslenme, sağlık ve güvenlik, (g) görsel sanatlar ve el becerileri, (ğ) müzik ve oyun, (h) kültürel ve sosyal etkinlikler (MEB, 2019).

İlköğretim programını tamamlayan hafif zihin yetersizliği olan öğrenciler özel eğitim meslek okulu programı uygulayan sınıflarda veya özel eğitim meslek liselerinde

eğitimlerine devam etmektedir. Yerleştirme kararına bağlı olarak orta-ağır zihin yetersizliği olan öğrenciler için özel eğitim uygulama okulu (III. Kademe) programı uygulayan sınıflar veya özel eğitim uygulama okullarında (III. Kademe) eğitim almaktadırlar (MEB, 2018).

Hafif zihin yetersizliği olan öğrencilerin ilkokul ders çizelgeleri incelendiğinde toplumsal uyum becerileri ve serbest etkinlikler derslerinin yer aldığı görülmektedir (MEB, 2013). Ders içeriklerine bakıldığında derslerin amacının hafif zihin yetersizliği olan ilkokul çağındaki öğrencilere bağımsız yaşam becerilerini kazandırarak toplumsal yaşama hazırlamaktır. İlerleyen bölümde bağımsız yaşam becerilerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

1.2. Bağımsız Yaşam Becerileri

Ülkemizde zihin yetersizliği olan bireylerin eğitimdeki hedeflerinden en önemlisi, bireylere bağımsız yaşam becerilerini kazandırmak ve var olan becerilerini geliştirerek topluma katılımlarına katkıda bulunmak olduğu söylenmektedir (Cavkaytar, 2000; MEB, 2012). Bağımsız yaşam becerileri bireyin kimseye bağımlı olmadan, yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan becerileri kapsamaktadır (Cavkaytar, 1998). Bağımsız yaşam becerileri hem tipik gelişen hem de yetersizliği olan bireyler için kazanılması gereken, her yaşta öğrenilebilen, alt alanlardan oluşan ve bireyin bağımsızlaşmasını sağlayan geniş bir yelpazeden oluşmaktadır (Kasap ve Ergenekon, 2022; Orum-Çattık ve Ergenekon, 2019).

Alanyazında bağımsız yaşam becerileri farklı sınıflandırılmaktadır (AAMR, 1992; Brolin, 1997; Close, Sowers, Halpern ve Bourbeau, 1985; Wandry, Wehmeyer ve Glor-Scheib, 2013). Alanyazında Brolin (1997) tarafından yapılan sınıflama yaygın olarak kullanılmaktadır. Brolin (1997) bağımsız yaşam becerilerini üç ana başlık olarak şu şekilde sınıflamıştır:

- *Günlük yaşam becerileri*; kişisel para yönetimi, evi yönetme, özbakım, aile sorumluluğu, yiyecek satın alma hazırlama ve tüketme, giyecek alma ve bakımı, sorumlu vatandaşlık sergileme, serbest zamanını değerlendirme, seyahat etme.
- *Kişisel -sosyal beceriler*; öz farkındalık kazanma, öz güven kazanma, kişiler arası iyi ilişkiler sürdürme, sosyal sorumluluk davranışları kazanma,

bağımsızlaşma, problem çözme becerileri kazanma, başkalarıyla iletişim kurma.

- *Mesleki rehberlik ve hazırlık becerileri;* mesleki olanakları bilme ve keşfetme, meslek seçme ve planlama, uygun iş alışkanlıkları ve davranışları sergileme, iş bulma ve işi sürdürme, yeterli psiko-motor becerileri sergileme, belirli bir meslek becerisi edinme (Brolin, 1997, s. 9)

Akademik beceriler ise bu üç ana başlığı destekleyici olarak ele alınmaktadır. Serbest zamanı değerlendirme günlük yaşam becerileri arasında yer almaktadır. Serbest zamanı değerlendirme; bireyin kendi isteğiyle seçtiği etkinlikler olarak tanımlanmaktadır. Tüm bireylere serbest zaman etkinlikleri ve kaynakları hakkında bilgi verilmesi, arkadaşlık, özgüven gibi diğer becerileri de geliştirmeye katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Brolin, 1997). Bağımsız yaşam becerilerinden günlük yaşam becerilerinin altında yer alan serbest zamana ilişkin bilgilere ilerleyen bölümde yer verilmiştir.

1.2.1. Serbest zaman

Serbest zaman alanyazında bağımsız yaşam becerilerinin altında yer almakla birlikte, bireylerin yaşam kalitelerinin yükselmesi için onlara bağımsız yaşam becerilerinin kazandırılması gerektiği söylenmektedir (Ergenekon, 2019). İlerleyen bölümde serbest zamana ve serbest zamanla ilişkili olan bilgilere yer verilmiştir.

1.2.1.1. Serbest zaman tanımı

Alanyazında serbest zaman terimiyle ilgili farklı tanımlar bulunmaktadır. En geniş anlamıyla serbest zaman, bireyin bireysel seçimler yaptığı, sorumluluk ya da görevle ilgili olmayan, özgür olarak gerçekleştirdiği ve gerçekleştirdiğinde bireye zevk ve mutluluk veren, arkadaşlık kurma, yaratıcılık, doyum sağlama, kendini geliştirme ve ifade etme olanağı sağlayan zaman dilimi olarak tanımlanabilmektedir (Artar ve Ergenekon, 2019; Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007; Çay ve Eratay, 2019; AAIDD, 2010; Schulz ve Watkins, 2007). Serbest zamanda gerçekleştirilen etkinliklere ilişkin bilgilere ilerleyen bölümde yer verilmiştir.

1.2.1.2. Serbest zaman etkinlikleri

Tipik gelişen çocuklar gibi özel gereksinimli çocukların da bireysel ihtiyaçlarını bağımsız olarak karşılayabilmeleri ve toplumsal yaşama katılabilmeleri için bağımsız yaşam becerilerini sergilemeleri beklenmektedir (Kurt, 2006). Bağımsız yaşam becerilerinin kazandırılmasında serbest zaman etkinliklerinin öğretimi önemli bir yere sahiptir (Keser ve Cavkaytar, 2021).

Serbest zaman etkinlikleri, bireyin mesleki ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirdikten sonra kendi tercihleri doğrultusunda yapabileceği dinlenme, eğlenme ve toplum yaşamına gönüllü olarak katılma gibi etkinlikler olarak tanımlanmaktadır (Büküşoğlu ve Bayturan, 2005). Bir diğer tanım ise çalışma zamanı, ev ve aile sorumlulukları, toplumsal sorumluluklar ve öz bakım becerileri dışında kalan; kullanma biçiminde tamamen özgür olduğu serbest zamanlarında maddi kazanç sağlama amacı gütmeyen, kişiye göre değişen amaç ve yöntemlerle ve tamamen kişisel tercihler doğrultusunda yapılan etkinliklerdir (Arslan, 2010).

Serbest zaman etkinlikleri için alanyazında farklı sınıflandırmalar mevcuttur. Bu sınıflandırmalardan biri düzenli grup etkinlikleri, sosyal çevre etkinlikleri ve bireysel etkinlikler olmak üzere üç grupta toplanmaktadır (Eldeniz Çetin ve Terzioğlu, 2018; Ittenbach vd., 1993). Düzenli grup etkinlikleri; çocuğun ev ortamı dışında gerçekleştirdiği, düzenli olarak sürdürdüğü takım sporları, yüzme gibi etkinliklerdir. Sosyal çevre etkinlikleri; sosyal çevresiyle etkileşim halinde olduğu, günlük hayatta gerçekleşen bir mekânda yemek yemek, geziye katılmak, sinemaya gitmek gibi etkinliklerdir. Bireysel etkinlikler ise; bireyin daha çok tek başına gerçekleştirdiği kitap okuma, müzik dinlemek, boyama yapmak gibi başkalarıyla etkileşim halinde olmadığı etkinlikler olarak sıralanabilmektedir.

Bir diğer serbest zaman etkinlikleri sınıflandırması ise sanatsal, entelektüel, sosyal, pratik ve fiziki olarak beş gruba ayrılmaktadır (Büküşoğlu ve Bayturan, 2005; Tezcan, 1993). Sanatsal etkinlikler; tiyatro izlemek, sinemaya gitmek, resim çizmek gibi kişinin sanat dallarına ilgisini içermektedir. Entelektüel etkinlikler; kitap okumak, televizyon izlemek, konferans gibi bilgilendirici etkinliklere katılmak olarak sıralanabilmektedir. Sosyal etkinlikler; kişinin sosyal çevresiyle etkileşim halinde olduğu aile toplantıları, partiler gibi etkinliklerdir. Pratik etkinlikler; bahçe işleriyle ilgilenme ve el sanatları gibi daha çok hobi edinmeyle ilgili etkinliklerdir. Fiziki etkinlikler ise sportif aktiviteleri içeren yürüyüş, voleybol gibi etkinliklerdir (Büküşoğlu ve Bayturan, 2005).

Cohen-Gewerc ve Stebbins (2007), serbest zaman etkinliklerini ciddi, geçici ve proje temelli etkinlikler olarak sıralamışlardır. Ciddi serbest zaman etkinlikleri; yetenek, ilgi ve özel becerilerin gerekli olduğu bir enstrüman çalmak, resim çizmek gibi etkinlikleri kapsamaktadır. Geçici serbest zaman etkinlikleri; bireylere anlık mutluluk ve zevk veren etkinliklerdir. Proje temelli etkinlikler ise; planlı olarak yapılan, bilgi ve beceriye ihtiyaç duyulan, sürekli olarak gerçekleştirilmeyen kültürel etkinlikler, yapboz yapma, modele bakarak yeni bir ürün ortaya koyma gibi etkinliklerdir (Cohen- Gwerc ve Stebbins).

Serbest zaman etkinliklerinin yaşamsal öneminin olmaması, bireyleri daha çok psikolojik/fizyolojik olarak etkilemesi ve zor bir alan olarak görülmesi gibi nedenlerle programlarda öncelikle yer alması gereken beceriler arasında yer almakta ve ikinci planda kalabilmektedir (Brereton, 2005; Çuhadar, 2008; Driver, 1992; Kurt, 2006; Massey ve Wheeler, 2000).

Tipik gelişen çocuklar serbest etkinlikler için gerekli olan becerileri var olan eğitim olanaklarından yararlanarak veya çevresindeki kişileri model alarak edinebilmekte; özel gereksinimi olan gelişimsel yetersizlik gösteren çocukların bu becerileri öğrenebilmeleri için eğitimlerinde farklı düzenlemelere gidilmesi ve sistematik öğretim almaları gerektiği bilinmektedir (Kurt, 2006). Tipik gelişen çocuklarda olduğu gibi gelişimsel yetersizliği olan çocukların ilk model aldıkları kişiler aileleri ve /veya birincil bakıcı olan kişilerdir. Bu nedenle, bu çocuklarla çalışırken aileleri de içine alan programların hazırlanması önemlidir. Bağımsız yaşam becerilerinin uygulandığı ve hatta ilk karşılaşıldığı yer aile ortamıdır. Serbest zaman etkinlikleri bağımsız yaşam becerilerinin önemli bir boyutu olduğu için ilerleyen bölümde serbest zaman etkinlikleri ve aile ilişkisine ilişkin açıklamalara yer verilmektedir.

1.2.1.3. Serbest zaman etkinlikleri ve aileler

Aile, bireylerin içinde doğup büyüdüğü ya da yaşamlarının büyük bir bölümünü geçirdikleri, farklı tipleri bulunan bir sosyal gruptur (Cavkaytar, 2012). İnsanın gelişim özellikleri ve davranışları içinde bulunduğu bağlamdan ayrı olarak ele alınmamalıdır (Kaner, 2013). Bu nedenle doğduğu andan itibaren içinde bulunduğu bağlam olan aile, zihinsel yetersizliği olan bireylerin davranışsal ve gelişimsel özelliklerinde büyük önem taşımaktadır. Aile çocuk hakkında kapsamlı bilgiye sahiptir. Aile, çocuğunun tıbbi

geçmişı, rutinleri, tercihleri ve davranışları ile kendi gereksinimleri konusunda da ayrıntılı bilgiye sahiptir (Sönmez, 2012).

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018)'nde özel eğitimin temel ilkelerinden biri olan aile eğitimi şu şekilde ifade edilmektedir: “Ailelerin, özel eğitim sürecinin her boyutuna aktif katılmalarının sağlanması esastır.”. Ailelerin zihin yetersizliği olan bireylerin eğitim süreçlerine katılımı önemli görülmektedir.

Alanyazında aile katılımı için ortak bir tanım bulunmamaktadır. Aile katılımı, ailelere yönelik eğitimler düzenlenerek ve beceri edinmelerini sağlayarak, farkındalık oluşturarak çocuklarının ve kendi gelişimlerine katkı sağlama sürecidir (Kaner, 2013). Cavkaytar (2000), aile katılımını çocukların gelişimlerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi ve okula hazırlanabilmeleri için öğretmen, yönetici ve aile arasındaki aktif bir süreç olarak tanımlamıştır. İki tanımda da yer alan çocuğun gelişimine katkı sağlamak amacı aile katılımının neden önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle ebeveyleerin çocuğunun eğitiminde aktif rol oynaması, eğitimi hakkında bilgi alışverişinde diğere uzmanlarla iş birliğinde bulunarak gereksinimi olan destek hizmet ve eğitimlerden yararlanmasına katkı sunacağı düşünülmektedir.

Bağımsız yaşam becerilerinden biri olan serbest zaman etkinliklerinin öğretiminde ve bu etkinliklere katılımda aile önemli bir faktördür. Ancak alanyazına bakıldığında serbest zaman etkinliklerinin aileler tarafından göz ardı edildiğı, ailelerin çocuklarının bakımına ve eğitimine ayırdıkları zamanlara göre serbest zamanlarını değerlendirmeye daha az önem verdikleri görülmektedir (Braun, Yeargin-Allsopp ve Lollar, 2006)

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018)'nin 20. Maddesinde “Özel eğitim ihtiyacı olan bireyler için takip edecekleri eğitim programı temel alınarak bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlanması esastır” maddesi yer almaktadır. BEP'ler her okul bünyesinde oluşturulan BEP ekibi tarafından hazırlanmaktadır. Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin gelişim özellikleri dikkate alınarak, eğitim ihtiyaçları ve performansları doğrultusunda hazırlanan BEP ekibinin bir üyesi de ailedir. Yasal dayanaklarla ailenin özel gereksinimli bireylerin eğitim sürecine aktif katılımı desteklenmektedir.

1.2.1.4. Serbest etkinlikler dersi

Serbest zaman etkinlikleri farklı bir çok ülkede okul programına yeni eklenmiş bir ders değildir (Dündar ve Karaca, 2011). Ülkemiz de ise ilk olarak, Milli Eğitim Bakanlığı

Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı 20.07.2010 tarihinde “İlköğretim Okulları Haftalık Ders Çizelgesi” nde değişiklik yapılarak serbest etkinlikler dersi çizelgeye eklenmiştir. Daha sonra Talim ve Terbiye Kurulu’nun 25.06.2012 tarihli ve 69 sayılı kararı ile 2012-2013 eğitim-öğretim yılında ilköğretim programlarında yeni bir düzenleme yapılmış ve ilkokullarda serbest etkinlikler dersini 1. sınıfta 4 ders saati, 2. ve 3. sınıflarda ise 2’şer ders saati olacak şekilde düzenlemeye gidilmiştir (MEB, 2012).

Talim ve Terbiye Kurulu tarafından serbest etkinlikler dersinin amacı;

“Öğretici ve eğlendirici uygulamalar yoluyla öğrencilerin okulu daha çok sevmelerini, bir aile ortamı gibi benimsemelerini, okulda kendilerini rahat ifade edebilmelerini, güvende hissetmelerini, daha mutlu olmalarını sağlamak, diğer öğrencilerle etkileşimlerini artırarak sosyalleşmelerine yardımcı olmak; zihinsel, fiziksel, sosyal ve kültürel gelişimlerine katkı sağlamak”

olarak ifade edilmektedir (MEB, 2010). Bu amaç genel eğitim için belirlenmiş bir amaçtır.

Talim Terbiye tarafından yayımlanan “Hafif Zihin Yetersizliği Olan Çocuklar İlkokulları ve Ortaokulları Haftalık Ders Çizelgesi” (2013)’ne ek olarak çizelgenin uygulanması ve serbest etkinlikler dersiyle ilgili açıklamalar eklenmiştir. Bu açıklamalarda dersin amacı şu şekilde:

“Özel eğitim ihtiyacı olan çocukların görsel algılarını, el becerilerini, el-göz koordinasyonunu, sosyal yaşama uyum ve okuma yazma becerilerini geliştirme ile boş zamanlarını değerlendirme ile ilgili yapılandırılmış çalışmaları hedeflemektedir.”

Belirtilmektedir (MEB, 2013).

Serbest etkinlikler dersine ait hem genel eğitim hem de özel eğitim için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmış program bulunmamaktadır. Özel eğitim için çizelgeye ek olarak örnek serbest etkinlikler listesi yayınlanmıştır. Bu listede yer alan etkinliklerden bazıları şunlardır: müzik aleti çalma, oyun hamuruna şekil verme, kesme yapıştırma, basit oyunlar oynama, dans etme, belirli gün ve haftalara yönelik kutlamalara ve gezilere katılma, bulmaca çözme.

İlerleyen bölümde serbest zamana ilişkin ulusal ve uluslararası alanyazında; serbest etkinlikler dersine ilişkin ise ulusal alanyazında yürütülen çalışmalara yer verilmiştir.

1.3. İlgili Araştırmalar

Eğitim araştırmalarına bakıldığında özel eğitim alanında serbest zaman ve serbest zaman becerilerine yönelik çalışmalar bulunurken, “serbest etkinlikler dersi”ne yönelik

yürütölmüş çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle genel eğitim alanında “serbest etkinlikler dersi”ne ilişkin 2011-2020 yılları arasında yapılan çalışmaların bulgularının bu konudaki özel eğitim alanındaki çalışmaların değerlendirilmesinde fikir verebileceği düşüncesiyle öncelikle Tablo 1.1’de genel eğitim alanındaki çalışmalar sunulmuştur. Tablo 1.1’de sunulmuştur.

Tablo 1.1. Genel eğitim alanında “Serbest Etkinlikler Dersi” ile ilgili çalışmalar

Çalışma/Yıl	Amaç	Katılımcılar	Yöntem	Veri Toplama Araçları	Sonuçlar
Saraçoğlu ve Çiftçi (2020)	İlkokul 1, 2 ve 3. sınıflarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin serbest etkinlikler dersine yönelik görüşlerini belirlemek.	372 öğretmen	Nitel Araştırma	SEDDÖ Değerlendirme Ölçeği	Öğretmenlerin serbest etkinlikler dersine yönelik görüşlerinin cinsiyet, mesleki kıdem, sınıf düzeyi ve mezun olunan fakülte değişkenine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Şibir (2019)	Serbest etkinlikler dersinin öğrenciler üzerindeki etkisini araştırmak.	200 öğrenci 100 öğretmen	Nitel Araştırma	Görüşme formu	Devlet ilkokulu ve özel ilkokullarda derse ilişkin anlamlı farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Cinoğlu ve Bağcı (2018)	İlkokullardaki serbest etkinlikler uygulamaları dersini sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirmek.	42 öğretmen	Nitel Araştırma	Yarı-yapılandırılmış görüşme Doküman Analizi Gözlem	Öğretmenlerin dersle ilgili materyallere ihtiyaç duyduğu, dersin öğrencilere okulu daha çok sevdirmeye amacına ulaştığı, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini etkinlikler yoluyla ortaya çıkarabilmek için branş öğretmenleri ve uzmanlarla iş birliği yapılmasının gerektiği araştırmanın sonucudur.
Birgül (2018)	Serbest etkinlikler ders uygulamalarının sınıf öğretmeni, veli ve öğrenci görüşlerine göre değerlendirmek.	40 öğretmen 300 öğrenci 42 aile	Karma Araştırma	Likert tipi Anket Görüşme Gözlem	Araştırma sonucunda derse ilişkin bilginin yeterli olmadığı, dersin tam olarak amacını karşılamadığı, kılavuz kitap ve kaynaklar konusunda sıkıntıların çözüme ulaşmadığı, bu sorunların halen devam ettiği ortaya konmuştur.
Gürbüztürk ve Çakmak (2017)	İlkokulda öğretmenlerin Serbest Etkinlikler dersinde etkinlik seçimini etkileyen faktörlere ilişkin görüşlerini belirlemek.	15 öğretmen	Nitel Araştırma	Yarı yapılandırılmış görüşme Gözlem	Serbest Etkinlikler dersindeki etkinliklerin belirlenmesini çevre şartları, okulun ve sınıfın fiziki koşulları, sınıf mevcudu, öğrenci durumları, kaynak eksikliği gibi etmenlerin etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 1.1. (Devam) *Genel eğitim alanında “Serbest Etkinlikler Dersi” ile ilgili çalışmalar*

Ay, Acat ve Yüksel (2016)	İlkokul programında yer alan "Serbest Etkinlik Uygulamalarının" iyileştirilmesine ilişkin sınıf öğretmeni, yönetici ve uzman-akademisyen görüşlerinin belirlenmesi.	178 öğretmen 30 yönetici 10 uzman	Nitel Araştırma	Açık uçlu soru formu	Araştırmanın sonucunda serbest etkinliklere yönelik öğretmen kılavuz kitabı, kaynaklar, hizmet içi eğitim ve okul yönetimiyle iş birliğinin sağlanmasının gerekli olduğu görülmüştür.
Bozpolat (2016)	Sivas ili merkez ilkokullarında görev yapan sınıf öğretmenlerinin serbest etkinlikler dersine ilişkin görüşlerini ortaya koymak.	30 öğretmen	Nitel Araştırma	Yarı yapılandırılmış görüşme	Öğretmenler serbest etkinlikler dersinin gerekli olduğunu, uygulamada yaşanan sorunların olduğunu belirtmişlerdir. Bu sorunların başında fiziksel ortam eksiliği ve materyal yetersizliği olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Özsel (2016)	Serbest etkinlikler dersini öğretmen görüşlerine göre incelemek.	460 öğretmen 42 öğretmen	Karma Araştırma	SEDDÖ Değerlendirme Ölçeği Yarı yapılandırılmış görüşme	Araştırmanın sonucunda; etkinlikler boyutunda fark bulunmuştur. Öğretmenlerin, dersin öğrencilere katkı sağladığını, bu dersteki etkinlikler sayesinde öğrencilerin okula bağlandığı, bireysel ve grupta çalışma becerilerinin geliştirdiği ve bu ders için belirlenen etkinliklerin öğrencilerin seviyesine uygun olduğunu dile getirmişlerdir. Öğretmenler kılavuz kitabının olmaması, materyal eksikliği, diğer derslerin içeriğinin yoğun olması, sınıf yönetimi sorunları ve fiziki şartların etkinlikleri sınırlandığını belirtmişlerdir.

Tablo 1.1. (Devam) Genel eğitim alanında “Serbest Etkinlikler Dersi” ile ilgili çalışmalar

Aydemir, Bozkurt ve Şekerci (2015)	Sınıf öğretmenlerinin Serbest Etkinlik dersine ilişkin görüşlerini belirlemek.	455 öğretmen	Nicel Araştırma	Anket	Öğretmenler bu dersin eğlendirici ve öğretici olduğunu ayrıca sosyal yaşam becerilerini geliştirdiğini belirtmişler, okulların fiziksel imkanlarının kısıtlı olması bu dersin daha verimli işlenmesini olumsuz etkilediğini dile getirmişlerdir.
Şen ve Sarıkaya (2015)	İlkokullarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin “Serbest Zaman Etkinlikleri” dersinde tercih ettiği etkinlikler ve dersin amacına hizmet derecesine olan inanç düzeyinin, öğretmenlerin mezun olduğu alan ile sınıfta bulunan öğrenci sayılarına göre anlamlı ilişki gösterip göstermediğini belirlemek.	300 öğretmen	Nicel Araştırma	Serbest Zaman Etkinlikleri Dersini Değerlendirme Ölçeği	Araştırmada öğretmenlerin mezun oldukları öğretim programı ile drama, pantomim ve bahçe etkinlikleri seçimlerinin; sınıflarda bulunan öğrenci sayısı ile grup tartışmaları, okuma ve dinleme etkinlikleri seçimi arasında anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir.
Yılmaz Gündüz (2014)	“Serbest Etkinlikler” dersine ilişkin durum ve MEB tarafından bu uygulamaya geçilme nedenleriyle okullarda yapılan uygulamalar arasındaki uyumu belirlemek.	8 öğretmen	Nitel Araştırma	Yarı yapılandırılmış ve odak görüşme Gözlem	Araştırma sonuçları MEB’in serbest etkinliklere geçilme gerekçeleriyle okullardaki uygulamaların aynı olmadığı, dersteki etkinliklerin tek tip etkinliklerden seçildiği sonucuna ulaşmıştır.
Sargın (2014)	İlkokul programında yer alan serbest etkinlikler dersinin öğretime yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşlerini belirlemek.	225 öğretmen	Nicel Araştırma	SEDDÖ Ölçeği	Sınıf öğretmenleri serbest etkinlikler dersini öğretmeye yönelik kısmen yeterli olmalarına rağmen serbest etkinlikler dersinin öğrencilerin iş birliği, teknoloji okuryazarlığı gibi gelişimlerinde yararlı olduklarına inanmaktadırlar.

Tablo 1.1. (Devam) Genel eğitim alanında “Serbest Etkinlikler Dersi” ile ilgili çalışmalar

Gültekin, Atalay ve Ay (2014)	Serbest etkinlik uygulamaları hakkında öğretmen ve öğrenci görüşlerini belirlemek.	20 öğretmen 151 öğrenci	Nitel Araştırma	Yarı yapılandırılmış görüşme	Öğretmen ve öğrenciler serbest etkinlik uygulamalarının gerekli olduğu konusunda ortak görüş bildirmişler ancak içerik konusunda farklı etkinliklerden bahsetmişlerdir. Öğretmenler uygulamaların öğrencilerin sosyalleşmelerine katkı sağladığı, okulların fiziksel yönden yetersiz olduklarını ve etkinlikler hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları sonucuna ulaşmıştır.
Gömlüksüz ve Özdaş (2013)	Serbest etkinlikler dersi kazanımlarının gerçekleşme düzeyine ilişkin 4 ve 5. sınıf öğretmenlerinin görüşlerini belirlemek.	104 öğretmen	Nicel Araştırma	Likert Tipi Ölçek	Öğretmenler, derse ilişkin kazanımlarının gerçekleşme düzeyine ilişkin olumlu görüş belirtmişlerdir.
Aydın, Bakırcı ve Ürey (2012)	SEÇD hakkında öğretmen görüşlerine göre algılanma durumları, yaşanan sorunlar ve dersin öğretmen, öğrenci ve yöneticiye yüklediği sorumluluklar incelemek	5 öğretmen	Nitel Araştırma	Yarı yapılandırılmış görüşme	Serbest etkinlik çalışmaları dersinin özellikle öğrenciler açısından olumlu bir etkiye sahip olduğu, öğretmen ve yöneticiye önemli bazı sorumluluklar yüklediği ve dersin uygulanmasında bazı eksiklikler gözlemlendiği katılımcılar tarafından dile getirilmiştir
Dündar ve Karaca (2011)	Serbest Etkinlikler derslerinin nasıl uygulandığı, derslerdeki uygulamalar, problemler ve problemlerin çözümüne ilişkin öneriler Sınıf Öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirmek	40 öğretmen	Nitel Araştırma	Yarı yapılandırılmış görüşme	Araştırma sonunda; katılımcıların çoğunun bu derste başka dersler işledikleri, dersin saatlerinin fazla olduğu, derse ilişkin programı-kılavuz ya da örnek uygulamaların olmamasının dersin etkililiğini olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir.

Tablo 1.1’de görüldüğü gibi genel eğitim alanında “serbest etkinlikler dersi”ne ilişkin çalışmalar bulunmaktadır. Çalışmaların genel amacı “serbest etkinlikler dersi”ne ilişkin mevcut durumu ortaya koymak olduğu söylenebilir. Araştırma yöntemlerinden nitel araştırma yöntemi çoğunlukla kullanılmıştır. Katılımcı grubunda öğretmenlerin yanı sıra aileler ve öğrencilerin yer aldığı çalışmaların olduğu da görülmektedir. Veri toplama araçlarından yarı yapılandırılmış görüşmeler kullanılırken, nicel çalışmalarda ölçekler kullanılmıştır. Özel eğitim alanında ise “serbest etkinlikler dersi”yle ilgili herhangi araştırmaya ulaşamamıştır.

İlerleyen bölümde 2000-2022 yılları arasında özel eğitim alanında yapılan özel gereksinimli bireyler ve serbest zamanı konu alan araştırmalara yer verilmiştir. Araştırmalar araştırma yöntemine göre gruplandırılarak nicel, tek denekli, nitel ve karma araştırma olarak değerlendirilmiştir. Bu gruplamadaki amaç, okuyucuya var olan araştırmaları daha sistematik değerlendirerek analiz ve sentez harmanlamasıyla derinlemesine bakış kazandırabilmektir. Alanyazındaki araştırmalar günümüzden geçmişe şeklinde sıralanmıştır. Araştırmaların değerlendirilmesi; amaç, katılımcı grup, veri toplama ve bulgular olarak sunulmuştur.

1.3.1. Nicel araştırmalar

Çöl (2015), özel gereksinimi olan çocukların serbest zaman etkinliklerine katılımında ailenin rolünü belirlemek ve katılımın çocuğun günlük yaşam etkinlikleri üzerine etkisini araştırmak amacıyla çalışmayı yürütmüştür. Çalışmanın katılımcı grubunu yaşları 6 ile 15 arasında değişen 55 kız, 57 erkek 112 özel gereksinimi olan çocuk ve ailesi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacının geliştirdiği çocuklar için “Boş Zaman Aktivitelerine Katılımı Değerlendirme Formu”, ailenin bu konudaki rolünü belirlemek için ise “Boş Zaman Aktivitelerine Karar Vermede Ailenin Rolü Formu” kullanılmıştır. Yaşam kalitesini değerlendirmek amacıyla ise Çocuklar İçin Yaşam Kalitesi Ölçeği (ÇİYKÖ)’nin ebeveyn formu kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularında çocukların katıldığı etkinlikler ve ailenin rolleri arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Eratay (2013), zihinsel yetersizliği olan bireylerde serbest zaman etkinlikleri programının sosyal becerileri geliştirmede ve problem davranışları azaltmada etkililiğini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Katılımcı grubu 15-39 yaş arasında orta düzeyde 32 zihinsel yetersizliği olan birey oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak geliştirilen

programın etkililiğini değerlendirmek amacıyla sosyal beceriler için Sosyal Beceri Değerlendirme Ölçeği (Social Skills Assessment Scale-SASS) (7-12 yaş), davranış sorunları için 6-18 Yaş Çocuk ve Genç Bireylerin Davranış Kontrol Listesi (Children and Young Individuals Behaviour Checklist -CBCL/6-18) ve Öğretmen Rapor Formu Türkçe tercümesi (Teacher's Report Form Turkish translation-TRF/6-18) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda araştırmacı tarafından geliştirilen serbest zaman etkinlikleri programının sosyal becerileri geliştirmede, duygusal ve davranışsal problemleri azaltmada etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Badia, Orgaz, Verduga ve Ullan (2011), gelişimsel yetersizliği olan genç ve yetişkinlerin serbest zaman etkinliklerine katılımlarını, tercih ve ilgilerini araştırmak ve serbest zaman etkinlikleriyle ilişkili etmenleri ortaya koymak amacıyla çalışmayı yürütmüşlerdir. Katılımcı grubunu 17-65 yaş arası 237 zihinsel yetersizliği olan ve serebral palsi genç ve yetişkinler oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak "Boş Zamanları Değerlendirme Envanteri (Leisure Assessment Inventory-LAI)" İspanyolca versiyonu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda gelişimsel yetersizliği olan bireylerin serbest zaman etkinliklerini yalnız ve pasif olarak geçirdikleri, yetersizliğin derecesine bağlı olarak katılım, ilgi ve tercihlerin farklılaştığını ortaya koymuştur.

Solish, Perry ve Minnes (2010), otizm spektrum bozukluğu, zihinsel yetersizliği olan ve tipik gelişen çocukların arkadaşlık ve serbest zaman etkinliklerine katılım özelliklerini ortaya koymak amacıyla çalışmayı yürütmüşlerdir. Araştırmanın katılımcı grubunu 5-17 yaş arasında tipik gelişen 90, otizm spektrum bozukluğu olan 65 ve zihin yetersizliği olan 30 çocuğun ailesi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilmiş anket kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda tipik gelişen çocukların önemli ölçüde daha fazla serbest zaman etkinliklerine katıldığı, daha fazla arkadaşlık kurabildikleri ortaya konmuştur. Serbest zaman etkinlikleri sayısı gruplar arasında benzerlik göstermiş olup tipik gelişen çocuklar bu etkinliklere akranlarıyla katılırken otizm spektrum bozukluğu ve zihinsel yetersizliği olan çocukların yetişkinlerle katıldığını ortaya koymuştur.

İlhan (2009), yürüttüğü çalışmada zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip olan anne-babaların çocuklarına özel eğitim sürecinde, beden eğitimi ve spor etkinliklerinin, sosyal, psikolojik, bilişsel ve hareket gelişimlerine nasıl bir etkisi olduğuna yönelik bilinç düzeylerini belirlemeği hedeflemiştir. Araştırma grubunu zihin yetersizliği olan çocuğa sahip 81 ebeveyn; 54 anne, 27 baba oluşturmaktadır. Araştırma verileri araştırmacı

tarafından geliştirilen anket ile toplanmıştır. Çalışma sonucunda ebeveynler beden eğitimi ve spor etkinliklerinin çocuğun tüm gelişim alanlarına olumlu bir etkisi olduğunu, özel eğitim sürecinde beden eğitimi ve spor etkinliklerine yer verilmesi gerektiğini ve en çok istenen spor dalının yüzme olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

1.3.2. Tek denekli araştırmalar

Keser ve Cavkaytar (2021)'in yürüttükleri çalışmada otizm spektrum bozukluğu (OSB) ve zihin yetersizliği tanısı olan bireylere serbest zaman becerisinin öğretimine yönelik aile eğitim programının etkililiğini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın katılımcıları üç OSB ve zihin yetersizliği tanısı olan öğrenci ve anneleridir. Tek denekli araştırma yöntemlerinden katılımcılar arası yoklama evreli çoklu yoklama düzeyi modeliyle yürütülen çalışmanın sonucunda makasla kağıt kesme becerisinin kazandırılmasında uygulanan aile eğitim programı etkili olmuştur.

Eldeniz Çetin ve Çay (2020)'in yürüttükleri çalışmada çoklu yetersizliği olan öğrencilere tablet bilgisayar aracılığıyla yapboz yapma becerisini kazandırmada doğrudan öğretim yönteminin etkililiğini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın katılımcıları özel eğitim meslek okulunda eğitim alan, yaşları 14 ve 15 arasında değişen üç öğrencidir. Araştırmada tek denekli araştırma yöntemlerinden denekler arası yoklama denemeli çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda yapboz yapma becerisinin öğretiminde doğrudan öğretim yönteminin etkili olduğuna ulaşılmıştır.

Park, Collins ve Lo (2020)'nin çalışmalarının amacı zihin yetersizliği olan öğrencilere arkadaşları tarafından sunulan basketbolda şut atma becerisinin kazandırılmasında eş zamanlı ipucuyla öğretim yönteminin etkililiğini ortaya koymaktır. Katılımcılar yaşları 12 ve 16 arasında değişen dört ortaokul öğrencisidir. Araştırma katılımcılar arası çoklu yoklama modeliyle yürütülmüştür. Araştırmanın sonucunda akran tarafından sunulan eş zamanlı ipucuyla öğretim yönteminin basketbol şut atma becerisinin öğretiminde etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Çay (2017)'in yürüttüğü çalışmanın amacı, zihinsel yetersizliği olan bireylere serbest zaman becerilerinin küçük grupla öğretiminde video ipucunun etkililiğini ortaya koymaktır. Araştırmada tek denekli araştırma yöntemlerinden davranışlar arası yoklama denemeli çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Katılımcılar on sekiz yaşında, hafif zihin yetersizliği olan üç bireydir. Araştırmada bileklik yapma, anahtarlık yapma ve kitap ayracı becerilerinin öğretimi yapılmıştır. Araştırmanın bulgularında video ipucuyla

öğretimin serbest zaman becerilerinin küçük grupla öğretiminde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Collins, Terrel ve Test (2017)'in yürüttükleri çalışmanın amacı, hafif düzeyde zihin yetersizliğine sahip bireylere bitki bakma becerisinin öğretiminde eş zamanlı ipucuyla öğretimin etkililiğini belirlemektir. Katılımcılar yaşları 16 ve 19 arasında değişen dört bireydir. Araştırmada tek denekli araştırma yöntemlerinden katılımcılar arası çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda bitki bakma becerisinin kazandırılmasında eş zamanlı ipucuyla öğretim yönteminin etkili olduğuna ulaşılmıştır.

Eldeniz Çetin ve Çay (2016)'ın çalışmalarının amacı zihin yetersizliği olan bireylere bowling oynama becerisinin öğretiminde eş zamanlı ipucuyla öğretiminin etkili olduğunu ortaya koymaktır. Araştırmanın yöntemi tek denekli araştırma yöntemlerinden denekler arası yoklama evreli çoklu yoklama modelidir. Katılımcılar hafif zihin yetersizliği olan üç öğrencidir. Araştırmanın sonucunda eş zamanlı ipucuyla öğretimin bowling oynama becerisinin öğretiminde etkili olduğuna ulaşılmıştır.

Çay ve Özbey (2016)'in yürüttükleri çalışmada hafif zihin yetersizliği olan öğrencilere gitarla ritim atma becerisinin öğretiminde eş zamanlı ipucuyla öğretiminin etkililiğini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Tek denekli araştırma modellerinden denekler arası yoklama evreli çoklu yoklama modelinin kullanıldığı araştırmada katılımcılar üç zihin yetersizliği olan öğrencidir. Yaşları 17 ve 18 arasında değişmektedir. Araştırmanın sonucunda eş zamanlı ipucuyla öğretimin gitarla ritim atma becerisinde etkili olduğunu göstermiştir.

Gökmen, Tekinarslan ve Çiftçi Tekinarslan (2015)'in yürüttükleri çalışmada zihin yetersizliği olan bireylere bilgisayarda eğitsel CD izleme becerisinin öğretiminde eş zamanlı ipucuyla öğretimin etkili olup olmadığını ortaya koymayı hedeflemişlerdir. Araştırma tek denekli araştırma modellerinden yoklama evreli denekler arası çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Katılımcılar yaşları 15-16 arasında değişen üç öğrencidir. Araştırmanın sonucunda bilgisayarda eğitsel CD izleme becerisinin öğretiminde eş zamanlı ipucuyla öğretimin etkili olduğunu ortaya koymuşlardır.

Chan, Lambdin, Graham, Fragale ve Davis (2014) çalışmalarında hafif zihinsel yetersizliği olan bireylere İpad'den Angry Bird oyununu oynama becerisini etkinlik çizelgesiyle öğretmeyi amaçlamışlardır. Katılımcılar yaşları 33 ve 57 arasında değişen üç yetişkin bireydir. Araştırma tek denekli araştırma yöntemlerinden katılımcılar arası çoklu başlama modeliyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucunda etkinlik çizelgesinin

İpad'den Angry Bird oyununu oynama becerisini öğretmede etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Seward, Schuster, Ault, Collins ve Hall (2014)'ın orta düzeyde zihinsel yetersizliği olan öğrencilere kart oynama becerisinin öğretiminde eş zamanlı ipucu ve sabit bekleme süreli öğretim yöntemlerinin etkililiğini karşılaştırmayı araştırmalarında amaçlamışlardır. Katılımcılar yaşları 14 ve 20 arasında değişen beş lise öğrencisidir. Araştırma tek denekli araştırma yöntemlerinden davranışlar arası çoklu yoklama modeliyle yürütülmüştür. Araştırma sonucunda sabit bekleme süreli ve eş zamanlı ipucuyla öğretim yönteminin kart oynama becerisinin öğretiminde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dollar, Fredrick, Alberto ve Luke (2012)'ın yürüttükleri çalışmada ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireylere bağımsız yaşam ve serbest zaman etkinliklerinin öğretiminde eş zamanlı ipucunun etkililiğini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Katılımcılar 24 ve 62 yaşlarında iki yetişkin bireydir. Araştırma tek denekli araştırma yöntemlerinden katılımcılar arası çoklu yoklama modeli ile yürütülmüştür. Araştırmada İpod, DVD ve CD çalar kullanma becerilerinin öğretiminde eş zamanlı ipucuyla öğretimin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çankaya (2011)'nın yürüttüğü çalışmada zihinsel yetersizliği olan öğrencilere haroşa örme becerisinin öğretiminde eş zamanlı ipucuyla öğretimin etkililiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Katılımcılardan ikisi orta düzey, birinin ise hafif düzey zihinsel yetersizlik tanısı bulunan, yaşları 16 ve 23 arasında değişen üç kız öğrencidir. Tek denekli araştırma yöntemlerinden denekler arası yoklama evreli çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Araştırma sonucunda haroşa örme becerisinin öğretiminde eş zamanlı ipucuyla öğretim etkili olmuştur.

Aslan ve Eratay (2009)'ın yürüttükleri çalışmada zihinsel yetersizliği olan bireylere pul işleme becerisinin öğretiminde eş zamanlı ipucunun etkililiğini ortaya koymayı hedeflemişlerdir. Araştırma tek denekli araştırma yöntemlerinden denekler arası yoklama evreli çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Katılımcılar yaşları 19 ve 22 arasında değişen üç kız öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın sonucunda eş zamanlı ipucunun pul işleme becerisinin öğretiminde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Zhang, Cote, Chen ve Lui (2004) ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireye bowling oynama becerisinin öğretilmesinde sabit bekleme süreli öğretimin etkililiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Katılımcı ağır zihin yetersizliği olan 39 yaşında bir bireydir. Tek denekli araştırma yöntemlerinden ABAB modeliyle yürütülen çalışmanın

sonucunda sabit bekleme süreli öğretimin bowling oynama becerisinin öğretilmesinde etkili olduğuna ulaşılmıştır.

1.3.3. Nitel araştırmalar

Çay ve Eratay (2019)'ın çalışmalarında çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin serbest zaman etkinliklerine yönelik görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya 15 ebeveyn katılmıştır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Araştırma sonucunda; çoklu yetersizliği olan öğrencilerin evde serbest zamanlarında daha çok televizyon izledikleri, kitap okudukları, müzik dinledikleri ve cep telefonu ile oynadıkları belirlenmiştir.

Eldeniz- Çetin ve Terzioğlu (2018)'nin yürüttükleri araştırmanın amacı, annelerin ağır düzeyde yetersizliğe sahip çocuklarının boş zamanlarını değerlendirmeye yönelik görüşlerini belirlemektir. Araştırmaya 2016-2017 eğitim öğretim yılında Bolu ili merkez ilçedeki bir özel eğitim okuluna devam eden yaşları 6-14 arasında değişen ağır düzeyde yetersizliğe sahip çocuğu olan 18 anne katılmıştır. Çocuklardan 10'unun ağır düzeyde zihinsel yetersizliği ve epilepsisi, 8'inin ise orta düzey zihinsel yetersizliği ve serebral palsi tanısını bulunmaktadır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda ağır düzeyde yetersizliği olan çocukların boş zamanlarını çoğunlukla evde yalnız ya da ailesiyle oyun oynayarak, televizyon izleyerek ve tablet gibi teknolojik aletlerle geçirdikleri görülmüştür.

Eldeniz- Çetin ve Çay (2017)'in yürüttükleri çalışmayla özel eğitim okulunda çalışan öğretmenlerin zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin boş zamanlarına yönelik görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya katılımcı olarak 14 öğretmen katılmıştır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşmelerle toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda; zihinsel yetersizliği bulunan öğrencilerin devam ettiği okulda sistematik boş zaman becerilerine yönelik öğretimlerin yapılmadığı, öğrencilerin boş zamana dair sınırlı bilgilerinin olduğu, zihinsel yetersizliği bulunan öğrencilerin boş zamanlarını yakın çevresindeki kişilerden olan aile ve arkadaşlarla geçirdiği ortaya konmuştur.

Bayram (2016)'ın gerçekleştirdiği araştırmanın amacı, zihinsel yetersizliği olan ve olmayan ergenlerin boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri ve ailelerin serbest zamanlar hakkındaki görüşlerini belirlemektir. 15 zihin yetersizliği olan ergenin ailesi ve 15 tipik gelişen ergenin ailesi katılımcı olarak araştırmaya katılmışlardır. Veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda her iki

grubunda serbest zamanlarını daha çok evde geçirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ancak zihin yetersizliği bulunan ergenlerin daha büyük bir çoğunluğunun serbest zamanlarını evde geçirdikleri görülmüştür. Zihin yetersizliği bulunan ergenlerin evde daha çok televizyon izledikleri, oyun oynadıkları ve ev işi yaptıkları sonucuna varılmıştır.

Heah, Case, McGuire ve Law (2007)'ın yürüttükleri araştırmanın amacı, yetersizliği olan çocukların yetersizliği olmayan akranlarıyla benzer etkinliklere katılıp katılamadığını belirlemektir. Katılımcılar gelişimsel yetersizliği olan sekiz çocuk ve aileleri oluşturmaktadır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanmıştır. Araştırma sonucunda yetersizliği olan çocukların yetersizliği olmayan akranlarıyla aynı serbest zaman etkinliklerinden keyif aldığı, etkinliklere katılım için aile rolünün ve kişisel kaynakların önemli olduğuna ulaşılmıştır.

Braun, Yeargin-Allsopp ve Lollar (2006)'ın gelişimsel yetersizliği bulunan çocukların serbest zaman etkinliklerine katılım özelliklerini belirlemek amacıyla yürüttükleri çalışmanın katılımcılarını gelişimsel yetersizliği bulunan beş çocuk ve annesi oluşturmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşmelerle veriler toplanmıştır. Araştırma sonucunda yetersizlik türlerine göre serbest zamana katılımın farklılaştığı görülmüştür.

Zijlstra ve Vlaskamp (2005)'in yürüttükleri çalışmanın amacı, ağır düzeyde ve çoklu yetersizliğe sahip bireylerin serbest zaman etkinliklerini değerlendirme biçimlerini ortaya koymaktır. Araştırmaya bir merkezde kalan zihinsel ve çoklu yetersizliğe sahip 160 birey katılmıştır. Veriler günlük toplanmıştır. Araştırma sonucunda serbest zaman etkinliklerine katılımın çoğunun hafta sonunda gerçekleştirdikleri, bu etkinliklerin başında televizyon izleme ve müzik dinleme geldiği belirlenmiştir.

Aitchison (2000)'nın yürüttüğü çalışmanın amacı, özel gereksinimli gençlerin ne zaman, nerede hangi etkinliğe katıldıklarını ortaya koymaktır. Araştırma nitel araştırma yöntemiyle yürütülmüştür. Katılımcılarını yaşları 11-15 yaş arasında değişen serebral palsili 15 genç ve ailesi oluşturmaktadır. Veriler aileler tarafından tutulan günlüklerin incelenmesiyle toplanmıştır. Veri analizinde betimsel analiz kullanılmıştır. Serbest zaman ve sosyal etkileşiminde tartışıldığı bu çalışmada akranlarıyla sosyal etkileşimlerinin olmamasını ailelerin ve gençlerin sorun ettiği ortaya koyulmuştur.

1.3.4. Karma araştırmalar

Karakaş (2018)'in gerçekleştirdiği çalışmada, hafif düzeyde zihinsel engelli çocuklara uygulanan 24 haftalık serbest zaman aktivitelerinin çocukların motor

gelişimlerine ve fiziksel uygunluklarına etkisinin incelenmesiyle anne ve öğretmen görüşlerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Katılımcı grubunu 8-11 yaş aralığında 21 hafif düzeyde zihin yetersizliği olan çocuk, yedi anne ve altı öğretmen oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak nicel boyutta çocukların motor becerilerini değerlendirmek için Bruininks-Oseretsky Motor Yeterlik Testi- İkinci Basım (BOT-2) kullanılmıştır. Nitel boyutta ise anneler ve öğretmenlerle iki farklı yarı yapılandırılmış görüşme formu ile veriler toplanmıştır. Araştırmanın nitel boyutunun sonucunda, anne ve öğretmenlerin çocuklarla iletişim, çocukları serbest zaman etkinliklerine yönlendirme ve serbest zaman etkinlikleri eğitimiyle ilgili eksikliklerin ve gereksinimlerinin olduğunu ortaya koymuştur.

Yalon-Chamovitz, Mano, Jarus, Weinblatt (2006)'ın çalışmalarında zihin yetersizliği olan çocukların teneffüs etkinliklerini, teneffüs etkinlik tercihleriyle katıldıkları etkinlikler arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamışlardır. Katılımcılar 7-15 yaş arasında hafif zihin yetersizliği olan özel eğitim okuluna devam eden 30 öğrencidir. Geçerliliği ve güvenirliği yapılmış, resme dayalı tercih değerlendirme ölçütü ve gözlem tekniğiyle veriler toplanmıştır. Çalışma sonunda tercih ettikleri etkinliklerle gerçekleştirdikleri etkinlikler arasında farklılık bulunduğu ortaya konmuştur. Bu nedenle serbest zaman eğitimiyle tercih ettikleri etkinlikler için gerekli olan becerilerin kazandırılması gerektiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Özel eğitim alanındaki serbest zamana ilişkin çalışmalara bakıldığında 2009-2015 yılları arasında nicel çalışmaların gerçekleştiği görülmektedir. Bu çalışmaların sayısı beştir. Çalışmaların katılımcı grubunu çoğunlukla özel gereksinimli bireyler ve aileleri oluşturmaktadır. Katılımcı grubunda yer alan özel gereksinimli bireylerin geneli genç ve yetişkinlerdir. Veri toplama aracı olarak ölçekler kullanılmıştır. Araştırmaların sonuçlarına bakıldığında ise özel gereksinimli bireylerin serbest zamanlarını daha çok yalnız ve pasif geçirdikleri, serbest zaman etkinliklerine tipik gelişim gösteren bireylerden farklı olarak daha çok yetişkinlerle katıldıkları, serbest zaman etkinliklerinin bu bireylerin sosyal becerilerini geliştirme de etkili olduğu görülmektedir.

Alanyazındaki serbest zaman etkinliklerine yönelik yapılan çalışmaların çoğunlukla tek denekli araştırmalar olduğu görülmektedir. 2004-2021 yılları arasında gerçekleşen bu çalışmaların sayısı 14 olan çalışmalarda serbest zaman etkinliklerinin öğretimi yapılmış ve çalışmaların tamamında serbest zaman etkinliklerinin öğretiminde etkililiği araştırılan öğretim yöntemlerinin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmalarda çoğunlukla eş zamanlı ipucuyla öğretim ve sabit bekleme süreli öğretimin etkililiği çalışılmıştır.

2000-2019 yılları arasında özel eğitim alanında serbest zaman ve serbest etkinliklere ilişkin nitel çalışmalardan 9'una ulaşılmıştır. Çalışmaların katılımcı gurubunu daha çok aileler oluşturmaları birlikte bir araştırma öğretmenlerle gerçekleştirilmiştir. Araştırmalarda veri toplama aracı olarak çoğunlukla yarı yapılandırılmış görüşmeler kullanılırken belge incelemelerinin de kullanıldığı çalışmalar bulunmaktadır. Araştırmaların dikkat çekici sonuçları özetlendiğinde özel gereksinimli bireylerin daha çok evde yalnız vakit geçirdikleri (Bayram, 2016; Eldeniz- Çetin ve Terzioğlu, 2018), serbest zamanlarında bireysel etkinlikler yaptıkları (Bayram, 2016; Çay ve Eratay, 2019; Zijlstra ve Vlaskamp, 2005), sosyal ortamlarda yakın çevresindeki kişilerle etkileşime girdikleri ve öğretmenlerin serbest zamana ilişkin sistematik öğretim yapmadıkları (Eldeniz-Çetin ve Çay, 2017) görülmektedir. Ayrıca alanyazında bu konu da iki tane karma araştırmaya ulaşılmıştır. Ayrıntılı bilgilere karma araştırmalar başlığında yer verilmiştir.

Genel eğitim alanında uygulanan ders kapsamında yapılan çalışmalara bakıldığında nicel, nitel ve karma araştırma yöntemleriyle yürütülmüş çalışmaların yer aldığı görülmektedir. Bu araştırmalardan ise öğrencilerin derste çalışılan becerileri öğrendiklerini ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Aydemir, Bozkurt ve Şekerci, 2015; Gömleksiz ve Özdaş, 2013; Özsel, 2016; Sargın, 2014). Hem tipik gelişen hem de özel gereksinimli bireyler için serbest zamanın ve serbest zaman etkinliklerinin önemli olduğu yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur. Hafif düzey zihin yetersizliği bulunan öğrencilerinde ders programında yer alan serbest etkinlikler dersi uygun şekilde planlanıp uygulandığında becerilerin kazandırılması için fırsat olacağı bunun sonucunda da serbest zamanlarını etkili ve verimli değerlendirmelerine fırsat sağlayacağı düşünülmektedir. İlerleyen bölümde araştırmanın gereksinimine yer verilmiştir.

1.4. Araştırmanın Gereksinimi

Zihin yetersizliği olan bireylerin toplumsal yaşama hazırlanmaları amacını gerçekleştirebilmek için bağımsız yaşam becerilerini de edinmeleri gerekmektedir. Bağımsız yaşam becerileri içinde yer alan serbest zaman etkinlikleri bireylerin duygusal, psikolojik ve sosyal gelişimlerine katkıda bulunmaktadır (Bakkaloğlu, 2013). Bireysel ve

uygun eğitim düzenlemeleri yapıldığında hafif düzeyde zihin yetersizliği olan bireyler toplumsal uyum sağlamada çok fazla problem yaşamamaktadırlar (Çıkkılı, 2013).

Günümüzde bilim ve teknolojinin ilerlemesi, insan gücüne olan gereksinimin azalmasıyla bireylerin serbest zamanlarının fazlalaşmasına neden olmuştur. Serbest zamanını etkili ve kaliteli değerlendiren bireylerin ise toplumsal yaşama katılımının kolaylaşacağı, duygusal, sosyal ve psikolojik gelişimlerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ulusal alanyazında serbest zaman ve serbest zaman etkinliklerine ilişkin öğretmen görüşlerini (Eldeniz-Çetin ve Çay, 2017); ailelerin görüşlerini (Bayram, 2016; Çay ve Eratay, 2019; Eldeniz-Çetin ve Terzioğlu, 2018) ortaya koyan çalışmalara ulaşılmıştır. Ancak hafif zihin yetersizliği olan öğrencilerin öğretmenlerinin ve ebeveynlerinin serbest zamana ilişkin görüşlerinin alındığı bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018)'nde belirtildiği üzere hafif zihin yetersizliği olan bireylerin sınırlı desteğe gereksinimleri bulunmaktadır. Toplumsal uyum becerilerinden olan serbest zamana ilişkin eğitim desteğinin hafif zihin yetersizliği olan öğrencilere sağlanması gerekmektedir. Serbest zaman eğitimine yol gösterici olması için önce serbest zaman ve serbest etkinliklere ilişkin hafif zihin yetersizliği olan bireylerin var olan durumunun ortaya konulması gerekmektedir. Hafif zihin yetersizliği olan bireylerin serbest zamanlarının genellikle aileleriyle geçirdiği görülmektedir (Bayram, 2016). Bu nedenle özel eğitim bir ekip olarak iş birliğiyle yürütüldüğü için serbest zaman ve serbest zaman etkinliklerine ilişkin ebeveyn ve öğretmenlerden alınan bilgilere gereksinim vardır. Bu bilgiler doğrultusunda hafif zihin yetersizliği olan bireylerin serbest zaman eğitimlerine ilişkin planlamaların yapılabileceği düşünülmektedir.

Serbest etkinlikler dersi MEB tarafından 20.07.2010 tarihinde uygulamaya konulan bir derstir. Serbest etkinlikler dersine ilişkin genel eğitim alanında öğretmen görüşlerinin alındığı çalışmalara ulaşılmıştır (Aydemir, Bozkurt ve Şekerci, 2015; Aydın, Bakırcı ve Ürey, 2012; Bozpolat, 2016, Dündar ve Karaca, 2011; Gültekin, Atalay ve Ay, 2014; Gömleksiz ve Özdaş, 2014; Özsel, 2016; Sargın, 2014; Şen ve Sarıkaya, 2015). Bu çalışmaların sonuçlarına bakıldığında genel eğitimde dersi planlama ve uygulamada sorunların yaşandığı görülmektedir. Özel eğitimde ise özellikle hafif zihin yetersizliği olan öğrencilerin ders programında yer alan “serbest etkinlikler” dersine ilişkin yapılan hiçbir çalışmaya rastlanmamıştır. Derse ilişkin var olan durumun ortaya konması gereksinimdir. Bu gereksinim ayrıca araştırmacının altı yıllık öğretmenlik deneyimindeki

öznel gözlemlerinin ve bu dersin planlanmasında alandaki bir öğretmen olarak yaşadığı sorunlarla birleştğinde bu çalışmanın planlanmasına tetikleyici bir durum olmuştur.

Serbest etkinlikler dersi öğrencilerin okula karşı olumlu tutum geliştirme, akademik ve sosyal başarı kazandırma açısından büyük bir öneme sahiptir (Gültekin, Ay ve Aydemir, 2014). Özel eğitim ve genel eğitimde ders uygulamaya konulmadan önce herhangi bir pilot uygulama yapılmamış, belirli bir program belirlenmemiştir. Bu nedenle serbest etkinlikler dersini öğretmenlerin nasıl algıladıkları, nasıl planlayıp yürüttükleri ve olası sorunların, bu sorunlara ilişkin önerilerin ortaya konması bir gereksinimdir.

Özel eğitim de ailenin eğitim sürecine etkin katılımı gereklidir. Öğrenci gereksinimlerinin belirlenmesi, serbest etkinlikler dersinin etkili ve verimli olabilmesi, öğrencilerin toplumsal yaşama hazırlanması için alanda çalışan öğretmenlerin ve ebeveynlerin serbest zaman ve serbest etkinlikler dersine ilişkin önerilerine gereksinim duyulmakta ve bu önerilerin hazırlanan öğretim programlarına yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

1.5. Amaç

Araştırmanın amacı; özel eğitim ilkokulunda 1., 2. ve 3. sınıfta öğrenim gören hafif düzeyde zihin yetersizliği olan öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenlerinin ve bu öğrencilerin ebeveynlerinin serbest zaman ve serbest etkinlikler dersine ilişkin görüşlerinin ne olduğunu ve öğretmenlerin bu dersi nasıl yürüttüklerini ortaya koymaktır.

Bu genel amaç doğrultusunda aşağıda yer alan soruların yanıtları aranacaktır:

1. Katılımcıların (hafif zihin yetersizliği olan öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenler ve ebeveynler) serbest zamana ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Katılımcıların serbest etkinlikler dersine ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Hafif zihin yetersizliği olan öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenleri serbest etkinlikler dersini nasıl yürütmektedirler?
4. Hafif zihin yetersizliği olan öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenlerinin serbest etkinlikler dersine ilişkin görüşleri ve bu derse yönelik hazırladıkları BEP'ler arasındaki uyum nasıldır?
5. Katılımcıların serbest etkinlikler dersine ilişkin önerileri nelerdir?

1.6. Önem

Hafif zihin yetersizliği olan bireylere sınırlı düzeyde destek verilerek topluma ve sosyal yaşama katılımları sağlanmaktadır. Hafif zihin yetersizliği olan bireylerin bireysel ve bilişsel özellikleri farklılık göstermektedir. Bu nedenle, her öğretmenin ve ebeveynin öğrenciye ilişkin görüşleri öznelidir. Araştırma sonucunda elde edilecek bulguların hafif zihin yetersizliği olan bireylerin toplumsal yaşama uyum sağlayabilmeleri için serbest zamana ilişkin yapılacak düzenlemelere, serbest zamanlarını etkili ve verimli değerlendirmeye, serbest zamanlarında yapacakları etkinlik türlerine ve kaynaklarına yol gösterebileceği umulmaktadır.

Ebeveynler, hafif zihin yetersizliği olan bireylerin serbest zamanlarına ilişkin görüşleriyle var olan durumu ortaya koyduğunda, eğitim programlarında serbest zamana ilişkin düzenlemelerin yapılabileceği, bireylerin gereksinimlerine yönelik amaçların belirlenebileceği ve serbest zamanlarını geçirebilecekleri ortamların oluşturulabileceği düşünülmektedir. Ayrıca serbest zamanlarını kaliteli değerlendiren bireyler daha fazla bağımsızlaşacak, yaşam kaliteleri artacak ve ebeveynlerin sorumlulukları bu alanda azalacaktır. Araştırma sonucunda elde edilecek bulgular doğrultusunda hafif zihin yetersizliği olan bireylerin serbest zamana ilişkin gereksinimlerinin ortaya konmasıyla, serbest zamanlarını etkili ve verimli geçirmesi için gerekli olan kaynakların sağlanması, eğitim politikalarının düzenlenmesi açısından politika geliştiricilere yol göstereceği umulmaktadır.

Özel gereksinimli bireylerin eğitiminde serbest zaman ve etkinliklerinin göz ardı edildiği, bu duruma ilişkin öğretmenler tarafından herhangi bir öğretimin yapılmadığı görülmektedir (Eldeniz-Çetin ve Çay, 2017). Araştırmada elde edilecek bulgular doğrultusunda özel eğitim öğretmenlerinin serbest zamana ilişkin farkındalığının artması, serbest zamanın hafif zihin yetersizliği olan bireyler için öneminin ortaya koyulmasıyla öğretmen yetiştirme programlarında bu konuya ilişkin eğitimlerin planlanmasına yardımcı olması umulmaktadır.

Ulusal alanyazında özel eğitim alanında “serbest etkinlikler dersi”yle ilgili yapılmış hiçbir çalışma bulunmamaktadır. Bu derse yönelik bilgi eksikliği ve bilgi eksikliğinin bir getirisi olarak uygulamada yaşanan aksaklıkların olduğu düşünülmektedir.

Araştırma sonucunda elde edilecek bulgularla özel eğitim öğretmenlerinin “serbest etkinlikler dersi”yle ilgili mevcut durumunun ve yaşanan sorunların ortaya konularak derse ilişkin eğitim programlarının düzenlenmesine, yaşanan sorunların çözümüne katkı

sağlayacağı düşünülmektedir. Özel eğitim sürecinde ebeveyn etkin bir rol oynadığı için ebeveynlerin bu derse yönelik beklentilerinin belirlenmesinin hafif zihin yetersizliği olan bireylerin gereksinimlerini açık şekilde ortaya koyacaktır. Bu nedenle yapılacak araştırmanın özel eğitimde “serbest etkinlikler dersi”ne ve ileriki araştırmalara katkı sağlayacağı, “serbest etkinlikler dersi”nin daha verimli ve etkili olarak yürütülmesine yol gösterebileceği umulmaktadır.

2. YÖNTEM

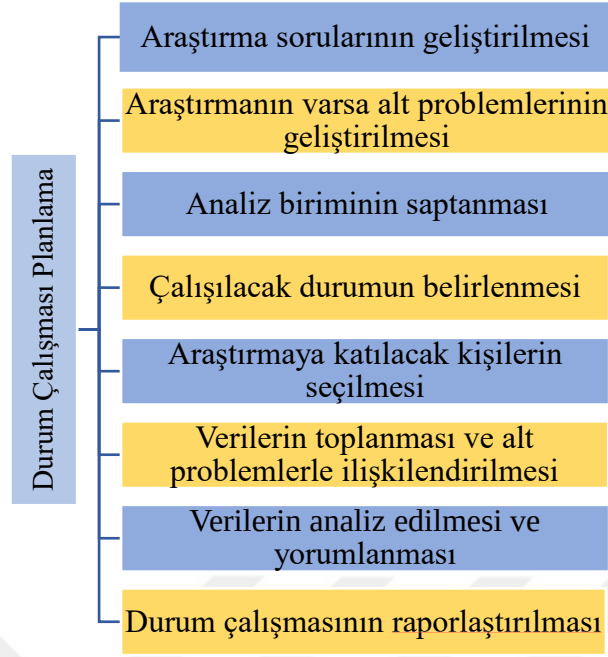
Bu başlık altında araştırmanın deseni, katılımcılar ve veri toplama süreciyle ilgili bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Deseni

Özel eğitim öğretmenlerinin ve ebeveynlerin serbest zaman ve serbest etkinlikler dersine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla, nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilen bu çalışma durum çalışması deseniyle gerçekleştirilmiştir. Nitel durum çalışmalarında bir ya da birkaç durumu derinlemesine ve bütüncül bir yaklaşımla araştırılır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Yin (2014)’e göre nasıl ya da niçin sorularıyla araştırmacıya derinlemesine veri toplama olanağı sağlayan görgül bir araştırma türüdür (Akar, 2019).

Durum çalışması çoklu bilgi kaynakları kullanılarak detaylı ve derinlemesine bilgi toplanmasıyla gerçekleştirilmektedir (Creswell, 2020). Tek bir veri kaynağının tek başına tüm sorulara yanıt vermede yeterli olmadığından farklı veri kaynaklarına başvurarak veri çeşitlemesi yapılarak sonuçlara ulaşmak gereklidir (Gay vd., 2009; Gillham, 2000).

Yıldırım ve Şimşek (2018, s. 292) durum çalışması yaparken sekiz aşamadan oluşan bir yol haritası belirlemişlerdir:

Şekil 2.1. Yıldırım ve Şimşek (2018) durum çalışması planlama basamakları

Alanyazın incelendiğinde durum çalışmasının farklı türleri bulunmaktadır. Bu türler; (a) bütüncül tek durum çalışması, (b) iç içe geçmiş tek durum çalışması, (c) çoklu bütüncül durum çalışması ve (d) iç içe geçmiş çoklu durum çalışması olarak dört farklı şekilde ele alınmaktadır. Bahsedilen türlerden biri olan bütüncül tek durum çalışmasında, tek bir duruma odaklanılmakta, bu durum bütüncül bir şekilde ortaya konmaya çalışılmaktadır (Yin, 2003). Bütüncül tek durum çalışmalarında bir birey, bir kurum, bir program gibi tek analiz birimi vardır. Bu araştırmada serbest zaman ve serbest etkinlikler dersi tek durum olarak ele alınmış, bir kurum öğretmen ve velileriyle gerçekleştirilmiştir. Ayrıca alanyazında daha önce çalışılmamış durumların bütüncül tek durum çalışması deseni kullanılarak çalışılabileceği belirtilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Özel eğitim alanında “serbest etkinlikler dersi”ne ilişkin çalışma yürütülmemiş olması nedeniyle de bu araştırma bütüncül tek durum çalışması şeklinde yürütülmüştür.

2.2. Ortam

Araştırma İç Anadolu Bölgesi’ndeki bir ilin merkez ilçesinde bulunan, hafif zihin yetersizliği olan öğrencilere eğitim veren MEB’e bağlı özel eğitim ilkokulunda gerçekleştirilmiştir. Okulda, ilkokul ve ortaokul kademesi aynı binada eğitim görmektedir. Bina iki kattan oluşmaktadır. Okulda çok amaçlı salon, yemekhane, revir,

spor salonu, kütüphane, toplantı odası ve sınıflar bulunmaktadır. Öğretmen görüşmeleri toplantı salonunda gerçekleştirilmiştir (Araştırmacı Günlüğü, 09.02.2022, s. 29). Bir öğretmenle pastenede görüşme yapılmış, ilerleyen bölümlerde ayrıntılara yer verilmiştir.

Ebeveyn görüşmeleri ise çocuklarının destek aldıkları rehabilitasyon merkezlerinde gerçekleştirilmiştir. Şehir merkez ilçesinde bulunan üç farklı rehabilitasyon merkezinde görüşmeler tamamlanmıştır. Üç ebeveyn görüşmesi aynı rehabilitasyon merkezinde, diğer iki görüşme ise farklı farklı rehabilitasyon merkezlerinde gerçekleştirilmiştir. Üç ebeveynin görüşmesinin gerçekleştirildiği merkez dört kattan oluşmaktadır. İki ebeveynle “uyaransız sınıf” diye adlandırılan boş bir sınıfta görüşme gerçekleştirilmiştir (Araştırmacı Günlüğü, 03.02.2022, s. 21). Binanın birinci katında bulunan bu sınıfta bir masa, üç sandalye bulunmaktadır. Üçüncü ebeveynle yapılan görüşme ise aynı binanın ikinci katında bulunan rehberlik servisinde gerçekleştirilmiştir. Farklı bir merkezde gerçekleştirilen bir görüşme, üç katlı binanın üçüncü katında yer alan, görüşme anında ders yapılmayan bir sınıfta yapılmıştır. Sınıfta iki sandalye, bir masa, tahta ve kitaplık bulunmaktadır (Araştırmacı Günlüğü, 03.02.2022, s. 19). Diğer merkezde gerçekleştirilen görüşme üç katlı merkezin ikinci katında yer alan psikolog odasında gerçekleştirilmiştir (Araştırmacı Günlüğü, 05.02.2022, s. 24).

2.3. Katılımcılar

Araştırmanın katılımcı grubunu özel eğitim öğretmenleri ve hafif zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynler oluşturmuştur.

Katılımcılar belirlenirken amaçlı örneklem türlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme; araştırmanın amaca uygun olarak oluşturulan ölçütleri karşılayan kişiler, durumlar ya da olaylarla çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.122).

Katılımcıların belirlenmesinde araştırmanın amacı dikkate alınarak şu ölçütler göz önünde bulundurulmuştur;

Özel eğitim öğretmenleri için;

1. Özel eğitim alan mezunu olmak,
2. Hafif zihin yetersizliği bulunan öğrencilerle çalışıyor olmak,
3. En az iki yıl hafif zihin engelliler okulu ya da sınıfında çalışıyor olmak,
4. En az iki yıl serbest etkinlikler dersini yürütüyor ya da yürütmüş olmak,
5. Araştırmaya gönüllü olarak katılım sağlıyor olmak,

Ebeveynler için;

1. Hafif zihin yetersizliği tanısı almış çocuğunun olması,
2. Hafifi zihin yetersizliği bulunan çocuğunun özel eğitim ilkokul 1., 2. ya da 3 sınıfta öğrenim görüyor olması,
3. Araştırmaya gönüllü olarak katılım sağlıyor olmak,

Bu ölçütler göz önünde bulundurularak aşağıda demografik bilgileri yer alan katılımcılar araştırmaya dahil edilmiştir.

2.3.1. Özel eğitim öğretmenleri

Araştırmaya katılımcı olarak İç Anadolu Bölgesinde bulunan bir ilin merkezindeki özel eğitim ilkokulunda görev yapan yedi özel eğitim öğretmeni katılmıştır.

Aşağıda belirtilen Tablo 2.1’de özel eğitim öğretmenlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 2.1. Araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenlerine ilişkin demografik bilgiler

Sıra No	Kod İsim	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Düzeyi	Mezun Olunan Bölüm	Mesleki Deneyim
01	Ela	47	Kadın	Lisans	Zihin Engelliler Öğrt.	11 yıl ve üzeri
02	Seher	38	Kadın	Lisans	İşitme Engelliler Öğrt.	11 yıl ve üzeri
03	Deniz	40	Kadın	Lisans	Zihin Engelliler Öğrt.	11 yıl ve üzeri
04	Nehir	41	Kadın	Lisans	Görme Engelliler Öğrt.	11 yıl ve üzeri
05	Tuğçe	35	Kadın	Lisans	Görme Engelliler Öğrt.	11 yıl ve üzeri
06	Defne	37	Kadın	Lisans	Zihin Engelliler Öğrt.	11 yıl ve üzeri
07	Emre	36	Erkek	Lisans	Zihin Engelliler Öğrt.	5-10 yıl

Tablo 2.1’de görüldüğü gibi araştırmaya dördü zihin engelliler öğretmenliği, ikisi görme engelliler öğretmenliği ve biri işitme engelliler öğretmenliği mezunu olmak üzere toplam yedi özel eğitim öğretmeni katılmıştır. Katılımcıların yaşları 35-47 arasında değişmektedir. Tüm katılımcılar lisans düzeyinde eğitim görmüştür. Mesleki deneyim yılları da en az beş ve en fazla 11 yıl üzeridir.

2.3.2. Ebeveynler

Hafif düzeyde zihin yetersizliğine sahip çocuğu olan ebeveynlerin serbest zaman ve serbest etkinlikler dersine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla araştırmaya beş ebeveyn katılmıştır. Ebeveynler katılımcı öğretmen grubunun sınıflarından belirlenmiştir. Ebeveyn olarak görüşmeleri kabul eden katılımcıların hepsi anne olduğu için raporun bundan sonraki bölümlerinde ebeveyn katılımcılar için “anne” ifadesi kullanılmıştır. Aşağıda belirtilen Tablo 2.2’de annelere ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 2.2. *Araştırmaya katılan annelere ilişkin demografik bilgiler*

Sıra No	Kod İsim	Yaş	Çocuk Sayısı	Eğitim Durumu	Meslek	Aylık Gelir
01	Elif	41	3	Lisans	Hemşire	5000 ve üzeri
02	Sevgi	47	3	Ortaokul	Ev hanımı	5000 ve üzeri
03	Gülce	40	2	Ortaokul	Temizlik görevlisi	5000 ve üzeri
04	İrem	36	2	Ortaokul	Ev hanımı	3000-4000 arası
05	Ayşe	39	2	Lisans	Anestezi teknikeri	5000 ve üzeri

Tablo 2.2’de görüldüğü üzere anne katılımcılarının üçü ortaokul ve ikisi lisans mezunudur. Araştırmaya katılan beş katılımcı hafif zihin yetersizliği olan çocukların annesidir. Katılımcılardan ikisi bir işte çalışmayıp ev hanımı iken biri temizlik görevlisi, biri hemşire ve biri ise anestezi teknikeri olarak çalışmaktadır. Katılımcıların yaşı 36 ile 47 arasında değişmektedir.

2.4. Araştırmacı ve Araştırmacının Rolü

Araştırmacı, 2013-2016 yılları arasında Anadolu Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engelliler Öğretmenliği bölümünde lisans eğitimini görmüştür. 2018 güz döneminde Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı Zihin Engelliler Eğitimi Yüksek Lisans Programına başlamıştır.

2016-2019 yılları arasında özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde farklı tanı grubundaki öğrencilerle çalışmıştı. 2019’dan itibaren MEB’e bağlı bir özel eğitim ilkokulunda özel eğitim öğretmeni olarak görev yapan araştırmacı zihin yetersizliği olan bireylerle, aileleri ve özel eğitim öğretmenleriyle etkileşim halindedir. 2019 yılından itibaren “serbest etkinlikler dersi”ni yürütmektedir. Araştırmacı lisansüstü eğitimi

sırasında “Nitel Araştırma Yöntemleri” dersini almıştır. Araştırmacı özel eğitim öğretmenlerinin serbest etkinlikler dersini nasıl yürüttüklerini, serbest zamana ilişkin görüşlerini ve ebeveynlerinin serbest etkinlikler dersi hakkındaki düşüncelerini, serbest zamana ilişkin görüşlerini merak ettiği için tez çalışması olarak bu konuyu seçmiştir.

Araştırmacı araştırma süreci boyunca verilerin toplanması, verilerin analize uygun hale getirilmesi, veri analizi, bulguların oluşturulması, tartışma ve raporlaştırma kısmında etkin olarak yer almış aşağıda sıralanan rol ve sorumlulukları yerine getirmiştir:

1. Araştırma konusunun belirlenme sürecinden başlayarak raporun teslim edilme sürecine kadar olan zamanda günlük tutmak.
2. Konuya ilişkin alanyazın taramasını gerçekleştirmek.
3. Katılımcılarının ölçütlerini belirlemek.
4. Araştırma için gerekli olan izinleri almak.
5. İzinler dahilinde katılımcıları belirlemek ve okul yöneticileriyle ön görüşme yaparak katılımcılara ait iletişim bilgilerini edinmek.
6. Katılımcılarla ön görüşme yaparak görüşmeleri planlamak ve belirlenen tarihlerde görüşmeleri gerçekleştirmek.
7. Belge analizi için BEP'lere ulaşmak.
8. Görüşme dökümlerini yapmak.
9. BEP için geliştirilen belge inceleme formuyla belge incelemelerini gerçekleştirmek.
10. Dökümü yapılan görüşme verilerini MAXQDA 2020 programına aktarmak.
11. Verilerin analizini gerçekleştirmek.
12. Analiz edilen verilerden elde edilen bilgileri raporlaştırmak.

2.5. Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Bu bölümde araştırmada kullanılan veri toplama araçlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinde verilerin toplanılmasında görüşmeler, gözlemler, belge incelemesi gibi birçok teknik kullanılmaktadır. Araştırma kapsamında katılımcılardan veri elde etmek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu, katılımcı demografik bilgi formu, BEP inceleme formu ve araştırmacıya ait günlüklerden yararlanılmıştır.

2.5.1. Katılımcı demografik bilgi formu

Araştırmada katılımcılardan demografik bilgi edinmek amacıyla katılımcı bilgi formları kullanılmıştır. Özel eğitim öğretmenlerinden bilgi almak amacıyla “Öğretmen Bilgi Formu” EK-1’de yer almaktadır. Ebeveynlerden demografik bilgi almak için EK-2’de yer alan “Ebeveyn Bilgi Formu” kullanılmıştır.

2.5.2. Yarı yapılandırılmış görüşme formu

Araştırmacı ve katılımcılar arasında bir etkileşim ve iletişim süreci olan görüşmede hem katılımcı hem de araştırmacı aktif rol oynamaktadır (Ersoy, 2019). Görüşmeler kişinin içinde bulunduğu durumun bir bireyin iç dünyasına girerek, onun bakış açısıyla anlamaktır (Patton, 1987; Yıldırım ve Şimşek, 2018) Görüşmecinin soru sorması katılımcının yanıt vermesi şeklinde devam eden süreç, konu hakkındaki düşüncelerin, hislerin, algıların, tutumların ve yorumların ortaya çıkmasını sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Görüşme tekniğinin üç farklı türü bulunmaktadır; yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme (Merriam, 2015, s. 87). Araştırma özel eğitim öğretmenlerinin ve ebeveynlerin serbest zamana ve serbest etkinlikler dersine ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla görüşme tekniklerinden yarı-yapılandırılmış görüşmeyle gerçekleştirilmiştir.

Araştırmacı tarafından alanyazın doğrultusunda, özel eğitim öğretmenlerine ve ebeveynlere yönelik görüşme soruları hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilirken dikkat edilmesi gereken ilkelere dikkat edilerek hazırlanmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2018)’in belirttiği ilkeler çerçevesinde şunlar yapılmıştır;

1. Kolay anlaşılabilir sorular; araştırmamızda sorular olabildiğince sade seçilmiş, açık ve net ifade edilmiştir.
2. Odaklı sorular hazırlama; amacımıza yönelik olarak serbest zaman ve serbest etkinlikler dersi ile ilgili sorular hazırlanmıştır.
3. Açık uçlu sorular sorma; görüşme formunun tümü açık uçlu sorulardan oluşturulmuş, kapalı uçlu sorulara yer verilmemiştir.
4. Yönlendirmekten kaçınma; katılımcıları yönlendirecek soruların olmamasına özen gösterilmiştir.
5. Çok boyutlu soru sormaktan kaçınılmıştır.

6. Alternatif sorular, sondalar hazırlama ve farklı türden sorular yazma; veri toplama formumuzda sonda sorular hazırlanmış uzman görüşünden ve pilot görüşmelerden sonra tekrar düzenlemeler yapılmıştır.
7. Soruları mantıklı bir biçimde düzenlenmiştir.
8. Soruları geliştirme; veri toplama aşamasına geçilmeden önce görüşme soruları için özel eğitim alanında uzman görüşü alınmış ve pilot görüşmelere yapılmıştır.

Görüşme soruları için öncelikli olarak danışman onayı alınarak öğretmen görüşme formu ve ebeveyn görüşme formu hazırlanmıştır. Daha sonra hazırlanan formları uzman görüşü almak için nitel araştırma ve serbest zamana yönelik çalışmalar yürütmüş yedi uzmana gönderilmiştir. Alan uzmanlarının özel eğitim alanında en az doktora derecesine sahip olmasına dikkat edilmiştir. Dört uzmandan geri bildirim alınmış, gelen bildirimlere göre görüşme soruları tekrar düzenlenmiştir. Örneğin; uzman görüşlerinden sonra öğretmen görüşme sorularına “Zihin yetersizliği olan öğrencilerin serbest zamanlarının etkili ve verimli geçmesi için önerileriniz nelerdir?” sorusu eklenmiştir (Araştırmacı günlüğü, 25.01.2022, s. 16).

Soruların son halinin verilmesiyle özel eğitim öğretmenleri için olan sorular 12 tanedir. 6. ve 12. sorular alt sorular içermektedir. Ebeveynler için hazırlanan sorular ise 10 tanedir. Görüşme sırasında istenen düzeyde görüşün gelmeme riskine karşılık ve görüşme sırasında araştırmacının işinin kolaylaşması için araştırmacı görüşme kılavuzu oluşturmuş (EK-3), kılavuza yarı yapılandırılmış görüşme soruları ve görüşlerin daha detaylı açıklanabilmesi için hatırlatıcı ek sorular eklemiştir. Böylelikle araştırmacı görüşme anında zorluk yaşamamıştır.

Görüşme sorularının araştırma amacına uygunluğu ve katılımcılar tarafından anlaşılabilirlik düzeyinin belirlenmesi ve araştırmacının görüşme tekniğine ilişkin yeterliğinin artması amacıyla pilot görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Pilot görüşmelerin gerçekleştirildiği katılımcılar ölçüt örneklem göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Öğretmen görüşme soruları için bir, ebeveynler için iki pilot görüşme gerçekleştirilmiştir. Pilot görüşmelere ilişkin katılımcı demografik bilgileri ve görüşmelere ilişkin bilgiler aşağıda yer almaktadır:

Pilot öğretmen görüşmesindeki katılımcının yaşı 29 ve işitme engelliler öğretmenliğinde lisans eğitimi görmüştür. Katılımcının mesleki deneyimi 6 yıldır. Öğretmenle gerçekleştirilen pilot görüşme, katılımcının evinde 27.01.2022 tarihinde yapılmış ve 37 dakika 26 saniye sürmüştür. Pilot görüşme katılımcıdan izin alınarak

görüşmeler kayıt altına alınmış daha sonra dökümleri araştırmacı tarafından yapılmıştır. Elde edilen dökümler analiz sürecine dahil edilmemiştir.

Tablo 2.3. Pilot görüşme yapılan annelere ilişkin demografik bilgiler

Kod İsim	Yaş	Çocuk Sayısı	Eğitim Durumu	Meslek	Aylık Gelir
P. A1	36	2	Lise	Ev Hanımı	5000 ve üzeri
P. A2	44	2	İlkokul	Ev Hanımı	3000-4000 arası

Tablo 2.3'te görüldüğü gibi iki ebeveynle pilot görüşme gerçekleştirilmiştir. Hafif zihin yetersizliği olan çocuğa sahip katılımcılar annedir; yaşları 36 ve 44'tür. Ebeveyn pilot görüşme katılımcılarının ikisi de ev hanımıdır. Annelerden biri ilkokul, diğeri lise mezunudur.

Tablo 2.4. Anne pilot görüşmelerine ilişkin bilgiler

Kod İsim	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi	Görüşme Yeri
P. A1	27.01.2022	9 dakika 16 saniye	Rehabilitasyon merkezi
P. A2	30.01.2022	10 dakika 49 saniye	Katılımcının Evi

Tablo 2.4'te görüldüğü gibi görüşmelerden biri rehabilitasyon merkezi, diğeri katılımcının evinde; biri 9 dakika 16 saniye bir diğeri ise 10 dakika 49 saniye de gerçekleştirilmiştir.

Pilot görüşmeler sonucunda Gerçekleştirilen bu süreçlerin sonunda gerekli düzenlemeler yapılarak veri toplama amacıyla hazırlanan öğretmen ve ebeveyn görüşme sorularının son hali EK-3'te yer almaktadır.

2.5.2.1. Yarı yapılandırılmış görüşmelere ilişkin bilgiler

Araştırmada katılımcılardan veri elde etmek amacıyla katılımcıların belirlenmesindeki ölçütler dikkate alınarak İç Anadolu Bölgesinde bulunan ilin merkez ilçesinde MEB'e bağlı bir ilkokula devam eden hafif zihin yetersizliği olan öğrencilerin özel eğitim öğretmenleri ve ebeveynleri katılımcı olarak seçilmiş ve yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmeden önce gerekli olan MEB araştırma izni alınmıştır (EK- 4). İzin alındıktan sonra araştırmacı okul yönetimiyle iletişime geçmiş araştırmanın amacını

açıklamıştır. Öğretmen iletişim bilgileri alınarak öğretmenlerle ve ebeveynlerle iletişime geçmiştir (Araştırmacı günlüğü, 26.01.2022, s. 18).

Araştırmacı görüşmelere başlamadan önce araştırmanın amacını iki katılımcı grubuna da açıklamış, görüş ve düşüncelerini açık bir şekilde ifade etmelerini istemiştir. Araştırmacı ve katılımcı karşılıklı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan, EK- 5 ve EK- 6’da yer alan “Öğretmen Katılımcı Sözleşmesi” ve “Ebeveyn Katılımcı Sözleşmesi” imzalanmıştır. Karşılıklı olarak imzalanan sözleşmelerin biri katılımcıya verilmiştir. Katılımcı sözleşmesinde yer alan maddeler katılımcılara açıklanmış, araştırmaya katılımın gönüllük esasına dayalı olduğu ve görüşmenin herhangi bir zaman diliminde rahatsız oldukları durum olursa görüşmeden çekilme haklarının olduğu ifade edilmiştir. Araştırma boyunca gizlilik esasına bağlı kalınacağı, her katılımcıya birer kod isim verilerek araştırmanın raporlaştırılmasında kod isimlerin kullanılacağı hatırlatılmıştır. Tablo 2.5’te öğretmenlerle gerçekleştirilen görüşmelere ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 2.5. Öğretmenlerle gerçekleştirilen görüşmelere ilişkin bilgiler

Kod İsim	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi	Görüşme Yeri
Ela	09.02.2022	38 dakika	Toplantı Salonu
Seher	09.02.2022	54 dakika 51 saniye	Toplantı Salonu
Deniz	09.02.2022	24 dakika 21 saniye	Toplantı Salonu
Nehir	09.02.2022	30 dakika 5 saniye	Toplantı Salonu
Tuğçe	09.02.2022	19 dakika 14 saniye	Toplantı Salonu
Defne	09.02.2022	38 dakika 45 saniye	Toplantı Salonu
Emre	11.02.2022	44 dakika 58 saniye	Pastane

Tablo 2.5’te görüldüğü gibi 09-11 Şubat 2022 tarihleri arasında yedi öğretmenle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme süreleri 19 dakika 14 saniye ile 54 dakika 51 saniye arasında değişmektedir. Öğretmenlerle gerçekleştirilen görüşmelerin altısı okulun toplantı salonunda, bir görüşme ise bir pastanede gerçekleştirilmiştir. Toplantı salonu okulun ikinci katında, müdür odasının yanında yer almaktadır. Bu oda kullanılmadığı için okul yönetimi tarafından uygun görülmüştür. Toplantı odasında “U” düzende masa ve sandalyeler yer almaktadır. Her görüşmede katılımcı ve görüşmeci karşılıklı oturarak görüşmeyi gerçekleştirmiştir. Diğer görüşme için çok kalabalık olmayan bir pastane seçilmiş ve görüşme saati pastanenin yoğunluğuna göre belirlenmiştir (Araştırmacı

Günlüğü, 10.02.2022, s.35). Katılımcı ve araştırmacı sessiz bir köşede görüşmelerini karşılıklı oturarak gerçekleştirmişlerdir.

Annelerle yapılan görüşmeler öğrencilerin destek eğitim aldıkları rehabilitasyon merkezinde gerçekleşmiştir. Farklı rehabilitasyon merkezlerinde yapılan görüşmelerin üçü boş bir sınıfta, biri psikolog odasında ve bir diğeri ise rehberlik servisinde gerçekleştirilmiştir. Tablo 2.6’da annelerle gerçekleştirilen görüşmelere ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 2.6. Annelerle gerçekleştirilen görüşmelere ilişkin bilgiler

Kod İsim	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi	Görüşme Yeri
Elif	03.02.2022	41 dakika 19 saniye	Öğrencinin destek eğitim aldığı rehabilitasyon merkezinde boş sınıfı
Sevgi	03.02.2022	21 dakika 8 saniye	Öğrencinin destek eğitim aldığı rehabilitasyon merkezinde boş sınıf
Gülce	03.02.2022	18 dakika 40 saniye	Öğrencinin destek eğitim aldığı rehabilitasyon merkezinin boş sınıfı
İrem	05.02.2022	20 dakika 42 saniye	Öğrencinin destek eğitim aldığı rehabilitasyon merkezinin psikolog odası
Ayşe	08.02.2022	32 dakika 19 saniye	Öğrencinin destek eğitim aldığı rehabilitasyon merkezinin rehberlik servisi

Tablo 2.6’da görüldüğü gibi annelerle görüşmeler 3-8 Şubat 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler 18 dakika 40 saniye ile 41 dakika 19 saniye arasında değişmektedir.

2.5.2.2. Görüşme ilkeleri

Araştırmacı hazırladığı soruları mantıklı bir biçimde sıralamış ve bu sıralamaya tüm görüşmelerinde uymuştur. Sorulacak olan soruya katılımcının önceden yanıt vermesi durumunda yanıtı verilen soruya sıra geldiğinde “Bu soruya değinmiştiniz ancak eklemek

istediğiniz bir şey var mı?” diyerek soruyla ilgili ayrıntılı bilgiler alınarak bir sonraki soru sorulmuştur. Görüşmeler sırasında katılımcılar tarafından tam olarak anlaşılamayan bazı sorular araştırmacı tarafından tekrarlanmış ve daha anlaşılabilir olabilmesi için yönlendirmeden kaçınarak sorular açıklanmıştır.

2.5.3. Belge inceleme formu

Belge incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Belge incelemesi nitel araştırmalarda tek başına kullanılabilirken, görüşme gibi diğer veri toplama yöntemleriyle birlikte kullanılarak araştırmanın geçerliğini artırmakta ve veri çeşitlendirilmesini sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Bunlar dikkate alınarak bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşmelerin yanı sıra belge incelemesi yoluyla da veriler toplanmıştır. Tablo 2.7’de öğretmenlerin serbest etkinlikler dersine ilişkin BEP incelemem bilgilerine yer verilmiştir.

Tablo 2.7. Öğretmenlerin “serbest etkinlikler dersi”ne ilişkin BEP inceleme bilgileri

Öğretmen Numarası	Kod İsmi	BEP	Sınıf Düzeyi
1. Öğretmen	Ela	İncelendi	1.Sınıf
2. Öğretmen	Seher	İncelendi	1.Sınıf
3. Öğretmen	Deniz	-	1.Sınıf
4. Öğretmen	Nehir	-	1.sınıf
5. Öğretmen	Tuğçe	İncelendi	2.Sınıf
6. Öğretmen	Defne	İncelendi	2.Sınıf
7. Öğretmen	Emre	-	3.Sınıf

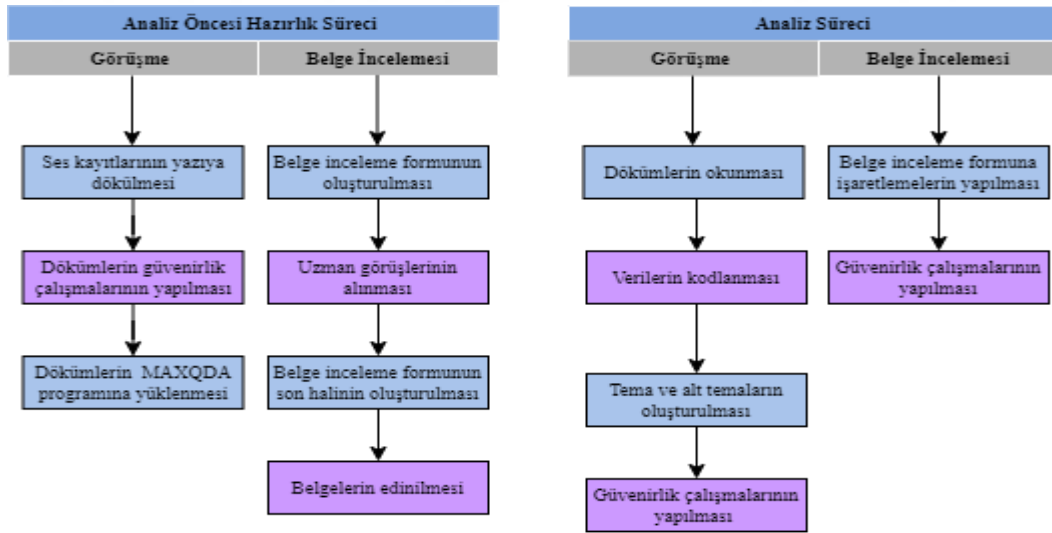
Tablo 2.7’de öğretmenlerin serbest etkinlikler dersine ilişkin BEP’leriyle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Tablo 2.7’de görüldüğü üzere Ela, Seher, Tuğçe ve Defne isimli öğretmenlerin serbest etkinlikler dersine ilişkin BEP’leri incelenmiştir. Deniz ve Nehir öğretmen öğrenci BEP’lerini araştırmacıyla paylaşmamış, Emre öğretmen ise öğrencilerinin BEP dosyalarını paylaşmış ancak serbest etkinlikler dersine yönelik BEP hazırlamadığı görülmüştür.

2.5.4. Araştırmacı günlüğü

Araştırmacı, nitel araştırmanın doğası gereği araştırma konusunun belirlenmesinden başlayarak raporun bitimine kadar süreci planlamada ve uygulamada günlük tutmuştur. Araştırmacı görüşmenin tarihi, başlangıç ve bitiş saati, görüşme yapılan ortam ve ortamını betimlenmek, görüşmenin ses kaydı dışında kalan kısımlarını not etmek, danışman ve araştırmacı arasında sürecin kontrol edilmesini sağlamak için gerekli olan bilgilere ulaşmak ve araştırmaya ilişkin düşüncelerini yansıtmak amacıyla günlüğüne bu bilgileri eklemiştir. Araştırmacı günlüğü; çizgili sayfaları olan, A5 boyutunda bir ajandadır ve 48 sayfadan oluşmaktadır. Araştırmacıya ait günlükten bir örnek EK- 8’de yer almaktadır.

2.6. Verilerin Analizi

Bu bölümde araştırmada elde edilen görüşme ve belge incelemesi verilerinin nasıl analiz edildiğine ve analiz sürecinin aşamalarına yer verilmiştir. Araştırmada izlenen basamakların genel çerçevesi Şekil 2.2’ de sunulmuş. İzleyen bölümlerde ayrıntılara yer verilmiştir.

Şekil 2.2. Veri analizi

2.6.1. Analiz öncesi hazırlık süreci

Araştırmayı gerçekleştiren araştırmacı kayıt altına aldığı görüşmeleri döküm için hazırlamış ve Word dosyası olacak şekilde üç haftada yazıya dökmüştür. Araştırmacı görüşme kayıtlarını yazıya dökerken tamamı üzerinde hiçbir değişiklik yapmadan olduğu gibi yazmıştır. Döküm sırasında görüşmeyi yapan araştırmacı kendisi için isim ve soy isim kısaltmasını kullanmış; katılımcılar için kod isimlerini kullanarak görüşme sırasına uygun olarak dökümlerini tamamlamıştır. Araştırmacı tarafından dökümü yapılan ses kayıtlarından her bir katılımcı grup için %30 olacak şekilde rastgele seçilerek daha önce nitel çalışma yapmış, yüksek lisans derecesine sahip bir uzmana gönderilmiş ve uzman tarafından dinlenen ses kayıtlarının dökümünün doğru ve eksiksiz yapıldığı teyit edilmiş, eksik ya da hatalı olan kısımlar araştırmacı tarafından düzeltilmiştir.

Araştırmacı tarafından elde edilen verilerin bulunduğu Word dosyaları MAXQDA 2020 programına yüklenmiştir. Öğretmenler ve annelerin verileri ayrı ayrı analiz edileceğinden iki farklı klasör oluşturulmuştur.

Araştırmada veri çeşitlemesinin yapılması amacıyla belge inceleme formuyla (EK-7) da veriler elde edilmiştir. Görüşme yapılan öğretmenlerin serbest etkinlikler dersine ait BEP'leri incelenmiştir. Araştırmacı tarafından "Serbest Etkinlikler dersine ilişkin BEP"leri incelemek amacıyla belge inceleme formu oluşturulmuştur (EK-7). Oluşturulan form danışman onayını aldıktan sonra yarı yapılandırılmış görüşme formu için görüş alınan, özel eğitim alanında uzman dört uzmana gönderilmiştir. Uzman görüşlerinden sonra formun son hali oluşturulmuştur. Öğretmenlerden belgelerini paylaşmada gönüllü olanlar araştırmacıya elektronik posta olarak göndermiştir. Bu nedenle, belgeler bilgisayar ortamında bulunduğundan ayrıca bilgisayar ortamına aktarmak için herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

2.6.2. Verilerin analiz süreci

Bu araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler tümevarım analizi yoluyla, belge incelemesiyle elde edilen veriler ise betimsel analiz yoluyla analiz edilmiştir.

Tümevarım analizi kodlama yoluyla verilerin altında yatan kavramların ve bu kavramlar arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak amacıyla yapılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmanın görüşmelerinden elde edilen verileri Creswell (2007)'in belirlemiş olduğu altı basamaklı tümevarım analiz yönteminin basamakları izlenerek

gerçekleştirilmiştir. Verilerin toplanması ve analiz işlemine hazır hale getirilmesi, verilerin kodlanması, kodlardan temalara ulaşılması, elde edilen verilerin kodlara ve temalara göre yeniden düzenlenmesi ve tanımlanması, bulguların yorumlanması (Creswell, 2020; Yıldırım ve Şimşek, 2016). Analize başlamadan önce araştırmacı tarafından elde edilen görüşme dökümleri birkaç kez okunduktan sonra analiz sürecine başlamış, ardından verileri kodlamış, kodlardan temalara ve alt temalara ulaşmıştır.

2.6.2.1. Kodların oluşturulması

İçerik analizin ilk aşaması verilerin kodlanmasıdır. Araştırmacı elde ettiği bilgileri inceleyerek, anlamlı bölümlere ayırmaya ve her bölümün kavramsal olarak ne ifade ettiğini bulmaya çalışır. Kendi içinde anlamlı bir bütün oluşturan bölümler araştırmacı tarafından isimlendirilir ve kodlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Araştırmacı yarı yapılandırılmış görüşme verilerini satır satır defalarca okuyarak alanyazın ve araştırmanın amacını göz önünde bulundurarak önemli boyutları saptamış anlamlı bölümleri kodlamıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizini kolaylaştırabilmek amacıyla MAXQDA 2020 programı kullanılmış, EK-9’da örnek sayfa bulunmaktadır.

2.6.2.2. Temaların oluşturulması

Kodlama işlemi tamamlandıktan sonra temalara ulaşmaya çalışılmıştır. Temaların oluşturulma sürecinde önce kodlar bir araya getirilmiş ve incelenmiştir. Kodlar arasındaki ortak yönler bulunmaya çalışılmıştır. Temalar daha genel bir olguya işaret ettiği için kodların bir araya getirilmesi ve aralarında anlamlı ilişkiler kurulması ile elde edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Creswell (2020)’ye göre veri analizinde daha genel anlamlara ulaşmak üzere genellikle 5-7 arasında kategori olarak da adlandırılabilen temalara ulaşılır.

Araştırmacı tarafından elde edilen kodlardan yola çıkarak anneler için dört, öğretmenler için yedi tema oluşturulmuştur.

Belge incelemesinde ise betimsel (tümdengelim) analiz kullanılmıştır. Betimsel analiz, belirli kalıplarla yola çıkarak elde edilen nitel verileri söz konusu kalıplara yerleştirmek, önceden belirlenmiş bir çerçeve de verileri incelemek ve bu çerçeveye verileri yerleştirme süreci olarak nitelendirilebilir (Berg ve Lune, 2015; Merriam, 2015; Yıldırım ve Şimşek, 2016). Belge incelemesi için BEP’ler önceden hazırlanan EK-7’de

yer alan form kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmacı öğretmen katılımcılardan edindiği BEP'leri belge inceleme formunda yer alan incelenecek bileşenlere uygun olarak incelemiş, var olma durumlarına göre “+” veya “-” işaretlerini koymuştur.

2.6.3. Verilerin geçerliği, güvenilirliği ve inanırılığı

Bu başlık altında katılımcılardan elde edilen verilerin geçerliği ve güvenilirliğine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

2.6.3.1. Verilerin geçerliği

Bu çalışmada geçerliği sağlamak amacıyla aşağıda yer alan maddelere araştırmacı tarafından uyulmuştur.

- Amaçlı örneklem türlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak katılımcılar belirlenmiştir.
- Katılımcılar ile görüşme yapılırken görüşme ilkelerine uyularak derinlemesine veri elde edilmiştir.
- Veri çeşitlemesi ilkesine uyularak farklı veri toplama araçları (demografik bilgi formları, yarı yapılandırılmış görüşme, belge inceleme formu, araştırmacı günlüğü) kullanılmıştır.
- Araştırma verileri raporlaştırılırken hem olumlu hem de olumsuz örneklerle yer verilmiştir.
- Elde edilen veriler ayrıntılı bir biçimde betimlenmiştir.
- Veriler araştırmacı tarafından dikkatli bir şekilde toplanmış ve güvenli bir yerde (araştırmacının USB'si, Google Drive hesabı) yedeklenerek saklanmıştır.
- Belge incelemesi için BEP'ler birinci kaynak olan öğretmenlerden alınmıştır.
- Araştırmacı rolü açık bir şekilde ifade edilerek bu role sadık kalınarak araştırma tamamlanmıştır.
- Araştırmacı raporlaştırmanın bulgular aşamasında veri kaynağından doğrudan verilerden alıntılar yaparak gerçekleştirmiştir (Koshy, 2005).

2.6.3.2. Verilerin güvenilirliği ve inanırılığı

Temalara ulaşıldıktan sonra tema ve alt temalara ilişkin danışmanın görüşü alınmıştır. Daha sonra kodlayıcılar arası güvenilirliği sağlamak amacıyla veriler özel eğitim alanında nitel araştırma yöntemleriyle çalışma yapmış olan bir uzmana verilmiştir. Bu uzman kodlama yaparak temalara ulaşmıştır. Bunun ardından uzman ve araştırmacı yüz yüze bir araya gelerek her katılımcı grubu için kodlayıcılar arası güvenirlilik uyuşma yüzdesi belirlenmiştir. Bu yüzde “ $Görüş\ birliği / (görüş\ ayrılığı + görüş\ birliği) \times 100$ ” formülü kullanılarak hesaplanmıştır (Creswell, 2020). Tablo 2.8’de kodlayıcılar arası güvenilirliğe ilişkin detaylı bilgiler yer almaktadır.

Tablo 2.8. Kodlayıcılar arası güvenilirliğe ilişkin bilgiler

Veri analizi aşaması	Uzlaşma öncesi durum				Uzlaşma sonrası durum			
	Görüş birliği	Görüş ayrılığı	Toplam kod tema/alt tema sayısı	Güvenirlilik yüzdesi	Görüş birliği	Görüş ayrılığı	Toplam kod tema/alt tema sayısı	Güvenirlilik verisi yüzdesi
Kod	138	4	142	%97,18	142	0	142	%100
Tema ve alt tema oluşturma	11 tema 36 alt tema	3 alt tema	50	%94	11 tema 36 alt tema	0	11 tema 36 alt tema	%100
Kodlayıcılar arası güvenirlilik yüzdesi			%95,59				%100	

Tablo 2.8’de görüldüğü üzere kodlayıcılar arası güvenirlilik yüzdesi uzlaşma öncesi %95,59 bulunmuştur. 11 tema ve 36 alt tema olmasında uzlaşma sağlanmıştır.

Belge inceleme analizi inanırılığı şu şekilde gerçekleştirilmiştir: Araştırmacı belge inceleme formunda (EK-8) yer alan ve incelenmesi amaçlanan bileşenlerin karşısına var olma durumlarına göre “+” veya “-” işaretlerini koymuştur. Elde edilen bu analiz formları ve incelenen belgeler, doktora eğitimine devam eden ve nitel araştırma yöntemleri konusunda çalışma yapmış olan bir uzman tarafından tekrar değerlendirilmiştir. Araştırmacı ve uzman bu değerlendirme sonucunda bir araya gelerek aralarındaki uyuşma durumunu kontrol etmişler, bu kontrollerden sonra iki değerlendirme arasında %100 uyuşma olduğu görülmüştür.

2.7. Etik

Araştırma mevzuat etiği ve uygulamada etik kurallara uyularak gerçekleştirilmiştir. Mevzuat etiği insanların dahil olduğu tüm araştırmaların gerçekleştirilmesi için araştırmayı başlatıp verileri toplayabilmesinde uyulması gereken kurallar olarak tanımlanmaktadır. Bilimsel bir araştırmanın mevzuat etiğine uygun olabilmesi için katılımcılardan ve araştırmanın yapılacağı kurumlardan izin alınması gereklidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu nedenle araştırmaya başlamadan önce Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan araştırma için etik kurul izni (EK- 10) ve MEB'den araştırma izni (EK- 4) alınmıştır.

Araştırmacı katılımcılardan da izin almış ve gönüllü olmalarını sağlamıştır. Katılımcılara katılımcı sözleşmesi (EK-5, EK-6) imzalatmış ayrıca sözleşmede yer alan hakları sözlü olarak tekrar ederek çalışmanın herhangi bir aşamasında çekilebileceklerini söylemiştir.

Araştırmacı tarafından katılımcıların araştırma hakkındaki tüm sorularına cevap vermiştir.

Araştırmanın raporlaştırılması aşamasında katılımcıların gerçek kimliklerinin ortaya çıkmaması ve gizlilik ilkesine bağlı kalınması için katılımcılara kod ismi verilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırma kapsamında yedi özel eğitim öğretmeni ve beş anneyle yapılan görüşme verilerinden elde edilen iki ayrı katılımcı grubuna ait tema ve alt temalara yer verilmiştir. Ayrıca araştırmanın bir diğer veri toplama aracı olarak belge incelemesinde kullanılan BEP incelemenden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Görüşme Verilerine İlişkin Bulgular

Araştırmada öncelikli olarak yarı yapılandırılmış görüşmelerle veriler toplanmıştır. Analiz sonucunda ortaya çıkan kod, alt tema ve temalar anneyle ve öğretmenlerle ayrı olacak şekilde izleyen bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Bulguların raporlanması sürecinde doğrudan alıntı yapılan ifadelerle görüşme tarihi eklenmiş, sayfa ve satır numaraları verilmiştir. Doğrudan alıntı yapılan ifadelerde görüşme tarihinden sonra parantez içinde gösterilen ilk sayı sayfa numarasını belirtirken, ikinci sayı ise satır numarasını belirtmektedir. Örneğin (08.02.2022, 78/1980) ifadesi 78. sayfa, 1980. satır numarasında bulunan ifadeyi belirtmektedir.

3.1.1. Özel eğitim öğretmenleriyle yapılan görüşmelere ilişkin bulgular

Özel eğitim öğretmenleriyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda yedi temaya ve 23 alt temaya ulaşılmıştır. Ortaya çıkan tema ve alt temalar Tablo 3.1’de yer almaktadır.

Tablo 3.1. *Özel eğitim öğretmenlerine ilişkin tema ve alt temalar*

Öğretmenlerin Serbest Zaman Algısı
Serbest zaman tanımı
Serbest zaman etkinlik türleri
Zihin Yetersizliği olan Birey (ZYOB) İçin Serbest Zamanın Önemi
Sosyal beceriler
Dinlenme fırsatı
Güçlü yönleri ve duygulara farkındalık
ZYOB’in Serbest Zamanlarının Değerlendirilmesi
Aile katılımı/iş birliği
Çocuğun özelliklerinin desteklenmesi
Etkili ve verimli serbest zaman önerileri
Sınırlılıklar
Okuldaki serbest zamanlarını etkileyen etmenler
Öğretmenlerin Serbest Etkinlikler Dersi (SED)’e Bakış Açısı
SED algısı
SED’de yapılan etkinlikler
SED’de yapılan etkinlikleri etkileyen etmenler
SED’i Planlama ve Uygulama

Tablo 3.2. (Devam) *Özel eğitim öğretmenlerine ilişkin tema ve alt temalar*

SED içerik hazırlama süreci
SED’de kullanılan yöntem ve teknikler
SED’de kullanılan materyaller
SED’i değerlendirme
SED’in Katkıları
Öğrenciye katkısı
Öğrenmeye katkısı
Akran etkileşimine katkı
SED’in Etkili ve Verimli Geçmesi İçin Öneriler
Paydaş iş birliği
Kaynak/düzenleme
Etkinliklerle ilgili öneriler

Tablo 3.1’de görüldüğü gibi yapılan veri analizi sonucunda öğretmenlerin serbest zaman algıları, ZYOB için serbest zamanın önemi ve serbest zamanlarının değerlendirilmesi, SED’e bakış açısı, SED’i planlama ve uygulama, SED’in katkıları ve SED’in etkili ve verimli geçmesi için önerilerden oluşan yedi ana tema ve bu temaların altında yer alan alt temalar bulunmuştur. Aşağıda bu tema ve alt temalara ilişkin ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.

3.1.1.1. Öğretmenlerin serbest zaman algısı

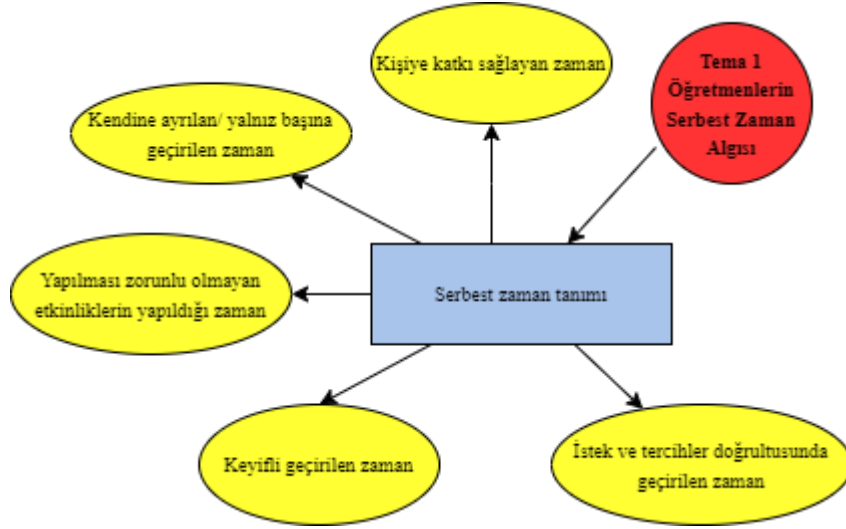
Araştırma kapsamında görüşmelerin yapıldığı katılımcı öğretmenler serbest zaman algılarına yönelik deneyim ve görüşlerini dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin serbest zaman algısı şu şekilde sınıflandırılmıştır:

- Serbest zaman tanımı
- Serbest zaman etkinlik türleri

Öğretmenlerin serbest zaman algısına yönelik tema ve alt temaların yoğun olması nedeniyle her bir alt temaya ilişkin görüşler ayrı şekillerde gösterilmiştir. Her alt temaya ilişkin öğretmen görüşleri eklenmiştir.

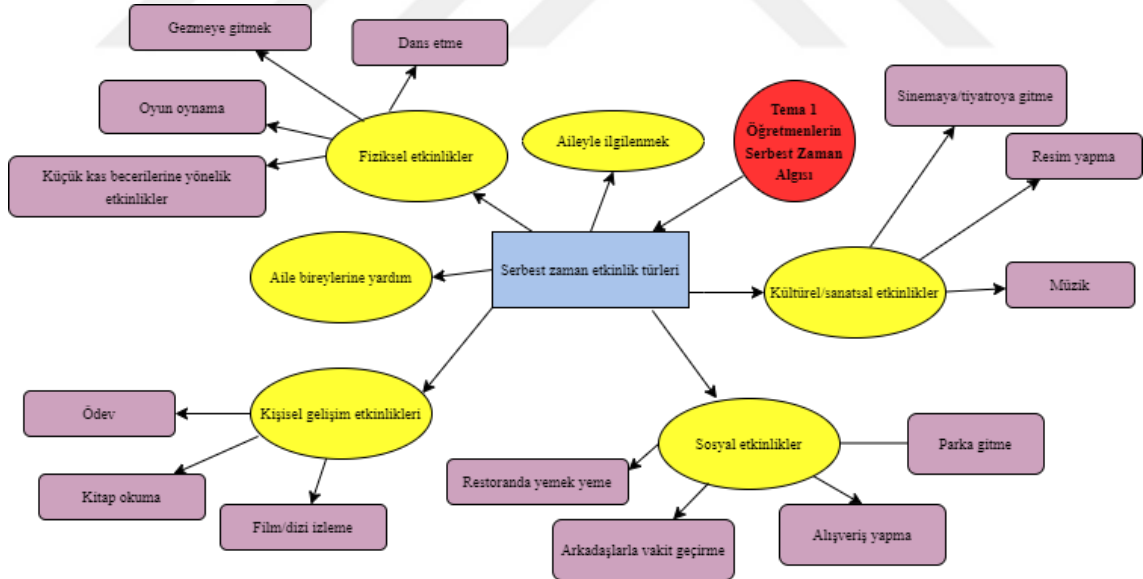
Şekil 3.1’de serbest zaman tanımına ilişkin görüşlere, Şekil 3.2’de serbest zaman etkinlik türleri alt temalarına yönelik genel durum ortaya konmuştur.

Serbest zaman tanımına ilişkin öğretmen görüşlerine yönelik alt temaya ait durum aşağıdaki Şekil 3.1’deki gibidir.

Şekil 3.1. Öğretmenlerin serbest zaman algısı (Alt tema 1)

Serbest zaman etkinlik türlerine ilişkin öğretmen görüşlerine yönelik alt temaya ait durum aşağıdaki Şekil 3.2'deki gibidir.

Şekil 3.2. Öğretmenlerin serbest zaman algısı (Alt tema 2)

3.1.1.1.1. Serbest zaman tanımı

Araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenleri serbest zaman tanımına ilişkin görüşlerini aşağıdaki gibi dile getirmişlerdi.

Defne öğretmen serbest zamana ilişkin görüşlerini “yalnız başına, istek ve tercihleri doğrultusunda keyifli geçirdiği zaman” olarak tanımlamış şu şekilde ifade etmiştir: “Serbest zaman dilimi benim kendi başıma geçirdiğim zaman. Serbest zamanımda kendim beni mutlu eden şeyleri yapmak istiyorum.” (09.02.2022, 87/2150)

Nehir öğretmen de serbest zaman tanımını “yalnız başına, kendi tercih ve istekleri doğrultusunda keyifli geçirilen zaman” olarak şu şekilde ifade etmiştir:

“Kendi açımdan baktığımda kendime zaman ayırabileceğim süreç gibi düşünüyorum Daha böyle kafamı boşaltmaya yönelik, kendi kendime geçirebileceğim, kendimi mutlu edebileceğim zaman dilimi gibi görüyorum.” (09.02.2022, 41/990-992)

Emre öğretmen “yapılması zorunlu olmayan etkinliklerin yapıldığı, kişinin istek ve tercihleri doğrultusunda” geçirilen zaman olarak tanımladığı serbest zamana ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: “Serbest zaman yani bir plan altında ya da işte yapılması zorunlu olmayan bir durumda herkesin istediği bir şeyi yapması demektir bence.” (11.02.2022, 112/2746-2747)

Deniz öğretmen serbest zamana kendisi ve öğrenciler açısından bakarak, “keyifli, istek ve tercihler doğrultusunda, kişiye katkı sağlayan zaman” olarak şu şekilde ifade etmiştir:

“Serbest zaman öğrenciler açısından düşünürsek onların ııı belirlenen becerilerini geliştirerek aynı zamanda keyifli vakit geçirmelerini ııı sağlamamız gereken bir ııı zaman diye düşünüyorum serbest etkinlik zamanını. Serbest zaman benim içinde aynı şey eee aslında hem keyif alarak yaptığım hem de bana bir şeyler kattığını düşündüğüm zaman dilimi olarak düşünebilirim. Yani serbest zaman rahatlama zamanı olan ııı ilgilerimize göre eee bize keyif veren aynı zamanda merak duygularımızı da gideren etkinlikler diyebilirim.” (09.02.2022, 57/1423-1428)

Seher öğretmen serbest zamanı “kendine ayrılan ve keyifli geçirilen zaman” olarak şu şekilde ifade etmiştir: “Böyle kafamı boşaltıp ailemle kaliteli zaman geçirebilmek için yapabileceğim etkinlikleri yaptığım, kendime zaman ayırdığım o an yapmam gereken planlı bir şeyim yoktur.” (09.02.2022, 8/196; 9/214)

Tuğçe öğretmen ise serbest zamanı kendisi ve öğrenciler açısından bakarak “tercih ve istekler doğrultusunda keyifli geçirilen” zaman olarak şu şekilde ifade etmiştir:

“Serbest zaman demek çocukların hani kendi istekleri doğrultusunda o an ne istiyorlarsa resim, müzik, spor etkinlikleri olabilir. Hani bu tarz etkinliklerle geçilmesi düşünülen bir zaman olarak düşünüyorum. Kendi zevk aldığım şeyleri yapmak isterim o anda. Daha dinlendirici. Daha keyif aldığım işleri yapmak isterim serbest zamanlarımda.” (09.02.2022, 73/1814-1820)

3.1.1.1.2. Serbest zaman etkinlik türleri

Araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenleri serbest zaman etkinlik türlerine ilişkin görüşlerini aşağıdaki gibi dile getirmişlerdir.

Defne öğretmen serbest etkinliklerin “kişisel gelişim, sosyal ve kültürel/sanatsal etkinlikler” olduğuna ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Eee kitap okurum mesela. Ben kitap okumayı çok severim eee sonra mesela eee böyle netflixten yabancı dizilerimiz vardır işte onları takip ederiz eşimle. Arkadaşlarımızla görüşürüz. Sinemaya gideriz çok gideriz sinemaya. Çocuklarda katıldı artık sinema konusunda. Tiyatroya gideriz. Arkadaşlarımla görüşmek, biraz sohbet etmek. Hani bunların hepsi bana iyi gelen şeyler.” (09.02.2022, 87/2156; 88/2163-2164, 2177-2178)

Nehir öğretmen serbest etkinliklere kendisi ve öğrencileri açısından bakmış, “fiziksel, sosyal, kültürel/sanatsal ve kişisel gelişim, aile bireylerine yardım” edilen etkinlikler olarak şu şekilde ifade etmiştir:

“Kendi özel hayatında da kendim. Hani bir boş zamanım olsa da şunu yapsam dediğim birçok şey yapmak için zaman ayırdığım bir süreç oluyor o da hani alışveriş olabilir sinemaya gitmek olabilir, kitap okumak olabilir sadece oturup doğayı dinlemek bile olabilir. Öğrencilerim ise Televizyon izliyorlardır. Tablet bilgisayar oynuyor olabilirler. Hani. Annelerine yardım ediyor olabilirler. Bazen konuştuğumuzda onları da söylüyorlar. Bazen gezmeye gittiklerini söylüyorlar.” (09.02.2022, 41/1002-1005, 1011-1015)

Emre öğretmen ise serbest zaman etkinlik türlerini “fiziksel etkinlikler, kültürel sanatsal ve kişisel gelişim” olarak şu şekilde ifade etmiştir:

“Yani serbest etkinlik dediği zaman işte artık müzik olur, resim olur, spor olur insan bu tarz şeyler yapar yani istediği bir şey yapar. Spor aktivitesi olur, bisiklet sürme olur. Resim yapma, müzik dinleme, dans etme. Parkur. İstasyon diyoruz biz bunlara bu istasyonlarda, aralarından işte geçip yarış gibi eğlencelerdir benim için.” (11.02.2022, 112/2749-2755)

Deniz öğretmen serbest etkinlikleri “kişisel gelişim, sosyal ve kültürel/sanatsal etkinlikler” olarak şu şekilde ifade etmiştir:

“İşte resim yapmak olabilir, müzik dinlemek olabilir, şarkı öğrenmek olabilir, bir dil öğrenmek olabilir. Eee ne olabilir başka hikaye kitap. Grup şeklinde bir etkileşim, herhangi bir konu hakkında fikir beyan etme, kendini ifade etme bunun gibi şeyler diye düşünüyorum.” (09.02.2022, 58/1435-1439)

Seher öğretmen ise serbest zaman etkinliklerini “aileyle ilgilenmek, fiziksel, sosyal ve kültürel/sanatsal etkinlikler” olarak şu şekilde dile getirmiştir:

“Bana serbest etkinlik kitap okumak çok sevdiğim bir programı izlemek böyle tamamen kafamı boşaltıp örneğin komedi eee bu tiyatro gösterileri var ya televizyonda onları izlemek. Sinemaya gitmek yani ailemle kaliteli zaman geçirebilmek için, inanı eee hani yapabileceğim

şeyler çok sınırsız. Eee evde yani oturup sadece mesela eee eşimle muhabbet etmek bile benim için bir serbest etkinlik çünkü çok yoğun hayatlar sürüyoruz. İşte okulumuz, eee koşturmaca, evimiz, işimiz. Belki on dakika, belki yarım saat bile o iletişim kurmak, işte çocuğumla olan şarkı söylemek. Onunla belki yuvarlanmak, halıda yuvarlanmak bile Bence serbest zaman etkinliği ve eee bizi motive eden bir şey. Eve bağlayan ya da işte ailemize bağlayan ya da hayata bağlayan. Eee Şimdi ben bunu. Eğer gerçekten Gerçekleştirmez şahsım adına eğer ben kendimi mutlu eden şeyleri yapmazsam serbest etkinlik adına. Ben çok mutsuz olurum diye düşünüyorum ya da bir arkadaşınla oturup muhabbet etmek bile benim için bir serbest zaman etkinliği.” (09.02.2022, 8/192-214)

Tuğçe öğretmen ise serbest etkinlikleri “aileyle ilgilenmek, sosyal ve kültürel/sanatsal etkinlik olarak” şu şekilde ifade etmiştir: “Müzik dinlerim, sinemaya giderim, arkadaşlarımla vakit geçiririm. O şekilde oğlumla ilgilenirim.” (29.02.2022, 74/1822-1825)

Ela öğretmen serbest zaman etkinliklerine öğrenci açısından bakmış “fiziksel etkinlikler ve kişisel gelişim etkinlikleri” olarak şu şekilde ifade etmiştir:

“Takma çıkarma etkinlikleri, lego ile oynama, el becerileri, oyun hamuru ile oynama gibi kas gelişimi için çalışmalar olabilir. Ayrıca öğrenci düzeyine göre şekillendirebilir. Mesela film izleme, bulmaca çözme, deney yapma, hikaye okuma bunlar serbest zaman etkinlikleridir. Çocuklara her gün rutin olarak evde ne yaptın sorusunu yöneltiyoruz zaten. Genellikle aldığımız cevaplar oyuncaklarla oynama, oyun hamuru oynama gibi etkinlikler oluyor. Biraz bilinçli olan veliler çocuklarını spor merkezlerine götürüyor. Yüzme olsun, fiziki aktiviteler olsun.” (09.02.2022, 1/17-20; 2/30-33)

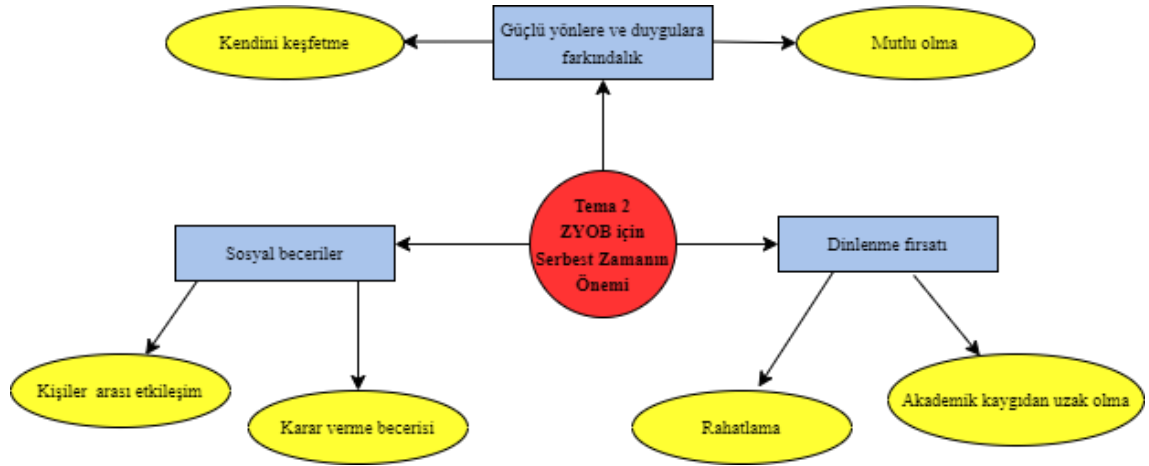
3.1.1.2. ZYOB için serbest zamanın önemi

Araştırma kapsamında görüşmelerin yapıldığı katılımcı öğretmenler ZYOB için serbest zamanın önemine yönelik deneyim ve görüşlerini dile getirmişlerdir.

Öğretmenlerin ZYOB için serbest zamanın önemine ilişkin deneyim ve görüşleri şu şekilde sınıflandırılmıştır:

- Güçlü yönler ve duygulara farkındalık
- Sosyal beceriler
- Dinlenme fırsatı

Şekil 3.3’te öğretmenlerin ZYOB için serbest zamanın önemine ilişkin deneyim ve görüşlerine ilişkin genel durum ortaya konmuştur.

Şekil 3.3. ZYOB için serbest zamanın önemi (Tema 2)

3.1.1.2.1. Güçlü yönler ve duygulara farkındalık

Araştırmaya katılan öğretmenlerin ZYOB için serbest zamanın güçlü yönler ve duygulara farkındalık açısından önemine ilişkin deneyim ve görüşleri aşağıdaki gibidir.

Seher öğretmen öğrencilerin serbest zamanının “mutlu olmalarını” öğrenmeye fırsat olduğunu ve “kendilerini keşfetmeleri” gerektiğine olanak sağladığını şu şekilde ifade etmiştir:

“İşte yine şeye geliyoruz, hayata bağlamaya işte mutlu olmayı serbest zaman etkinliklerinde çocuklar mutlu oluyorlar mutlu oldukça da hem okula bağlanıyorlar. Hem arkadaşlarına hem bize bağlanıyorlar. Mutlu oldukları zaman da okula gelmek istiyorlar.... Hani onları biraz böyle duygusal anlamda serbest zamanda eee açmak diyebilirim ben buna. Çünkü eee öğrencilerimiz biraz bizim bu konularda şey yapamıyorlar. İşte çikolata ödülüdür. Atıyorum. Aferin demek ödülüdür. Ama kendilerini de ödüllendirebileceklerini yani çünkü bunlarda ileride büyüyecekler. Nasıl duygularını nasıl ıı ifade edecekler? Ya da ne hissettiklerini nasıl anlayacaklar? O yüzden ha bak mutlu olacaksınız, eğleneceksiniz. Bak kendinize ödülünüz olacak. Bu ödülü kendiniz yaratacaksınız gibi bence çocuklara biraz daha böyle işsel eee güdüleme yapmak lazım” (09.02.2022, 9/232-234; 11/279-291)

Tuğçe öğretmen ise serbest zamanlarında öğrencilerin “mutlu olduğunu” şu sözleriyle dile getirmiştir:

“Serbest zamanın önemi. Yani, çocukların kendi enerjilerine fazla enerjilerini atabilecekleri bir dal olarak düşünüyorum. Hani daha mutlu, daha istekli bence serbest zaman etkinliklerine.” (09.02.2022, 74/1843-1844)

Ela öğretmen öğrencilerin “kendisini keşfetmesi” açısından önemli olduğunu şu sözleriyle dile getirmiştir: “Serbest zaman çocukların kendi yeteneklerini keşfetmesi açısından önemli.” (09.02.2022, 1/26-27)

Emre öğretmen de öğrencilerin “kendisini keşfetmesine” bir fırsat olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Serbest zamanın önemi tabi ki de her çocuk için çok önemli çünkü serbest zamanda çocuk o stresini atıyor yani kendi yeteneklerini ortaya çıkartabiliyor bu süreçte. Bireyin kendi içindeki artı yönlerini ortaya çıkarır diyebilirim.” (11.02.2022, 113/2768-2769, 2773)

3.1.1.2.2. Sosyal beceriler

Araştırmaya katılan öğretmenlerin ZYOB için serbest zamanın sosyal becerilerden kişiler arası etkileşim ve karar verme becerisi açısından önemine ilişkin deneyim ve görüşleri aşağıdaki gibidir.

Seher öğretmen öğrencilerin serbest zamanlarının “kişiler arası etkileşim ve karar verme becerisi” açısından önemli olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Empati kurmaları bizim çocuklarımız için çok önemli. Çünkü empati kısmında çok yetersiz kalıyorlar. Hani eee kendileri eee zaten bazı şeyleri zor. Eee algıladıkları ve yapabildikleri için eee bu işte karşındakini nasıl düşündüğünü, nasıl hissettiğini çok algılayamaya biliyorlar. Serbest etkinlikler bunun için bir fırsat. Çocukları bir onları mutlu edecek ya da onların kendilerini bir şey yapabildiklerini hissettirecek...” (09.02.2022, 7/179-184)

Emre öğretmen serbest zamanın “kişiler arası etkileşim” açısından önemli olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Serbest zamanın önemi tabi ki de.... Onun haricinde. Etki... Diğer arkadaşlarıyla etkileşime girebiliyorlar. Sosyal ilişkiler kurabiliyorlar işte sıra alma becerisi öğreniyor. Yani birçok şeyi ortaya çıkarabilir.” (11.02.2022, 113/2770-2771)

Defne öğretmen serbest zamanda öğrencilerinin “karar vermelerinin” önemini ise şu şekilde ifade etmiştir:

“Şöyle bizim çocuklarımızın eee karar verme yetisi çok az. Aslında biz işte derslerimizde biraz bunu öğretmeye çalışıyoruz. Diyoruz ki çocuklarımıza okuma yazma dersimiz bitecek. Ardından matematik dersimiz gelecek. Ardından serbest etkinlik dersimizde sizin karar verdiğiniz şeyi yapacağız diyoruz. Karar vermelerini istiyoruz ki okulda istediği şeye karar versin ya da grup içinde karar versin ya da grup içinde birlikte karar vermeleri de önemli bizim için. Normal hayatlarına, okuldan sonraki hayatlarına da aktaracaklar, sevdiği şey söylesin istesin yapsın istiyoruz ki okuldan sonra da sevdiği şeyi istesin, yapsın.” (09.02.2022, 89/2184-2190, 2197-2199)

3.1.1.2.3. Dinlenme fırsatı

Araştırmaya katılan öğretmenlerin ZYOB için serbest zamanın dinlenme fırsatı sunduğuna dair görüşleri aşağıdaki gibidir.

Deniz öğretmen öğrencilerin serbest zamanlarda “akademik kaygıdan uzaklaştığını ve rahatlama fırsatı” bulduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Eee ben çok önemli olduğunu düşünüyorum bunun. Çünkü çocuklar ını sürekli akademik özelliklerinden dolayı sürekli bir akademik yarışma içinde gibiler. Kendi kendine yarışlarından bahsediyorum. Onun dışında bunu daha eğlenceli hale getirebilmek için aslında hem bu becerileri geliştirip hem de eee rahatlayıp eee iyi vakit geçirdikleri bir zaman olduğu için ben önemli olduğunu düşünüyorum.” (09.02.2022, 58/1442-1448)

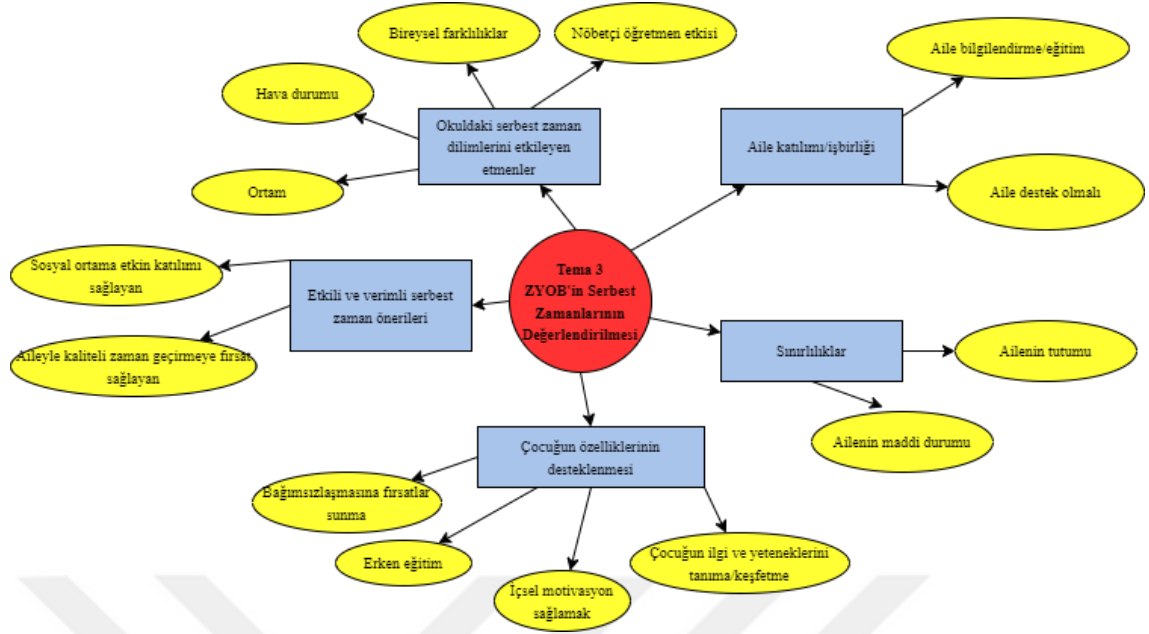
Seher öğretmen ise serbest zamanın önemini “akademik kaygıdan uzak olmasını” şu sözleriyle ifade etmiştir: “Bence serbest zaman çok önemli çünkü onların onlar için akademik beceriler zaten çok zorlayıcı...” (09.02.2022, 9/231)

3.1.1.3. ZYOB’in serbest zamanlarının değerlendirilmesi

Araştırma kapsamında görüşmelerin yapıldığı katılımcı öğretmenler ZYOB’in serbest zamanlarının değerlendirilmesine ilişkin deneyim ve görüşlerini dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin ZYOB’in serbest zamanlarının değerlendirilmesi şu şekilde sınıflandırılmıştır:

- Çocuğun özelliklerinin desteklenmesi
- Aile katılımı/iş birliği
- Etkili ve verimli serbest zaman önerileri
- Okuldaki serbest zaman dilimlerini etkileyen etmenler
- Sınırlılıklar

ZYOB’in serbest zamanlarının değerlendirilmesine ilişkin öğretmen görüşlerinin genel durumu Şekil 3.4’teki gibidir.

Şekil 3.4. ZYOB'in serbest zamanlarının değerlendirilmesi (Tema 3)

3.1.1.3.1. Çocuğun özelliklerinin desteklenmesi

Bu başlık altında araştırmaya katılan öğretmenlerin öğrenciler için serbest zamanlarını değerlendirmede çocuğun özellikleriyle ilgili bağımsızlaşmasına fırsatlar sunma, içsel motivasyonun sağlanması, çocuğun ilgi ve yeteneklerini tanıma keşfetme ve erken eğitim olması gerektiği yönünde alt temalar oluşturulmuştur. Aşağıda öğretmenlerin görüşleri yer almaktadır.

Defne öğretmen öğrencinin “erken eğitim almasını, bağımsızlaşması için fırsatlar sunulmasını ve çocuğun ilgi ve yeteneklerinin keşfedilmesi gerektiğini” şu şekilde ifade etmiştir:

“Hani küçük yaşta başlayan eğitim hani çocuğa çok avantaj kazandırıyor. Eğer biz şimdi ilkokul grubundayız. Daha küçük yaş grubuyla çalışıyoruz. Ama tabii bunun bir evveli de var. Eee hani üç, dört, beşli yaşlarda bence çocuğa seçim yapmayı karar vermeyi, kendisinin sevdiği şeyi söylemeyi öğretirsek bence bunu devam ettirebiliyor çocuk. Tabii ki yönlendiriyoruz. Hani iyi davranışları güzel. Eee güzel sosyal aktiviteleri tabii ki ona tanıtıyoruz. Onun seçmesi için biraz tabii ki yönlendiriyoruz. Aileyi de bilgilendiriyoruz bu konuda.ee daha sonra da hani biraz çocuğa bırakıyoruz. Hani o bizim söylediğimiz güzel şeyleri seçmesine. Daha sonra da onun söylemesini bekliyoruz...Çocukları tanımamız önemli. Bir de çocuğun kendini tanıması önemli ama bizim çocuklarımızın kendini tanıması eee böyle hemen hani normal gelişim gösteren çocuklar gibi hızlı ilerlemiyor ona kendini de tanıtmamız gerekiyor. Bakıyoruz resim yapmayı seven bir çocuksa ona resim yapacağı alanları belirliyoruz mesela. Şunun resmini yapabiliriz. Bunun resmini yapabiliriz. Ya da işte

farklı boyalar sunuyoruz. İstedğini kullanabilirsin diyoruz ki okuldan çıktıktan sonra da hani kendi sevdiği şey aklında kalsın.” (09.02.2022, 90/2218-2229; 91/2236-2244)

Tuğçe öğretmen öğrencinin “bağımsızlaşmasına fırsatlar sunulması gerektiğini” şu şekilde ifade etmiştir:

“Hani çocuklara daha fazla bu konuda sorumluluk yüklenmesi gerektiğini düşünüyorum. Hani mesela atıyorum bir restorana gidip yemek yerken bile mesela siparişlerini kendileri söyleyebilirler. Bir markete girip alışveriş yaptıklarında paralarını kendileri verebilirler. Hani kendilerini daha bağımsız hissetmelerini tavsiye edebilirim.” (09.02.2022, 75/1853-1858)

Seher öğretmen ise serbest zamanlarının değerlendirilmesinde “içsel motivasyonun sağlanması ve çocuğun ilgi ve yeteneklerinin keşfedilmesi” gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Bence önce çocukların ilgilerine yani ilk gün mesela ben birinci sınıf bu yıl bende. İlk günden itibaren öğrencinin ilgisi nedir, isteği nedir? Nasıl davranıyor? Neleri seviyor? Hangi renge eğilimi var? Ki renkleri tanırıyorsa. Bunlar çok önemli. Önce çocukların ilgileri istekleri, arzuları bence dikkat edilmeli. O çocuğun sevmediği bir şeyde. Serbest etkinlik verirsiniz o çocuğa o zulüm olur. Yani sevdiği bir şey olmaz. Öncelikle ilgi, istek olacak onları da biraz güdülemek lazım yani her derste olduğu gibi serbest zaman etkinliklerinde de güdülemek lazım. Hatta çok güzel yaptın bak çok güzel eğleneceğiz. İşte birlikte mutlu olacağız.ve bu sizin için çok büyük bir ödül. Hani eee bu sembolik ya da işte maddesel ödülünden çok eee içsel hani ödüllendirmeyi de algılamalarını sağlayacak bence. Hani mutlu olmak da bizim için bir ödüldür. Ya da eğlenmek de bir ödüldür gibi.” (09.02.2022, 11/261-277)

Emre öğretmen çocuğun “ilgi ve yeteneklerinin” önemli olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Tabii burada da gene çocuğun istekleri ön planda. Çocuk der ki babacığım işte şunu oynayalım ya da anneciğim bunu oynayalım ya da kardeşim bunu oynayalım dediğinde o bir serbest zaman etkinliği etkinliğidir. Çocuk içindeki yetenekleri ya da hünerleri ya da işte istediği bir oyunu oynamak ister söyler.” (11.02.2022, 114/2811-2814)

Ela öğretmen ise çocuğun “ilgi ve yeteneklerinin keşfedilmesini” şu şekilde ifade etmiştir: “Serbest zamanlarında görmediğimiz yeteneklerini ortaya koyabiliriz. Bu açıdan bakarsak çocukların serbest zamanlarının daha etkili ve verimli geçmesini sağlayabiliriz” (09.02.2022, 2/43-44)

3.1.1.3.2. Aile katılımı/iş birliği

Bu başlık altında öğretmenlerin serbest zamanın değerlendirilmesinde ailenin destek sağlamasına ve bilgilendirme/egitime ilişkin görüşlerini aşağıdaki gibi dile getirmişlerdir.

Ela öğretmen ailelerin öğretilen becerilere ilişkin yeni beceriler kazandırarak “öğretmene destek sağlaması” gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Aileler basit becerileri öğreterek destek olabilir. Yiyecek doğrama, basit yiyecekler hazırlama. Aslında aile çocuğun yaşamına uygun tek başına hayatını sürdürebileceği şeyler yaptırılabilir... Aileler bizim çalışmalarımıza destek olmalı. Biz bazı becerileri burada öğretiyoruz mesela günaydın deme, kıyafet asma gibi ama genelleme için ailelerin desteğine ihtiyacımız var.” (09.02.2022, 2/49-51,36-38)

Seher öğretmen ise ailelerin serbest zaman hakkında bilgilendirilmeleri gerektiğini ve “aile bilgilendirmesi” yaptığını şu şekilde ifade etmiştir:

“eee bence ailelerin kaliteli zaman geçirmeyi öğrenmeleri gerekiyor. Yani aslında velilerim anlatmaya çalışıyorum. Yani aslında camdan dışarı bakmak bile bence bir serbest zaman etkinliğidir. Dışarıda olan olayları konuşmak, hava durumunu konuşmak ... Bunu konuşmak bile bence serbest zaman etkinliğidir ve velilerime bunu anlatmaya çalışıyorum. Hani ben velilerime bunları söylüyorum ama bundan sonra sanırım daha dikkat edeceğim. Onların serbest zamanlarında çocuklarıyla daha mutlu, daha aktif, daha kaliteli zaman geçirmeleri için bende düşüneceğim. Ve daha eee belki yönlendirmelerimi daha net yapabilirim (09.02.2022, 12/291; 13/316-319, 325-332)

Nehir öğretmen ise “aile bilgilendirmesine” ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ailelerin ıı ben tablet bilgisayar ve televizyon bağımlısı olan çocukların ıı çok şey görmüyorum. Verimli görmüyorum bu süreçleri. Kendileri bireysel olarak bir şeyler yapabilirler...Yani çocuklarımız sadece eline bir telefonu verip de zaman geçirsin. Ya bir televizyon nasıl olsa istediği bir programı açayım. Saatlerce karşısında otursun demek yerine bunları bunları yapmanızı da sizin için işlevsel olabilir. Çocuk için çok verimli olabilir diyoruz.” (09.02.2022, 43/1043-1045, 1055-1057)

Deniz öğretmen aile bilgilendirmesiyle çocukların farklı şekilde öğrenebileceklerini ailelere göstermiş olduklarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Aileler aslında eee farklı etkinliklerle de yine klasik yöntemler dışında da çocukların bir şeyler öğrenebilecek aslında her zaman hayatta eee gözlemlerle, çocuğun dikkatini toplaması ve onu yönetmesiyle ilgili eee çalışmaların hani olabileceğini ve bir şeyler öğrenebileceklerinin aslında farkına varıyorlar. Biz bunları tabii ki hani sürekli okulda olmadıkları için eee göremiyorlar fakat biz şöyle yapıyoruz. Eee hem derste yaptığımız bazı

etkinlikleri hem de serbest zamanda yaptığımız etkinlikleri, videolarını ya da fotoğraflarını çekerek velilere gönderiyoruz. Onlar da bu şekilde görüyorlar.” (09.02.2022, 70/1726-1732)

3.1.1.3.3.Etkili ve verimli serbest zaman önerileri

Bu başlık altında öğretmenlerin öğrencilerin etkili ve verimli serbest zaman geçirmeleri için önerilerine yer verilmiştir. Öğretmenlerin aileyle kaliteli zaman geçirmeyi ve sosyal ortama etkin katılımı sağlayan önerileri aşağıdaki gibidir.

Tuğçe öğretmen öğrencilerin etkili ve verimli serbest zaman geçirmeleriyle ilgili önerilerini “aileyle kaliteli zaman geçirmek” için etkinlikler ve “sosyal ortama etkin katılıma” yönelik önerileri şu şekilde ifade etmiştir:

“Daha fazla dışarda geçirebilecekleri daha güzel onlar için hani sınıfta bile biz mesela 6 ders boyunca full ders işleyemiyoruz. Dikkat süreleri çok kısa olduğu için hani en azından akademik beceriler dışında daha sosyal faaliyetlerle geçirilebilir. Mesela işte sosyal gelişim açısından, topluma uyum sağlamaları açısından, restorana gidip bir yemek yeme becerisi olabilir. Film izleyebilirler, sinemaya gidebilirler. Dışarıda, parkta oynayabilirler. Doğada vakit geçirebilirler. Daha böyle enerjilerini boşaltabilecekleri etkinlikler daha uygun bence.... Hani onlarla daha çok toplu ortamlara girmelerini isterim. Tavsiyeler bu şekilde. Çünkü genelde onları okul dışında çok fazla bir etkinlik yapmıyorlar bir arada. Evden çıkarmamaya çalışıyorlar. Hani ben kendi velilerim açısından söyleyeyim. Çok fazla sosyal etkinlikleri yok yani. Birlikte işte kaliteli zaman geçirebilirler. Yemek yapabilirler, pasta, kurabiye yapabilirler. Film izleyebilirler. Onun hakkında konuşabilirler, kitap okuyabilirler. Sohbet edebilirler en basiti, karşılıklı iletişimlerini gelişmesi için.” (09.02.2022, 74/1831-1840; 75/1860-1870)

Deniz öğretmen ise öğrencilerin serbest zamanlarının etkili ve verimli geçmesi için “aileyle kaliteli zaman geçirme” ve “sosyal ortama etkin katılımı” şu şekilde ifade etmiştir:

“Ailelerin çoğu bir panik çocukların ilk önce okuma yazma öğrenmesini istediği için sadece ona odaklanmak istiyorlar. Eee ailelere de şöyle söyleyebiliriz yani yine aynı durumda yine çocuklarla ev dışında bence en önemlisi bu sosyalleşme açısından önemli olduğunu düşünüyorum. Ailelere yine tavsiyem yani çocuklarıyla yine bu serbest zamanlarında çocuğun durumuna özel uygun olan neyse onu Eee onu eee ailecek birlikte beraber eee farklı ortamlarda yapabilmelerini tavsiye edebilirim yani. Eee sosyal olarak farklı ortamların kullanılabilmesi çok önemli aslında ...Yine çocukların ihtiyaçlarına göre kendini ifade etme becerisi olabilir ya da bir ın farklı bir ortamda kitap okuma olabilir. Ya da farklı bir ortamda resim yapma olabilir.” (09.02.2022, 59/1466-1477)

Emre öğretmen ise “aileyle kaliteli zaman geçirmek” için etkinlik önerilerini şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Yani ben öneri de bulunacak olursam evde en basitinden işte. Bir sudoku oynamalarını tavsiye ederim. Tabi bu şey düzeyi zeka düzeyi yüksek çocuklarla ilgili daha düşük olan biriyle oyuncak oyunlar işte boyama olur işte ne bileyim. Evde böyle bir şey, o hazır oyun oyunlar var ya. Zeka oyunları renkleri görüp ona göre bardakları üst üste dizi ismi aklıma getirmedim. Bu tarz bir sürü oyunlar var, işte onları oynayabilirler. Sonuçta çocuğun her türlü becerisine hitap ediyor.” (11.02.2022, 114/2815-2818)

Nehir öğretmen ise serbest zamanın etkili ve verimli geçmesi için “aileyle kaliteli zaman geçirmenin” gerekliliğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Aileler daha verimli zamanla yani kaliteli zaman dediğimiz olayı geçirebilirler çocuklarıyla birlikte. Eee bu da ne olabilir, hani otururlar bire bir oyun oynayabilirler. Hani bu zihinsel aktiviteleri geliştirici oyuncaklar var, onlarla oynayabilirler, resim yapabilirler. Bizim okulda yaptığımız gibi hani bir kitap okuyup bunun üzerine yorumlar çocuğun yorumlarını katabilirler. Yani birçok birçok etkinlik yapılabilir. Tabii onların da zaman dilimine nasıl hani ayarlayabilirler bilmiyorum ama bunları yapmaları gerekli diye düşünüyorum.” (09.02.2022, 61/1045-1051)

Seher öğretmen de “aileyle kaliteli zaman geçirilmesi” gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben çocuğumla hiç zaman geçiremiyorum diyen velim var. Ya diyorum ki yani hiç zaman geçiremiyorsunuz değil. Aslında yemek yiyorsunuz. Yemek yerken bile eee belli aralıklarla muhabbet edilebilir. Belli aralıklarla iletişim kurulabilir. İşte eee sofraya hazırlarken çocuğunuzla birlikte işte yapabilirsiniz. Ya da ya çok yoğunsa tabii anne bilemiyorum bu durumu ya da baba. Ama mutlaka bir beş dakika olsun, on dakika olsun o çocuklara eee zaman ayrılabilir. Şarkı söylenebilir, dans edilebilir evde. Yani çok zor değil aslında. Ben bunu velilerime sürekli söylüyorum. Diyorum ki işte birlikte oturun sinema izleyin. Yani sinemaya gitmek zorunda değilsiniz. Evde açın bir film değil. Eee bu da çok zor bir şeydi ya da çizgi film diyorum. Açın. Çocuğunu. Diyorum ki işte birlikte oturun sinema izleyin. Yani sinemaya gitmek zorunda değilsiniz. Evde açın bir film değil. Eee bu da çok zor bir şeydi zla birlikte izleyin.” (09.02.2022, 12/294-307)

3.1.1.3.4. Okuldaki serbest zaman dilimlerini etkileyen etmenler

Bu başlık altında öğrencilerin okuldaki serbest zamanları olan teneffüs ve öğle aralarında yapılan etkinlikleri etkileyen etmenleri hava durumu, bireysel farklılıklar, nöbetçi öğretmen ve ortama ilişkin öğretmen deneyim ve görüşleri aşağıdaki gibidir.

Emre öğretmen “nöbetçi öğretmen etkisi ve bireysel farklılıkların” okuldaki serbest zamanlarını etkilediğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Şimdi biz ilkokul olduğumuz için şimdi bu da okuldaki sistemin sistemden kaynaklı bazı durumlar kısıtlı. Ve onları olabildiğimizce olumlu bir şekilde fırsat olumlu fırsatları çevirmeye çalışıyoruz. Eskiden 5 ya da 7 nöbetçi iken çocuklar bahçede işte birileri yakalamaca oynarken top oynarken diğerleri işte salıncak sallanıyordu işte oradaki bahçedeki demirden asılıyorlardı. Şimdi 2 nöbetçi öğretmen olduğumuz için çocukları bekleme salonunu alıp orada müzik açıp her derste de şey yapıyoruz. Şarkılar söylüyoruz, dans ediyoruz. Ben ekstra darbuka çaldığım için çocukları darbukayla birlikte işte bakkal amca, bakkal amca karşılıklı diyaloglar şeklinde şarkılar söylüyoruz. İşte dans ederken müziği kapatınca durup işte durmayana işte sen yandın kenarda bekle işte oyunun kurallarına uymalısınız gibi işte bu. Etkinlikler yaparak da teneffüslerimizi bu şekilde değerlendiriyoruz. Çoğunlukla 50 öğrenci varsa 30’u bizimle şey yapıyor zaten. Diğer 20 si ağır düzeyde olduğu için ve bazıları işte tekerlekli sandalyede olduğu için yürüme problemi olduğu için. Onlar kenarda oturuyorlar, diğerleri bizimle birlikte etkinliğe katılıyorlar.” (11.02.2022, 116/2859-2874)

Seher öğretmen okuldaki serbest zaman dilimlerini etkileyen etmenlerden “hava durumu, nöbetçi öğretmen etkisi, bireysel farklılık ve ortamdan” şu şekilde bahsetmiştir:

“Genelde biz teneffüslerimizde biz şimdi çok soğuk havalarda öğrencilerimi çıkaramıyoruz. Bizim girişte büyük bir alanımız var. Öğrencilerimizi orada topluyoruz. Yeri geliyor oyunlar oynatıyoruz onlara. Eee işte biri mesela şarkı söylemek istiyor. Ona şarkı söyletiyoruz, diğerleri dinliyor. Hani dinleme becerileri gelişiyor. Sonra onu mesela alkışlıyorlar, motive ediyorlar... Sıcak havalarda bahçemize çıkarıyoruz. Yine bahçede işte kutu kutu penseler ondan sonra işte seksek yapabilen öğrencilere top işte top atma tutma vesaire. Eee biz bunları yönlendiriyoruz. Onlar birbirleriyle oyun kurmayı, oynamayı pekiştiriyorlar. Çünkü tamamen bağımsız bıraktığımız zaman bazı davranış problemleri ortaya çıkabiliyor. Evet biz bir grupta oyun oynarken tabi ki bir grup yine bağımsız iletişim kurabiliyor ama yine gözetimimiz altında yani öyle hani Arkamızı dahi dönemiyoruz.” (09.02.2022, 14/344-357; 15/366-371)

Deniz öğretmen ise “ortam, hava durumu ve nöbetçi öğretmen etkisini” şu şekilde ifade etmiştir:

“Bizim okulumuz aslında pandemiden önce tabi okul bahçemizde parkımız falan vardı. Hava güzel olduğunda, mutlaka çocuklar bahçeye çıkmayı çok seviyorlar. Hani bahçede yine eee birlikte oyun oynamaya çalışıyorlardı. Fakat şimdi parkımız falan artık bozulduğu için. Maalesef eee müzik dinleyip eee dans edebildikleri bir eee durum haline geldi bu. Eee çocukları nöbetçi öğretmenler bir araya topluyor. Onların sevdiği şarkılarla beraber özellikle

çocuk şarkıları...Eee sadece müzik dinleyebiliyoruz burada açıkçası. Çok fazla bir mekanımız olmadığı için.” (09.02.2022, 61/1504-1510, 1514, 1519)

Defne öğretmen de öğrencilerin okuldaki serbest zamanlarını etkileyen etmenleri “ortam, nöbetçi öğretmen yönlendirmesi ve bireysel farklılıkları” şu şekilde ifade etmiştir:

“Bizim okulumuzda teneffüslerde kendi başlarına yani grup halinde bizim okullarımızda ne yazık ki öyle olmuyor. Çocuğu yönlendirmemiz lazım...Mesela belli bir alanı seçmemiz lazım. Eee okul bahçesine çıktığımız zaman mesela sadece bir alanında kalması için zorluyoruz. Çünkü o alandan dışarıya çıkarlarsa eee zarar görüyorlar, zarar veriyorlar. Ya da o alandan sonrasını hesaplamıyor çocuk. Yani serbest zamanlarında biz çocukları daha çok yönlendiriyoruz. Grup halinde oldukları için ve çocukların arasında da bir dalgalanma var. Çok iyi çocuklarımız da var. Hani karar verip doğruyu bulabilen çocuklarımız da var. Ama asla o kararı veremeyecek çocuklarımızda var. Bahçede oynayalım dediğimizde eee bahçeyi kavrayamıyor bazen. Yani bahçenin dışına da çıkabiliyor mesela. Biz orada olmazsak eğer.” (09.02.2022, 91/2254-2255; 92/2259-2274)

Nehir öğretmen ise çocukların okuldaki serbest zamanlarını etkileyen etmenlere ilişkin görüşlerini ve deneyimlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Yani bizim burada çok fazla şansımız yok İlkokullarda da sadece iki öğretmen nöbet tutabiliyoruz. Yani teneffüslerde sadece inanın zaman geçirip o zaman doldurmak adına işlemler yapabiliyoruz. Aşağıda müzik açıyoruz ve çocuklar dans edebiliyorlar. Yani çünkü hepsi birbirinden farklı öğrenciler, hepsinin yaş grupları birbirinden farklı ve hepsini bir arada tutmaya çalışıyoruz biz. Sadece aslında hani biraz çocukları kontrol altında tutmaya yönelik oluyor. Yani başka mı o yani o boş olan, okuldaki boş vakitlerinde yapabildikleri teneffüs adı altında bulundurulabilen yapabildikleri şey bu.” (09.02.2022, 44/1084-1091; 45/1099)

Tuğçe öğretmen “hava durumunun” okuldaki serbest zamanlarını etkilediğini şu şekilde ifade etmiştir:

“On dakikalık bir teneffüsümüz var bizim. Genelde müzikle dans etme şeklinde geçiyor. Açık sıcak havalarda bahçede yapıyoruz zaten spor alanına gidiyorlar, parkta oynuyorlar. Burada grup oyunlarına katılıyorlar. Öğle arasında da zaten yarım saatlik bir süremiz var. Yirmi dakikası yemek yemekle geçiyor. On dakikada da yine aynı şekilde etkinliklere devam ediyoruz.” (09.02.2022, 76/1876-1883)

Ela öğretmen ise “hava durumunun ve nöbetçi öğretmen” etkisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Okulumuzda bir bekleme salonu var. Tüm öğrencileri o salona götürüyoruz. Başlarında nöbetçi öğretmenler bekliyor. Müzik açılıyor, dans ediliyor oyunlar oynatılıyor. Yazın

çocuklar kendileri dışarı çıkıyor ama yine nöbetçi öğretmen gözetiminde oluyorlar.”
(09.02.2022, 3/58-60)

3.1.1.3.5. Sınırlılıklar

Bu başlık altında ZYOB’in serbest zamanlarının değerlendirilmesiyle ilgili sınırlılıkların nedeninin ailenin tutumu ve maddi durumu olarak ele alan öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir.

Tuğçe öğretmen “aile tutumunun” öğrencinin serbest zamanlarını değerlendirmesini sınırladığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Hani bizim çocuklarımız sosyal açıdan daha böyle geride oluyor diğer çocuklara göre. Hani ailelerin de tutumları da etkiliyor bunu. Hani toplum içine çok fazla sokmuyorlar çocukları. Daha fazla dışarda geçirebilecekleri zaman daha güzel onlar için.” (09.02.2022, 74/1829-1831)

Emre öğretmen ise “ailenin maddi durumu”nun serbest zamanlarını değerlendirmede etkili olduğunu ve etkinlikleri sınırlandırdığını şu şekilde ifade etmiştir:

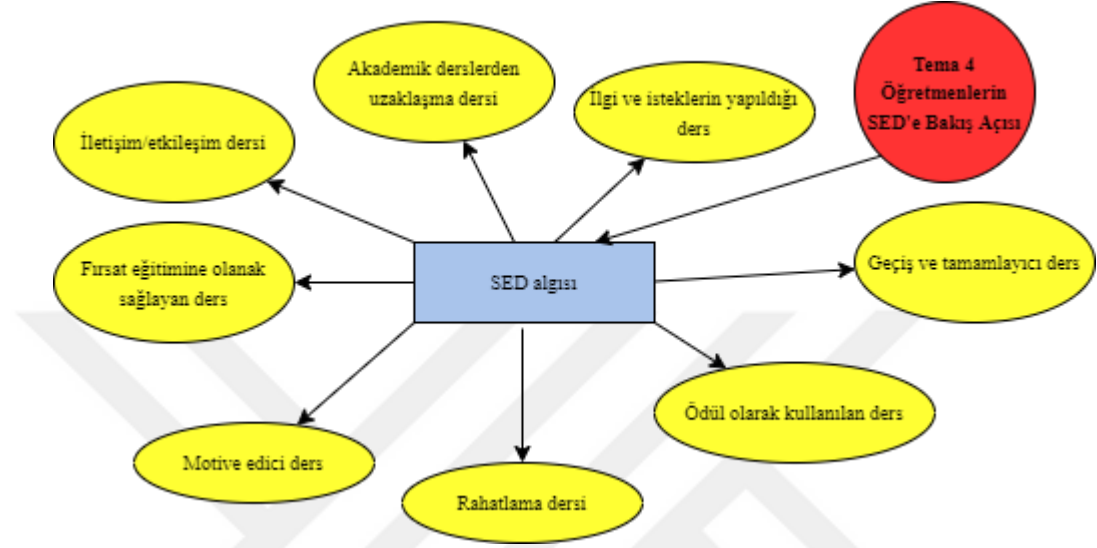
“Aileler şimdi herkesin imkanı. Konuşmak gerekirse imkanı olan gider işte bir treking yaparak bir yolda şeyde martı kiralar beraber kullanabilirler işte ne bileyim futbol oynarlar, uçurtma uçurur varsa. Şimdi bunu zaten aile kendi çocuğunda neyi görüyorsa onu yapıyor. Ben kendi çocuğumdan örnek verecek olursam futbol istiyor, futbola götürüyorum işte paten sürmek istiyor. Patene götürüyorum, imkânımız var. Çünkü paten var pateni yoksa nasıl paten sürdüreceğiz işte. Orada da ailenin maddi durumu ortaya giriyor. Yani şimdi masa başı gibi ya da evin içerisinde oynanacak oyunlar belirli şeyler. Mesela baba oğulla güreş tutar işte saklambaç oynar. Tamam, bir gün oynar, iki gün oynar üçüncü gün çocuk televizyonda bir şey görür veya dışarıda başka bir şey görür onu ister ama aile onu alamaz ya da diğeri ister aile onu alır onu yaparlar yani bu. Maddi durumu daha şey olan çocuklar için seçenek daha fazla.” (11.02.2022, 114/2794-2807)

3.1.1.4. Öğretmenlerin SED’ e bakış açısı

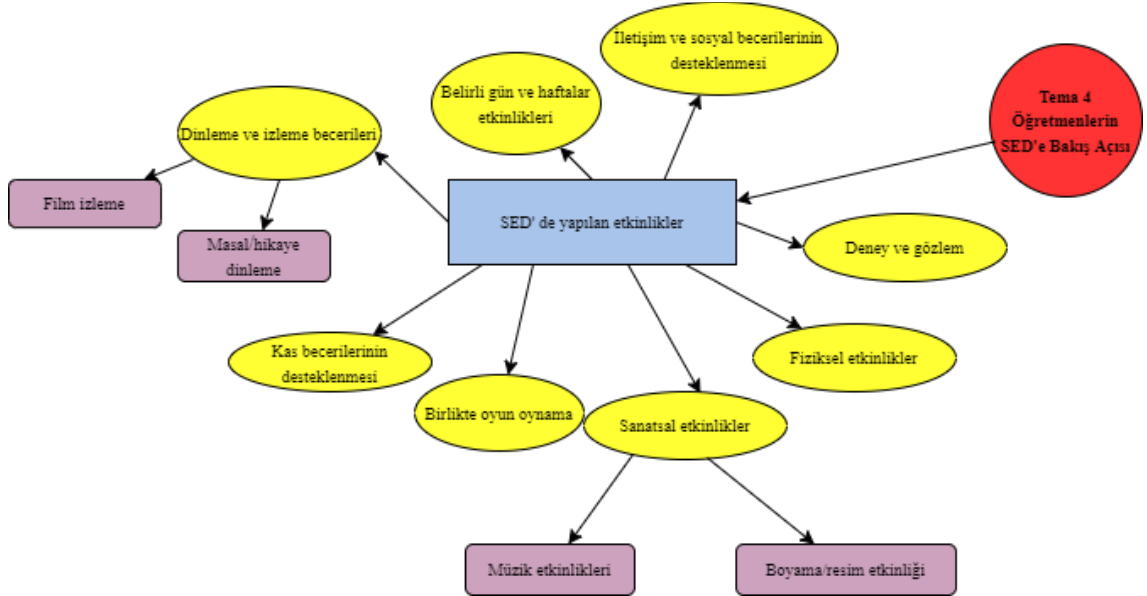
Araştırma kapsamında araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenleri SED’ e bakış açısına ilişkin deneyim ve görüşlerini dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin SED’ e bakışı şu şekilde sınıflandırılmıştır:

- SED algısı
- SED’ de yapılan etkinlikler
- SED’ de yapılan etkinlikleri etkileyen etmenler

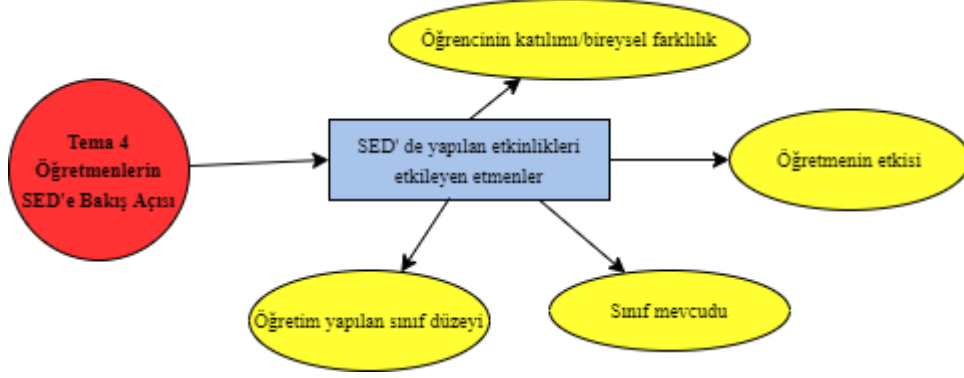
Öğretmenlerin SED'e bakış açısı teması yoğun bir tema olması nedeniyle Şekil 3.5'te öğretmenlerin SED algısı, 3.6'da ise SED'de yapılan etkinlikler ve 3.7'de yapılan etkinlikleri etkileyen etmenlere ilişkin genel durumu ortaya konmuştur.

Şekil 3.5. Öğretmenlerin SED'e bakış açısı (Alt tema 1)

Şekil 3.6. Öğretmenlerin SED'e bakış açısı (Alt tema 2)

Şekil 3.7. Öğretmenlerin SED'e bakış açısı (Alt tema3)

3.1.1.4.1. SED algısı

Bu başlık altında öğretmenlerin SED'i nasıl algıladıkları ve tanımladıklarına ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir.

Ela öğretmen SED'i öğrencilerin “istediklerinin yapıldığı, öğrencinin rahatladığı, geçiş etkinliklerinin yapıldığı ve tamamlayıcı ders” olarak tanımlamış ve şu şekilde ifade etmiştir:

“Bence serbest zaman öğrenciye ayrılan zaman diyebilirim. İstedikleri etkinliği yapma ancak bizim yönlendirmelerimizle çocukların başarısını hissetmesi gerektiği zaman diye düşünüyorum.... Çocuğun zihinsel olarak dinlenmesini sağlayan, dersler arası geçişi sağlayan bir ders.” (09.02.2022, 1/11-13; 3/62)

Defne öğretmen SED de öğrencilerin “iletişim kurup etkileşiminin sağlandığını, diğer dersleri tamamlayıcı etkinliklere yer verildiği ve ödül olarak kullanılan bir ders” olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Yapabileceği grup etkinlikleri bizim için öncelikle. Serbest etkinlik zamanlarımızda. Eee serbest etkinliklerde eee daha çok grup çalışmalarına yer veriyoruz. Çünkü derste grup çalışması yapamıyoruz. Hani birbirleriyle yardımlaştıkları, birbirleriyle çok iletişim kurdukları dersleri yapamıyoruz akademik çalışmalarımızda. Birlikte yapabilecekleri grup etkinliklerine başta biz yapıyoruz tanıtıyoruz, sonra da seçim yapmasını istiyoruz. Çocukların daha çok eksiklerini tamamladığımız eee dersler yapıyoruz. Tamamlayıcı etkinliklere yer veriyoruz. Eee ama eee bunu eğlenceli hale getiriyoruz. Yani. Bu da aynı matematikteki gibi. Hadi bakalım ritmik sayalım değil. Bunu biraz daha eğlenceli. Bu akademik çalışmayı bir oyunun içine gömerek devam ediyoruz...Oyunun kurallarına uyuyor. Ama bir taraftan sayma çalışıyor. Ve bir taraftan hani ince motor kaba motor becerilerini desteklemeye çalışıyoruz. Hani dediğim gibi Türkçe ve matematik dersinde çalıştığımız ya da hayat bilgisi dersinde çalıştığımız şeyleri eee serbest etkinlikteki oyunun içine gömüyoruz aslında... Eee genelde

ödöl olarak kullandığımız dersler oluyor aslında bunlar. Çocuklarla bir pazarlığımız oluyor bizim. Eee diyoruz ki işte Türkçe dersimizi yapacağız. Matematik *dersimizi yapacağız*. Sonra da işte eee serbest etkinlik dersimizde sizin seçtiğiniz oyunu oynayacağız diyoruz.” (09.02.2022, 93/2287-2306; 94/2321-2324; 86/2124-2128)

Emre öğretmen ise SED’de yapılan etkinliklerle “rahatlama dersi” olarak gördüğünü ve ödöl olarak kullandığı şu şekilde ifade etmiştir:

“Bu stres atma işte rahatlama saati diyebilirim yani. Çünkü bu saatte çocuk şimdi sınıfta gitarda var sazda var. Çocuklara soruyorum, saz mı gitar, darbuka mı darbuka diyorlar mesela. Çünkü darbuka daha çok hareketli parça olduğu için onlar için onu seçiyorlar. Yani o şekilde rahatlıyorlar çocuklar...Onları bi nevi derse motive etme demek şimdi biz özel eğitimci olduğumuz için eee pekiştireç yöntemiyle ilerlediğiniz için çocuklara diyoruz. Bugün güzelce ders çalışın. Serbest etkinlikler dersimizde işte aşağıda. Şey, masa tenisi oynayacağız ya da işte benim sınıfta raketim var. O renkli toplarla rakette vurma ya da işte ne bileyim dediğim gibi o istasyon çalışmaları, yarışmalar yapacağız dediğimde çocuklar gün boyu çok etkili bir şekilde ders çalışıyorlar.” (11.02.2022, 117/2890-2893; 113/2760-2765)

Tuğçe öğretmen SED’in “motive edici ve rahatlama dersi olduğunu, akademik derslerden uzaklaşmaya” fırsat tanıdığını şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Kendilerini daha mutlu hissetmeleri, daha kaliteli vakit geçirdiklerini düşünüyorum ben. Hani genelde zaten öğleden sonraki becerilerimiz şey derslerimiz, serbest zaman etkinlikleri. İlk dört saat zaten yoğun bir tempoyla akademik çalışıyorlar. Serbest zamanda daha böyle mutlu enerjik hissediyorlar. Hani şu an film izlerken bile daha mutlular yani. Akademik becerilerde çok sıkılıyorlar. Dikkatli, dağınıklıkları olduğu için çoğunda. Aslında çocukların birazcık da dinlenme kesinlikle o şekilde yormadan hani müzikle bile kendilerini dinlenmiş hissediyorlar bence. Dans da etseler yorulmuyorlar o derste.” (09.02.2022, 77/1896-1903)

Nehir öğretmen ise “akademik derslerden uzaklaşma, öğrencilerin ilgi ve istekleri doğrultusunda, geçiş ve tamamlayıcı etkinliklerin yapıldığı ders” olarak şu şekilde ifade etmiştir:

“Serbest zaman akademik derslerden geri kalan kısımda çocukların yetersizliklerine yönelik olarak eksikliklerine yönelik olarak yapabileceklerimizi yapma fırsatı diye değerlendiriyorum. İı yani normal derslerden arta kalan zamanda ıı yani hani. Hepsini bir tanımını var ya matematiktir Türkçedir, hayat bilgisidir, resimdir. Onun dışında kalan kısımda çocukları daha çok ilgilerini daha çok şeyleri hitap eden şeyleri gerçekleştirdiğimiz süreç olarak tanımlıyorum...Yani akademik olan kısımlarda zaten yapabileceklerimizi yapıyoruz. Diğer kısımları geliştirmeye yönelik daha çok bireysel çocukların isteklerine, ihtiyaçlarına yönelik olarak ...bir etkinlik yapmak bir akıllı tahtadan bir şey açıp çocuklara izletmek ki

zaten bunlar saçma sapan şeyler değiller. Hani hep bir şeyi olan mesela biz izletirken ını harflerle ilgili çalıştıysak harflerle ilgili bir şey izletiyoruz.” (09.02.2022,40/982-986; 47/ 1157-1159; 44/1070-1073)

Deniz öğretmen SED’i “iletişim/etkileşim” dersi olarak gördüğünü şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Serbest etkinliklerde bana kalırsa aslında en eee doğrusu çocuğun kendini eee ifade edebilmesi. Doğru bir şekilde ifade edebilmesi. Bulunduğu ortamda kendinle iletişim başlatabilmesi eee bunu devam ettirebilmesi, eee grup içerisindeki eee rolünü eee yerine getirebilmesi. Eee ilgi duyduğu alana orada ını bu etkinlikleri yaparken bir grubun parçası olabilmesi diye düşünüyorum ben.” (09.02.2022, 62/1541-1548)

Seher öğretmen SED’in öğrencileri “motive edici ve rahatlamalarına fırsat tanıyan, fırsat eğitimlerine olanak sağlayan, geçiş ve tamamlayıcı etkinliklerin” yapıldığı bir ders olarak şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Serbest zaman etkinliği yani amacı ını eee öncelikle bir yol haritası çizmemiz gerekiyor. Serbest etkinlik o kadar geniş kapsamlı ki. Öncelikle çocuklara ne verebiliriz ki? Serbest zamanda onlar neler yapmalı? Kazanımları ne olmalı? Bence serbest etkinliğin amacı serbest etkinlik dersini genel kapsamlı anlatacak olursak çok özele indirgmeden hani çocuğu motive etmektir. Çocuğu okula kazandırmaktır. Çocuğu okulu sevdirmektir. Sınıfına motive etmektir. Yani bence duygusal anlamda pek çok şey kazandırmaktır. Ama bence genel olarak çocuğu mutlu etmektir. Mutlu olmayı öğrenmesini sağlamaktır bence. Ama yani genel olarak çocuğu okula alıştırmaktır. Sınıfa alıştırmaktır diye düşünüyorum...Eee genelde birinci sınıflarda ve ikinci sınıflarda da serbest etkinlik dersleri fazla. Bunun amacı da şudur diye düşünüyorum ki böyle eminim uzmanlar böyle düşünmüşlerdir. Çocuk okulda mutlu olursa, okulda biraz daha eğlenirse sınıfına da alışır. Çünkü yaşları küçük. Okuluna da alışır, arkadaşlarına da alışır diye düşünülmüş olabilir... Daha rahat bir ortamda öğrenebilecekleri, daha çok fırsat eğitimlerinin onlara tanınabileceği, işte görsel, işitsel eee uyaranların ya da dokunsal uyaranların çok olduğu bir ders içeriği olarak düşünüyorum ben... Serbest zaman toplumsal uyum becerileri var. Sosyal hayat becerileri var. ını yani Türkçe, matematik hani çok şey yapmayız ama bir sayıyı bile tane kavramını bile serbest zamanda bence çalışabiliriz. Çok iç içe yani çok iç içe geçen bence eee hani neydi transfer edilebilirlik bilgilerde transfer edilebilirlik eee konusunda bence eee çok üzerine düşülmesi gereken bir ders.” (09.02.2022, 17/417-419; 19/480-499; 6/138-140; 32/781-786)

3.1.1.4.2. SED’de yapılan etkinlikler

Bu başlıkta öğretmenlerin SED’de yapılan etkinliklere ilişkin deneyim ve görüşlerine yer verilmiştir. Fiziksel etkinlikler, dinleme ve izleme becerileri, belirli gün ve haftalar etkinlikleri, iletişim ve sosyal becerilerin desteklenmesi, sanatsal etkinlikler,

birlikte oyun oynama, kas becerilerinin desteklenmesi, deney ve gözlemlerin yapılan etkinlikler olduğunu aşağıdaki gibi dile getirmişlerdir.

Ela öğretmen SED’de yapılan etkinlikleri sınıf içinde yapılan etkinliklerle sınırlandırmış “dinleme ve izleme, sanatsal etkinlikler, belirli gün ve haftalar etkinlikleri, kas becerilerinin desteklenmesi ve deney gözlem” etkinlikleri olarak şu şekilde ifade etmiştir:

“Şarkı öğrenme ve dinleme, çizgi film izleme, masal dinleme, sanat etkinliği yapma...Yapraklarla resim etkinliği, belirli gün ve haftalara uygun yaptığımız etkinlikler. Deney ve gözlem yapma mesela sınıfımızda bir soğan ekme etkinliği yaptık çocukların gözlemlemesini sağladık. Oyun hamuruyla şekiller yapma etkinlikleri yapıyoruz.” (09.02.2022, 3/64-68)

Defne öğretmen SED’de “birlikte oyun oynama, kas becerilerini destekleyici, sanatsal etkinlikler ve belirli gün ve haftalara yönelik etkinlikler” yapıldığını şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Basit oyunlar oynuyoruz. Sıralı oyunlar oynuyoruz, hani amacımız işte sırayı öğrenmeleri, oyun kurmaları ya da bizim kurduğumuz oyunu tamamlamaları. Eee birbirlerine yardım etmeleri. Eee farklı oyunlarımız var. Mesela eee bir kutunun içinde yaptığımız şöyle yuvarlak bloklarımız var mesela. İşte bir bloğu, iki bloğu, üç bloğu, dört bloğu, beş bloğundan da top çıkıyor mesela bir kutunun içinde. Buradan topa gönderiyoruz. O ıı işte blokların içine sokarak beş bloğundan çıkarmaya çalışıyor mesela. İşte bunu hani sıralı yapıyorlar. Birbirlerini alkışlıyorlar falan... Eee sandalye kapmacayı çok seviyorlar mesela müzik eşliğinde. Ha bunları genelde müzikte katıyoruz. Ya da şarkılı hani danslı şeyler seçiyoruz, hani böyle eee ilk aklıma geleni söylüyorum mesela. Hani işte sar, sar, sar, işte ne var orada falan bu tür oyunları akıllı tahtalarımızdan açıp birlikte yapıyoruz. İşte ben bir elma kurduyum hareketlerini bizimle birlikte yapmalarını istiyoruz. Eee bunları çok sık yapıyoruz. Hemen her gün bir bir iki tane şarkımız var. Arka arkaya tekrar ettiğimiz. Yapacağımız gösterilerde de bunları kullanıyoruz zaten. Hani birkaç kostümle sınıfta yaptıkları, işte bu şarkılı oyunları, gösterilerimizde de yapıyoruz. Eee hani gösteri zamanı, ekstra bir çalışmaya eee ihtiyaç duymayalım istiyoruz. Çünkü çok ona inanmıyorum ben gösterimiz var. Çalışalım. O mantığından hiç hoşlanmıyorum çocuklara onun yapılmasından. Genelde hani o şarkılı oyunlarımızı, gösterilerimizde de kullanıyoruz. Okul içinde yaptığımız gösterilerimizde...Hani el göz koordinasyonu becerilerimizin desteklemesini istiyoruz. İnce motor becerileri desteklensin istiyorum sınıfımızda...” (09.02.2022, 95/2334-2343; 96/2358-2377; 97/2391-2393)

Emre öğretmen ise “dinleme ve izleme becerileri, sanat etkinlikleri” ve daha çok spor salonunda “fiziksel etkinlikler” yaptıklarını şu sözleriyle ifade etmiştir:

“E boyama yapıyoruz, video izliyoruz, enstrümanlar var demiştim bende. İşte onları çocukları söylüyorum, hangisini dinlemek isterlerse. Ya da hangisiyle eğlenmek isterlerse onu seçip ondan sonra onu onunla yaptırıyorum. Ondan sonra işte top oynama. Genelde aşağıda spor salonuna iniyoruz. Orada büyük bir alan var işte iki tane küçük kale var. Ondan sonra ben o dediğim renkli tabaklar izliyorum. Çocuklar aralarından slalom yapıyor, o tabakları üstü boş bide. Onların üzerine tek tek topu koyuyor...” (11.02.2022, 113/2782; 118/2818;122/3005-3008)

Deniz öğretmen öncelikli olarak “iletişim ve sosyal becerilerin desteklendiğini, dinleme ve izleme becerilerinin çalışıldığını, sanatsal ve fiziksel etkinlikler, kas becerilerini geliştirici etkinlikler” yapıldığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Şimdi biz birinci sınıf olduğumuz için eee ve birinci dönemi tamamladık. Eee çocuklar okula başladığında ilk amacımız zaten sınıf kuralları, okul kuralları işte yerinde belli bir eee süre oturma söz alma, kendini ifade etme, ihtiyaçlarını giderme. Bu olduğu için eee dinleme ve konuşma becerisi bizim için çok önemliydi. Sırasını beklemesi çok önemliydi. Eee o yüzden belli sürelerle işte atıyorum çizgi film izleme çizgi film hakkında konuşma yine bizim okuduğumuz hikayeler ile ilgili yine orada belli bir süre dikkatini bize yöneltmek işte dinlemesi ve yerinde oturması. İııııı Daha sonra çocukların yine istediği kendi seçtiği şarkılarla dans etme vardı. Onları yapıyoruz, yani. Onun dışında yine istedikleri sanatsal etkinliklere biz tercih sunuyoruz işte bunu yapmak istersin. Bunu yapmak istersin ya da işte ne bileyim. Pastel boya mı kullanmak istersin sulu boya mı kullanmak istersin, hani hep tercih kendini ifade etme üzerine dönen bir serbest etkinlik ııııı derslerimiz geçiyor. Sınırlı boyama ııı olmadığı için biz daha çok sınırlı boyama renk seçimi ııı daha çok bizim çıkarttığımız şablonlar üzerinde eee boyaları tanıtarak, boyalarla boyama etkinliği yapıyoruz. Aslında daha çok el göz koordinasyonunda geliştirmek için eee söylediğim şey aslında hani boyama çalışması. Eee ya da eee yırtma yapıştırma ya da makas kullanma çalışması. Yani bu üç üçü özelinde çok fazla duruyoruz.ve şimdi sınıfımıza gitseniz aslında adım atılacak yer yok kağıt kesiği içinde en çok onu tercih ediyorlar, seviyorlar. Boyama, yırtma yapıştırma ve kesme çalışması diyebilirim.” (09.02.2022, 63/1558-1568; 64/1577-1585)

Tuğçe öğretmen “iletişim ve sosyal becerilerinin desteklenmesi, birlikte oyun oynama, sanatsal ve fiziksel etkinliklerin” SED’de yapıldığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Grupla şarkı seslendirme, müzikli oyunlar, hareketli, ritim tutma becerileri. Grupta şarkı seslendirme etkinliğimiz var mesela. Biz bir şarkıyı açıyoruz, deniyoruz önce. Onlarla birlikte tekrar tekrar hareketleriyle söylemeye çalışıyoruz. Ondan sonra burada ritim tutma becerileri çalışıyoruz. Marakasla olsun davullarla olsun...Çocuğun ihtiyacı konuşmaya yönelikse ona mesela şarkı söylemeye ya da dil konuşma becerileriyle ilgili hayvan sesleri olur. Taşıtların sesleri olur bu şekilde dil gelişimini ilerletici müzikler seçmeye çalışıyoruz ya da oyunlar... Şarkılı oyunlarımız var mesela böyle birden durduruyoruz mesela sandalye kapmaca gibi. Bu şekilde oyunlar. Hani onun dışında müzik dışında serbest etkinlikte biz bir

şey yapmıyor diyebiliriz yani. Hep müzikte etkinlikler. Müzik oyunları şarkı söyleme. O şekilde. Genellikle grup etkinliği şeklinde bireysel değil asla.” (09.02.2022, 76/1890, 77/1908-1915; 78/1940-1943)

Seher öğretmen “kas becerilerinin desteklenmesi, sanatsal ve fiziksel etkinlikler, birlikte oyun oynama, dinleme ve izleme” becerilerine yönelik etkinliklerin SED’de yapıldığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Yani el becerilerini geliştirmek istiyorsak, örneğin eee kesme, yapıştırma ya da eee işte kağıtla ilgili, kağıtla buruşturma, kağıt yırtma gibi ince motor kaslarını geliştirmek için örneğin bir ders rengarenk kağıtları verip sadece onları yırtın, parçalayın... Eee sonra işte dediğim gibi boyama çalışmaları olabilir. Patates baskıları, ip baskıları olabilir. En basitlerinden eee onların yapabileceği, onların böyle değişik, kendini mutlu hissedebilecekleri bir kukla olabilir. Küçük bir bardaktan pipetleri yapıp kollarını yapıp bacaklarını yapıp işte yüz çizip bir küçük onların oluşturabileceği kukla olabilir. Eee yine atık malzemelerden eee bu ını tuvalet kağıdı ve rulolar. Kağıt havlularının içindeki rulolardan. İşte yine eee kuklalar, işte kalemlikler geçen yaptık. Mesela tavşan kalemlik... Mesela dans fiziksel etkinliğe geldiği zaman onların bağımsız şekilde müziği açıp sadece ön yönergelerimizi verip işte çocuklar şimdi işte belirli mesafelerde duracaksınız. Şimdi istediğiniz gibi dans edebilirsiniz. Müziğimizi açıp belki birkaç dakika o müzikle birlikte dans etmelerini sağlıyoruz Eee örneğin top yuvarlama bile olabilir. Tabii topu çok atmadan. Birbirine top yuvarlama olabilir. İşte bir ele, el ele, top gezdirme olabilir. Bu tarz oyunları bile biz sınıfımızda yapıyoruz. ... Eee birlikte oynaya da bilirsiniz. Birlikte top oynayabilirsiniz. Birlikte arabaları dizebilirsiniz. İşte arabaları eee yan yana koyabilirsiniz gibi pek çok hani oyuncakla bile çalışılabilecek serbest zaman etkinliği o kadar çok ...öğrenciler sinema izliyor, kısa bir animasyon film bile olsa ya da çizgi film bile olsa onun kahramanlarıyla ilgili sorular soruyoruz. Ne izlediniz ne oldu? gibi ya da masal açıyoruz. Bu masalda eee kim vardı? Hangi kahraman vardı? Çok ını şey olacaktı ama Türkçe dersi gibi hikâye anlatıyorum ben mesela. Açıyorum kitabımı. Hikâye anlatıyorum. Bu da dinleme izleme. Ve bununla ilgili pek çok sorular soruyorum onlara. Bu da ona onlarda şey dikkati arttırıyor. Eee belki bellek güçleniyor.” (09.02.2022, 17/421-423; 18/434-443, 446-452; 19/462-465; 21/528-541; 23/566-574)

Nehir öğretmen ise “kas becerilerinin destekleyici, dinleme izleme becerilerine yönelik” etkinlikler yapıldığını ve “birlikte oyun oynadıklarını” şu şekilde ifade etmiştir:

“Çocuklarımız birinci sınıf olduğumuz için özellikle çocukların böyle parmaklarını geliştirebilmek için küçük kaslarını geliştirebilmek için hamur etkinlikleri yapıyoruz. Bunlardan şekiller çıkarmalarını bekliyoruz ını boyama etkinlikleri yaptırıyoruz. Sonra yırtma yapıştırma etkinlikleri yaptırıyoruz. Şu dönemde özellikle makas kullanımıyla ilgili çok fazla geliştirmiş durumdalar kendilerini makas kullanımı yapıyoruz. Eee onun dışında ını hikaye okuyoruz, olay durum neden sonuç ilişkilerini yapıyoruz. Film izletiyoruz, filmle

ilgili yorumlarını alıyoruz, yani oyun oynatıyoruz. Birlikte oyun oynuyoruz onlarla. Mesela heykel diye bir oyunumuz var. Eee o durduğu anda hepsinin heykel gibi sabit kalmasını sağlayan bir şey. Hani o anda şey oluyor hani full böyle müziğe konsantre olup müzik durduğu anda heykel gibi kalıyorlar falan. Onu ııı oynuyoruz. Başka şey kutu kutu pense falan tarzı şeyler oynuyoruz. Alanımızda çok büyük değil zaten sınıfımızda yani ııı oturarak gece gündüz tarzı ııı oyunlar oynuyor. Deve cücelik tarzı oynuyoruz. Yani eee sandalye kapmaca oynuyoruz.” (09.02.2022, 46/1121-1137)

3.1.1.4.3. SED’de yapılan etkinlikleri etkileyen etmenler

Bu başlık altında öğrencinin katılımı/bireysel farklılık, öğretmenin etkisi, öğretim yapılan sınıf düzeyi ve sınıf mevcuduna ilişkin öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir.

Seher öğretmen “öğrencilerin bireysel farklılıklarının” yapılan etkinliği etkilediğini, “sınıf mevcudunun” kalabalık olması ve “öğretmenin etkisinin” olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Yani ipe boncuk dizer. Eee demişimdir. Bunu mesela biri bağımsız yapıyorken birisi fiziksel yardım yapıyordur. Eee biri model olmayı da alırken biri hiç alamıyordur. Yine bunu ııı belki bir öğrenciyle sadece eee bir boncuğu ipe geçirmeye çalışırken diğeriyle kolye yapma. Kolye yapıyorsunuz yani. Burada çok fazla uçurum olabiliyor öğrenciler arasında. ...bence çok geniş kapsamlı bir konu. burda yine öğretmene kalıyor bence Eee eee konuları belirlemek, amaçları belirlemek, öğrencinin isteklerine göre yönlendirmek.... Eee yani bunun gibi sınıfınızda işte yaptığımız serbest etkinlikleri öncelikle eee tabii ki çocukların güvenliğini sağlamak kaydıyla. Eee sınıfımızda düzeni ona göre yapıyoruz. eee kalabalık bir sınıfız. On bir, on iki öğrencimiz resmi kayıtlı yani gelen on bir öğrencimiz var. Eee bu durumda biraz kalabalık bir sınıfta. Eee bazı tabii şeyler oluşabiliyor. Atıyorum. Beş öğrencilik bir sınıfta daha rahat alanda koşabilirler, hoplayıp zıplayabilirler kalabalık sınıfta biraz daha zor oluyor. Eee bunu da sağlamak yine öğretmene düşüyor.” (09.02.2022, 19/467-468; 25/617-623; 18/454-460)

Emre öğretmen “öğretmenin etkisinin” etkinlikleri etkileyen etmen olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Tamamen o günkü öğretmenin duygu durumuna bağlı. Eğer enerjiksem aşağıda o Etkinlikleri yaptırıyorum, enerjik değilsem sınıfta işte diyorum. Bugün boyama yapalım ya da işte bugün ben size televizyon açayım işte videoları izletirim diye o tarz etkinlikler yapıyoruz. Öğretmenin duygu durumu da bir yerde önemli oluyor. ...Bugün okuluma scooter getirmiştim, scooter sürdürecektim ama zümre toplantısı olduğu için bunu yapamadık. Bu önümüzdeki planlamalarda var. Tabi bunların hepsi çoğu benim kendi imkânlarımla okula getirdiğim ve çocuklara uyguladığım şeyler. Yani o darbukayı kimse şey yapmadı ya da okul

idaresi ya da işte okulun onlar ürünleri değil hepsi benim. Ben kendim getirip orada çocukları uyguluyorum.” (11.02.2022, 119/2934-2938; 118/2908-2913)

Tuğçe öğretmen ise “öğrencinin katılımı/bireysel farklılığın” etkilediğini şu şekilde ifade etmiştir:

“...zevk almıyorsa zaten katılmakta istemiyor, verimli geçmiyor da o ders. O zaman diğer çocuklarla yaparken o çocuk etkinliğe katılmıyor. Zorlamıyoruz hiç asla. Hani yerinde oturmak istiyorsa sonradan zaten hani eğlendiklerini gördükçe katılmakta isteyebiliyor. Ya da o gün belki bir rahatsızlıkları var hastalar, enerjileri yok. Zorlamıyoruz. Çocuğun isteğine bağlı. Ama genelde katılıyorlar yani istekliler serbest etkinlik derslerinde.” (09.02.2022, 80/1986-1993)

Nehir öğretmen “öğretim yapılan sınıf düzeyinin” yapılan etkinlikleri etkilediğini “Çocuklarımız birinci sınıf olduğumuz için özellikle çocukların böyle parmaklarını geliştirebilmek için küçük kaslarını geliştirebilmek için hamur etkinlikleri yapıyoruz.” (09.02.2022, 46/1121) şeklinde ifade ederken Deniz öğretmen SED’de yapılan etkinliklere yönelik görüşlerini dile getirirken “sınıf düzeyinin” etkilediğini “Başka şu anda yok açıkçası. O da çocukların birinci sınıf olmasından kaynaklanan. Bizi sınırlandırıyor açıkçası şu an da.” (09.02.2022, 45/1599-1560) olarak belirtmiştir.

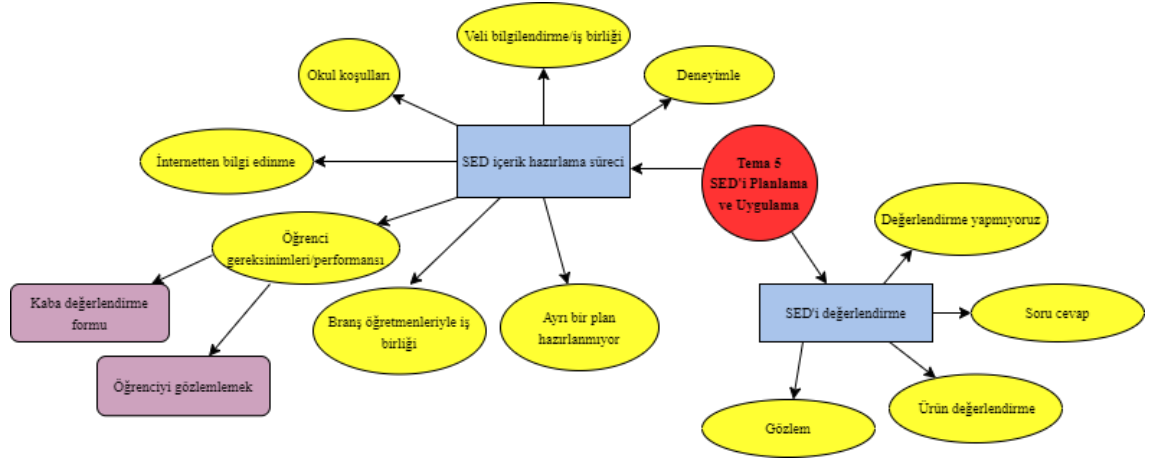
3.1.1.5. SED’i planlama ve uygulama

Araştırma kapsamında katılımcı öğretmenler SED’i planlama ve uygulamaya ilişkin deneyim ve görüşlerini dile getirmişlerdir.

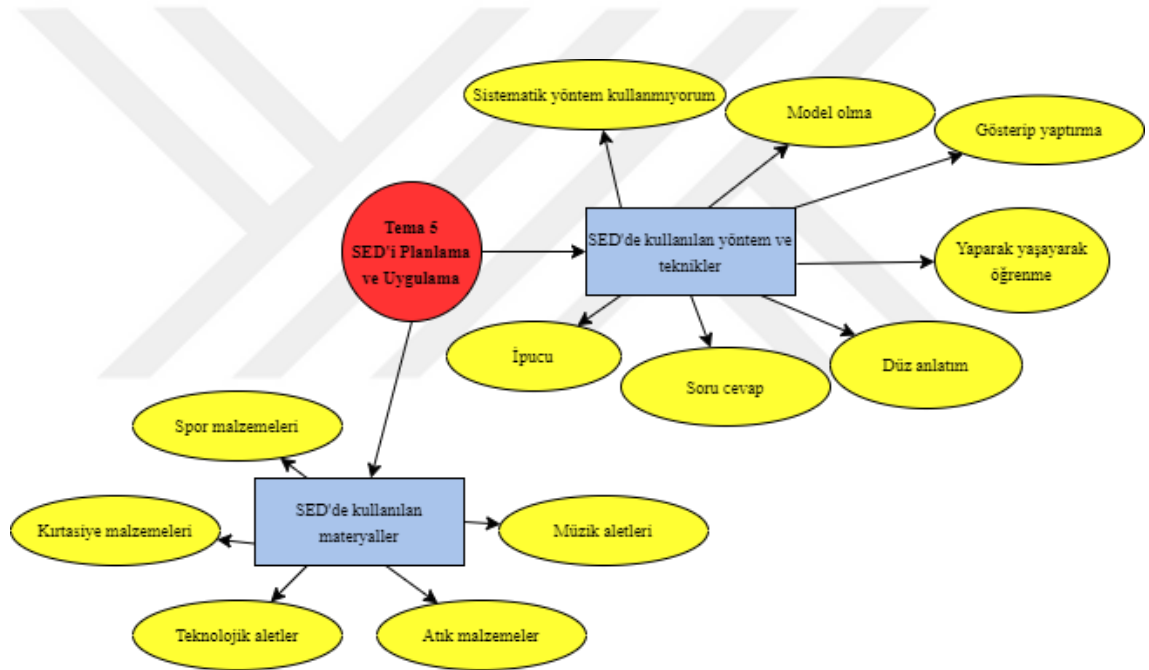
Öğretmenlerin SED’i planlama ve uygulamaya ilişkin deneyim ve görüşleri şu şekilde sınıflandırılmıştır:

- SED içerik hazırlama süreci
- SED’de kullanılan yöntem ve teknikler
- SED’de kullanılan materyaller
- SED’i değerlendirme

SED’i planlama ve uygulama teması öğretmen görüşlerinin yoğunluğuyla tek bir şekilde gösterilememiştir. Şekil 3.8’de SED içerik hazırlama ve değerlendirme, Şekil 3.9’da SED’de kullanılan materyaller ve yöntem tekniklerin genel durumu ortaya konmuştur.

Şekil 3.8. SED'i planlama ve uygulama (Alt tema 1 ve 4)

Şekil 3.9. SED'i planlama ve uygulama (Alt tema 2 ve 3)

3.1.1.5.1. SED içerik hazırlama süreci

Bu başlık altında öğretmenlerin SED içerik hazırlama sürecine ilişkin deneyim ve görüşleri aşağıdaki gibidir.

Defne öğretmen SED ders içeriğini hazırlarken “öğrenci gereksinimleri ve performans düzeyinin” belirlenmesi için “kaba değerlendirme formundan” yararlandığını, farklı bir derse ait planın kullanılıp “ayrı bir plan hazırlamadığını” ve

aileye derse özel bir yönlendirme yapmadığını sadece genel bilgilendirme yapıldığını şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Hani eğitimimiz bile çocuğun eksisi nerede başlarsa eğitimi orada başlıyor. Serbest etkinliklerimize de çocuk karar veriyor. Durumuna göre karar veriyoruz. Grubumuza bakıyoruz. Bizim grubumuz neye uygun, neye ihtiyaç duyuyor? Ona göre bir plan yapıyoruz. Planımızı da hep şöyle eee müzik dersimiz bizim çok az. Bir ders, müzik yapıyoruz. Müzik dersi için yaptığımız planın aynısını serbest etkinliğe uyarlıyoruz...Genelde değerlendirme yapıyoruz. Bu dersimize özel de bizim için önemli olan hani bu derste eee hani fiziksel özellikleri eee hani el göz koordinasyonu nasıl? Hani ince motor becerileri, kaba motor becerileri ne düzeyde? Eee sene başında ya da dönem başında biz bu değerlendirmeyi yapıyoruz zaten bunun değerlendirmesini yapıyoruz zaten. Bir değerlendirme formumuz var. O formu dolduruyoruz biz. Eee daha sonra planımız belli oluyor zaten... eee hani velilerimizle toplantılarımız var. Hani yapıyoruz, bilgilendiriyoruz. Bireysel olarak genelde öğleden sonra iki öğretmen çalışıyoruz. Telefon görüşmesi yapmamız gerekiyorsa birimiz telefon görüşmesi yapıyoruz velilerimizle öğleden sonraları. Eee hani ayrıca bir yönlendirmemiz olmuyor ama genelde çocukların hani durumlarıyla alakalı hani farklılıklar da var tabii ki. Destek verilmesi gerekiyorsa bilgi veriyoruz. Bunları hani evde siz de yapın, destekleyin. İşte bir şarkı eee öğrendik, siz de söyleyin evde diyoruz mesela...” (09.02.2022, 93/2286; 98/2423-2425; 100/2463-2469, 2474-2475; 99/2444-2452)

Ela öğretmen ise SED’e yönelik “ayrı bir plan hazırlamadığını” şu sözleriyle ifade etmiştir:

“ıı hocam açık söylemek gerekirse BEP hazırladığımız söylenemez. Dinleme ve izleme becerileri ipe boncuk dizme gibi amaçlar alıyoruz. Genellikle diğer derslerin içeriğinden yer veriyoruz amaçlarına özel olarak BEP hazırlamıyoruz.” (09.02.2022, 3/70-72)

Deniz öğretmen ise “öğrencinin gereksinimlerinin belirlendiği ve bunlara yönelik internetten bilgi edinerek” hazırlandığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Eee çocukların işte eee değerlendirmesini yapıyoruz. Performanslarını ortaya çıkıyoruz. Ne ihtiyaçları varsa Eee o doğrultuda eee serbest etkinliklerimizi seçiyoruz biz. Yani neye ihtiyacı var? Küçük kas gelişimine ihtiyacı var. İşte yerinde oturup dinleme becerisini geliştirmeye ihtiyacı var. Kendini ifade etme becerisi varsa çocukların özelliklerine göre eee o şekilde hazırlıyoruz. İlk başta çocukların akademik olarak zaten okuldan hazırlayacağımız BEP için aldığımız performansta gördüğümüz Eee gözlemlerimizden kaynaklanıyor. Yani şöyle de oluyor, hazır etkinlikler var ya şey de internette onları onlardan alıyoruz. Oradan seçtiğimiz beğendiğimiz etkinlikleri oradan çıkartıp eee çocukların ihtiyaçlarına göre o şekilde kullanıyoruz.” (09.02.2022, 65/1611-1618; 66/1643-1653;

Emre öğretmen SED’e yönelik “ayrı bir plan yapmadığını”, aileyi bu sürece dahil etmediklerini sadece yapabilecekleri etkinlikler hakkında bilgi verdiklerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ya bir şey böyle kağıt defter ya da işte plan yok...Bu çocuklarla sadece Türkçe matematik çalışıyoruz. Onları yetiştirmeye uğraştığımız için diğer derslerin böyle BEP’ini yapmıyoruz. Sadece Türkçe, matematik hayat bilgisi var. Bir de fen bilgisi var o da üçüncü sınıf olduğumuz için diğerlerinin işte, resim, müzik, beden eğitimi toplumsal uyum becerileri bunların BEP’ini yapmıyoruz...aileleri işte ne bileyim, yerli malı haftası olur, bir şey olur. O tarz etkinliklere bile katmıyoruz şu anda. Sadece işte evde yapılabilecek şeyleri söylüyoruz.” (11.02.2022, 119/2934; 121/2977-2981; 119/2646-2649)

Tuğçe öğretmen bu derse yönelik “ayrı plan hazırlamadıklarını, öğrenci gereksinimlerine/performansına” göre içeriğin şekillendiğini ve aile bilgilendirme/ iş birliği boyutunda ise aileyi çok dahil etmediklerini, ihtiyaç dahilinde yardım istediklerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ders içeriğini bu yıl bu şekilde karar aldık müzik dersimiz az olduğu için birlikte burada Hocamla karar alıyoruz işte. Hangi derste neler çalışalım diye. Bu sene işte aynı bu şekilde müzik programı hazırlarken serbest etkinlikleri de aynı. O şekilde sadece isim değiştirerek. ...hani her çocuğun değişik aslında. Hani mesela iletişim becerileri iyi öğrencilerle mesela bu şu şarkıyı söyleyebilir. Buna uygun hareketler yapabilir. Mesela hiç konuşmayan öğrencilerimiz var. Onlarla sadece dansa yönelik ya da ritim becerilerine yönelik şeyler çalışıyoruz. Bu tamamen öğrencinin iletişim becerilerini, sosyalliğine göre değişiyor içeriği...çok aileyi dahil edemiyoruz. Hani eğer sosyal etkinlikler dışında bir şey değilse, mesela yirmi üç nisan gösterilerimizde ya da engelliler haftası için gösteriler hazırladığımızda ancak o zaman aileler devreye girebiliyor. Hani evde de çalışmalarına yönelik videoları hazırlıyoruz. Ya da onlara da görevler veriyoruz. Kostüm dikilecekse, kostümleri hazırlıyorlar falan. O şekilde. Hani sınıf içerisindeki törenler dışındaki gösterilerde fazla iş birliği içinde değiliz.” (09.02.2022, 77/1917-1920; 78/1934-1937; 78/1924-1930)

Seher öğretmen ders içeriğini hazırlarken “branş öğretmenleriyle iş birliği, internetten bilgi edinme, öğrenciyi gözlemleme ve deneyimle” hazırladığını, “aile bilgilendirme/iş birliği” boyutunda ise ders içeriği hakkında bilgi verdiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Bu içeriği ben daha çok mesela el sanatları öğretmeni olan arkadaşlarıma ulaşıyorum. Çünkü bazı konularda müzik öğretmeni olan arkadaşlarıma ulaşıyorum. Bazı konular biraz daha bence detay bilgi istiyor. Nasıl verebilirim? Nasıl yapmalıyım? Onların seviyesini nasıl indirgemeliyim? serbest zaman etkinliği o kadar çok Eee bunları içerikte ne olabilir? Ne verebilirim?... İşte ben o hangi oyuncakları kullanabilirim? Bunları internetten araştırıyorum.

İşte ya da bakıyorum. Eee sonra düşünüyorum. Kendi çocuğumla da yaptığım şeyler. Ne mutlu ediyordu ya da bu çocukları neler mutlu ediyor, gözlemler. Ben içeriği böyle hazırlıyorum. Yani benim elimde serbest zaman etkinliği dokümanım yok maalesef yok. Ama işte yaşanmışlıklardan, tecrübesi olan öğretmen arkadaşlardan kendim eee araştırıyorum. Ya da öğrencileri gözlemlediğim kadarıyla yapmaya çalışıyorum... Eğleniyorlar. Daha önceden olsa serbest zaman etkinliklerimize velilerimizi de katıyorduk. İşte velilerimizden destek alıyorduk. Birlikte bir şeyler yapıyorduk. Eee pandemi biraz bizi bu konuda sınırlandırdı. Eee ama şu anda eee biraz daha sınırlı kalıyoruz. Veli katılımı konusunda sınırlı kalıyoruz serbest etkinliklerde.” (09.02.2022, 20/509-518; 22/545-553; 23/557-586)

Nehir öğretmen ise ders içeriğini “internetten bilgi edinerek, öğrenci gereksinimlerine/performanslarına yönelik okulun koşulları” göz önünde bulundurularak hazırladıklarını ve aileyi evde ne yapacaklarına ilişkin bilgilendirdiklerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Biz internetten eee genelde indirdiğimiz bir program dahilinde çalışmaya çalışıyoruz. Onu tabii kendi şeyimize göre düzenliyoruz çocuklarımızın durumuna göre. Düzenliyoruz. Hani ııı tamamen doğrudan indirmiş olduğumuz şeyleri birebir uygulayamıyoruz. Zaten bizim çocuklarımız ııı hem yaş grubu açısından küçükler hem de o içerik bize uygun olmuyor. Onu kendimize göre düzenliyoruz. Bu içerikleri benim az önce söylemiş olduğum ııı etkinlikleri içerisine koyarak yapıyoruz. ...Yine çocukların ihtiyaçları yaşları istekleri eeee sınıfın fiziki koşulları ya neler yapabileceğimize dair ııı ortam hazırlayabilmek. Okulun koşulları, onların hepsine bakıyoruz. Yani bir en basitinden bir film izletirken eee hani bizim yeterli bir donanımımız var mı diye düşünmemiz gerekiyor. Yani kitaplarımız yeterli mi kitap okumak için. Ya da bir eee makasla kesme becerisi yaparken makas sayısının bilmem neyi beceri yeterli olup olmadığı. Hani eee bunları ee planlayıp şey yapıyoruz...ııı biz onlara evde neler yapabilecekleri ile ilgili bilgi yani paylaşım yapabiliyoruz ancak yani yoksa okul içerisinde serbest etkinliklere şimdiye kadar katmadık.” (09.02.2022, 47/1147-1152; 48/1192-1197, 1164-1166)

3.1.1.5.2. SED’de kullanılan yöntem ve teknikler

Bu başlık altında öğretmenlerin yaparak yaşayarak öğrenme, model olma, gösterip yaptırma, düz anlatım, soru cevap, ipucu yöntemlerini kullandıkları bazılarının ise sistematik yöntem kullanmadıklarına ilişkin deneyim ve görüşleri aşağıdaki gibidir.

Seher öğretmen SED’de “düz anlatım, gösterip yaptırma, model olma ve soru cevap” yöntem ve tekniklerini kullandığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Düz anlatım çok kullanıyoruz, çocuğa o şeyi verirken, ne yapıcak serbest zaman etkinliğinde, etkinlikte hangi yönergeyi bile verirken biz düz anlatım kullanıyoruz. Yani o çocuğa o yönergeyi net bir şekilde vermemiz gerekiyor. Daha sonra bir beceriyse mutlaka model olma. Mutlaka model olmayı kullanıyoruz. Ya da gösterip yaptırma. Şimdi model olma zaten göster zaten gösterip yaptırmanın Alt şey olduğu için. Eee gösterip yaptırma kullanıyoruz Eee sonra soru cevap pek çok şeyde ben soru cevap kullanıyorum. Çünkü hani biraz buluş yolu biraz zor oluyor. Açık ve net söyleyeyim. Çünkü bizim çünkü bizim çocuklarda buluş yani sorularla genele gitmek zor oluyor. Bilgiyi vermeden buldurmak zor oluyor. Bu yüzden soru cevaplar, düz anlatımlar biraz daha etkili oluyor.” (09.02.2022, 27/659-679)

Emre öğretmen ise “gösterip yaptırma ve yaparak yaşayarak öğrenmeyi” kullandığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Benimki genelde yaparak yaşayarak öğrenme. Yani bu yöntem önce ben gösteriyorum işte bu şekilde yapacaksınız diyorum. Önce gösterip yaptırma, ondan sonra onları yaparak yaşayarak birebir öğreniyorlar.” (11.02.2022, 121/2984-2987)

Tuğçe öğretmen ise “model olma ve ipuçlarını” kullandığını şu şekilde ifade etmiştir: “Genelde model olmaya yapıyoruz serbest etkinlikte. Önce biz yapıyoruz. Dans etsek biz ne yapıyoruz? Ya da söyleyeceksek biz söylüyoruz. İşte sözel ipuçlarımız var.” (09.02.2022, 79/1949-1950)

Defne öğretmen “sistematiik yöntem kullanmadığını” şu sözleriyle belirtirken:

“Yani şöyle hani yöntem, teknik size tam olarak bir şey söyleyemem dediğim gibi yani hep buna biz çocuklarla karar veriyoruz. Oyun isterlerse oyun, dışarıyı isterlerse dışarıyı biz yönlendiriyoruz ama o ne isterse biz onu yapıyoruz...O yüzden hani çokta hani yöntem, teknik eee bunlara çok da takılmıyoruz dediğim gibi. Hani karar versin, seçsin. Kendi istediğini söylesin. Gerekirse yardım istesin. Hani bunlar bizim için daha öncelikli.” (09.02.2022, 101/2503-2505, 2509-2511)

Deniz öğretmen ise şu şekilde belirtmiştir:

“Özellikle şu yöntemi kullanayım, şöyle öğretim yapayım... ya da belki şöyle, ben on sekizinci yılımı çalışıyorum. Artık her şey böyle kendiliğinden otomatikleşmiş bir şekilde devam ediyor. Hani çok işin kağıt kalem kısmına ııı dokunmuyoruz.” (09.02.2022, 67/1962-1964)

3.1.1.5.3. SED’de kullanılan materyaller

Bu başlık altında öğretmenlerin derste kullandıkları teknolojik ve müzik aletleri, kırtasiye ve spor malzemeleri, atık malzemelere ilişkin deneyim ve görüşleri aşağıdaki gibidir.

Emre öğretmen yapılan etkinliğe göre “teknolojik aletler, kırtasiye ve spor malzemelerini” kullandığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Akıllı tahta. Şey yazıcı, işte boyama kalemleri bu istasyon aletleri, renkli huniler, işte çemberler merdiven. Ondan sonra buna scooter ı ekleyebilirsiniz. Renkli toplar o havuz topları var ya top havuzu, topları onlar. 4 tane badminton raketi. Plastik ve toplar bir tane iplik topumuz var.” (11.02.2022, 121/2993-2996)

Seher öğretmen ise “atık ve kırtasiye malzemelerini” kullandıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Pek çok atık malzemeler olabilir, el becerilerinden bahsediyorsak, atık kağıtlar olabilir, kağıt peçete olabilir. Pipet olabilir, plastik tabak, hani plastik tabaktan suratlar yaptık. 11 kağıt bardak olabilir. 11 kutu kutulardan tren yaptık mesela. Bunlar olabilir. Eee boya olarak daha çok işte onların çok eğlendiği parmak boya var ya onları çok seviyorlar. Her yerlerini batırıyorlar. Onlara bayılıyorlar, parmak boya ile bir şeyler boyamak çünkü kalem tutmak bazen zorlarına gidiyor... Eee aslında çok malzeme kullanıyoruz fon kartonları kullanıyoruz renkli eliş kağıtları. Bu 11 yeni çıkan pırıltılı 11 ne diyorlardı ona? Sünger gibi şeyler var ya hocam. Eva. İp boncuk.” (09.02.2022, 28/695-703; 29/711-716)

Tuğçe öğretmen “teknolojik ve ritim aletlerini” kullandıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Ritim aletleri var. Mesela marakastır, davuldur. Ya da hiçbir şey olmazsa sıraları kullanıyoruz. Vücut organlarını kullanıyoruz. Akıllı tahtayı kullanıyoruz. Stajyer olduğunda mesela müzik çalmayı bilen arkadaşlar varsa onlardan yardım alıyoruz. Gitar olabilir mesela onlar da bir şey video hazırlayabilirler kendileri o şekilde genelde akıllı tahta ve ritim aletlerini kullanıyoruz şu anda.” (09.02.2022, 79/1955-1961)

Nehir öğretmen kullandığı materyalleri “atık malzemeler, kırtasiye malzemeleri ve teknolojik aletler” olarak şu şekilde ifade etmiştir:

“Kullandığımız materyaller 11 genelde kendi oluşturduğumuz materyaller mesela şey yapıyoruz Eee ritim tutma çalışmalarında marakas yapıyoruz biz kendimiz çeşitli materyaller içerisine koyup, pet şişeler, bilmem kartonlar, kutular falan yapıp onları 11 çalıştırıyoruz. Onları biz kendimiz oluşturuyoruz. Sonra 11 hani oyun için zemine hazırlanacak birkaç bir şey olabiliyor. Onları... Yani hani 11 ne kullanıyoruz işte tahta kalemi şeyleri yazıyoruz, o dairenin içerisine atlama yapıyoruz. Mesela böyle bir çizmek için bunu kullanıyoruz ya da büyük kartonlardan daireler falan hazırlıyoruz. Okuldaki akıllı tahtamızı çok kullanıyoruz bu

konuda eee kalem, boyama kağıtları, su boyalar bilmem neler her şeyi kullanıyoruz el işi kağıtlarından küçük kestirip onları yapıştırmak için yine aynı şekilde makas elişi kağıdı, yapıştırmak için pritt falan her şeyi kullanıyoruz.” (09.02.2022, 50/1242-1246; 51/1252-1260)

Deniz öğretmen “teknolojik aletler ve kırtasiye malzemelerini” kullandıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Eee evet şeyler için mesela şarkılar ıı videolar için, akıllı tahtamız var, internetimiz var. Orada işte seçtiğimiz daha önceden belirlediğimiz ıı görselleri kullanıyoruz. Diğer materyallerimiz için zaten sene başında velilerimizden bir kırtasiye ıı seti istiyoruz onlardan. Belirlediğimiz boyalar, makaslar, işte kağıtlar...” (09.02.2022, 67/1667-1670)

3.1.1.5.4. SED’i değerlendirme

Bu başlık altında öğretmenler SED’e ilişkin yapılan değerlendirmeleri nasıl yaptıklarına ilişkin görüşlerini dile getirmişlerdir. Soru cevap, gözlem, ürün değerlendirme veya değerlendirme yapmadıklarını ilişkin deneyim ve görüşleri aşağıdaki gibidir.

Ela öğretmen gözlem yaptıklarını ancak “sistemik bir değerlendirme yapmadıklarını” şu şekilde ifade etmiştir:

“Çocuğu gözlemliyoruz. Ayrıca sistemik bir değerlendirme yapmıyoruz. Sınıf mevcudumuz çok kalabalık. Kayıtlı öğrenci sayımız on iki. Üniversite tek tek değerlendirme yapmamız gerektiğini öğrendik, o zaman yapıyorduk ama açıkçası şu an yapmıyoruz.” (09.02.2022, 3/74-76)

Nehir öğretmen ise SED’e ilişkin “değerlendirme yapmadıklarını” şu şekilde ifade etmiştir:

“Eee serbest etkinlik dersinde çok fazla değerlendirme kısmına girmiyoruz. Hani bu ıı yani hani diğer derslerde zaten bunun değerlendirmesini yapıyoruz. Bir şekilde ön koşullarını başka dersler de gerçekleştirdiğimiz için serbest etkinliklerde kullandığımız için eee değerlendirme çok eee almıyoruz.” (09.02.2022, 52/1299-1305)

Seher öğretmen derse ilişkin “değerlendirme yapmadığını” ama bazı etkinliklerde çıkan “ürünü değerlendirdiğini ve gözlem” yaptığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben değerlendirmemi genelde eee çok yazılı döküman olarak yapmıyorum. Açık ve net söyleyeyim. Çünkü bunu yapabilecek dokümanım yok elimde. Çünkü bunu oturup kendim oluşturmam lazım ama hangi kritere göre oluşturacağım? Yani dediğim gibi o kadar geniş ki hangi kritere göre oluşturacağım? Eğer el becerisiyse çıkan ürüne bakıyorum. Evet diyorum ya. Çocuk evet güzel yaptı.: Yani bu oldu. Oluşturdu. Örneğin o makarna kolyeden...Dinledi

mi? İzledi mi? Baktı mı? Bu hep gözlem aslında. Gözlemlerim sonucunda diyorum ki ya evet bu çocuk serbest zamanda güzel zaman geçirdi.” (09.02.2022, 24/597-600; 30/738-759)

Deniz öğretmen “ürün değerlendirme ve soru cevapla” değerlendirme yaptığını, etkinliklere yönelik değerlendirmenin farklılaştığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Eee daha çok eee aldığımız somut çıktıya bakıyoruz. Eee eğer bu sanatsal bir etkinlikse işte boyamasının gelişimi, eee yine her çocuğun kendi içerisinde kıyaslayarak aslında birbiriyle değil de kendi gelişimiyle değerlendirerek yapıyoruz bunu...Eğer hikaye okuduysak video izlediyssek o konu hakkında sorular sorarak konuyla ilgili dinlenmiş mi anlaşılmış mı, ayrıntılara girerek eee yine bu şekilde değerlendirmeye çalışıyoruz.” (09.02.2022, 68/1686-1690; 69/1698-1700)

Tuğçe öğretmen öğrencileri “gözlemleyerek” değerlendirme yaptıklarını şu şekilde ifade ederken:

“Etkinliklerde gözlem yapıyoruz. Derse katılımlarını, etkinlikten zevk alıyor mu, amaca ulaşabildi mi mesela grupta şarkıyı seslendirebiliyor mu? Müziğe uygun ritim hareketlerine ya da müzik şarkıya uygun hareketleri yapabiliyor mu? ...değerlendirmemiz şu şekilde oluyor. Hani gözlemliyoruz sınıf içerisinde derste. Etkinliklere katılımına bakıyoruz. Katılıyor mu, katılmıyor mu? İstekli mi, isteksiz mi Hani onu devam ettirebilmeyi o şekilde planlıyoruz. Hani etkinlikte mutluysa onu tekrar bir sonraki derslerde de yapma kararı alıyoruz o şekilde.” (09.02.2022, 80/1973-1983)

Defne öğretmen de şu şekilde ifade etmiştir:

“Eee dediğim gibi bizim değerlendirmemiz eee hani biz müziğin planını kullanıyoruz. Aynı müziğin değerlendirmesini yapıyoruz. Orada hazırladığımız bir plan var değerlendirmesi de var. Bunu ııı tamamlıyoruz. Ama tabii artık bir süre sonra hadi eee hani yıllar yıllardır artık hani çalışıyoruz. Hani bir çocuk bir becerisini sadece bir derste göstermiyor. Eee bunu Türkçe, matematik, hayat bilgisi derslerde öğlen arasında falan da gösteriyor. Çocuk hakkında bir kanaatimiz, bir fikrimiz var tabii ki. Diyoruz ki artık mesela ııı hani ııı oyun kuruyorsa mesela evet diyoruz. Artık oyun kuracak duruma geldi. Hani artık kuralları daha kolay benimsiyor.” (09.02.2022, 102/2530-2544)

3.1.1.6. SED’in katkıları

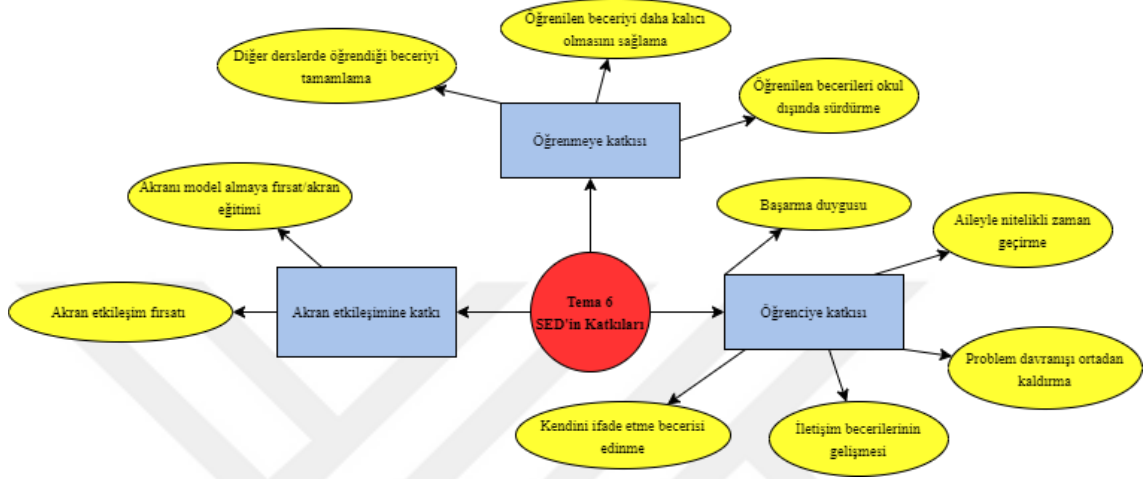
Araştırmaya katılan öğretmen katılımcılar SED’in katkılarına ilişki deneyim ve görüşlerini dile getirmişlerdir.

Öğretmenlerin SED’in katkılarına ilişkin deneyim ve görüşleri şu şekilde sınıflandırılmıştır.

- Öğrenmeye katkısı

- Öğrenciye katkısı
- Akran etkileşimine katkı

Şekil 3.10’da SED’in katkılarına ilişkin genel durum ortaya konmuştur.

Şekil 3.10. SED'in katkısı (Tema 6)

3.1.1.6.1. Öğrenmeye katkısı

Bu başlık altında öğretmenlerin SED'in öğrenmeye katkısı hakkında deneyim ve görüşlerine yer verilmiştir. Yapılan etkinlikler diğer derslerde öğrenilen beceriyi tamamlamaya, öğrenilen becerinin daha kalıcı olmasını sağlama ve becerileri okul dışında da sürdürmeye katkısı olduğuna ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir.

Defne öğretmen “diğer derslerde öğrenilen beceriyi tamamlama ve becerilerin okul dışında da sürdürmeye katkısı” olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Eee yani diğer derslerimizde öğrendiğimiz şeylerin tamamlayıcı etkinliğini yapıyoruz biz. Beceriye asıl orada tamamlıyor bence çocuk. Tabii uygulanırsa yani hani serbest etkinlik, serbest etkinlik olarak bizde uygulanıyor diye düşünüyorum ben. Asıl beceriyi orada kavradıklarını tamamladıklarını düşünüyoruz biz. O yüzden bizim için önemli dersler bunlar. ...bir şeylere karar vermelerini istiyoruz. Eee mümkün olduğu yerde biz geriye çekiliyoruz. Onların oyunu yönetmesini, sırayı takip etmelerini istiyoruz. Eee amacımız da zaten bunları okul dışına aktarmaları. Hani okul sadece hani A, B, C'lerin öğretildiği bir yer değil çünkü. Bu tür şeylere her zaman ihtiyaç duyuyorlar. Hani amacımız zaten bunları öğretmek bu derslerde.” (09.02.2022, 104/2557-2561;106/2624-2634)

Ela öğretmen bu derste öğrenilen “becerinin daha kalıcı” olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir: “Diğer derslerden daha kalıcı olduğunu düşünüyorum çünkü çocuk yaparak yaşayarak öğreniyor. Kendi becerisini ortaya koyuyor. Genellemesi daha kolay oluyor.” (09.02.2022, 3/79-80)

Nehir öğretmen ise “diğer derslerde öğrenilen beceriyi tamamlama”ya fırsat sağladığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Eee hani mesela akıllı tahtada yazma ile ilgili bir şey var çocuklara. Yazdırabiliyoruz. Hadi bize çiçek yap şeklinde yaptırabiliyoruz. Serbest etkinliklerde de yapıyoruz. Serbest etkinliklerde daha çok oluyor. Diğerlerinde zaten hani normal ders yaparken çok zaman kalmıyor onları yaptırmaya.” (09.02.2022, 52/1266-1270)

Emre öğretmen “öğrenilen becerileri okul dışında da sürdürmeye” katkısı olduğunu şu şekilde ifade ederken:

“eee diyelim ki bu çocuklarla biz bu şekilde etkinlikler yaptık. Aile dışarıda gezmeye gitti. Çocuk yoruldum demez. İşte orda yolda örneğin gidiyorsa o taşlarda sek sek oynayarak gidebilir. Eee işte bizim gibi aralarından geçebilir. Biz sınıfta böyle şeyler yapıyorduk diye. Eee yani orada bile kendine oyunlar çıkartabilir diye düşünüyorum.” (11.02.2022,

Seher öğretmen ise şu şekilde ifade etmiştir:

“Bundan önceki yıllarda benim bir öğrencim vardı burada biz ona darbuka çalmayı öğretmiştik. Sonra amcasının varmış sanırım darbukası. Burada biz onu çalışınca orada eee çalmak istemiş yani çocuk o güne kadar onlar için atıl durumdaydı. Yani zaten zihinsel engelli zaten bir şey bilmiyor, yapamazdı. Okul da bu beceri edinip orada yapınca sonra baba dedi ki ya çocuğum bunu yapabiliyormuş ama ben çocuğuma bunu yapabileceğine hiç inanmadım. Şimdi böyle olunca eee bizim o serbest zamanda çok kısıtlı çalışabildiğimiz şey onun ailesini çok etkiledi, aile çok motive oldu.” (09.02.2022, 36/884-895)

3.1.1.6.2. Öğrenciye katkısı

Bu başlık altında öğretmenlerin SED’in öğrenciye olan katkısı hakkında deneyim ve görüşlerine yer verilmiştir. Yapılan etkinlikler kendini ifade etme ve iletişim becerilerinin gelişmesine, başarıma duygusunun edinilmesine, aileyle nitelikli zaman geçirilmesine ve problem davranışların ortadan kalkmasına olanak sağladığına ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir.

Emre öğretmen “problem davranışın ortadan kaldırmaya” katkısını olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Öğrencilerimi olumlu yönde etkiliyor. Yani bu tarz şeylerde eee çocukların problem davranışını da ortadan kaldırıyor. Hiperaktif olan çocukları rahatlatıyor. Çocuk burada stres

atmış oluyor. Bir beden yorgunluğu oluyor. Eve gittiğinde tabii ben daha önceden bahsettiğim gibi eee daha çok fiziksel aktiviteler yaptığım için çocuğu ister istemez yoruyor bu etkinlikler. Ondan sonra çocuk eve gittiğinde biraz daha sakin oluyor. Dinlenme eee dinleniyor ve aile daha da rahatlıyor.” (11.02.2022, 127/3152; 123/3057-3063)

Seher öğretmen “iletişim becerilerinin gelişmesi ve kendini ifade etme becerilerine” katkısı olduğunu ayrıca öğrenilen becerilerin çocuğun “ailesiyle nitelikli zaman geçirmeye” katkısı olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Vallahi bence pek çok konuda katkısı var. Yine dil becerileri birbirleriyle iletişimleri birbirlerine saygı duymaları birbiriyle paylaşımları arkadaşlarını sevmeleri bir kere en başta. Böyle olunca birbirlerini biraz daha böyle tanıyorlar biraz daha seviyorlar. Sınıfı seviyorlar, mutlu oluyorlar, ee özellikle biz eee serbest zaman etkinliklerinde bazen soruyoruz onlara. Çocuklar işte şimdi ders serbest zaman. Ne yapalım sizce? Ne istersiniz? Seçenek sunuyoruz. Yine işte eee istekleri, yine sevdikleri, istekleri doğrultusunda onları ııı zorlamadan aslında. O zaman şey oluyor ben bunu istememiştim ama bana bunu yaptırdılar. Hani biraz da onları böyle eee şey yaparak, kendi aha bak benim dediğim oldu. İşte ha öğretmen bizim istediğimiz bize hani yaptırıyor gibi... O zaman da şey oluyor. Kendini değerli bence hissediyorlar.” (09.02.2022, 15/363-367; 33/807-815)

“...ailelere şöyle katkısı olabilir. Çocuk o gün bir film izler, biz bunu sınıfta paylaşıyoruz, konusunu paylaşıyoruz, o çocuk der ki ya biz bunu izledik, Sonra der ki biz de izleyelim evde. Birlikte oturur izlerler. Bence bu da bir yani burada aileye yansımadır. Onlar da evde onu izleyebilirler. Çünkü çocuk bunu istemiştir. Ya da yaptığı bir etkinliği anne sen de yaptırırsana bana. Ben bunu çok sevmiştim. Hadi evde yapalım. İşte ya da mesela şarkı öğrenmiştir. Hadi birlikte söyleyelim mi? der. Bence evde anne de baba da şarkı söyler ve çocuk da yine bence olumlu kaliteli bir etkileşimleri olur.” (09.02.2022, 34/819-840)

Tuğçe öğretmen bu dersin öğrencilerinin “başarma duygusunu” yaşattığını, “iletişim becerilerinin gelişmesini” sağladığını ve aileye katkısı olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“İletişim becerilerinin çok geliştiğini düşünüyorum. Dil konuşma becerilerini çok ilerletiyor. Kendilerine özgüvenleri geliyor. Hani bir şey yapabildiklerini, o dansı izleyip insanlara sergilediğimizde falan mutlu oluyorlar, özgüvenleri artıyor. Kendilerini daha rahat ifade edebildikleri için. Bu mesela dil konuşma becerisi iyi olan bir çocuğun evde de hani velilerin kabul görmesi için topluma uyum sağladığını gösterebilmeleri için hani önemli bir şey bence bu. Bir sosyal etkinliklerini izlediklerinde çocuklarının onlar da kendilerini iyi hissediyorlar. Benim çocuğum bu şeyleri yapabiliyor, başarabiliyor. Toplum içinde bir şeyleri sergileyebiliyor diye. Onlara da fayda sağladığını düşünüyorum. Onlar da daha mutlu oluyor bence. Hani çocuğu kabullenmeleri daha iyi oluyor gibi geliyor.” (09.02.2022, 81/1997-2012)

Nehir öğretmen SED'in katkısının öğrencilerin "başarma duygusunu" tattıklarını ve "aileyle nitelikli zaman geçirmeye" olanak sağladığını şu şekilde ifade etmiştir:

"Bir şeyi başarabilmenin verdiği mutluluğu yaşıyor çocuklar. Hani onlarla aynı şeyleri biz de yapıyoruz. Hani yaptırırken dedim ya model olmaya biz çok kullanıyoruz. Kendimiz yapıyoruz. Onlara gösteriyoruz. Biz birlikte iletişim kurmanın verdiği mutluluğu yaşıyorlar. Yani çok ıı ıı gayet keyif alıyorlar...aileler evde uygulayabiliyorlar eee en azından onlarda serbest etkinlik hani eee evde en azından biz bunları bunları yapıyoruz. Siz de bunu buradan destekleyebilirsiniz evde dediğimizde. Onlar da en azından çocuklarıyla kaliteli zaman geçirebiliyorlar. Yani evde hani sadece söylediğim gibi televizyon tablet kullanımı dışında da farklı bir etkinlik yapabileceklerinin farkına varıyorlar çünkü ıı ne yapabiliriz ki kısmında hepsi çok bir şey bilmiyor ve yardım istiyorlar. O kısımda desteklemiş oluyoruz biz de." (09.02.2022, 53/1308-1311, 1319-1327)

Deniz öğretmen SED'de yapılan etkinliklerin "kendini ifade etme becerisi" edinmelerine ve "iletişim becerilerinin gelişmesine" katkı sağladığını şu şekilde ifade etmiştir:

"Eee kendini daha ifade ettiklerini, daha güvenlerinin geldiğini, bi de birinci sınıf oldukları için okula uyum sürecine sıkıntılar yaşayan öğrencilerimiz vardı, bunların ortadan kalktığı ve eee şey dediler. Yani eee bunu tabii bizim öğrencilerimiz sadece bizimle değil, başka kurumlara da gidiyorlar, farklı öğretmenler oluyor. Eee hep bu şekilde dönütler alıyor. Çocuklardaki özellikle kendini ifade etme becerisi gelişiyor." (09.02.2022, 69/1713-1717)

3.1.1.6.3. Akran etkileşimine katkı

Bu başlık altında öğretmenlerin SED'in akran etkileşimine katkısı hakkında deneyim ve görüşlerine yer verilmiştir. Akran etkileşimi ve akranı model almaya fırsat/akran eğitimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir.

Defne öğretmen SED'in katkısını "akran etkileşimi ve akranı model almaya" ilişkin görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

"Eee diğer derslerimizde bulamadığımız fırsatı bu derslerimizde buluyoruz. Çünkü bireysel çalışıyoruz biz çocuklarla. Hani birebir eee grup eğitimimiz devam ediyor ama eee çoğuyla bireysel çalışmalar yapıyoruz. Eee o yüzden bu derslerde biraz daha hani akran eğitimini desteklemek de adına. Eee hani grup etkinliklerine yer veriyoruz. ıı şu şekilde etkileşiyorlar bu ders sayesinde şöyle eee bir oyun kuruyoruz. Kurallarını anlatıyoruz. Şimdi bir oyunun kurallarına uymayı bilmeyen, reddeden bir çocukta olabiliyor arasında. Eee bu oyunun kurallarını daha kolay kavrayan işte oyunda başarılı olan çocuklar da oluyor. Birbirlerini görüyorlar. Eee kurallara uyan çocuğun eee oyunu daha iyi yönettiğini görüyorlar. Oyuna

daha güzel katıldığını görüyorlar. O zaman o da kurallara uymaya başlıyor. Mesela sırasını beklemek istemeyen bir çocuk, sıra beklemeye başlıyor. Bu bizim için önemli mesela. Bunu hani diğer arkadaşlarından görerek öğreniyor.” (09.02.2022, 105/2584-2608, 2610)

Ela öğretmen ise “akran etkileşiminin” bu derste gerçekleştiğine ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Akran etkileşimi de bu ders kapsamında artıyor. Konuşan öğrenciler diğer öğrencilere yardım ediyor mesela. Yardım edince rol model alıyorlar ve diğer öğrenciler olumlu şekilde etkileniyorlar.” (09.02.2022, 4/86-88)

Emre öğretmen ise bu ders sayesinde öğrencilerin diğer sınıflardaki “akranlarıyla iletişim kurup etkileşime” girdiklerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Katkısı o kadar çok ki. Normalde bizim sadece bizim sınıfta yapılan bir şey teneffüslerde işte o öğretmenimiz ya da işte ertesi gün öğretmenimiz bize böyle şeyler yaptı. İşte ben kazandım. O diğer çocuk da diyor ki biz de istiyoruz diyor. Öğretmenine söylüyor. Öğretmenin de diyor işte böyle bir şey yapmışsınız. Evet yaptık. İşte işte eee biz bunları sınıfta ders çalışan eee güzelce işte öğretmenin sözünü dinleyenlerle yapıyoruz diyoruz ve onlar da o şekilde güne eee güne eee başlayıp olumlu bir şekilde dersleri geçip ondan sonra bizimle birlikte şeylere katılıyor yarışmalara.” (11.02.2022, 123/3039-3045)

Nehir öğretmen SED’de grup etkinlikleri yaptıklarını, bununda öğrencilerin iletişim becerileri geliştirip “akran etkileşimine fırsat” tanıdığını şu şekilde ifade etmiştir:

“...sınıfı bir arada tutabilmemiz açısından da hani grup etkinliği yapmamız gerekiyor. Hem de çocukların birbiriyle iletişim açısından da daha iyi oluyor ... eee birbirleriyle konuşmaya çalışıyorlar, iletişim kurmaya çalışıyorlar. Yani alıcı dil eee becerilerinin gelişimine gayet katkısı oluyor. Yani eee aslında birbirlerini tanımaları açısından da çok etkili oluyor. Yani biz sıralarımız falan da birleştirip yapıyoruz. Şu etkinliğimizi serbest etkinliklerde. Eee en azından bir kaynaşma birbirlerini tanıma eee iletişim kurma becerisi iletişimi açısından da iyi olduğunu düşünüyorum.” (09.02.2022, 47/1143-1144; 54/1330-136)

Seher öğretmen SED’de grup etkinlikleri yaptıklarını bunun da “akran etkileşimine” fırsat sunduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“BEP planını hazırlarken alırken daha çok grupta yapılabilecek etkinlikleri alıyoruz. Çünkü bu çocuk neden sınıfa geliyor? Birbirlerinden etkileşmek için. Neden? O zaman bu çocuk tek tek eğitim alırdı. Bu çocuk sınıfta bir arada olmayı öğrenmeli. Arkadaşlarını beklemeyi öğrenmeli. Biriyle ilgilenirken diğeri sabredip beklemeyi öğrenmeli. Ya da birbirleriyle paylaşmayı öğrenmeliler. Boyalarını işte ya da kâğıdını ya. Hani pek çok şeyi Bunları edinebilmesi için de daha çok bence grup etkinliklerine ihtiyaç var Bireysel olduğu zaman ııı evet bazı beceriler gelişiyor ama sosyal ııı değişme, motivasyon, mutlu olma bireysel olduğu zaman mutlu olma olayı ortadan kalkıyor. Ben daha çok grup etkinliği taraftarıyım serbest etkinliklerde. O yüzden grup eğitimi almalıyız. Hani bireysel kalmamalıyız kısmındayım

ben... Yani örneğin bir boyayı dolaplarında boyaları var. Eee bilen öğrencilerimiz var yerini bilemeyen öğrencilerimiz var. İnanın gidiyorlar diyor ki aaa işte bak bu senin boyandı. Öbürü teşekkür ediyor oturuyor yerine. Bence sosyal iletişim becerileri çok geliyor. Paylaşım. Biri benim mavi kalemim yok. Mavi renk o diyor ki vereyim mi? Ya da alabilir miyim? İşte böyle paylaşım eee birbirleriyle etkileşim. Hani atıyorum biz hiç grup eğitimi yaptırmasak ya da grupta onlara oyun oynatmasak birlikte bir şeyler paylaşmasalar. E zaten masaları ayrı, çok da böyle birbirlerine şeyleri olmaz.” (09.02.2022, 26/633-650; 35/843-863)

Tuğçe öğretmen SED’in “akran etkileşimine” açık bir ders olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Serbest etkinlikler dersinin bence hani akademik becerilerden çok bu resim, müzik, beden eğitimi gibi dersler genelde serbest etkinliklerde herkesin seçtiği etkinlikler bunlar. Hep bunlarla grup etkinliğiyle olunca daha zevkli oluyor. Bence akran eğitimi akran iletişimine daha fazla açık bir ders bu. Diğer bireysel derslere göre. Mesela hani daha iyi bir öğrenciyi görüp ben de onun gibi yapabilmeliyim gibi ya da işte dediğim gibi iletişim becerileri zaten geliyor bir arada. Yardımseverlikleri, iş birliği içinde hareket etme, bu davranışları katıyor çocuklara. Sıra alma, bir sürü beceriye zaten adım sağlıyor bunlar.” (09.02.2022, 81/2014-2025)

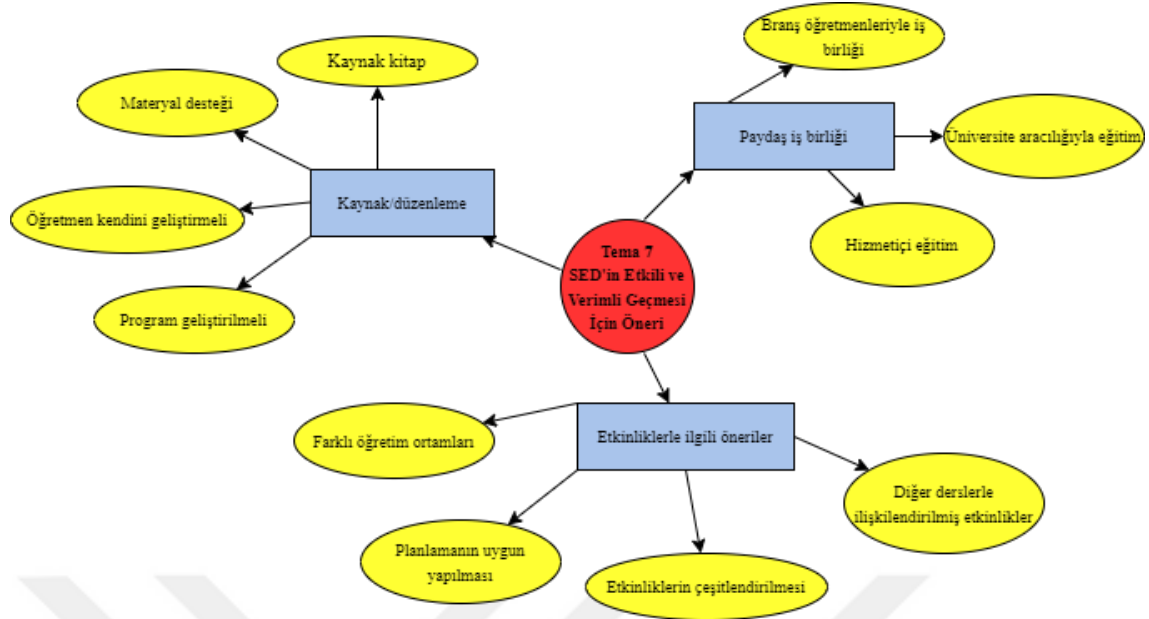
3.1.1.7. SED’in etkili ve verimli geçmesi için öneriler

Araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenleri SED’in etkili ve verimli geçmesi için önerilerini dile getirmişlerdir.

Öğretmenlerin SED’in etkili ve verimli geçmesi için önerileri şu şekilde sınıflandırılmıştır:

- Paydaş iş birliği
- Kaynak/düzenleme
- Etkinliklerle ilgili öneriler

Şekil 3.11’de öğretmenlerin SED’in etkili ve verimli geçmesi için deneyim ve görüşlerinin genel durumu ortaya konmuştur.

Şekil 3.11. SED'in etkili ve verimli geçmesi için öneriler (Tema 7)

3.1.1.7.1. Paydaş iş birliği

Bu başlık altında özel eğitim öğretmenleri paydaş iş birliğine yönelik önerilerini, branş öğretmenleriyle iş birliği, üniversite aracılığıyla eğitim ve hizmet içi eğitim görüşleri aşağıdaki gibidir.

Ela “öğretmen etkili ve verimli SED için hizmet içi eğitim ve üniversiteler aracılığıyla eğitimin” verilmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Üniversiteler ailelerle görüşerek öğretmenlerden serbest etkinlikler dersinden neler bekliyorlar. Milli eğitimden ne bekliyor bunlar ortaya konulabilir. Siz böyle bir çalışma yaptınız önemli olduğunun farkına vardık farkında değildik. Kesin yurt dışında serbest etkinliklere yönelik yapılan çalışmalar vardır. Bunlar neler öğretmene sunulabilir. Bugünden sonra bende araştıracağım biz neler yapabiliriz diye. Üniversitede yer alan öğretim üyeleri bu konu hakkında öğretmenlere eğitimler verebilir. Rehber öğretmenlerde bu konu da yetersiz. Yeterli olan birileri eğitim verebilir. Mesela ben hizmet içi eğitimlere katılmayı seviyorum ve katılıyorum. Ama bu konuda hiçbir eğitim görmedim görsem kesin katılırdım. Bu konu hakkında kesinlikle eğitim verilmeli.” (09.02.2022, 4/99-102, 107-113)

Seher öğretmen ise önerilerini “hizmet içi eğitim ve üniversite aracılığıyla” sağlanacak eğitim olarak şu şekilde ifade etmiştir:

“Öğretim üyeleri...Biz bu konuda daha çok mesela siz geldiniz, bizim için sağ olun, benim de mesela bugüne kadar hiç üzerine düşünmediğim şeyler vardı ve bundan sonra düşüneceğim. Biraz da ufkum açılmış oldu bu serbest etkinlikler kısmında. Eee bizim de mesela daha hassas olmamız gereken noktalar varsa Neler yapmalıyız, nasıl bize eee o

içerikleri uygularken ya da düzenlerken nelere dikkat etmeliyiz? Çünkü bunlar o kadar yani gerçekten sınır tanımayabilir yani. Bu serbest etkinlik gerçekten çok kapsamlı. Bir ders. Eee belki bununla ilgili seminerler olabilir. Hizmet içi eğitimler olabilir yine bakanlık tarafından oluşturulan.” (09.02.2022, 39/945-957)

Defne öğretmen ise “branş öğretmenleriyle iş birliği yapılması” ve branş öğretmenlerden destek alınması gerekliliğini şu sözleriyle belirtirken:

“İlkokul kısmında sadece biz ilgileniyoruz. Ortaokul kısmında branş öğretmenleri var. Mesela branş öğretmenleri zenginliklerinden biz hiç yararlanmıyoruz. Öğretmen olarak da öğrencilerimiz olarak da yararlanmıyoruz. Aynı binada öğretmenimiz var ama onun zenginliği bize hiç yansımıyor. Yani keşke birlikte çalışma imkanımız olsa. Keşke müzik dersini müzik öğretmeniyle birlikte yapabiliyor olsak. Aslında biraz daha yol gösterici olmaları adına yani bizi de daha çok zengin zenginleştireceğine inanıyorum ben. Çünkü biz özel eğitim öğretmenez. Bilgi donanımımız işte bu alanda eee hani kendimizi geliştirdiğimiz kadar. Asla bir resim dersinde bir resim öğretmeni kadar başarılı olamayız.” (09.02.2022, 108/2655-2671)

Tuğçe öğretmen “branş öğretmenleriyle iş birliğinin” yapılmasının yanında “üniversite aracılığıyla eğitim” verilmesini şu şekilde ifade etmiştir:

“Çeşitli öğrencilere kurslar açılabilir okullarda. Müzik kursları, resim kursları. Hani öğretmenin verdiği dışında bir öğretmen bir hoca gelip onlarla da etkinlik yapılabilir. İlkokullar da branş öğretmeni de olmadığı için bütün dersleri biz veriyoruz. Hani mesela o branş öğretmenleriyle birlikte ilkokul öğretmenleri de girebilse keşke derslere. Hani bizim en büyük eksikliğimiz bu aslında hani. İlkokullarda branş hocalarının çalışmaması. ...bizim benim eğitim aldığım dönemde serbest etkinlikler dersimiz yoktu. Hani şu an var mı bilmiyorum ama öyle bir ders eklenebilir. Hani bu dersin içeriğinin geliştirilebilmesi açısından. Öğretmenler daha böyle bu konuda ne yapacaklarını bilerek yetiştirilip gelebilir okullara.” (09.02.2022, 84/2072-2076; 83/2059-2062)

Deniz öğretmen “üniversite aracılığıyla eğitim” verilmesine ilişkin görüşlerini şu şekilde belirtirken:

“...belki üniversiteden de yine bu şekilde serbest etkinlik zamanı değerlendirilmesi ile ilgili belki minik seminerler olabilir, fikirleri olabilir işte materyal çalışma olabilir. Hani öğretmenlerle ortak bizim ufkumuzu açacak.” (09.02.2022, 72/1774-1777)

Nehir öğretmen ise öğretmen adaylarının üniversiteden mezun olmadan “serbest etkinliklere yönelik eğitim alarak” yetiştirilmesi gerektiğini şu şekilde belirtmiştir:

“Hani üniversite hocalarıyla, üniversite hocalarıyla. Sanırım onlarda aktif olarak bununla ilgili bir şey yapmamışlar ki şimdiye kadar bize sunulan herhangi bir şey olmadı. Çünkü öğrencilerde bu konuda ııı bilgi sahibi olarak gelmiyorlar. Stajyerlerimizde hani serbest etkinlikte ne yapılabilir? Falan filan gibi. Onun sadece serbest geçen bir etkinlik olarak

düşünüyorlar belki de. Belki bunu biraz ağırlık verilebilir. Hani bunun eee serbest etkinlik, serbest geçirilen zaman değil, daha böyle eee içeriğinin ne olduğuna yönelik birazcık daha eğitim verilerek gönderilebilir mi öğrenciler diye düşünüyorum.” (09.02.2022, 56/1384-1392)

3.1.1.7.2. Kaynak/düzenleme

Bu başlık altında öğretmenlerin önerileri kaynak kitap, materyal desteği, program geliştirilmesi ve öğretmenin kendini geliştirmesi kapsamında görüşleri aşağıdaki gibidir.

Emre öğretmen dersin etkili ve verimli geçmesi için MEB tarafından “materyal desteği ve kaynak kitabın” gerektiğini vurgularken ayrıca “öğretmenin kendini geliştirmesini” şu şekilde ifade etmiştir:

“Her şeyden önce öğretmen. Öğretmen kendini her türlü geliştirmeli. Öğretmen dediğiniz kişi tahtada işte konuyu anlatıp giden değil. Birebir çocuğun eee hangi yönü daha baskın, hangi yetenekleri var? Bunları ortaya çıkarmaktır. Şimdi eee bir balıktan uçmasını bekleyemezsiniz ama balığın daha iyi yüzmesi için ona daha iyi imkânlar sunabilirsiniz. Şimdi bizim de çocuklarımız da çocukların neler yapabildiğini görmek için onları biz işte eee hangi yetenekleri var? Dans mı? Piyanoda mı müzikte mi? İşte fiziksel aktivitelerde mi? İşte boyamada mı, kalem tutmada mı? Yani bunların hepsini deneyip göreceğiz. Biz kendimizi bu alanda geliştireceğiz ve çocukları bu alanda deneyeceğiz. Yani hayattan bıkmış bir şekilde değil de hayattan hala böyle olumlu bir şeyler bekleyip enerji dolu düşünüp yani bu şekilde eee çocuklara daha verimli olabiliriz.” (11.02.2022, 90/3113-3125)

“Yani masa başı değil de işte işte resim, çocuklarla dans edin, şu ritim grubunu oluşturup, renklerle işte nesnelerle, ritimler oluşturup eee çocuklara müzik öğretimi yaptırın. Bu şekilde ritim oluşturma gibi hani öğretmenleri bilgilendirecek eee kitaplar ya da şeyler eee etkinlikler gönderilebilir yani... Olaya sadece böyle kalem, kağıtlada bakmamaları gerekiyor. Onun için mesela her sınıfa gönderebileceği bir eee istasyon aleti bile iki tane raket badminton raketi olur hafif olanlardan. Eee hafif ipli toplar. Bir sürü materyaller var.” (11.02.2022, 128/3172-3181; 127/3164-3167)

Seher öğretmen SED’e yönelik “program geliştirilmesi”, öğretmene yol gösterici kaynakların olması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben eee öncelikle bizi ı bize bir içerik olmalı yani bakanlığın, Milli Eğitim Bakanlığımız tarafından elimize ulaşabileceğimiz, yani yine bizim tabi ki ulaşıyoruz. Bakanlığımızın siteleri var ama. Daha detaylı broşürler olabilir. Eee daha net bilgiler olabilir. Eee plan hazırlamamıza yönelik eee belki yönergeler olabilir. Hani böyle öğretmen kullanım kılavuzu falan oluyor ya.. O tarz bir şey olabilir Ne güzel olur. Eee kayıt formlarımız olur. Biz mesela eee nasıl bir eee sistemde gideceğimiz yol haritamız olur. Değerlendirmelerimizi nasıl yapacağımız, işte broşürlerimiz olur. Eee bizim en çok elimize alabileceğimiz portfolyo

dediğimiz, çocukların yaptığı etkinliklerdir o da sadece sanatsal etkinliklerle sınırlı kalır. Biz nasıl bununla ilgili nasıl kayıtlarımızı tutabiliriz gibi hizmet içi eğitim de alabiliriz. Eksikliklerimizi gidermek adına.” (09.02.2022, 38/938-945; 39/959-964)

Nehir öğretmen dersin etkili ve verimli geçebilmesi için “materyal desteğinin” olması gerektiğini ve yapılması gerekenleri bir “program” çerçevesinde sunulmasını şu şekilde ifade etmiştir:

“Ya bizim eee daha çok materyalle ihtiyacımız var, daha fazla görüş daha fazla şey biz sadece kendi imkanlarımızla, kendi bulduğumuz şeylerle yapabiliyoruz bunları. Bir programı ıı bir programı gönderebilirler bize. Ya da bunlar, bunlar, bunlar yapılabilir diye bize bir alternatif sunulabilir...Yani aslında bir şey olabilir. Biz şimdi serbest zaman etkinlikleri hep kendimiz ya internetten indirilmiş bir program doğrultusunda ya da internetten bulduğumuz şeyleri uygulayarak yapıyoruz. Bize böyle bununla ilgili alternatifler sunulabilir. Bunları da yapabilirsiniz bu da olsa gibi. Ve bunlarla ilgili materyal desteği sağlanabilir bize. Sadece hani eee mesela eğitici oyuncak gönderilebilir ya da aşağıya bir spor salonu adı altında bir yer yapılabilir. Hani alanda var bunla ilgili. Hani bununla ilgili materyaller konulabilir. Çocukların daha çok iletişim kurabilmeleri etkili bir hareket becerisi geliştirebilmeleri için. Birçok çocukta da ıı beceriyle bu hareket becerisiyle ilgili sıkıntımız da var. Onu geliştirmek adına da bunlar yapılabilir. ıı ya ben materyal desteği ve alan desteği bakımından ıı ıı iyi olabileceğini düşünüyorum.” (09.02.2022, 55/1354-1359; 42/1031-1036; 55/1362-1368)

Ela öğretmen MEB’in SED’e yönelik yayınlamış olduğu listenin yetersiz olduğunu, daha kapsamlı “program ve kaynak kitabın” olması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Serbest etkinlikler dersine yönelik bir kaynağımız yok. Ders araç gereçlerimiz yetersiz. Elimizde bir kaynak olursa planlamamızı yaparız. Amaçlarımızı seçeriz. Kaynak bir kitap olabilir...Milli eğitimin yayınladığı serbest etkinlikler listesini çıkarttım işte bulmaya yapma, yapboz gibi etkinlik önerileri var ama bunlar yeterli değil. Serbest etkinlikler daha önemli bence.” (09.02.2022, 4/97-99, 102-104)

Deniz öğretmen ise “materyal desteğinin” olması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“...yine tabi ki ben bunun eksikliğini yaşadığım için söylüyorum, materyal konusunda çok sıkıntılarımız oluyor. Tamam biz bunu hallediyoruz bir şekilde ama hani çok daha farklı, çok daha ulaşılabilir kaynaklara, Kolay ulaşmamızı aslında bizim hem işinizi kolaylaştıracak hem de çocuklar için farklı bakış açıları sağlayacak diye düşünüyorum.” (09.02.2022, 71/1770-1773)

3.1.1.7.3. Etkinliklerle ilgili öneriler

Bu başlık altında öğretmenlerin SED’ın etkili ve verimli geçmesi için etkinliklerle ilgili önerilerine yer verilmiştir. Öğretmen görüşleri öncelikli olarak planlamanın uygun yapılması, farklı öğretim ortamlarının kullanılması, etkinliklerin çeşitlendirilmesi ve diğer derslerle ilişkilendirilmiş etkinliklerin yapılmasına ilişkin aşağıdaki gibidir.

Ela öğretmen “planlamanın uygun yapılması” gerektiğini ve etkinliklerin çeşitlendirilebilmesi için farklı öğretim ortamlarına gereksinim duyulduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Siz bu soruları sormadan önce bu açıdan hiç bakmamıştım ama öğrencilerin serbest zamanlarını değerlendirmeleri için çok önemli. Aslında bu dersi de diğer dersler gibi özenle planlamalıyız. Ayrıca ele alınmalı. Diğer dersler kapsamında değil de ayrıca planlanmalı diye düşünüyorum... Okulumuzda spor salonu yok mesela. Çocuklarımızı spora yönlendirebiliriz. Mesela okulun bahçesine bir bahçe yapılabilir ve ekip-biçme etkinlikleri çeşitlendirilebilir. Okul bahçesinde hayvan bakılabilir. Aslında okulda tavuklarımız var ama çocukların oraya geçmesi bir şekilde engelleniyor öğretmenler tarafından. Kümese giriyorlar falan diye. Hem hayvanlarla etkileşim halinde olması çocuklara terapi gibi yarayabilir.” (09.02.2022, 3/81-84; 4/91-96)

Tuğçe öğretmen SED’de kullanılabilecek “farklı eğitim ortamlarının olmasını ve etkinliklerin çeşitlendirilmesi” önerisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Mesela okulda çok daha fazla sosyal etkinlik yapabileceğimiz alanlar olabilirdi. Hani mesela bir spor salonumuz olsaydı çocukların araç gereçlerle daha rahat oynayabileceği. Mesela oyun parkımız kaldırıldı artık. Orada mesela çok eğleniyorlardı. Daha çok iletişim kuruyorlardı. Birbirleriyle okulda fiziki olarak eksikliklerimiz var. Hani o yüzden dışarıda çok kaliteli sosyal etkinlik geçiremiyoruz açıkçası... Serbest etkinlik bence akademik çalışmalarla değil de daha çocuğun mutlu olacağı etkinliklerle geçmeli. Hani bazı öğretmenlerimiz var mesela dersler yetiştiriyor diye serbest etkinlikleri akademik çalışmayı tercih edenler var. Bence hani ben tam tersini düşünüyorum. Çocukların daha böyle kendini boşaltabileceği, enerjisini atabilecekleri, daha fazla iletişim becerilerini geliştirebilecekleri etkinliklerle geçmeli...çeşitli öğrencilere kurslar açılabilir okullarda. Müzik kursları, resim kursları...” (09.02.2022, 82/2041-2046; 83/2053-2056; 84/2072)

Emre öğretmen ise etkili ve verimli bir SED için “etkinliklerin çeşitlendirilmesi” gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Şimdi eee diğer sınıflara giriyorum. Diğer sınıflarda öğretmenler işte açmış televizyonu. Çocuklara izlettiriyor. İşte bazıları boyama yaptırıyor. Ama eee yaptırdığı etkinlikler boyama, yapıştırma, kesme, işte beş parmağı geçmez. Yani burada çocuk belki koşucu olacak. Belki eee çocuk iyi bir basketbolcu olacak, örnek veriyorum. İyi bir eee eee masa

tenisçisi olacak. Yani bunu ını bizim çocuklarda görmemiz için bu tarz etkinlikler yapmamız lazım, serbest etkinlikleri. Bu tarz şeylerle değerlendirmemiz lazım.” (11.02.2022, 126/3127-3133)

Nehir öğretmen “diğer derslerle ilişkilendirilmiş etkinliklerin” yapılması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir: “Hani diğer derslerle ını ilişkilendirip bir şekilde eee etkinlikler planlanmalı diye düşünüyorum” (09.02.2022, 44/1079)

Defne öğretmen “farklı öğretim ortamı” önerisini şu şekilde ifade ederken: “Mesela bir eee böyle bir hani jimnastik alanı gibi bir parkur olsa mesela. Eee belki daha iyi vakit geçirirler. Orada oyun kurabilirler en azından kendileri.” (09.02.2022, 107/2644-2646)

Deniz öğretmen ise şu şekilde ifade etmiştir:

“Okullarda ben hani her zaman bunu söylüyorum. Yine bunu söyleyeceğim. Özellikle özel eğitim okullarının sıra ve masadan ibaret olmaması gerektiğini söylüyorum. Hani biz şanslı bir okuluz biraz daha yeni bir kütüphane açılışımız yapıldı. Hani bu konuda biraz daha hareketlendik. Materyal çok önemli, farklı ortamların okul içinde oluşturulması çok önemli. Yine farklı ortamlara gidebilmenin kolaylığı olabilmeli aslında bu tür çocukların özel durumlarından, hani özel izinler falan olabilir.” (09.02.2022, 71/1764-1769)

3.1.2. Annelerle yapılan görüşmelere ilişkin bulgular

Annelerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda dört temaya ve 13 alt temaya ulaşılmıştır. Ortaya çıkan tema ve alt temalar Tablo 3.2’de yer almaktadır.

Tablo 3.3. Annelere ilişkin tema ve alt temalar

Annenin Serbest Zaman Algısı
Serbest zaman tanımı
Serbest zaman etkinlik türleri
Serbest zaman etkinliklerini etkileyen etmenler
Serbest zamanlarında zihin yetersizliği olan çocuğun (ZYOÇ) etkileşime girdiği kişi
Annenin SED Algısı
SED’e bakış
SED’de yapılan etkinlikler
SED ile ilgili iş birliği
SED’i ders programı boyutunda değerlendirme
SED’in Katkısı/Yararı
Öğretime katkısı
Sosyal ve duygusal alana katkısı
SED’de Yapılan Etkinliklere İlişkin Beklentiler
Beceri geliştirici etkinlik beklentisi
Akademik ve sosyal etkinlik beklentisi
Değişikliğe gereksinim duymama

Tablo 3.2’de görüldüğü gibi yapılan veri analizi sonucunda annelerin serbest zaman algıları, SED algıları, SED’in öğrenciye olan katkısı/yararı ve SED’de yapılan etkinliklere ilişkin beklentilerden oluşan dört ana tema ve bu temaların altında yer alan alt temalar bulunmuştur. Aşağıda bu tema ve alt temalara ilişkin ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.

3.1.2.1. Annenin serbest zaman algısı

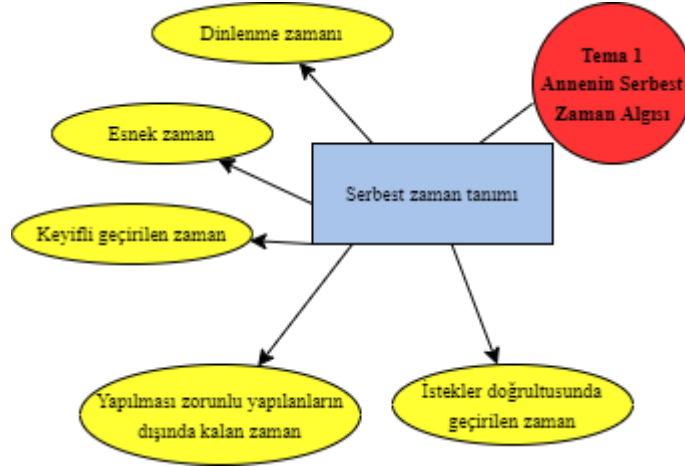
Araştırma kapsamında görüşmelerin yapıldığı katılımcı anneler serbest zamana ilişkin çeşitli deneyim ve görüşlerini dile getirmişlerdir. Annelerin serbest zamana ilişkin deneyim ve görüşleri şu şekilde sınıflandırılmıştır;

- Serbest zaman tanımı
- Serbest zaman etkinlik türleri
- Serbest zaman etkinliklerini etkileyen etmenler
- Serbest zamanlarında ZYOÇ’nin etkileşime girdiği kişi

Annelerin serbest zaman algısına yönelik tema ve alt temaların yoğun olması nedeniyle her bir alt temaya ilişkin görüşler ayrı şekillerde gösterilmiştir. Her şeklin altına anne görüşleri eklenmiştir.

Şekil 3.12’de serbest zaman tanımına ilişkin görüşlere, Şekil 3.13’te serbest zaman etkinlik türlerine, Şekil 3.14’te etkinlikleri etkileyen etmenlere ve Şekil 3.15’te serbest zamanlarında öğrencinin etkileşime girdiği kişi alt temalarına yönelik genel durum ortaya konmuştur.

Serbest zaman tanımına ilişkin anne görüşlerine yönelik alt temaya ait durum aşağıdaki Şekil 3.12’deki gibidir.

Şekil 3.12. Annelerin serbest zaman algısına ilişkin görüşleri (Alt tema 1)

Araştırmaya katılan annelerin serbest zamanı nasıl tanımladıklarına ilişkin görüşlerini aşağıdaki gibi dile getirmişlerdir.

Sevgi hanım serbest zamanın “esnek” olduğunu ayrıca “keyifli geçirilen” zaman dilimi olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir:

“...yani böyle rahatladığım. Huzur bulduğum. Hani hiçbir şeyle uğraşmadığım. Kafanın böyle bomboş olduğu bir zaman. Yani böyle ya işte arkadaşlarımla güzel vakit geçirdiğim, eğlenceli zamanlara serbest zaman diyebilirim... Çocuklarla alakalı olarak da onların mutlu olduğu, eğlenceli vakit geçirdikleri işte onların yani oldukları yerde huzur buldukları ıh zaman diyeyim. Yani sıkılmadan geçirebildikleri zaman.” (03.02.2022, 1/10-22)

Sevgi hanım serbest zamanın esnekliğini “hani hiçbir şeyle uğraşmadığım...” zaman olarak tanımlarken Elif hanım şu şekilde ifade etmiştir: “Kişinin kendisine zaman ayırabileceği, çeşitli etkinlikler yapabileceği bir zaman olarak düşünüyorum.” (03.02.2022, 35/958-959)

Ayşe hanım ise “yapılması zorunlu yapılanların dışında kalan, istekler doğrultusunda kaliteli zaman geçirmek” olarak serbest zamanı tanımlamış ve şu şekilde dile getirmiştir:

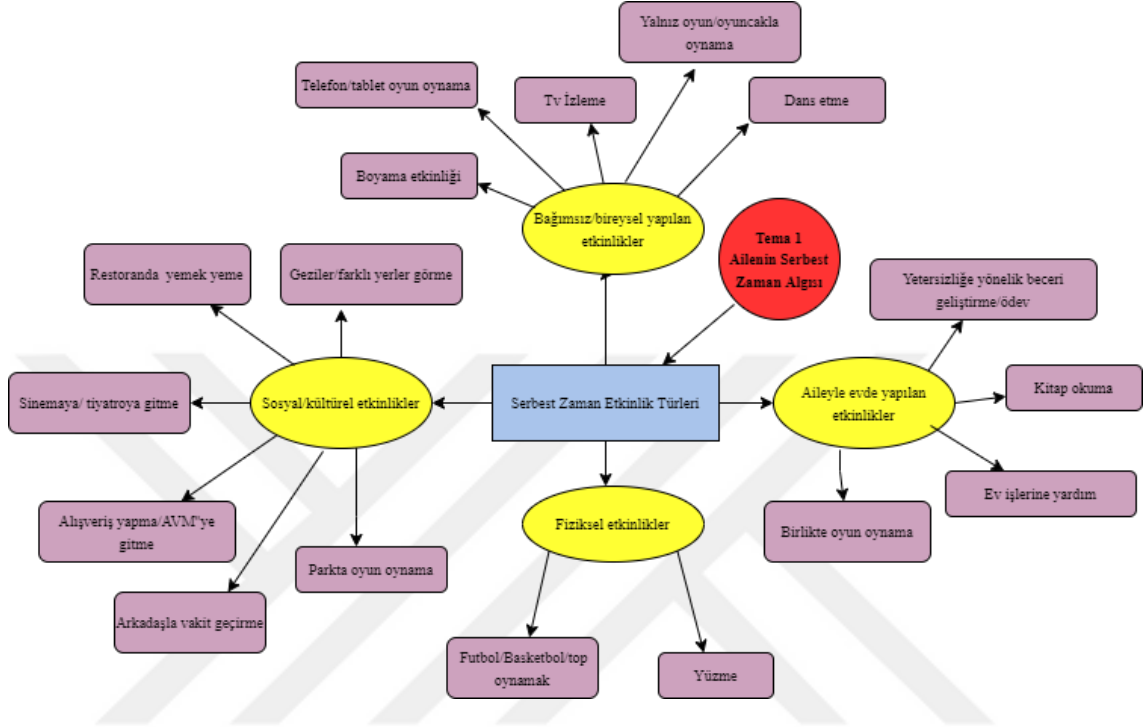
“yani okul dışında aktiviteler dışında ııı yani öğretmenlerin verdiği şeyler dışında kızımın daha iyi kaliteli vakit geçirmek geliyor. Yani çocuklarımla. ıı onların isteği doğrultusunda ııı daha çok ıı birlikte vakit geçirmek, oynamak...” (08.02.2022, 58/1508-1511)

İrem hanım ise serbest zamanın “keyifli bir zaman” olduğunu şu şekilde ifade etmiştir: “O an da neyle mutlu olacaksak onu yapmak demektir benim için.” (05.02.2022, 26/658)

Gülce hanım ise serbest zamanın “esnekliğini” şu şekilde dile getirmiştir: “Serbest

zaman dediğimde her şeyi yapabilirsin demektir.”(03.02.2022, 11/323-324)

Serbest zaman etkinlik türlerine ilişkin anne görüşlerine yönelik alt temaya ait durum aşağıdaki Şekil 3.13’deki gibidir.

Şekil 3.13. Annelerin serbest zaman algısına ilişkin görüşleri (Alt tema 2)

Araştırmaya katılan anneler serbest etkinlik türlerine ilişkin görüşlerini aşağıdaki gibi dile getirmişlerdir.

Katılımcılardan Elif hanım serbest etkinlik türlerine ilişkin görüşlerini dile getirirken “yetersizliğe yönelik etkinlikler yapıldığını”, çocuk bağımsız bırakıldığında genellikle “tablet/telefonla” vakit geçirdiğini şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Yani şimdi biz farklı özel bir eğitim aldığımız için hani ona yönelik bir şeyler yapmaya çalışıyoruz. İşte parmak kaslarını güçsüzlük olduğu için mesela oyun hamuruyla oynamayı daha çok tercih ediyoruz. Ve ya işte yemek saatiyse, köfte yapıyorsak köfteye.... Beraber yoğuruyoruz mesela, şekillendiriyoruz.” (03.02.2022, 37/996-1001)

“..... tabletle telefonla oynamayı çok seviyor. Hemen tableti alır oturur. Tablet veya telefonu alır. Video izler.” (03.02.2022, 41/1079)

İrem hanım ise “yetersizliğe yönelik etkinliklerin yanı sıra birlikte oyun oynamaya, ev işlerine yardıma” değinmiştir:

“Derslerini, kitapçıkları var. Kitapçıklarından bir şeyler yapıyoruz ...Pazara yazın götürmeye çalıştım. Çünkü oradaki şeyleri bak yazın bunlar satılıyor diye anlatmak için. Ve o da zaten orada onları görüyor. Evde geliyor. Bana satıyor sebzeleri. Oyuncakların oyuncakları var, sepeti var. Ondan sonra şey var, bu meyve arabası falan var. Mesela o pazarcı olur bana satar ya da ben pazarcı olurum ona satarım öyle şeyler oynarız.” (05.02.2022, 29/729, 29/821-824)

“Çocuklarla beraber oyun oynamak, sobe oynamak, ondan sonra evin içindeki körebe oynamak. Kağıtlarla bir şeyler ya çizmek veya onlarla şey sırayla oyunun içinde birbirimize soru sormak. Bir oyun kurup oyun oynamak. Ondan sonra oyuncakların içinde mesela yapbozlarla böyle şekiller yapmaya çalışırız ben ev yaptım, bak sen ne yaptın? Diye sorarım ben ona.” (05.02.2022, 26/663-669)

“Ben ev işlerini yaparken muhakkak, onsuz yapamam ben. Bir beraber iş yaparız. Birimiz vileda yapar. Birimiz süpürge çeker hesabı.” (05.02.2022, 27/683-685)

Sevgi hanım serbest etkinlik türlerini “sosyal, fiziksel etkinlikler, birlikte oyun oynamak ve yetersizliğe yönelik beceri geliştirme” olarak şu şekilde dile getirmiştir:

“Genelde evin dışındaki ortamlarda parka gitmeyi çok seviyoruz. Yaz boyu parklardayız. Parkta da işte normal işte parktaki oyuncaklarla oynuyor. Bir de işte top oynuyoruz falan beraber. O kışında AVM’yi seviyoruz. AVM’ye gitmeye, AVM’deki oyuncaklara. Her hafta muhakkak bir sefer gidiyoruz AVM’ye.” (03.02.2022, 5/141-144)

“Ondan sonra da genelde işte biraz etkinlik yapıyoruz biz ders konusunda derslerim. Yani nasıl diyeyim? Bilinçli etkinlikler mi diyeyim ona ne diyeyim bilemedim. Dersle alakalı. Derste yaptığımız etkinlikler daha çok böyle kitap üzerinden etkinlikler yapıyoruz. İşte büyük, küçük kavramlar yani şimdi mesela kavramları ayırt etmeye işte meyve mi sebze mi ayırt etmeye falan başladık. Hani o tarz işte gelişimine uygun yaşına uygun etkinlikler yapmaya gayret ediyoruz.” (03.02.2022, 2/49-60)

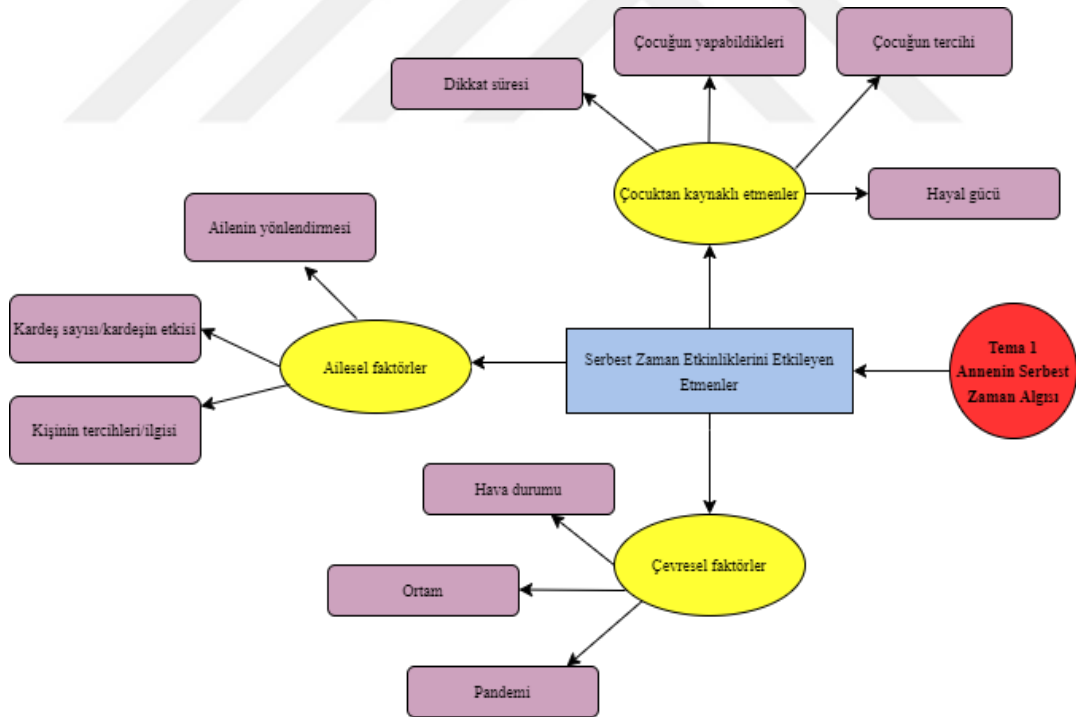
Gülce hanım ise serbest etkinlik türlerini bağımsız etkinliklerde “tabletle oynama, ev işlerine yardım etmeyi ve yetersizliğe yönelik beceri geliştirme” olarak ele almış şu şekilde dile getirmiştir:

“Alıyor tableti tabletle oynuyor.... Yani ev işi yaparken de eee şeyler eee kanepeye kırlentleri falan var. Onların falan düzeltiyor. Yardım ediyor. Örtüleri falan düzeltmeye çalışıyor. Yani düzeltiyor. Onlara ilgisi var.... Ya çocuğun yapabileceği mesela ııı etkinlikler okuldaki etkinlikleri yapabiliriz.” (03.02.2022, 14/394, 16/431-434, 1/330)

Ayşe hanım serbest etkinlik türlerine ilişkin görüşlerini “sosyal etkinlikler, bağımsız yapılan etkinlikler ve yetersizliğe yönelik beceri geliştirme” çerçevesinde şu şekilde dile getirmiştir:

“Serbest zaman etkinliği kızımın 111 daha çok eğer yazsa mesela parkta oynamayı çok sever. 111 dışarıda vakit geçirmek isterse basketbol oynamayı çok sever. Hani hemen basketbol oynamaya gidelim filan diye oynarız. Evdeyse eğer 111 onun 111 yetersizliği doğrultusunda 111 açıkçası bana göre o vakti o şekilde değerlendirmeyi tercih ediyorum. Onun üstünde daha çok çalışmak 111 bazı takviyeler yapmak yani derslerinde kendisini 111 birlikte oyun oynamak 111 eğitici oyunlar tabii ki daha çok. 111 hoşlanabileceği şeyleri gerçekleştirmek istiyorum açıkçası. Bazen de hani 111 evet Kendisi bir şey yapmak istemiyor. İstemediği zamanda zorlamıyorum açıkçası o zamanlarda. Kendi kendine bırakıyorum. O kendi kendine oyun buluyor. Bebekleriyle oynamayı daha çok seviyor özellikle. Bebekleriyle evcilik oynuyor. Ondandır yağ satarım, bal satarım. Bebeklerine. Eee dans etmeyi seviyor açıkçası ya da biz bir müzik açıyoruz ona. Kendi kendine müzikle dans etmeyi daha çok seviyor. Kızımın sinemaya gitmeyi seviyoruz aslında. Hani 111 sinemayı tercih ediyor, seviyor 111 arkadaşlarıyla mesela 111 gezilere gitmeyi, bir yere gitmeyi seviyor.” (08.02.2022,58-59/1518-1541,63/1620-1621,67/1731-1736)

Serbest zaman etkinlik türlerini etkileyen etmenlere ilişkin anne görüşlerine yönelik alt temaya ait durum aşağıdaki Şekil 3.14’teki gibidir.

Şekil 3.14. Annelerin serbest zaman algısına ilişkin görüşleri (Alt tema 3)

Araştırmaya katılan anneler serbest zamanı etkinliklerini etkileyen etmenlere ilişkin görüşlerini aşağıdaki şekilde dile getirmişlerdir.

Elif hanım serbest zaman etkinliklerini “kişinin tercihleri, çocuktan kaynaklı etmenlerin ve pandeminin” etkilediğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ya kişiye göre değişir tabii bu. Çocuk olursa hani kendine göre. Yetişkin Olursa kendine göre... Çocukta da hani şimdi serbest zaman diyoruz. Çocuklar genelde bunu tablet oynamak olarak algılıyor. Telefon veya boş bırakıyoruz. Onlar da kitap okumayı seven çocuk var. Kitap okumak istiyor. Boyamayı isteyen çocuk var mesela. Onu o şekilde değerlendirmek isteyen oluyor veya ev dışına çıkmak isteyen çocuk oluyor. Serbest zamanı böyle algılayan da oluyor mesela. Yaşları gereğince de birisi on yedi yaşında benim oğlumun. O kendine zaman ayırıyor...Diğer çocuğum on iki yaşında. Onun ilgi alanları daha farklı. O biraz daha arkadaşlarıyla zaman geçirmeyi tercih ediyor mesela. Biraz dersleriyle zaman geçirmeyi seviyor. Daha farklı.'e yönelik. Her çocuğun kendine yönelik oluyor. Hani çocuğun neyi seviyorsa.” (03.02.2022, 35/962-976; 38/1008-1017)

“...aldığımız çeşitli işte tırtıkları birleştirme mesela. Onlar da Şimdi üçüncü sınıf seviyesinde ama aslında okul öncesi seviyede şu anda. Birinci sınıfın başlangıcında. Onları yapmaya çalışıyoruz yani. Hani onun ona ihtiyacını olduğunu bildiğimiz için. Ya ilgi alanı zaten çok kısa. Yani on beş dakika değildir bir saatin içerisindeki bir şeye yoğunlaşma. Özeli o. Kısa kısa.” (03.02.2022, 42/1107-1114)

“...düğünleri çok sever yazın. Ama hani pandemiyle biraz daha geriledi ama kına gecelerini özellikle çok sever. İşte düğünlere giderdik beraber. Şimdi de hani biraz şey oldu. Bu iki üç yılda alışkanlıklarımız da değişti ya. Gerçekten. Şimdi şey yapamıyorum da. Çok fazla. Çok dışarıya çıkmayınca şimdi daha yeni yeni işte sinemaya götürmedik bile mesela. Evet. Daha işte üç yıl öncesi, üç yıl sonrası gibi olacak. Daha misafirliklere bile çok gitmiyoruz hani. Şimdi biraz daha değişti yani. Biraz hani onun dezavantajını da yaşadık kızım. Hem okul açısından hem gelişim açısından biraz gerilettiler bu süreç.” (03.02.2022, 46/1178-1186)

Gülce hanım ise çocuğun “dikkat süresinin” etkili olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir: “...hep diğer başka şu şöyle olacak bu böyle olacak diye hiç adapte olmadığı için dışarıdaki etkinlik yok.” (03.02.2022, 17/461-462)

Sevgi hanım serbest etkinlikleri etkileyen etmenlerin “çocuğun yapabildikleri, ailenin yönlendirmesi ve çevresel faktörlerin” etkili olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Derste yaptığımız etkinlikler daha çok böyle kitap üzerinden etkinlikler yapıyoruz. Hani o tarz işte gelişimine uygun yaşına uygun etkinlikler yapmaya gayret ediyoruz mesela işte puzzledi, şuydu buydu. Onları genelde beraber yapıyoruz. Çok fazla kendi başına yapmıyor.'ın da sevdiği daha çok yazın işte futbol oynamak gibi. Kışın kar topu oynamak gibi.”(03.02.2022, 2/56-60)

“Bu ortamda işte bu pandemi dolayısıyla da o daha öncesinden yapıyorduk şöyle mesela. Arkadaşlarıyla falan belli yerlere gidip işte oralarda işte oyun falan oynuyorlardı ama işte

şimdi pandemiden dolayı hani çok fazla çıkamadığımız için, çok fazla aynı ortamda bulunamadığı için de fazla bir etkinliğimiz yok” (03.02.2022, 6/158-162)

İrem hanım çevresel faktörlerden “hava durumu ve pandeminin” etkili olduğunu şu şekilde dile getirmiştir:

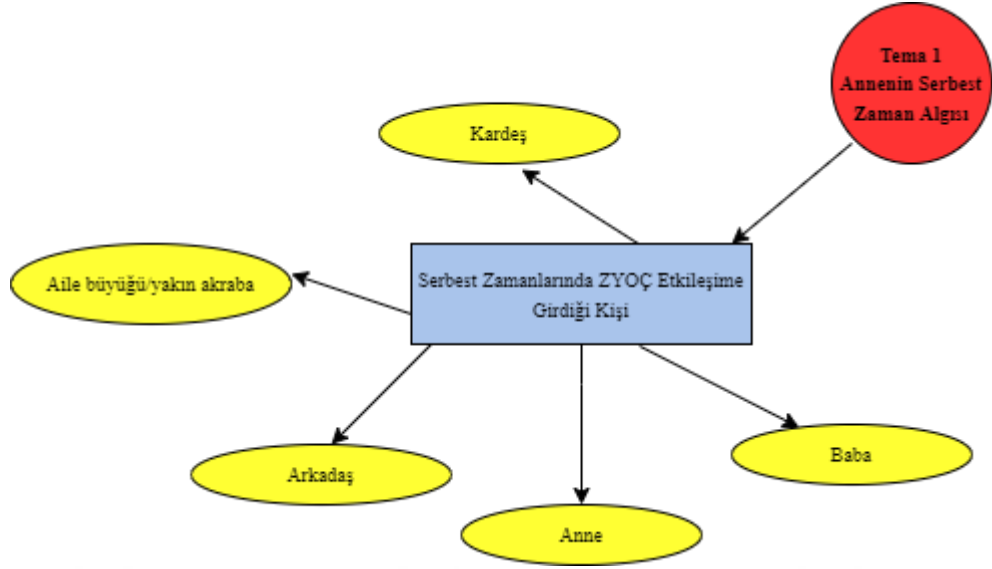
“Ya gezmeye gel ki dersin mesela babası da evdeyse, işe gitmeyecekse muhakkak gezmeye götürmek isterim. Hani görsün bir yerleri bir şeyleri diye. O da zaten pandemiden dolayı bir yere gidemiyoruz ama. En azından şey Avm’ye gideriz. Oradaki oyuncakları falan gösterdik. Hele bu on beş tatile de muhakkak gösterdik. Onlara bindirdik. Çok hoşuna gitti. Başka bir yere gidemiyoruz. Çünkü pandemiden dolayı kimse bir yere çıkmıyor. Ama bizim evimizin önü müsait olduğu için hava hava da güzelse her gün iniyoruz zaten.” (05.02.2022, 31/804-810)

Ayşe hanım ise ailesel ve çevresel faktörlerin yanında “çocuğun hayal gücü ve tercihinin” etkilediğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Hani bazen şey yapıyoruz. İı benim istediklerim ders çalışalım falan bazen bir günü ona ayırıyorsam. Kızım ne yapmak istiyorsun bugün senin günün bugün sen ne istersen o olacak anne kız. Kızım la sinemaya gitmeyi seviyoruz aslında. Hani ıı sinemayı tercih ediyor, seviyor. Ama ıı ikisini birden götüremiyorum...Akşam işte eee babayla filan evdeyse daha verimli vakit geçiriyoruz. Ben hani tek başıma evdeysem biraz daha verimsiz oluyor benim için iki çocuk birden olunca.” (08.02.2022, 61/1574-1576; 65/1685-1687; 67/1731-1732)

“Şu an kış olduğu için evde daha çok vakit geçiriyoruz. Eğer hani yaz olursa biz dışarıyı tercih ediyoruz. Site içinde oturuyoruz. Parkta hani geziyoruz. Oyun oynuyoruz. Oyunlar arasında ufak molalar veriyoruz kendine serbest vakit ayırıyor. Biz yani yazın da aslında çok verimli geçiriyoruz bir de sitemizde hep onların yaş grupları her şey onlarla birlikte öğreniyorlar hani dediğim gibi çocukların hayal gücü. Neyi Gerektiriyorsa onu yapıyorlar açıkçası hani sıra bekleme olsun paylaşmak olsun ıı yaz yazın geceleri bile dışarıdayız o kadar. Arkadaşları beni de içine katıyorlar biz birlikte daha çok ıı sportif aktiviteler tercih dediğim gibi site de vakit geçirmeyi daha çok seviyoruz. Hem çok kalabalık ortamlara girmiyoruz bu pandemiden dolayı. Maalesef. Hani uzun zamandır sinemaya bile böyle hani çocukların gitmeyeceği zaman hafta içi bir gün eğer çok önemli bir dersi yoksa okula göndermeyip de böyle gidiyoruz yani.” (08.02.2022, 61/1568-1570; 67/1719-1723; 68/1741-1743)

ZYOÇ’nin serbest zamanlarında etkileşime girdiği kişiye ilişkin anne görüşlerine yönelik alt temaya ait durum aşağıdaki Şekil 3.15’teki gibidir.

Şekil 3.15. Annelerin serbest zaman algısına ilişkin görüşleri (Alt tema 4)

Araştırmaya katılan anneler çocuklarının etkileşimine girdiği kişileri aile üyeleri, akraba/aile büyüğü ve arkadaş olarak sıralamışlar ve aşağıdaki gibi dile getirmişlerdir.

Ayşe hanım çocuğunun serbest zamanlarında daha çok “aile büyüğüyle ve üyeleriyle” etkileşime girdiğini ayrıca farklı ortamlarda “arkadaşlarıyla” vakit geçirdiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Eee vakitlerin daha çok. Ders çalışma konusunda mesela beni tercih ediyor. Hani anneyle birlikte ders çalışmak istiyorum diyor birlikte oyunlar oynuyoruz. Kardeşiyle de oynuyor yani sadece bizimle değil hani ııı o örtülerle körebe gibi mesela başımıza işte biz A yok kaybolmuş filan’yı bulamıyoruz kardeşini kaybediyoruz, kendimizi kaybediyoruz sanki saklanmış gibi. Türetebildiğimiz kadar oyun türetiyoruz açıkçası. Anneanne her sabah anneanneyle rutini var. Kahvaltıdan sonra bir ders rutinleri var onların. Ben tabii çalışıyor olunca anneanneye okula gitmeden önce anneanneye gidiyor. Ödevleri dışında etkinlik olarak ders yapıyorlar...Eee parkta daha çok arkadaşlarıyla dediğim gibi hani sıra beklemeyi biliyorlar. Arkadaş edinme konusunda bir sıkıntı pek yaşamıyorum. Kızım biraz daha içine kapanık aslında ama hani bizim biraz hafif bir iteklememiz işte hani arkadaşlara. Eee ama belli başlı arkadaşları var. Böyle hani bütün sitedeki çocuklara şey değil. Hatta o arkadaşları kapımıza gelip de hani Bizimle oynamaya gelebilir mi diye soruyorlar.” (08.02.2022, 60/1546-1552; 61/1583; 62/1611; 67/1723)

Elif hanım çocuğunun serbest zamanlarında daha çok “aile büyükleri/yakın akrabayla” etkileşime girdiğini şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Ben de çalışıyorum. Babası da çok evde olmadığı için. Dedesiyle de fazla zaman geçiriyor. Ya toplumsal ortamda, kız kardeşimin de, erkek kardeşimin de’ın yaşıtıyla çocukları var.

Onlarla birlikte yaptığımız çok fazla şey var mesela. İşte sinemaya götürüyoruz, tiyatroya götürüyoruz.” (03.02.2022, 38/1024-1025; 45/1162-1164)

Gülce hanım ise serbest zamanlarında “babayla ve kardeşiyle” etkileşime girdiğini şu şekilde dile getirmiştir:

“Babasıyla zaten genelde ya şey yapıyor tabletle oynayalım. Gel oğlum oynayalım. Hep böyle diyor. Hani babasıyla hani okuma okuyor. Hiç ını dışarıda hani gezeyim diyor hava güzel olursa falan. Kardeşiyle bazen oyuncak oynuyor. Kardeşiyle oyun oynuyor. Şimdi kardeşi biraz daha büyüyünce onunla hani gel hani gel beraber yapalım. O ona öğretiyor yani. O ona bir öğretmen gibi. Gel abi şöyle yapalım. Gel abi böyle yapalım diyerek.” (03.02.2022, 14/397,439; 15/420-424)

İrem hanım çocuğunun “kardeşiyle, annesiyle ve babasıyla” etkileşime girdiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Abisiyle oyun oynarlar. Abisiyle top oynarlar evin içinde. Abisi resim yapmasını çok seviyor.....'e de veriyoruz bir A4 kağıdı o da abisiyle birlikte resim çiziyor. Ondan sonra ikisi de gösteriyorlar bana. İkisini de kağıtlarını buzdolabına asıyoruz. Dışarı çıkmasını sever babayla. En azından bir yaz günü ise parka gidip gelmesini sever. Ya da traktörü var. Aşağı inip bir beş on dakika bir ona binmesini sever babayla. Çünkü ben çabucak içeri koyuyorum. Babamız yarım saat falan rahat gezdiriyor. Babayla zaten babası o gördüğü zaman beni unuttur. Hiç sabahtan akşama kadar benle ben ilgilenmişim gibi gelmez ona. Bütün gün babası ilgileniyormuş gibi gelir. Onu daha çok sever.” (05.02.2022, 27/692; 29/735-740,752-754)

Sevgi hanım ise çocuğunun “aile büyüğü/yakın akraba ve aile üyeleriyle” etkileşime girdiğini şu şekilde dile getirmiştir:

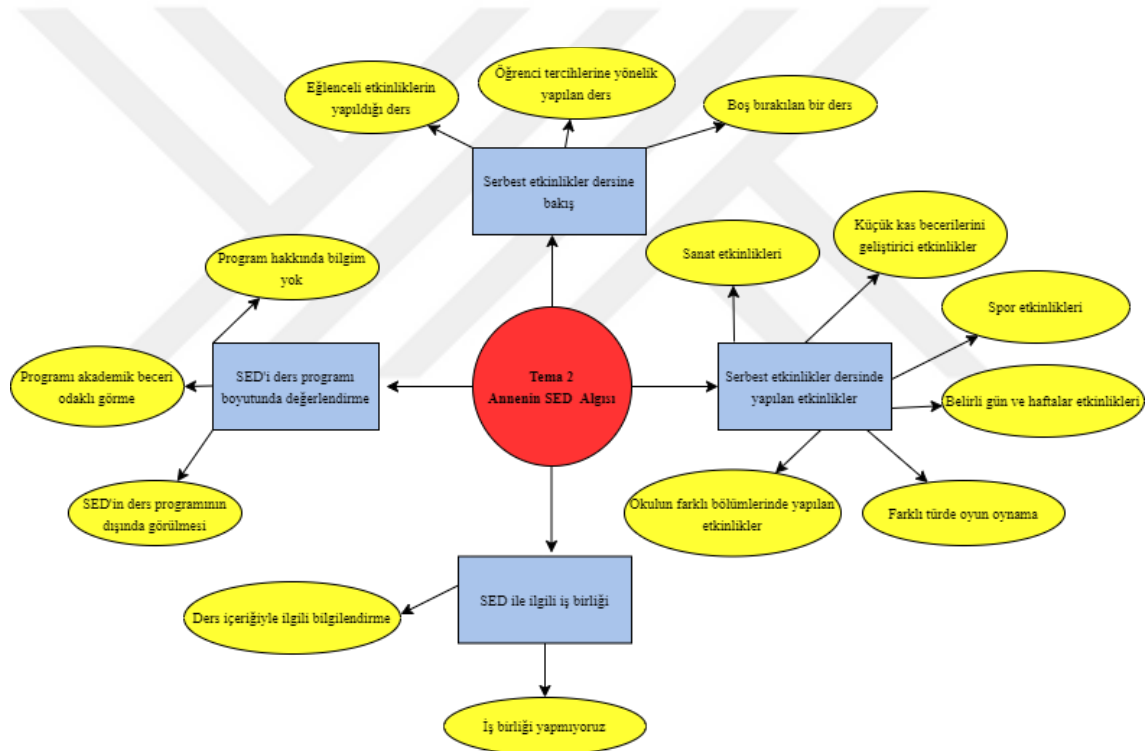
“Annem benim ailemin evi güzel bahçeli’nda ... Orada da güzel böyle bahçede yeğen kuzenleriyle beraber güzel vakit geçiriyor o şekilde etkinlikler yapabiliyoruz. Bazen böyle işte şey abi ve ablasıyla ebelemece işte ya da saklambaç gibi oynuyorlar. Onun dışında da yine bazen kağıt oyunlarına da katılıyor. Mesela tavla falan oynarken zarı onu attırıyorlar falan o şekilde. Hikaye okurlar genelde ablasıyla. Her gün bir şey kitap götürür ablası onu okur...yani ben genelde ders konusunda yapıyorum. Etkinlikleri genelde babasıyla yapıyor. Yani o şekilde ayırdık birazcık sanki. Hani şey babasıyla daha çok etkinlik yapmayı seviyor. Onunla da babasının etkinliklerinde de işte basket oynamak oynamak gibi mesela işte topu gol atmak gibi antrede. Ondan sonra işte yine puzzle yapma gibi.” (03.02.2022, 4/114-118; 5/129-137, 150-153)

3.1.2.2. Annenin SED algısı

Araştırma kapsamında görüşmelerin yapıldığı katılımcı anneler “serbest etkinlikler dersi”ne ilişkin çeşitli deneyim ve görüşlerini dile getirmişlerdir. Annelerin SED’e ilişkin deneyim ve görüşleri şu şekilde sınıflandırılmıştır;

- SED’e bakış
- SED’de yapılan etkinlikler
- SED ile ilgili iş birliği
- SED’i ders programı boyutunda değerlendirme

Şekil 3.16’da annelerin SED algısına ilişkin görüşleri ortaya konmuştur.

Şekil 3.16. Annelerin SED algısı (Tema 2)

3.1.2.2.1. SED’e bakış

Araştırmaya katılan anneler SED’e ilişkin görüşlerini, dersin tanımını aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir.

Ayşe hanım SED’in “dikkat çekici etkinliklerin ve öğrenci tercihlerinin” yapıldığı bir ders olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Eee eee Dikkatini çekicek şeyleri yapıyorlardır açıkcası. Küçük Motor becerileri, ince motor kaba motoru birlikte oyunlar üretiyorlardır diye düşünüyorum. Bazen işte çocuklar serbest oyun zamanında dediğim gibi bu sefer onlara da yönelik de şey işte çocuklar ne istersiniz bugün? Hadi videoyu izlemek isterseniz bugün video günümüz olur. Ha çocuklara yönelik çalıştıklarını ve bilgi de veriyorlar hani. Eee boşa geçirdiklerini de düşünmüyorum” (08.02.2022, 71/1829-1834, 1914)

Elif hanım ise “boş bırakılan bir ders olarak” tanımlamakta ve şu sözleriyle ifade etmektedir:

“Sınıf içerisinde de illaki bu çocukları yani ders süresi ne kadar kırk dakika? On beş hadi yirmi dakika sonrası bu çocuğa hangisi olursa olsun Bir şey verilebileceğini düşünmüyorum. Tutamazlar yani. Dikkat süreleri çok kısa. Hani sadece bu rahatsızlığı olan çocuklar açısından düşünmüyorum ben. Hani kendi diğer çocuklarımda da öyleydi. Ders çalışmaya başladığımızda bile mesela On beş yirmi dakika sonra çocuğun ilgisi azalıyor zaten. Tabii ki mecburen bırakmak zorunda. Biz bile bir şeylere uzun süre odaklanamıyoruz mesela. Çocuklar için hele özel gereksinimli çocuklar için çok normal... Hani belki boş bırakıyorlar.” (03.02.2022, 52/1356-1363; 53/1370)

3.1.2.2.2. SED’de yapılan etkinlikler

Katılımcılar SED’de yapılan etkinliklere ilişkin görüşlerini küçük kas becerilerini geliştirici etkinlik, sanat ve spor etkinlikleri, belirli gün ve haftalar, okulun farklı bölümlerinde yapılan etkinlikler ve farklı oyun oynama olarak aşağıdaki gibi belirtmişlerdir.

İrem hanım SED’de “sanat etkinlikleri yapıldığını, farklı türde oyunlar oynandığını ve küçük kas becerilerini geliştirici çalışmalar” sürdürüldüğünü şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Mesela haftanın içinde bir önemli gün geçiyorsa onu yapıyorlar öğretmenler sınıfın içerisinde. Şarkı şarkılı bir şeyler öğretiyorlar galiba ve artık akıllı tahtadan bir bilgisayardan mı açıyorlar bilmiyorum ama bazen böyle bir hangi şeyi desen. Muhakkak bir şarkı öğreniyor. Evde geldiği zaman diline dolanıyor. Çok küçük bir şey bile olsa dolanıyor. Yani gece gündüz otururlar, kalkarlar ya onu falan yaptıklarını düşünüyorum ben acaba makasla kesimler yapılıyor galiba. Çünkü oğlum bugünlerde bayağı bir ona ağırlık verdi.” (05.02.2022, 32/853,859-862, 33/868-869)

Gülce hanım ise yapılan etkinlikleri “belirli gün ve haftalar, spor etkinlikleri ve farklı türde oyunlar” olarak şu şekilde ifade etmiştir:

“Mesela eee şey video atmışlardı işte yok yerli malında değil de video atmışlardı. Böyle şey ını topları mı ne sırayla şey yapmışlardı. Spor gibi falan öyle eğlenceli falan. Hani televizyon

falan izliyorlarmış herhalde. Orada da bir şeyler oyunlar yapıyorlarmış.” (03.02.2022, 19/509-510; 20/513-514)

Sevgi hanım SED dersi kapsamında öğretmenle konuştuklarını ve “küçük kas becerilerini geliştirici etkinlikler” yapıldığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Ya biz mesela onu tamam şey hocamızla konuştuğumuzda daha çok böyle el kaslarının gelişmesi için hamurlarla oynattıklarını, işte normal araba falan sürdürdüklerini falan söylemişti.” (03.02.2022, 7/211-213)

Ayşe hanım “farklı türde oyunlar oynama, sanat etkinlikleri ve okulun farklı bölümlerinde yapılan etkinlikler” olarak SED’de yapılan etkinlikleri şu şekilde dile getirmiştir.

“Küçük Motor becerileri, ince motor kaba motoru birlikte oyunlar üretiyorlardır diye düşünüyorum. Bir video gelmişti. Büyük ihtimal serbest zaman için düzenlemişlerdir. Pinpon topuyla işte bardaklara geçirme oyunu hem görsel olarak hem dikkat hem hız he yani onu yapıyorlardır diye düşünüyorum. Birkaç böyle video geliyor bize ama hani geldiği zaman da evet çok yaratıcı oyunlar oynadıklarını görüyorum. eee şarkılarla dediğim gibi davranış eee işte atıyorum eee dönme hareketi işte şurada dönelim gibi hareketli şarkılar. Hani hikaye anlatımı, hikayelerle, soru cevap şeklinde derslerini yapıyorlar. İşte onların akıllı tabletlerinde işte çizme, boyama akıllı televizyonları var orda onları yapıyorlar. Eee müzik etkinliklerinde okulun ın şey var, boş bir alanı var. Oraya müzik seti falan kuruyorlar. Orada dans, müzik. Eee kitap okuma etkinlikleri oluyor. Onlar kütüphanede ayrı bir zaman geçiriyorlar.” (08.02.2022, 70/1805-1808; 71/1829-1834, 1810-1811; 73/1859-1860)

Elif hanım “okulun farklı bölümlerinde yapılan, farklı türde oyun oynama, sanat etkinlikleri ve küçük kas becerilerini geliştirici etkinlikler” yapıldığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Çocuğu dışarı çıkartıyorlar. Parkları var. Kaymak isteyen kayıyor mesela. Grup oyunları oynamak isteyen oynuyor. Mesela Daha öncesinde birinci sınıfa başladıklarında top havuzu vardı. Hani şimdi onu kullanıyorlar mı bilmiyorum. O tür alanlar hani kısıtlanınca top havuzuna götürüyorlardı mesela. Orada oyunlar oynatıyorlardı. Sınıf için de belki yapılan işte boyaları verip istedikleri gibi boyat. Hani yönlendirmeden çünkü bazen eve öyle boyamalar da getiriyor mesela. İşte kuru boya oluyor bir gün. Bir gün pastel boy oluyor. Bir gün. Farklı boyalarla yapılan boyama etkinlikleri. Hani işte hamur oraya da aldırılmışlardı. Hamurla oynattıklarını düşünüyorum.” (03.02.2022, 52/1341-1342, 1348-1350; 53/1366-1370)

3.1.2.2.3. SED ile ilgili iş birliği

Araştırma kapsamında katılımcılar SED’le ilgili öğretmenlerle iş birliğinin yapılmadığını sadece ders hakkında bilgilendirme yapıldığını aşağıdaki şekilde dile getirmişlerdir.

Ayşe hanım “ders hakkında bilgilendirme” yapıldığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Serbest oyun zamanlarında tabii ki bize bilgi verdiler. İn işte biz çocukların dikkatini ını yönelik işte şunları işte bazılarımızın dedi hani kaba motorları gelişsin diye onları yani toplu olarak ın ın toplantı yaptığımızda bize bilgi verdiler tabii ki hocalar hani bu sene biz bunları bunları planlıyoruz. eee serbest oyun zamanında işte eee şey yapacağız, karografi gibi yapacağız. İşte hepsini giydireceğiz filan böyle şeyler söylemişlerdi.” (08.02.2022, 74/1899-1904)

Diğer katılımcılar ise iş birliği yapmadıklarını dile getirmişlerdir. İrem hanım “Ailelerden bir yardım istemiyorlar. Sınıf için de kendileri yapıyorlar öğrencilerle zaten. Yaptıkları şeyi gösteriyorlar. Bizde evde görüyoruz.” (05.02.2022, 35/886-887) diyerek SED’e ilişkin iş birliği yapılmadığını ifade etmiştir: Gülce hanım ise “Vallahi onlar da söylemedi. Ben de sormadım daha doğrusu açıkçası” derken (03.02.2022, 23/582) Sevgi hanım da “Yok şu an da hiç iş birliği yapmadık.” (03.02.2022, 9/274) sözleriyle bu derse ilişkin öğretmenlerle iş birliği yapılmadığını ifade etmişlerdir.

3.1.2.2.4. SED’i ders programı boyutunda değerlendirme

Araştırma kapsamında katılımcılar ders programı hakkındaki görüşlerini, deneyimlerini ve SED’i ders programı boyutunda değerlendirmelerini aşağıdaki şekilde dile getirmişlerdir.

Sevgi hanım “ders programı hakkında bilgi sahibi olmadığını, ders programını akademik beceri odaklı gördüğünü” şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Hani öğretmenle konuştuğumuzda matematik yapıyorlar. Türkçe’de işte yazma. Bir de hayat bilgisi olarak. Yani işte mesela mevsimleri, yani o tarz hayat bilgisi dersleri verdiklerini biliyorum. İsim olarak hani böyle elimize bir çizelge vermediler açıkçası ama öğretmenle konuştuğumuzda yani her türlü dersi gördüğünü hissedebiliyoruz. Şu anda biz birinci sınıf olduğumuz için yeni başladık. Bir de işte alışma dönemi falan derken ders programı hakkında ilk önce işte nasıl diyeyim? Çizimlerle başladılar önce işte çizim yaptılar falan sonra da harflere başladılar. Daha şu anda ikinci harfimizdeyiz L harfindeyiz. Yani program tabii okulun programını bilemem hani ama bize göre normal. Yani şey normal seviyede gidiyor. Çocuğun işte alışma dönemi, alışma döneminden son işte çizgi çalışmaları. Ondan sonra da

işte harflere geçtiler. Yani bizim sürecimiz şimdilik bu. İlerisi ne olur onu bilemiyorum.”
(03.02.2022, 6/175-185;7/195-206)

Gülce hanım ise “ders programı hakkında bilgisinin olmadığını” şu şekilde ifade etmiştir:

“Eee Türkçe’de görüyorlar. Matematikte hani toplama falan yapmaya çalışıyorlar. Ama hani ders programını nasıl kaç saat Türkçe yapıyorlar, kaç saat matematik okuyorlar onu bilemiyorum.” (03.02.2022, 19/489,494)

Ayşe hanım ders programını “akademik beceri odaklı ve SED’i ders programı dışında gördüğünü” şu şekilde dile getirmiştir.

“Yani şu an için eee kızım ııı açıkça konuşmak gerekirse sınıfındaki bazı çocuklardan daha ileri. Çünkü bütün harfleri tanıyor, şeyi tanıyor. Onlara ayak uydurmak zorunda kalıyorlar. Çünkü hani kızım ile önden giderken, onlarla geride gelirken kızım da karıştırıyor bu sefer bildiği de şey yapıyor...ıı şöyle ııı matematik olarak sayıları görüyorlar şu an.. ııı Türkçe olarak ııı şeyleri önce şu an hala sesli sessiz harflere geçmediler. Özel gün ve haftaları kutlamaya çalışıyorlar bazı şarkılar seçiyorlar. ııı yani çocuklara böyle ııı hem görsel hem eğitsel olarak o şarkılarda işte geçen robot olmuşlar açıkçası hani kutuyu robot şeklinde getirmişler alüminyum folyo filan kapatmışlar kafasıyla. Hani robot şarkısıyla dans etmeyi filan şey yapıyorlar. İşte eee yere sayılar çiziyorlar ya da hayvan resimleri çiziyorlar. İşte hangisi hani dediğim gibi dersler yapılıyor ama o derse dair açıkçası bir bilgim yok.”
(08.02.2022, 70/1783-1785, 1804; 71/1813-1824)

Elif hanım ders programını “akademik beceri odaklı” görmektedir. Bunu şu şekilde ifade etmiştir:

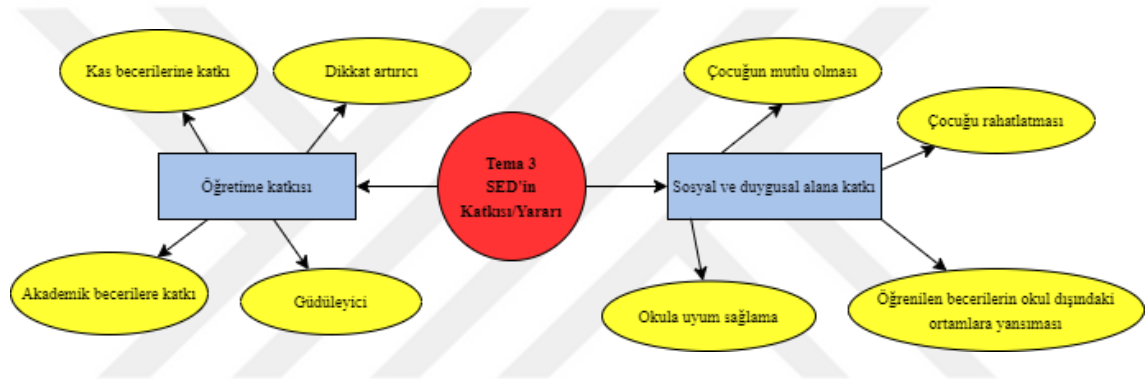
“.....e yönelik program yapılıyor. Yani işte birler ikiler, üçler mesela şimdi toplama çıkartması yapması gerekirken veya problem çözme aşamasında olması gerekirken şimdi biz daha yenice bir, iki, üçü tanıma harflere yeni başlama aşamasında kızım. Okulda ona yönelik...Normal ders programı işte gibi. Biz anlıyoruz ama hani benim çocuklarım daha öncesinde olduğu için. Bir gün getiriyor mesela. Materyallerden biraz takip edebiliyorum. Hani sınıfa girmeyince işte mevsimler işlemişler. Bunu işte sosyal bilgiler dersi olduğunu o gün anlıyorsun. İşte kış yaz işte denize girilir veya denizle ilgili bir şey var. Elinde bir balık resmiyle gelmiş. Bugün hani bu tür sosyal bilgiler dersi görmüş diyoruz. Bir gün sırf sayılar işlenmiş. Sayılarla ilgili eve geldiği zaman görüyoruz. Veya bir gün işte mevsimleri müzikle öğretiyorlar. Veya ayları müzikle öğretiyorlar.” (03.02.2022, 48/1236-1238; 50/1300-1306)

3.1.2.3. SED'in katkısı/yararı

Araştırma kapsamında görüşmelerin yapıldığı katılımcı anneler SED'in katkısına/yararına ilişkin çeşitli deneyim ve görüşlerini dile getirmişlerdir. Annelerin SED'in katkısı şu şekilde sınıflandırılmıştır:

- SED'in öğretime katkısı
- SED'in sosyal duygusal alana katkısı

Şekil 3.17'de annelerin SED'in katkısına ilişkin görüşleri ve deneyimleri ortaya konmuştur.

Şekil 3.17. SED'in katkısı/yararı (Tema 3)

3.1.2.3.1. SED'in öğretime katkısı

Araştırmaya katılan katılımcı annelerin SED'in öğretime katkısına ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir.

Ayşe hanım yapılan etkinliklerin “dikkat artırıcı” olduğunu ve “akademik becerilere katkı” sağladığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Dikkat. Dikkatlerini de aslında daha çok şey yapıyorlar. Mesela pinpon topuyla işte bardaklara geçirme oyunu o bardağı evet ıı biraz daha dikkatli atmalıyım ki atıyorum mesela. O pinpon topu o bardağa girsin. Dikkatlerini geliştiriyor... Serbest zamanları ne kadar kaliteli değerlendirirlerse dersleri de o şey de artı olarak onları etkiliyor zaten. Sonuçta serbest oyunlarında dediğim gibi görsel, İnce motor, kaba motor, sayılar olsun hareketler olsun. Duyular olsun. Bütün her şeye bence etkiliyor ki serbest oyun zamanları, serbest şeyler bence çok daha ıı önemli bu çocuklar için” (08.02.2022, 73/1872-1875, 1879-1881)

Elif hanım ise SED’de yapılan etkinliklerin “güdüleyici” olduğunu şu şekilde ifade etmiştir: “Katkısı bunalmadığı için çocuk belki biraz daha adapte oluyordur.”(03.02.2022, 73/1379)

Sevgi hanım “kas becerilerine katkısı” olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Ya işte dediğim gibi el kaslarının gelişmesi için işte hamurlarla oynaması veya sıkılmaması adına serbest vakit geçirmesi aslında güzel bir ders bence...Bir de işte gelişimi açısından, dediğim gibi işte el kasları, ondan sonra işte orada spor yapıyorlarsa artık nasıl etkinlikler yapıyorlarsa hani vücut açısından hani gelişim açısından da güzel olurdu diye düşünüyorum ben.” (03.02.2022, 8/220, 236-238)

3.1.2.3.2. SED’in sosyal duygusal alana katkı

Araştırmaya katılan anneler SED’in sosyal duygusal alana katkısına ilişkin görüşlerini aşağıdaki gibi dile getirmişlerdir.

Gülce hanım “öğrenilen becerilerin okul dışındaki hayatına da yansıdığını” şu şekilde ifade etmiştir:

“Spordan bahsedeyim size. Mesela parka gittiğimizde böyle bakıyordu oğlum. Yani kaydırdıktan kayamıyordu. Yani ııı hiç kaymayacak, etmeyecek, hiç yapamayacak ama okulda demek ki yapıyorlar ki Hani ilgisini çekiyor. Yani parkta da kaymaya başladı. Burada da hani salıngaçtan ııı korkuyordu. O şeyleri yapmaya başladı yani. Topu yani atmaya başladı... Hep ııı içine kapanık gibiydi böyle çocuk. Ama okulda yaptığı için yani demek ki yapıyor ki diyorum. Çünkü yansıtıyor.” (03.02.2022, 21/537-549)

İrem hanım çocuğun “mutlu olması ve öğrenilen becerilerin okul dışındaki hayatına yansımalarının” katkı olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Hem öğreniyor hem de mutlu oluyor diye düşünüyorum ben. Çünkü eve gelip yani birazcık bile mırıldanıyorsa demek ki orada yaptığı hoşuna gitmiş, öğrenmiş. Evde de yapıyor... Okulda yaptığı bir şey aklına geldiyse onu direkt uygular. Mesela bir tane bavul var. Bavulu getir. Telefonu koyar. Şey yapar. Müzik dinliyormuş gibi. Ses sistemi olarak kullanır onu. O oyunu oynamaya başladı işte. Okuldan geldikten sonra o oyunu muhakkak oynar.” (05.02.2022, 28/709-712; 33/874-876)

Sevgi hanım “çocuğu rahatlatması ve okula uyum sağlaması” açısından katkısı olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Sıkılmaması adına serbest vakit geçirmesi aslında güzel bir ders bence. Okulu sevdirmesi adına. Dediğim gibi sıkılmaması ondan sonra okula uyum sağlaması açısından. Orada hani bir eğlenceli vakit geçirmesi adına bence güzel bir zaman dilimi. Çünkü oğlum gerçekten hani şimdi okula evet bir yaşından beri okula devam ediyoruz ama kısa süreler. Bir ders ya da iki ders işte bilemedin en fazla üç ders yapıyoruz ve orada işte arada bizi görüyor. Orada

mesela dokuzda gidiyor ta saat üçte falan iki buçuk üçte ikide buçukta falan çıkıyor. o kadar uzun bir sürede tabii ki şey sırf dersle geçirirse sıkılır. Yani o yüzden serbest zaman geçirmesi güzel bence.” (03.02.2022, 8/221-230)

Elif hanım ise “güdüleyici ve çocuğu rahatlatmasına” katkısı olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Çocuk on beş dakikadan sonra zaten algısı dağıldığı için öğretmenin de ona vereceği bir şey olmadığı için veya hırçınlaştıklarını düşünüyorum ben bu çocukların yani. Boş zamanda işte daha çocuğu sakinleştirmek adına veya diğer ki öğretilecek şeyi alması adına hani daha rahatlatıyordur diye düşünüyorum kendimce.” (03.02.2022, 54/1890-1894)

Ayşe hanım SED’in katkısını “çocuğun mutlu olması” olarak şu şekilde ifade etmiştir:

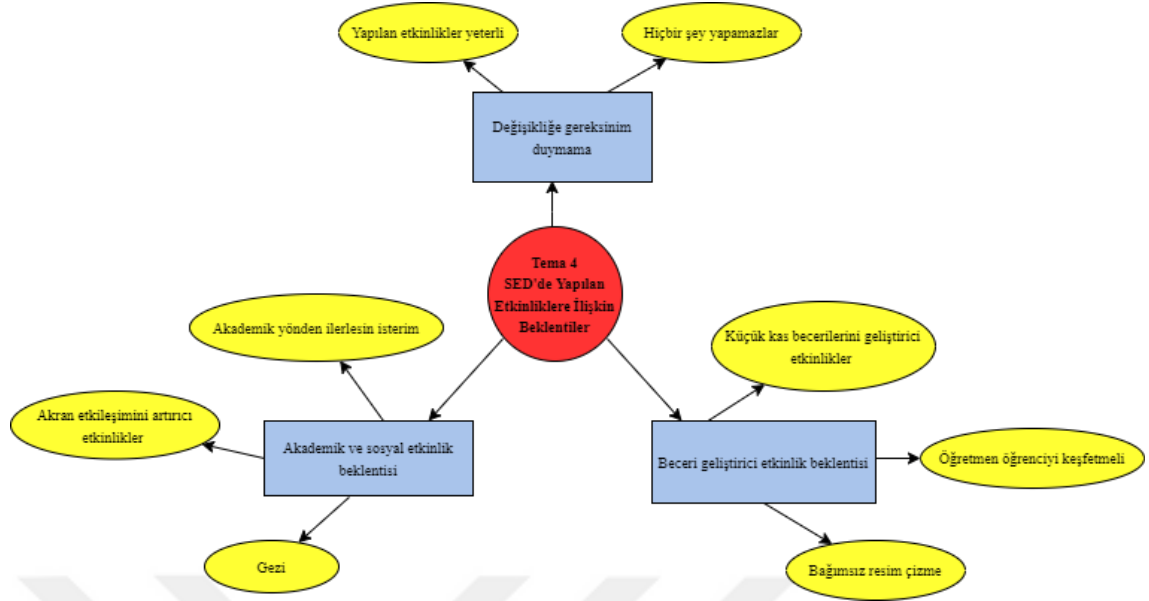
“Daha çok mutlu olduklarını düşünüyorum o zamanlarda. Hani mutluluk bu çocuklar için gerçekten çok önemli. Sürekli ders ders ders ders. Hiçbir şekilde bir verim zaten alamazsınız bunlardan. Serbest zamanları ne kadar kaliteli değerlendirirlerse dersleri de o şey de artı olarak onları etkiliyor zaten.... Ben kızımın hani serbest oyun vakit oyun demeyeyim de serbest zamanlarındakilerden mutlu geldiğini anlayabiliyorum yani. Açıkça bugün aldım. Anne şunu yaptık, anne bunu yaptık diye anlattığı zaman evet diyorum. Bugününü kaliteli geçirmiş... Ben daha çok mutluluk kısmındayım açıkçası. Mutlu oldukça her şey daha farklı. Mutlu olduğunu mutlu geldiğini o ders saatinin düşünüyorum.” (08.02.2022, 73/1868-1873; 75/1914-1917; 74/1881-1882)

3.1.2.4. SED’de yapılan etkinliklere ilişkin beklentiler

Araştırma kapsamında görüşmelerin yapıldığı katılımcı anneler SED’de yapılan etkinlik beklentilerine ilişkin görüşlerini dile getirmişlerdir. Annelerin SED’de yapılan etkinliklere ilişkin beklentileri şu şekilde sınıflandırılmıştır:

- Akademik ve sosyal etkinlik katkısı
- Beceri geliştirici etkinlik beklentisi
- Değişikliğe gereksinim duymama

Şekil 3.18’de annelerin SED’de yapılan etkinliklere ilişkin beklenti görüşlerini ortaya konmuştur.

Şekil 3.18. Annelerin SED’de yapılan etkinliklere ilişkin beklentileri (Tema 4)

3.1.2.4.1. Akademik ve sosyal etkinlik beklentisi

Araştırmaya katılan annelerin SED’de yapılan etkinliklerden akademik ve sosyal etkinlik beklentisine yönelik görüşleri aşağıdaki gibidir.

Elif hanım çocuğunun “akademik yönde ilerlemesini” istediğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Yani’in çok yavaş ilerliyor akademik yönü.. Sosyal alanda da zaten yaşlılarıyla beraber gidiyor... Yani normal bir çocuğa sorsanız mesela işte büyük oğlanlara sorsanız öğretmen şunları yaptırma diye sayabileceğim çok şey var.. Ama bu çocuklara öğretmenlerin de anne babanın da yapacağı, vereceği o kadar sınırlı ki bir de işte harf öğretirken bile mesela harf çalışmalarının çok yapılmasını isterim ben. Ama çocuğun alışması belirli. Bilmiyorum yani. İşte sayıları öğrensin isterim. Toplama çıkartma yapsın isterim.” (03.02.2022, 56/1443-1444, 1446-1451)

İrem hanım ise çocuğunun “akademik yönden ilerlemesini ve küçük kas becerilerini geliştirici etkinlikler” beklediğini şu sözleriyle dile getirmiştir:

“Benim mesela el kalemi tutamadığı için önce bir kalemi tutup da çizgi çizmelerini, onları falan yaptılar ettiler. Ben evde de mesela oyalıyorum ama okulda da yaptığı zaman evde de yaptığı zaman daha da böyle ilerlemeli olduğunu gördüm. Yani ben fazla hani hem ben mesela hemen bu sene’den o harfleri hemen bilsin, o harfleri yazıya döksün zaten daha yazıya dökülmüyor. Daha çizgilerde yavaş yavaş dediğim gibi, demin de dediğim gibi yavaş yavaş ilerlesin ama yapabilmek mesela el kaslarının rahatlıkla yapabileceği şeyleri öğrenerek ilerlesin istiyorum.” (05.02.2022, 34/928-934)

Sevgi hanım çocuğunun daha çok “akran etkileşimini artırıcı” etkinliklerin yapılmasını istediğini şu şekilde ifade etmiştir:

“İlk önce arkadaşıyla iletişim kurmasını yani birlikte arkadaşıyla birlikte bir şeyler yapabilmesine o tarz oyunlar çünkü hani gerçekten bazen zorlanabiliyoruz biz bunlar dışarıda da. Hani o şekilde de hani oynatabilirler. Çocukların birbirine hani kaynaşması açısından işte bir ne bileyim farklı işte top atmaca, birbirlerine top atsalar ya da işte şey futbol gibi ya da başka hani değişik top oyunları farklı. Oyunlar oynatabilirler diye düşünüyorum.” (03.02.2022, 10/281-283; 9/265-267)

Ayşe hanım ise sosyal etkinliklerden “gezi” düzenlenebileceğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben okuldaki ders programından memnunum açıkçası. Hani ekstra şu olsaydı der miydim? Ha şöyle bir şey yapılabilirdi. Eee belki geziler düzenlenebilirdi. Bu geçtiğimiz sene ama o da pandemiye denk geldiği için belki de düzenlenmedi.” (08.02.2022, 70/1793-1796)

3.1.2.4.2. Beceri geliştirici etkinlik beklentisi

Araştırmaya katılan annelerin SED’de yapılan etkinliklerden beceri geliştirici etkinlik beklentisine yönelik görüşleri aşağıdaki gibidir.

Ayşe hanım çocuğunun “küçük kas becerilerini geliştirici etkinlikler” yapılmasını istediğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Eee kalem tutmayı demeyeyim. Kalem tutuyor ama hani yazı yazarken bastıramıyor. Ben onun üstünde daha çok çalışıyorum. Ama eksikliğini gidermeye çalışıyorum. Hani okulda yapıyor eee keçeli kalemle çok güzel yazılar yazıyor ama kurşun kalemle bastırmıyor. Ben ona daha çok yöneliyorum açıkçası. Hani eee şu an eksik gördüğüm ne var? Benim o. Hani onları destekleyince işler daha hızlı gidecek diyorum. Ama işte dediğim gibi kalem, benim büyük, en büyük derdim.” (08.02.2022, 77/1958-1963)

Elif hanım “öğretmenin öğrenciyi keşfetmesi” gerektiğini ve ona yönelik yönlendirme yapmasını şu şekilde ifade etmiştir:

“Öğretmenin çok çocuğu izlemesi lazım. Kendi çocuğum olmasına rağmen hani’i sürekli hoşlanacağı şeyleri bulmak bizim için bile çok zaman aldı. Okulda öğretmen bilemiyorum yani. On kişilik sınıfta hepsi çok farklı. CP’li olan çocuk var. Yani tanıları o kadar farklı, o kadar değişken ki. Birisi şarkı söylemeyi seviyor mesela. O çocuğa çok şarkı söylediklerini düşünüyorum ben. Ama hani’e ne yapıyordur öğretmen ne verebilir boyutunda hiç öyle hani aklıma gelen bir şey yok. Çünkü onların da aşağı yukarı bizim yaptırdıklarımızı yaptırabildiklerini düşünüyorum. Hani okumaya geçmedi. Hani çok kitap okumayı sevse. Kitap okumaya yönlendirse...” (03.02.2022, 55/1421-1429)

Sevgi hanım ise “küçük kas becerilerinin geliştirilmesine ve bağımsız resim çizme becerisine” yönelik etkinliklerin yapılmasını şu sözleriyle dile getirmiştir:

“Boyama mesela olabilir. Renk farklı renklerle, farklı şeylerle ya da işte hayal gücünü kullanarak boyama çizim yaptırabilir mesela...Mesela hamurla oynatabilirler, hamurla şekiller yaptırabilirler. Ondan sonracığıma mesela dallarla falan böyle hani kuru dalları toplayıp onlarla bir etkinlikler yapılabilir.” (03.02.2022, 10/285, 301-303)

İrem hanım ise “bağımsız resim çizme becerisine” yönelik etkinliklerin yapılmasını şu şekilde ifade etmiştir:

“Bir resim yapmayı öğrense falan diye bir düşündüm. Ben kendim de çift bir resmi doğru dürüst yapamam. Okula giderken de ona buna yaptırırdım mecburiyetten diyerek. Ama hep bir şey yapardım yani. Şimdi de anne bir kuş çiz. Bir köpek çiz. Ya ben oğlum çizemiyorum diyorum. Hani bir ona bari öğrensin diye düşünüyorum ben.” (05.02.2022, 24/619-626)

3.1.2.4.3. Değişikliğe gereksinim duymama

Araştırmaya katılan annelerin SED’e yapılan etkinliklere ilişkin değişikliğe gereksinim duymadıklarını aşağıdaki gibi dile getirmişlerdir.

Elif hanım yapılan etkinliklere ilişkin değişikliğe gereksinim duymadığını, öğretmenlerin bu konu da “bir şey yapamayacağını” şu şekilde ifade etmiştir:

“Çok zor bu çocuklarda bir şey yaptırabilmek yani. Çok fazla bir şey yapabileceklerini düşünmüyorum. Çünkü hadi gel işte boya yapalım dediğinde bile çocuk istiyorsa yapıyor. Yani normal bir çocukla serbest etkinlikte özel gereksinimi olan çocukların serbest etkinlik kavramı da orada değişiyor zaten... Öğretmenleri de belirli bir yere kadar. Beklentim de benim öğretmenlerden bir noktada tıkanıyor.” (03.02.2022, 54/1409-1412; 56/1453-1454)

Ayşe hanım “yapılan etkinliklerin yeterli” olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Açıktası şu an için yaptıkları bence ını her türlü becerilerini geliştirebilecek türden çalışmalar ını yapıyorlar. Dediğim gibi görsel olsun, işitsel olsun. ını dikkat olsun. ını yani onları mutlu edebilecek şeylerle olsun. Bir gezi düzenlenebilir... ama onun dışında hani yaptıkları bahçeye çıkıyorlar, ağaç dikeyorlar. Hani teneffüslerini filan da güzel değerlendiriyorlar. Bence ders programı yeterli.” (08.02.2022, 76/1933-1939; 70/1800-1801)

İrem hanım ise “yapılan etkinliklerin çocuğu için yeterli” olduğunu şu sözleriyle dile getirmiştir:

“Öğretmenler de zaten her hafta mesela farklı farklı şeyler yapıyorlar. Asıl biz onlardan öğrenmiş oluyoruz. Benim şunu yapsın diyebileceğim bir şey yok daha. Çünkü her şeyin daha başındayız, yolun başındayız. Ama yolun başında da olsak o yaptıkları şeyler için

şu anlık yeterli. Çünkü fazlası olmuyor. Zorladık biz olmuyor için.” (05.02.2022, 34/935-938)

3.2. Belge İncelemesine İlişkin Bulgular

Tablo 2.7’de görüldüğü üzere araştırma kapsamındaki öğretmenlerden 4’üne ilişkin “serbest etkinlikler dersi”ne ait BEP incelemesi gerçekleştirilmiştir. İncelenen BEP’lerden örnek EK-11’de verilmiştir. Hazırladıkları BEP’leri incelenen öğretmenlerden “Ela ile Seher” ve “Tuğçe ile Defne” aynı sınıfta çalışan sınıf partnerleridir. Serbest etkinlikler dersine ilişkin 16 öğrenciye ait BEP incelenmiştir. İncelenen BEP’lere ilişkin veriler Tablo 3.3’te verilmiştir. Ayrıca “serbest etkinlikler dersi”ne ait BEP’lerde yer alan uzun önemli amaç (UDA) ve kısa dönemli amaçların (KDA) MEB’in bu ders için hedeflediği amaçlara uygunluğu incelenmiş ayrıntılı bilgiye Tablo 3.4’te yer verilmiştir.

Tablo 3.4. İncelenen BEP’lere ilişkin bilgiler

İncelenen BEP’lerin öğeleri	f
Öğrencinin performans düzeyi	16
Amaçlar (UDA ve KDA)	16
Öğretim zamanları	16
Kullanılacak öğretim yöntem ve teknik	0
Kullanılacak materyaller	16
Öğretimden sorumlu kişiler	16
Değerlendirme	0
Destek eğitim	0
BEP üyeleri ve imzaları	16

Tablo 3.3’te görüldüğü üzere incelenen 16 BEP’te öğrenci performans düzeylerine yer verilmiştir. Öğrenci performans düzeyleri “Ses kaynaklarını bulur.”, “Ses kaynaklarını tanır.” gibi ifadelerle yazılmıştır. Amaçlarda “bulur, tanır, yapar” gibi ifadelerin kullanıldığı, ölçülebilir ifadelere yer verilmediği görülmektedir. Ayrıca öğrenci performans düzeylerinde öğrencilerin sadece yapabildiklerine odaklanılmıştır.

Araştırma kapsamında incelenen BEP’lerin hepsinde UDA ve KDA’lar yer almaktadır. Ancak KDA’larda yer alması gereken birey, koşul ve ölçüt öğeleri yer almamaktadır. Davranış ögesinde ise performans düzeyinde olduğu gibi ölçülebilir ifadelere yer verilmemiştir.

İncelenen BEP’lerin tümünde öğretim zamanlarına yer verilmekle birlikte başlama ve bitiş tarihleri açık olarak belirtilmemiştir. Örneğin; “Şarkı seslendirir.” amacının

başlama ve bitiş tarihi şubat olarak belirtilmiştir. BEP'lerin hiçbirinde öğretim yöntem ve tekniklerine ilişkin bilgi yer almamaktadır. Kullanılacak öğretim materyallerine yer verilmiştir. Kullanılacak araçlar bölümünde “akıllı tahta, ritim aletleri vb.” gibi araçlar belirtilmiştir. İncelenen BEP'lerin tamamında sorumlu kişiler ve BEP üyelerinin imzaları bulunmakta, değerlendirme ve destek eğitime ilişkin bilgiler yer almamaktadır.

Tablo 3.4'te MEB'in serbest etkinlikler dersinde amaçlarda bulunması gereken davranışlara ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 3.5. “Serbest Etkinlikler Dersi”nin amaçlarının içeriğine ilişkin bilgiler

MEB'in hedeflediği amaçlar	f
Görsel algı çalışmaları	0
El becerileri	16
El koordinasyonu	16
Sosyal yaşama uyum	0
Okuma yazma becerilerini geliştirme	16
Boş zamanlarını değerlendirme	16

Tablo 3.4' te görüldüğü gibi incelenen BEP'lerde görsel algı ve sosyal yaşama uyum çalışmalarına yer verilmemiştir. El becerileri ve el koordinasyonunu geliştirici amaçlara yer verilmiştir. Örneğin “Ritim tutar.” amacıyla çeşitli vücut bölümleri ve ritim aletleriyle ritim tutulması amaçlanmıştır. “Müzikli oyunlarla ilgili beceri geliştirir.” amacı da el koordinasyonunu geliştirme amacının olduğu söylenebilir.

BEP'lerde okuma yazma becerilerini geliştirmek için işitsel çalışmalara yer verildiği görülmektedir. BEP'lerde yer alan “Sesleri ayırt eder.” ve “Sesleri taklit etme çalışması yapar.” amaçları örnek olarak verilebilmektedir.

İncelenen BEP'lerin tamamında açık olarak boş zamanlarını değerlendirmeye ilişkin ifade bulunmamakla birlikte hedeflenen amaçlar kazandırıldığında öğrencinin boş zamanlarını farklı etkinliklerle geçirebileceği görülmektedir. Örneğin “Müziğe uygun hareketler yapar.” amacı kazanıldığında öğrencinin dans etme becerisi gelişeceği düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen BEP'lerin tümünde yer alan amaçların MEB'in yayınladığı “Örnek Serbest Etkinlikler Listesi” (EK-12)'nden alındığı görülmektedir. Örneğin “Grupla şarkı seslendirir.” listedeki 46. Koro çalışması yapma, “Çalgıları ve çıkardıkları sesleri tanır.” 53. Müzik aletlerini tanıma, “Müzikli oyunlarla ilgili beceriler geliştirir.” 51. Şarkılı oyunlar geliştirme (ront vb.) amaçlarını karşıladığı görülmektedir.

4.SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde yarı yapılandırılmış görüşmeler ve belge incelemesiyle elde edilen bulgular doğrultusunda araştırmanın sonuçlarına yer verilmiştir. Tartışma bölümünde araştırma bulguları katılımcılar arasında karşılaştırılmış, alanyazındaki diğer araştırmalarla benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde durulmuştur. İleri araştırmalara ve uygulamaya yönelik önerilerde bulunulmuştur.

4.1. Sonuç

Araştırmanın sonucunda özel eğitim öğretmenlerinin ve annelerin serbest zaman kavramını benzer şekilde tanımladıkları, serbest zaman etkinliklerine ilişkin görüşlerinin benzer olduğu ortaya konmuştur. Serbest zamanın yapılması zorunlu olan görevlerin dışında kalan, kişinin istek ve tercihleri doğrultusunda, keyif veren etkinliklerin yapıldığı zaman olarak tanımlamışlardır. Öğretmen katılımcıların çoğunluğu serbest zaman etkinlik türlerinden en çok sanatsal ve kültürel etkinliklerden sinema, tiyatro, müzik ve resim gibi etkinliklerden bahsederken, annelerin çoğunluğu ise yetersizliğe yönelik beceri geliştirmeyi, ödev yapmayı serbest zaman etkinliği olarak dile getirmişlerdir. Ayrıca özel eğitim öğretmenleri ZYOB'nin serbest zamanının gelişimleri için önemli olduğuna vurgu yapmışlardır. Bu zaman diliminin etkili ve verimli değerlendirmesinde öğretmenler aileyle etkileşimin önemli olduğunu, ailenin bu süreçte destek sağlaması gerektiğini söylemişler ancak ailelerle serbest zamana ilişkin iş birliği yapılmadığı, eğitim düzenlenmediği ortaya konmuştur. ZYOB'nin serbest zamanlarının etkili ve verimli geçmesi için öğretmenler ailelerle sosyal ortamlarda kaliteli vakit geçirmeleri gerektiğine vurgu yapmışlardır. Ancak ailenin tutumu ve maddi durumunun bu zaman diliminin verimliliğini etkilediğini dile getirmişlerdir. Katılımcı öğretmenlerden biri maddi durumu iyi olan aileler için serbest zaman etkinliklerinin daha çeşitli olduğunu, maddi sıkıntı yaşayan ailelerin yapabileceği etkinliklerin sınırlı olduğunu söylemiştir. ZYOB'nin serbest zamanlarını değerlendirebilmeleri için bu konu da erken eğitim verilmesinin, öğretmen ve ailelerin bireyin ilgi ve yeteneklerini keşfetmesinin gerekli olduğu ve bağımsızlaşmanın önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin serbest etkinlikler dersine ilişkin bilgi eksikliklerinin olduğu, planlama ve uygulamada sorunların yaşandığı ortaya konmuştur. Serbest etkinlikler dersinin BEP incelemelerinde planlamanın uygun yapılmadığı, öğretmenlerin bu konu da zorluk yaşadığı görülmüştür. Ailelerin serbest etkinlikler dersi BEP hazırlama sürecine

dahil edilmediği, sadece bazı öğretmenler tarafından ailelere bilgilendirme yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Serbest etkinlikler dersinde sistematik bir öğretim yapılmadığı, derste yapılan etkinlikleri öğretim yapılan sınıf düzeyi ve mevcudunun, öğrencilerin bireysel farklılıklarının etkilediği ayrıca seçilen etkinliklerde öğretmenin etkin rol oynadığı ulaşılan bulgular arasındadır. Öğretmenler serbest etkinlikler dersinin öğrenciler için önemli bir ders olduğunu, akademik kaygıdan uzaklaşmalarını sağladığını, iletişim becerilerinin geliştiğini ve sosyal becerilerine katkı sağladığını dile getirmişlerdir. Araştırma sonucunda planlama ve uygulamada yaşanan sorunların çözümü için paydaşların desteğinin sağlanması gerekliliği ortaya konmuştur. Anneler serbest etkinlikler dersinin çocukları için önemli olduğunu, sosyal ve duygusal gelişimlerine katkı sağladığını ancak ders içeriğini tam olarak bilmediklerini, öğretmenlerin bu konuda bilgilendirme yapmadıklarını dile getirmişlerdir. Anneler serbest etkinlikler dersinde daha çok çocuklarının akademik ve sosyal becerilerini geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapmışlardır.

4.2. Tartışma

Araştırmada; özel eğitim ilkokulunda 1., 2. ve 3. sınıfta öğrenim gören hafif düzeyde zihin yetersizliği olan öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenlerinin ve bu öğrencilerin ebeveylelerinin serbest zaman ve serbest etkinlikler dersine ilişkin görüşlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yedi özel eğitim öğretmeni ve beş anneye yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış, öğretmenlerin serbest etkinlikler dersine ilişkin BEP'leri incelenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular kendi içinde ve alanyazından desteklenerek tartışılmıştır.

4.2.1. Serbest zamana ilişkin bulguların tartışılması

Araştırma kapsamında özel eğitim öğretmenleri ve annelerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda serbest zaman algısına yönelik temaya ulaşılmıştır. Bu temanın altında katılımcılardan elde edilen bulgular doğrultusunda öğretmenlerden iki, annelerden ise dört alt temaya ulaşılmıştır.

4.2.1.1. Serbest zaman algısına ilişkin bulguların tartışılması

Araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenleri ve annelerin serbest zaman tanımına ilişkin görüşleri benzerlik göstermektedir. Her iki paydaşta serbest zamanı kişinin istek

ve tercihleri doğrultusunda, yapılması zorunlu olarak yapılanların dışında kalan ve keyifli geçirilen zaman olarak tanımlamışlardır. Bu tanımlar alanyazında yapılan tanımlamalarla benzerlik göstermektedir (AAIDD, 2010; Artar ve Ergenekon, 2019; Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007; Çay ve Eratay, 2019; Schulz ve Watkins, 2007). Annelerden bazıları serbest zamanın esnekliğine vurgu yaparak “hiçbir şey yapılmayan zaman” olarak adlandırırken öğretmenlerden bazıları “kişiye katkı sağlayan zaman” olarak adlandırmışlardır. Leitner ve Leitner(2012)’in yapmış olduğu tanımda çalışmayı veya yaşamı sürdüren diğer işlevleri gerçekleştirmeyi gerektirmeyen, zorunlu olmayan zaman ifadeleri araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Araştırmada her iki paydaş serbest zaman etkinlik türlerine ilişkin görüşlerini dile getirmiştir. Serbest zaman etkinlik türlerini sınıflandıran öğretmen ve annelerin sınıflandırmayı benzer şekilde yaptığı görülmektedir. Serbest zaman etkinliklerinin televizyon izleme, kitap okuma, sinema/tiyatroya gitme, alışveriş yapma, arkadaşlarla vakit geçirme, parkta oyun oynama gibi etkinlikler olduğunu dile getirmişlerdir. Alanyazında serbest zaman etkinlik sınıflandırmaları sanatsal, sosyal, fiziksel, bireysel etkinlikler olarak sınıflandırılmakla beraber, katılımcıların ifade ettiği serbest zaman etkinliklerini kapsar niteliktedir (Büküşoğlu ve Bayturan, 2005; Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007; Eldeniz ve Terzioğlu, 2018; Ittenbach vd., 1993, Tezcan, 1993). Anneler genellikle bireysel ve aileyle yapılan etkinlikleri serbest zaman etkinliği olarak adlandırmışlardır. Yetersizliğe yönelik beceri geliştirme ve ödev yapmayı serbest zaman etkinliği olarak katılımcıların çoğunluğu dile getirmişlerdir. Alanyazın incelendiğinde ise serbest etkinliklerin yapılması zorunlu olmayan etkinlikler olması gerektiğine vurgu yapılmaktadır (Leitner ve Leitner, 2012; Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007). Bu bulgu alanyazından farklılık göstermektedir.

Araştırmada zihin yetersizliği olan çocukların serbest zamanlarında daha çok bireysel etkinliklerden televizyon izleme, tablet/bilgisayar oynama, oyun oynama ve dans etme gibi etkinliklere katıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca çocukların serbest zamanlarında ev işlerine yardım ettikleri anneler tarafından belirtilmektedir. Bu bulgular Bayram (2016)’ın yürüttüğü çalışmada hafif zihin yetersizliği olan ergenlerin boş zamanlarında yaptığı etkinliklerle benzerlik gösterdiği sonucunu ortaya koymaktadır. Bunun sonucunda zihin yetersizliği olan bireylerin yaşlarının farklılaşması serbest etkinlik türlerinin seçimini etkilemediği de söylenebilir (Araştırmacı günlüğü, 10.05.2022, s. 42). Ayrıca Aitchison (2000)’nın çalışmasında serabral palsili çocukların

serbest zamanlarını teknolojik aletlerle (televizyon, bilgisayar, CD çalar vs.) geçirdiği bulgusuyla da benzerlik gösterdiği söylenebilir. Bu araştırmanın bulgularından annelerin çocuklarıyla evde daha fazla zaman geçirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Zihin yetersizliği olan bireylerin daha çok bireysel ve evde yapılan etkinliklerle serbest zamanlarını değerlendirdikleri mevcut alanyazında ortaya konmuştur (Buttirmer ve Tierney, 2005; Eldeniz-Çetin ve Terzioğlu, 2018; Solish, Perry ve Minnes, 2010). Tipik gelişen ilkökul öğrencilerinin de anneleriyle televizyon izledikleri, oyun oynadıkları ve kitap okuma etkinliklerini yaptıklarını; vakitlerini daha çok ev, oyun parkı ve alışveriş merkezlerinde geçirdiklerini Aydoğdu ve Dilekmen (2018) çalışmasında ortaya koymuştur. Bu araştırmada anneler sosyal ortamlarda çocuklarının daha çok parkta oyun oynadıklarını, alışveriş yaptıklarını, restoranda yemek yediklerini, sinemaya gittiklerini ve farklı yerler görmek için gezi, piknik yaptıklarını dile getirmişlerdir. Bu bulgular Aydoğdu ve Dilekmen (2018)'in yürüttüğü çalışmayla benzerlik gösterdiği, zihin yetersizliği olan ve tipik gelişen aynı yaş gurubundaki öğrencilerin benzer ortamlarda, benzer etkinliklere katıldığını göstermektedir. Badia, Orgaz, Verduga ve Ullan (2011)'ın gelişimsel yetersizliği olan genç ve yetişkinlerin sosyal alanda katıldıkları etkinliklerin belli bir ortam da vakit geçirme, doğum günü partisine katılma, alışveriş yapma, seyahat etme, müze gezisine katılma, pikniğe ve sinemaya gitmek gibi etkinlikler olduğunu ortaya koymuştur. Bu sosyal ortamda gerçekleştirilen etkinlikler araştırmanın bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Araştırmanın bir diğer bulgusu ise anneler çocuklarına oyun kurmalarına yardım ettiği genellikle serbest zamanlarında birlikte oyun oynadıklarıdır. Eldeniz-Çetin ve Terzioğlu (2018)'nin yürüttüğü çalışmada anneler ağır zihin yetersizliği olan çocuklarının oyun kurmalarına yardım ederek oyunlarına katıldığı sonucu bu araştırmanın bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Anneler ZYOÇ'larının serbest zamanlarını geçirdiği kişilerin genellikle aile üyeleri ve yakın akrabaları olduklarını dile getirmişlerdir. Alanyazında zihin yetersizliği olan bireylerin daha çok anne, baba, aile büyükleri, öğretmen ve arkadaşlarıyla geçirdiği bulgularıyla benzerlik göstermektedir (Bayram, 2016; Eldeniz-Çetin ve Çay, 2017; Eldeniz- Çetin ve Terzioğlu, 2018). Araştırmada kardeşleriyle zaman geçiren bireylerin genellikle birlikte oyun oynadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Araştırmacı günlüğü, 03.02.2022, s. 22, Araştırmacı günlüğü, 05.02.2022, s. 23, Araştırmacı günlüğü, 08.02.2022, s. 27). Bu sonuç Yavuz ve Coşkun (2014)'un yürüttükleri çalışmayla benzerlik göstermektedir.

Anneler serbest zaman etkinliklerini etkileyen etmenlerin başında çevresel faktörlerden pandemi, hava durumu ve ortamın etkili olduğunu dile getirmişlerdir. Sosyal alanda yapılan serbest zaman etkinliklerini etkileyen etmenlerden birinin pandemi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anneler pandemi nedeniyle daha fazla evde vakit geçirdikleri, pandemiden önceki zamanlarda sosyal ortamlarda gerçekleştirdikleri etkinliklerden uzak kaldıklarını söylemişlerdir. Karahan, Yıldırım Parlak, Demiröz, Kaya ve Kayhan (2021) yürüttükleri çalışmada özel gereksinimli bireylerin evde kalmaları nedeniyle sosyal etkileşim ve fiziksel etkinlik kısıtlılığı yaşadığı, evde gerçekleştirilen etkinliklerin aileler tarafından çeşitlendirildiği sonucu araştırmanın bulgusuyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca serbest zaman etkinlikleri etkileyen diğer etmenin hava durumu olduğunu anneler dile getirmişlerdir. Sosyal alanda yapılan etkinliklerin genellikle yaz aylarında gerçekleştiği, kış aylarında daha çok evde etkinlikler yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun nedeni katılımcı annelerin çocuklarının yaşlarının küçük olmasının etkisi olabilir (Araştırmacı günlüğü, 11.05.2022, s. 43). Annelerden biri serbest zamanda yapılan etkinliği kardeşinde etkilediğini, evde anne çocuklarla yalnız olduğunda verimsiz zaman geçirdiğini dile getirmiştir (Araştırmacı günlüğü, 08.02.2022, s. 26). Karakaş (2018)'ın yürüttüğü çalışmada annelerin yetersizliği olan çocuğuyla geçirdiği serbest zamanın diğer çocukların bakımının ve sorumluklarının etkilediği sonucuyla benzerlik göstermektedir. Anneler çocuktan kaynaklı etmenlerin serbest zaman etkinliklerini etkileyenler arasında olduğunu dile getirmişlerdir. Çocuğun yapabildikleri ve tercihinin önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç alanyazındaki çalışmalarla benzerlik göstermektedir (Heah vd., 2007; King vd., 2003)

4.2.1.2. ZYOB için serbest zamanın önemine ilişkin bulguların tartışılması

Özel eğitim öğretmenleri ZYOB'ler için serbest zamanın önemini vurgularken serbest zamanın kişiye mutluluk verdiğini, kendini keşfetmeye fırsat olduğunu, kişiler arası etkileşime katkı sağladığı ve karar verme becerisini geliştirdiği, akademik becerilerden uzaklaştığı ve rahatlamaya olanak sağladığını dile getirmişlerdir. Alanyazında ise serbest zamanda yapılan etkinliklerin bireye sosyal, duygusal ve fiziksel açıdan yararları olduğu söylenmektedir (Russel ve Jamieson, 2008). Eldeniz- Çetin ve Çay (2017)'ın yaptıkları araştırmanın sonucunda öğretmenlerin hafif düzeyde zihin yetersizliği olan öğrencilerinin serbest zaman etkinliklerine katılımının özgüven sağladığını, kendilerini ifade etmelerine fırsat olduğu, ruhen ve bedenen rahatlattığını

ifade etmişlerdir. Eldeniz- Çetin ve Çay (2017)'ın yaptığı çalışma bu araştırmanın bulgusunu destekler niteliktedir. Araştırmalar, gelişimsel yetersizliği olan bireylerin serbest zaman etkinliklerine katılımının topluma dahil edilmesine, yaşam kalitesini ve uyum becerilerini geliştirmesine katkı sağladığını göstermektedir (Cummins ve Lau 2003; Duvdevany ve Arar, 2004; Kraemer, McIntyre ve Blacher 2003). Araştırmanın bulguları alanyazınla benzerlik göstermektedir.

4.2.1.3. ZYOB'in serbest zamanlarının değerlendirilmesine ilişkin bulguların tartışılması

Öğretmenler ZYOB'lerin serbest zamanlarını değerlendirmede çocuğun özelliklerinin desteklenmesi gerektiğini, bağımsızlaşmalarına fırsatlar sunulmasını, çocuğun ilgi ve yeteneklerini tanıyarak içsel motivasyonun sağlanması gerektiğini dile getirmişlerdir. Ayrıca özel eğitim öğretmenleri, serbest zamana ilişkin erken eğitimin verilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Okul öncesi eğitimde serbest etkinlikler zamanı yer almaktadır. MEB (2007) Meslekî Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP) kapsamında okul öncesi eğitiminde serbest zaman etkinlik zamanının oluşturulması, serbest zaman etkinliklerine ilişkin bilgi ve becerilerin geliştirilmesi, bu zaman diliminde yapılacak etkinlik örneklerine yer verilen bir kaynak yayınlamıştır. Alanyazında öğretmenlerin okul öncesi dönemde serbest zaman etkinlikleri çalışmalarını uygun olarak yürüttüklerine ilişkin çalışmalar bulunurken (Dikmen, 2002; Özyürek ve Aydoğan, 2011); okul öncesi öğretmenlerinin güne başlama ve oyun zamanlarının amacına uygun olarak gerçekleştirmediği, genellikle etkinlik alanlarında öğrencilerin boş bırakıldığı sonucuna ulaşılan çalışmalar bulunmaktadır (Bilaloğlu, Eti ve Aktaş Aras, 2022; Gülay ve Ogelman, 2014). Bu bulgu serbest zamanın değerlendirilmesinde erken eğitimin planlı bir şekilde yürütülmesi gerektiğini destekler niteliktedir.

ZYOB'lerin serbest zamanlarını değerlendirmeyi etkileyen etmenlerin bulgularına bakıldığında öğretmen katılımcılar ailenin tutumu ve maddi durumunun yapılan etkinlik türlerini etkilediğini dile getirmişlerdir. Ailenin sosyal ortamlara dahil etmemesi çocukların evde yapılan etkinliklerle sınırlı kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında bazı toplumlarda yetersizliği bulunan çocuğa sahip olmak utanılması gereken bir durum gibi algılandığından sosyal ortamlarda gerçekleştirilen etkinliklere katılımı engelleyebilmektedir (Badia vd., 2011; Buttimer ve Tierney, 2005). Ayrıca ailenin maddi durumu farklı türde etkinliklere katılımı etkilemektedir (Beart, Hawkins, Kroese,

Smithson ve Tolosa, 2001; Çöl, 2015; Heah, Case, McGuire ve Law, 2007; King vd., 2003).

ZYOB okuldaki serbest zaman dilimlerini etkileyen etmenlere bakıldığında ise fiziksel ve sosyal ortam, bireysel farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Daha çok öğretmenlerin yönlendirmesiyle okuldaki serbest zamanlarını değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ancak yönlendirmeye rağmen öğrencilerin bireysel farklılıklarından dolayı etkinliklere katılmayarak oturmayı tercih eden ya da farklı etkinliklere katılan öğrencilerin olduğu öğretmenler tarafından dile getirilmiştir. Öğrencilerin mevsimsel olarak etkinliklerinin farklılaştığı, daha çok dans etme, şarkı söyleme ve okul bahçesindeki parkta oynama etkinliklerinin serbest zaman dilimlerinde yapıldığı ortaya konmuştur. Yalon-Chamovitz vd. (2006)'nin yürüttükleri çalışmanın zihin yetersizliği olan öğrencilerin okuldaki serbest zamanlarını fiziksel ve sosyal okul ortamının sınırlandığı, genellikle teneffüslerde etkinliklere katılmadan oturdukları ya da parkta vakit geçirdikleri sonuçları araştırmanın bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Aile katılımının önemli olduğu, öğrencinin gelişimine katkı sağladığı alanyazında belirtilmektedir (Cavkaytar, 2000; Kaner, 2013; MEB, 2018; Sönmez, 2012). Öğretmenler ZYOB'in serbest zamanını değerlendirebilmeleri için aile katılımının olması gerektiğini, iş birliğinin sağlanması ve aileleri serbest zaman hakkında bilgilendirme yapılması gerektiğini dile getirmişlerdir. Öğretmenlerden biri ailenin destek vermesini şu sözleriyle ifade etmiştir: “*Aileler basit becerileri öğreterek destek olabilir. Yiyecek doğrama, basit yiyecekler hazırlama. Aileler bizim çalışmalarımıza destek olmalı.*”. Keser ve Cavkaytar (2020) yürüttükleri çalışmada aile eğitim programı geliştirerek ailelerin makasla kesme becerisini çocuklarına öğretmişlerdir. Bu sonuç araştırmanın bulgusunu destekler niteliktedir. Ailelere serbest zamana ilişkin eğitimler yapılarak aile katılımının artırılacağı, çocuklarının gelişimleri için etkili olabileceği düşünülmektedir (Araştırmacı günlüğü, 11.05.2022, s.43)

Öğretmenler öğrencilerinin sosyal ortamlara etkin katılmadıklarını bu nedenle serbest zamanlarını etkili ve verimli geçirmeleri için sosyal ortama etkin katılımlarını ve aileyle kaliteli zaman geçirmeyi sağlayan etkinlikleri gerçekleştirmeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Annelerle yapılan görüşmelerde çocuklarıyla daha çok ev ortamında benzer etkinlikler yaptıkları sonucuna ulaşılmış, sosyal ortamda ise gerçekleştirilen etkinliğin en çok parka gitmek olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmen görüşleri ve anne görüşleri benzerlik göstermektedir. Ayrıca Çöl (2018)'ün çalışmasında ailelerin

çocuklarının gereksinim duyduğu etkinliklerin farkında olmadığı sonucunu ortaya koymuştur. Bu araştırmada katılımcı annelerin benzer etkinliklere katılmaları, çocuğunun gereksinim duyduğu etkinliği seçemediği ya da çeşitlendiremediği sonucunu göstermektedir. Bu nedenle annelere serbest zamana ilişkin eğitimin gereklilik olduğu düşünülmektedir.

5.2.2. Serbest etkinlikler dersine ilişkin bulguların tartışılması

Araştırma kapsamında özel eğitim öğretmenleri ve annelerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda serbest etkinlikler dersine ilişkin öğretmenlerden dört ana temaya, annelerden ise üç ana temaya ulaşılmıştır. Öğretmenlerden elde edilen bulgular doğrultusunda oluşturulan ana temalar; öğretmenlerin SED'e bakış açısı, SED'i planlama ve uygulama, SED'in katkıları ve SED'in etkili ve verimli geçmesi için öneridir. Annelerden ise annenin SED algısı, SED'in katkısı/yararı, SED'de yapılan etkinliklere ilişkin beklentilerdir. Bu bölümde öğretmenlerin SED'e bakış açısı ve annelerin SED algısı temaları SED'e bakış açısı başlığında birleştirilerek tartışılmıştır. Diğer ana temalar ve ana temaların alt temaları çerçevesinde SED'e ilişkin bulgular tartışılmakta, öğretmenlerin görüşme bulguları, belge inceleme bulgularıyla desteklenmektedir.

4.2.2.1.SED'e bakış açısı

Özel eğitim öğretmenlerinin SED'i nasıl algıladıklarına bakıldığında çoğunluğun geçiş ve tamamlayıcı bir ders olarak gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında yapılan çalışmalara bakıldığında ise SED'de akademik becerilere yer verildiği, diğer derslerde yetiştirilmeyen konuların işlendiği, daha çok takviye edici olarak yürütülen bir ders olarak görülmektedir (Gültekin, Atalay ve Ay, 2014; Sargın, 2014; Şibir, 2019; Yılmaz Gündüz, 2014). Ancak MEB'in bu dersi uygulamaya koymadan önce yayınladığı bir yazıda bu derste diğer derslere ilişkin tekrarların yapılmaması gerektiğini belirtmiştir (MEB, 2010). Bu nedenle öğretmenlerin bu dersin içeriği hakkında yeterli bilgi düzeyine sahip olmadıkları düşünülmektedir (Araştırmacı günlüğü, 18.05.2022, s.44). Öğretmenlerden bazıları SED'i akademik derslerden uzaklaşma, öğrenciyi rahatlatma ve ödül olarak kullanılan ders olarak tanımlamışlardır. Yılmaz Gündüz (2014) yürüttüğü çalışmada tipik gelişen öğrencilerin görüşlerini almış, bunun doğrultusunda öğrencilerin ilgi ve isteklerinin dikkate alınması gerektiği, bununla birlikte öğrencilerin bu dersle rahatladıkları bulgusuna ulaşmıştır. Sargın (2015)'in yürüttüğü çalışmada

öğretmenlerin SED’i bağımsız bir etkinlik olarak uyguladıkları sonucunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca öğretmenler çocukların ilgi ve istekleri doğrultusunda, fırsat eğitimine olanak sağladığı, çocukların iletişim/etkileşimlerini desteklediği, motive edici bir ders olarak tanımlamışlardır. Şibir (2019)’in yürüttüğü çalışmada öğretmenler SED’i farklı ve eğlenceli etkinlikler düzenlenen, öğrencilerin kendini ifade etmeye ve arkadaşlarıyla sosyalleşmeye fırsat tanınan bir ders olarak tanımlamışlardır. Alanyazındaki bu çalışmalar araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir. Araştırmada annelerin çoğunluğu SED’i öğrenci tercihlerine yönelik ve eğlenceli etkinliklerin yapıldığı ders olarak tanımlamışlardır. Annelerin SED algısı öğretmenlerinkiyle benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Araştırmada öğretmen ve annelerin SED’de yapılan etkinliklere yönelik görüşleri alınmıştır. Öğretmenlerin SED’de daha çok sanatsal ve fiziksel etkinliklere yer verdikleri, birlikte oyun oynadıkları ve öğrencilerin kas becerilerini geliştirmeye yönelik etkinliklerin yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca belirli gün ve haftalar etkinlikleri, deney ve gözlem, dinleme ve izleme becerilerine yönelik etkinliklerin (film izleme, hikaye/masal okuma) ve öğrencilerin iletişim ve sosyal becerilerine yönelik etkinliklerin yapıldığı da diğer bulgular arasındadır. Öğretmenlerin SED’e ilişkin BEP’leri incelendiğinde sadece sanatsal etkinliklerden müzik etkinliklerine yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu iki bulgu ele alındığında SED’i uygulama ve planlamada farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu sonuç SED’i planlama ve uygulama temasında ayrıntılı olarak tartışılacaktır. Alanyazına bakıldığında ise öğretmenlerin genellikle bu ders kapsamında oyun oynama, resim ve müzik etkinlikleri, özel günler (belirli gün ve haftalar) etkinlikleri, sportif etkinlikler, kitap okuma, film izleme, deney ve gözlem gibi etkinliklerini yaptıkları görülmektedir (Ay, Acat ve Yüksel, 2016; Aydın, Bakırcı ve Ürey, 2012; Bozpolat, 2016; Dünder ve Karaca, 2011; Gültekin, Atalay ve Ay, 2014; Saraçoğlu ve Çiftçi, 2020; Şibir, 2019; Yılmaz Gündüz, 2014). Görüldüğü gibi alanyazın bu araştırma bulgularını desteklemektedir. Ayrıca araştırmada annelerin çoğunluğu SED’de yapılan etkinliklerin sanatsal ve spor etkinlikleri, küçük kas becerilerini geliştirici etkinlikler ve farklı türde oyun etkinlikleri olduğunu dile getirmişlerdir. Araştırmada özel eğitim öğretmenlerinin ve annelerin SED’de yapılan etkinliklere ilişkin bulguları birbirlerini destekler niteliktedir.

Araştırmada SED’de yapılan etkinlikleri etkileyen etmenlerin öğretim yapılan sınıf düzeyi ve mevcudu, öğrencinin katılımı/bireysel farklılıkları, öğretmenin etkisi olduğu

sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerden bazıları sınıf mevcudunun kalabalık olması nedeniyle sınıf içinde yapılan etkinliklerin daha sınırlı kaldığını dile getirmişlerdir. Aydemir, Bozkurt ve Şekerci (2015)'in yürüttükleri çalışmada sınıf mevcudunun kalabalık olduğu sınıflarda uygulama aşamasında sorunların yaşandığı bulgusuyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca bu araştırmada birinci sınıf düzeyindeki öğrencilerin genellikle kas becerilerine yönelik çalışmalara ihtiyacı olduğu için ona yönelik çalışmaların yapıldığı ve bu nedenle etkinliklerin çeşitlendirilemediğı, sınıf düzeyinin SED’de yapılan etkinlikleri etkilediğı bulgusu alanyazında yapılan çalışmalarla benzerlik göstermektedir (Gürbüztürk ve Çakmak, 2017; Sevim Yılmaz, 2015). Saraçoğlu ve Çiftçi (2020), Özsel (2016), Gömleksiz ve Özdaş (2013)'in yürüttükleri çalışmalarda ise sınıf düzeyine göre anlamlı olarak farklılık olmadığı sonucuyla bu araştırmanın bulgusunun farklılaştığı söylenebilir. Bu araştırmada öğrencinin bireysel farklılıklarına yönelik etkinliklerin seçilmeye çalışıldığını ayrıca seçilen etkinliğin öğretmenin o günkü duygu durumuna bağılı olduğu ve öğretmenin etkisinin, etkinlikleri düzenlemesinde etkili olduğunu dile getirmişlerdir. Yılmaz Gündüz (2020) yürüttüğü çalışmada SED’de etkinlik türlerinin seçiminin ve planlanmasının öğretmenlerin kararı doğrultusunda yapıldığı sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç SED’de yapılan etkinliğı etkileyen etmenlerden birinin öğretmenin etkisi olduğunu desteklemektedir. Gürbüztürk ve Çakmak (2017) öğrencilerin akademik başarıları, duygusal özellikleri ve kişisel gelişimlerinin seçilen etkinlikleri etkilediğini ortaya koymuştur. Bu araştırmanın öğrencilerin bireysel farklılıkların seçilen etkinliğı etkilediğı sonucuyla benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Annelere “öğrencinin ders programı” sorulduğunda öncelikli olarak akademik derslerden bahsetmişlerdir. Bu araştırmanın diğerk bulgularından biri olan ailelerin çocuklarının akademik yönden gelişme beklentisi olması, bu bulguyu da desteklemektedir. Ayrıca annelerin SED’i programa dahil etmemelerinin nedeninin dersi planlama aşamasında ailelerle iş birliğinin yapılmamış olması, ailelerin BEP hazırlama sürecine dahil edilmemiş olmasının bir sonucu olarak düşünülmektedir (Araştırmacı Günlüğü, 18.05.2022, s.44).

4.2.2.2. SED’i planlama ve uygulama

Özel eğitim öğretmenleriyle yapılan görüşmeler ve BEP incelemeleri sonucunda SED içerik hazırlama süreci, SED’de kullanılan yöntem, teknik ve materyaller ve değerlendirme süreçlerine ilişkin bulgulara ulaşılmıştır.

Araştırmada özel eğitim öğretmenlerinden SED içerik hazırlama sürecine ilişkin bulgular elde edilmiştir. SED'e ilişkin ayrı plan hazırlamadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Belge incelemesinde bazı öğretmenlerin SED'e ilişkin BEP'inin bulunmaması, diğer öğretmenlerinse hazırladıkları BEP'lerin birbiriyle aynı olması bu bulguyu destekler niteliktedir. Ayrıca araştırmada öğretmenlerin bir plan dahilinde ilerlemedikleri, genellikle internetten indirilen etkinliklerin öğrenci gereksinimleri doğrultusunda uyguladıkları diğer sonuçlar arasındadır. Öğretmenlerden sadece biri ders içeriğini hazırlarken dönem başında öğrenci performansını belirlemek için kullandıkları kaba değerlendirme formunu dikkate alarak, derste uygulanan etkinliklerin belirlendiğini dile getirmiştir. Cinoğlu ve Bağcı (2018)'nin yürüttükleri çalışmada öğretmenlerin planlarını internetten indirdiği ve genellikle bir plana bağlı kalmadan dersi yürüttükleri ortaya çıkmıştır. Bu araştırmanın sonucuyla benzerlik göstermektedir. Her öğrencinin performans düzeyinin farklı olması, bireysel farklılıkları nedeniyle içerik hazırlanırken kaba değerlendirme formlarının dikkate alınmasının gereklilik olduğu söylenebilir. Bu araştırmada öğretmenler SED'e yapılan etkinlikleri öğrencilerin gereksinim ve bireysel farklılıklarına göre şekillendirdiğini dile getirmişlerdir. Bu sonuç Birgül (2018)'in yürüttüğü çalışmada öğretmenlerin bireysel farklılıklara yönelik farklı etkinlikler yaptığı sonucuyla benzerlik göstermektedir. Araştırmada okul koşullarının planlama aşamasında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ders esnasında kullanılacak materyalin var olması ya da yeterli sayıda olması, okulun fiziki koşullarının dikkate alınarak etkinliklerin planladığı sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında fiziki koşulların ve materyaller yetersizliğinin SED'i planlama ve uygulama aşamalarında etkilediği görülmektedir (Bozpolat, 2016; Gürbüz Türk ve Çakmak, 2017; Şibir, 2019). Araştırmada öğretmenler deneyimlerinden yararlanarak ders içeriğinin hazırlandığını söylemişlerdir. Alanyazında SED'in işlenişine yönelik mesleki kıdemin etkili olmadığı sonucu bu araştırmanın sonucundan farklılaşmaktadır (Aydemir, Bozkurt ve Şekerci, 2015).

İçerik hazırlama sürecinde aileyle iş birliği yapılmadığı, bazı öğretmenlerin ders içeriğine ilişkin sadece yapılan etkinlikler hakkında bilgi verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Birgül (2018) ve Sargın (2014)'ın çalışmalarında ailelerin ders hakkında bilgi sahibi oldukları sonucuyla benzerlik göstermektedir. Öğrencinin tüm gelişim alanları ve derslerde gereksinimlerinin belirlenmesi ve programının hazırlanması BEP ekibi tarafından yapılmaktadır. BEP ekibinin bir üyesi ailedir (MEB, 2018). Alanyazında BEP ekibi üyesi olarak ailenin kendi çocuklarına ilişkin bilgilerine başvurulması gerekli

görülmektedir (Macleod, Causton, Radel ve Radel, 2017; O'Connor, 2008). Bu nedenle öğretmenlerin SED içeriğini hazırlarken ailelerin bilgi ve görüşlerine yer verilmesi gerektiği söylenebilir. Ayrıca öğretmenlerden sadece biri ders içeriğini hazırlarken branş öğretmenlerinin desteğini aldığını dile getirmiştir. Cinoğlu ve Bağcı (2018)'ın yürüttükleri çalışmada branş öğretmenlerinin derse katkıda bulunmaları gerektiği sonucu bu araştırmanın bulgusunu destekler niteliktedir.

Araştırmada öğretmenlerin SED'de sistematik bir yöntem kullanmadıkları, kullanılan yöntemlerin ise plansız kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen BEP'lerde yöntem ve tekniğin yer almaması bu sonucu desteklemektedir. Ayrıca öğretmenler derste yapılan etkinliklere ilişkin görüşlerinde SED'de daha çok sanatsal ve fiziksel etkinliklere yer verdikleri, birlikte oyun oynadıkları ve öğrencilerin kas becerilerini geliştirmeye yönelik etkinliklerin yapıldığı şeklinde ortaya konmuştur. Derse ilişkin BEP'ler incelendiğindeyse sadece müzik etkinliklerinin planlandığı, diğer etkinliklerin planlanmadan yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında öğretmenlerin SED'de hazırladıkları plana uymadıkları sonucuyla benzerlik göstermektedir (Cinoğlu ve Bağcı, 2018). Bunun nedeninin SED'in programının ve kaynak kitabının olmamasından kaynaklı olduğu düşünülebilir.

Çeşitli yöntem ve tekniklerin kullanılmasının SED'i zenginleştirdiği, farklı yöntem ve tekniklerin kullanılması gerektiği sonucu alanyazındaki çalışmalarla ortaya konmuştur (Birgül, 2018; Sevim Yılmaz, 2015). Bu araştırmada ise öğretmenlerin SED'de en çok model olma, gösterip yaptırma ve ipuçlarını kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin çeşitli yöntem ve teknikleri sistematik olarak kullanması SED'i planlama ve uygulamada kolaylık sağlayacağı düşünülebilir.

Araştırmada öğretmenler derste kullandıkları materyallerin akıllı tahta, yazıcı, kırtasiye malzemesi, müzik aletleri olduğunu dile getirmişlerdir. SED'e ilişkin BEP'ler incelendiğinde akıllı tahta, ritim aleti, çeşitli çalgılar olarak sıralanmaktadır. Bu iki sonuç birbirini destekler niteliktedir.

Öğretmenlerin SED'de genellikle değerlendirme yapmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında SED'in hedeflerine uygun değerlendirme yapılmadığı, farklı değerlendirme biçimlerinin kullanılmadığı söylenmektedir (Birgül, 2018; Yılmaz Gündüz, 2014). Yapılan etkinliğe göre gözlem, ürün değerlendirmesi ve soru cevap yöntemiyle değerlendirme yaptıklarını dile getiren öğretmenler bulunmaktadır. Öğretmenlerin SED'de farklı değerlendirme türlerini kısmen kullanıldığını alanyazında

ortaya konmuştur (Birgöl, 2018). Ancak bu araştırmada öğretmenlerden bazıları değerlendirme yaptıklarını dile getirirken, BEP'ler incelendiğinde planlanmış değerlendirmelerin yer almadığı görülmektedir. Görüşme bulguları ve BEP incelemeleri farklılık göstermektedir.

SED'i planlama ve uygulama aşamalarında sorunlar olduğu bu araştırmayla ortaya konmuştur. Planlamanın uygun yapılmamış olması uygulamayı olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Ayrıca incelenen BEP'ler doğrultusunda MEB'in hedeflediği birçok amacın yer almaması planlamada sorunların olduğunu göstermektedir. Araştırma bulgularından yola çıkarak SED'i öğretmenlerin planlamadan uyguladığı, bununla birlikte sistematik bir öğretim yapılmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

4.2.2.3. SED'in katkısı/yararı

Araştırmada öğretmenlerle ve annelerle yapılan görüşmelerin sonucunda SED'in öğrencinin farklı alanlarına katkısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada bu dersin akran etkileşimine fırsat sağladığı, diğer derslerde öğrendiği beceriyi tamamlayarak daha kalıcı olmasına yardımcı olduğu, öğrenilen becerilerin okul dışında sürdürülmesiyle aileyle birlikte kaliteli zaman geçirmeye katkısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğretmenler çocuğun kendini ifade etme ve iletişim becerisinin geliştiği, problem davranışları ortadan kaldırdığına ilişkin görüşlerini dile getirmişlerdir. Eratay (2013)'ın yürüttüğü çalışmada serbest etkinlikler programının sosyal becerileri geliştirmede ve problem davranışları azaltmada etkili olduğu sonucu bu araştırmanın sonucuyla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Alanyazında SED'in öğrencilerin sosyalleşmesine katkı sağladığı, bireysel ve grupta yapılan çalışma becerilerini geliştirdiği, özgüven ve iletişim becerilerine katkı sağladığı, öğrencilerin farklı gelişim alanlarına katkıda bulunduğu sonuçlarıyla benzetilmektedir (Aydemir, Bozkurt ve Şekerci, 2015; Aydın, Bakırcı ve Ürey, 2012; Bozak, Apaydın ve Demirtaş, 2012; Bozpolat, 2016; Gültekin, Atalay ve Ay, 2013; Gömleksiz ve Özdaş, 2013; Özsel, 2016; Saraçoğlu ve Çiftçi, 2020; Sargın, 2014). Bu araştırmada öğretmenler SED'de öğrencilerin seçim yapmalarına fırsat verildiği, günlük yaşantısında seçim yapmalarına katkı sağladığını dile getirmişlerdir. MEB (2013)'in yayınladığı yazıda “*öğrenciler derste serbest kaldıklarında kendi seçimlerini dile getirecek düzeye getirilmelidir.*” amacıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin diğer derslerde bireysel eğitime yer verdikleri bu nedenle SED'i genellikle grup eğitimi şeklinde düzenledikleri

sonucuna ulaşılmıştır. Özsel (2016)'in yürüttüğü çalışmada öğretmenler SED'in grup çalışmalarına olanak sağladığı görüşünü desteklemektedir. Ayrıca öğretmen ve annelerin SED'de yapılan etkinliklere ilişkin görüşleri de grup etkinliklerine ağırlık verildiğini göstermektedir.

Araştırmada annelerin görüşleriyle SED'de çocuğunun mutlu olduğunu, SED'in çocuğunu rahatlattığını, okulu sevdirek okula uyumunu kolaylaştırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu derste öğrendiklerini okul dışındaki ortamlara da yansıttığını dile getiren anneler öğretmenlerin görüşlerini destekler niteliktedir. Alanyazında öğrencilerin derse ilgiyle katıldıkları, dersi sevdiklerine ilişkin çalışmalar bulunmaktadır (Birgül, 2018; Yılmaz Gündüz, 2014). Araştırmanın çocuğun derste mutlu olduğu bulgusu alanyazınla benzerlik göstermektedir. Annelerle yapılan görüşmeler sonucunda SED'in çocuklarını güdülediğini, dikkatlerini arttırdığını, akademik becerilerine katkı sağladığını sonucuna ulaşılmıştır. Aydın, Bakırcı ve Ürey (2012), Cinoğlu ve Bağcı (2018)'nın yürüttükleri çalışmalarda diğer derslerde yorulan öğrencilerin dinlenmesine fırsat sağlandığını, okula ve derslere karşı motivasyonlarının arttığını, daha mutlu olduklarını ortaya koymuşlardır. Annelerin ve öğretmenlerin görüşleriyle benzerlik gösterdiği söylenebilir.

4.2.2.4. SED'de yapılan etkinliklere ilişkin beklentiler

Araştırmada annelerle yapılan görüşmeler sonucunda SED'e ilişkin beklentiler ortaya konmuştur. Özel eğitimin ayrılmaz parçası olan ebeveynlerinin çocuğunun eğitimine ilişkin beklentilerinin ortaya konması öğretmenlere planlama aşamasında yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Araştırmaya katılan annelerin çoğunluğu yapılan etkinlikleri yeterli bulmuşlardır. Bazı annelerse öğretmenin öğrenciyi keşfederek, bağımsız resim çizme, küçük kas becerilerini geliştirici, akran etkileşimin sağlandığı etkinlikleri SED'de yapılabileceğine ilişkin görüşlerini dile getirmişlerdir. BEP'ler incelendiğinde annelerin beklentilerine ilişkin amaçların yer almadığı görülmektedir. Bu durum öğretmenlerin dersi planlama aşamasında aileyle iş birliği yapmadığını desteklemektedir. Birgül (2018)'ün yürüttüğü çalışmada aileler çocuklarının ilgi ve yeteneklerine göre farklı etkinlikler yapılmasını istedikleri sonucuyla bu araştırmanın sonucu benzerlik göstermektedir. Ayrıca annelerden bazıları çocuğunun bu ders kapsamında akademik beceriler edinmesini istediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç

öğretmenlerin “*Ailelerin çoğu bir panik çocukların ilk önce okuma yazma öğrenmesini istediği için sadece ona odaklanmak istiyorlar*” ifadesini destekler niteliktedir.

4.2.2.5. SED’in etkili ve verimli geçmesi için öneriler

Araştırmada özel eğitim öğretmenlerinin SED’in etkili ve verimli geçmesi için paydaş iş birliği, kaynak/düzenleneme ve etkinliklerle ilgili öneriler olduğu görülmektedir. Dersin etkili ve verimli şekilde yürütülebilmesi için öğretmenler kaynak kitabın ve programın olmasının, materyal desteğinin sağlanmasının, farklı ortamların oluşturulması ve kullanılmasının gerektiğini dile getirmişlerdir. Alanyazına bakıldığında birçok araştırmada benzer önerilerin öğretmenler tarafından ifade edildiği görülmektedir. Materyal desteğinin sağlanması, bakanlık tarafından öğretim programının sunulması ve öğretmenlere kaynak kitabın oluşturulması gerektiği öneriler arasındadır (Ay, Acat ve Yüksel, 2016; Aydın, Bakırcı ve Ürey, 2012; Bozpolat, 2016; Birgül, 2018; Dünder ve Karaca, 2011; Gömleksiz ve Özdaş, 2013; Gültekin, Atalay ve Ay, 2014; Gürbüz Türk ve Çakmak, 2017; Sevim Yılmaz, 2015; Yılmaz Gündüz, 2014). Alanyazındaki çalışmalar bu araştırmanın sonucunu desteklemektedir. MEB tarafından 2010 yılında uygulamaya konulan SED’in etkili ve verimli geçmesi için desteğin halen sağlanmadığı, sorunların yaşanmaya devam ettiği görülmektedir (Araştırmacı günlüğü, 18.05.2022, s.45).

Araştırmada planlamanın uygun yapılması, diğer derslerle ilişkilendirilmiş etkinlikler ve etkinliklerin çeşitlendirilmesi, öğretmenin kendini geliştirilmesinin gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Planlamada sorunların yaşandığı, uygun olarak yapılmadığı incelenen BEP’lerde de görülmektedir. Ayrıca görüşme yapılan öğretmenlerden birinin müzik aletleri çalması, sporla ilgilenmesi SED’de yapılan etkinlikleri çeşitlendirmesine olanak sağlamıştır (Araştırmacı günlüğü, 11.02.2022, s.37). Bu sonuç öğretmenin kendini geliştirmesinin dersi daha etkili ve verimli olarak yürütmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Araştırmanın diğer bulgusu ise paydaş iş birliğinin sağlanmasıyla SED’in etkili ve verimli geçeceğine ilişkin görüştür. Paydaş iş birliğinin sağlanması için MEB, branş öğretmenleri ve üniversitelerle çalışmaların yürütülmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler lisans eğitiminde serbest etkinliklere ilişkin eğitim almadıklarını, lisans eğitiminde serbest etkinliklere ilişkin derslerin konulması, donanımlı olarak mesleğe başlanması gerektiğini söylerken; öğretmenlerden biri ise uluslararası yapılan çalışmaların öğretmenlere sunularak ders sürecinin etkili ve verimli olacağına katkı sağlayacağını dile getirmiştir. Ay, Acat ve Yüksel (2016)’in yürüttükleri çalışmada

uzmanlardan alınan görüşler doğrultusunda dersin işlenişini iyileştirmek için öğretmenlere lisans eğitiminde SED'in ders olarak okutulması ve yurtdışı uygulamaların gözlenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir. Ayrıca MEB tarafından hizmet içi eğitimlerin düzenlenmesinin dersin etkili ve verimli olması için gerekli olduğu diğer bir sonuçtur. Alanyazında yapılan çalışmalar öğretmenlerin SED'e ilişkin hizmet içi eğitime gereksinimleri olduğunu ortaya koymaktadır (Ay, Acat ve Yüksel, 2016; Birgül, 2018; Cinoğlu ve Bağcı, 2018; Dünder ve Karaca, 2011; Gültekin, Atalay ve Ay, 2014; Gündüz, 2014; Sevim Yılmaz, 2015; Şen ve Sarıkaya, 2015). Mevcut çalışmada alanında uzman branş öğretmenlerinde derse katılmasının SED'in etkili ve verimli olmasına katkı sağlayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında yapılan çalışmalar bu sonucu desteklemektedir (Aydın, Bakırcı ve Ürey, 2012; Birgül, 2018; Dünder ve Karaca, 2011; Gültekin, Atalay ve Ay, 2014; Sevim Yılmaz, 2015; Yılmaz Gündüz, 2014).

4.3. Sınırlılıklar

Araştırma planlanırken verilerin toplanmasında görüşme, belge incelemesi ve gözlem tekniğinin kullanılması planlanmıştır. Araştırmacının MEB'e bağlı bir okulda çalışıyor ve katılımcı öğretmenlerin ders programlarındaki serbest etkinlikler ders saatlerinin kendi mesai saatiyle aynı olması nedeniyle gözlem gerçekleştirilememiştir. Bu araştırmanın sınırlılığıdır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamının BEP'lerinin incelenmesi planlanmıştır. Ancak öğretmenlerin bazılarının derse ilişkin BEP'lerinin incelenememiş olması, incelenen BEP'lerin birbirinin aynısı olması araştırmanın bir sınırlılığıdır.

Araştırma planlanırken ebeveynlerden verilerin toplanması planlanmıştır. Ancak araştırmaya sadece anneler gönüllü olarak katılmayı kabul etmiştir. Bir baba görüşmeyi kabul etmiş ama görüşme gerçekleştirilememiştir. Bu durum araştırmanın sınırlılığıdır.

Annelerle yapılan görüşmeler öğrencinin destek eğitim aldığı rehabilitasyon merkezinde, öğrenci dersteyken gerçekleştiği için bir anneye görüşme esnasında öğrencinin özel bir durumundan dolayı kısa süreli görüşmeye ara verilmiş olması, sonrasında annenin bağlama uyum sağlamasında zorluk yaşandığının gözlenmesi araştırmanın sınırlılığıdır.

Araştırma sürecinin pandemi sürecine denk gelmesinden dolayı görüşme yapılan katılımcılarla tekrar görüşme randevusu alınamadığı için katılımcı teyidi alınamamıştır, bu da araştırmanın bir başka sınırlılığıdır.

4.4. Öneriler

Bu başlık altında araştırma sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda uygulamaya ve ileri araştırmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

4.4.1. Uygulamaya yönelik öneriler

1. Ebeveynlere ve öğretmenlere serbest zaman etkinliklerinin ne olduğuna ve ZYOB için serbest zamanın önemine ilişkin bilgilendirmelerin MEB ya da üniversiteler aracılığıyla yapılması önerilebilir.
2. ZYOB'lerin serbest zamanlarının planlanması, etkili ve verimli zaman geçirmelerinin sağlanması için ailelerle iş birliğinin yapılması sağlanabilir.
3. Serbest zamanlarının etkili ve verimli geçmesine ailenin tutumu ve maddi durumunun etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle aile tutumlarına yönelik eğitimler düzenlenebilir.
4. Serbest zamana ilişkin eğitimlerin erken yaşta yapılması sağlanabilir.
5. ZYOB'in serbest zamanlarının değerlendirebilmeleri için ücretsiz kurslar, atölyeler kurulabilir, eğitimler düzenlenebilir ve bu kurslarda gerekli olan materyaller ücretsiz olarak karşılanabilir.
6. ZYOB'lerin bireysel serbest etkinlikler yerine daha çok topluma katılımlarını kolaylaştıracak, sosyal yaşamda daha aktif olabilecekleri etkinliklere yönlendirilmesi sağlanabilir.
7. Özel eğitim öğretmenlerinin ve annelerin SED'e ilişkin bilgi düzeylerin yeterli olmadığı sonucu nedeniyle SED hakkında MEB tarafından bilgilendirmelerin yapılması sağlanabilir.
8. Öğretmenlerin dersi planlama aşamasında yaşadıkları sorunlara çözümler üretilebilir. Planlamanın uygun yapılması için denetlemeler yapılabilir.
9. Okulların fiziki şartları SED'de farklı etkinliklerin yapılabilmesi için iyileştirilebilir. Okullarda çocukların farklı serbest zaman etkinliklerini yapabilmeleri için alanlar oluşturulabilir.
10. SED'de branş öğretmenleriyle çalışmalar yürütülebilir.

11. SED’de ilişkin MEB tarafından program geliştirilebilir ve öğretmenlere ne yapacaklarını gösteren kaynak kitaplar sağlanabilir.
12. Okullardaki SED’e yönelik materyal eksikleri giderilebilir.

4.4.2. İleri araştırmalara yönelik öneriler

1. Araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ve belge incelemesiyle toplanmıştır. İleride yapılacak çalışmalarda gözlem tekniği de kullanılabilir.
2. Özel eğitim öğretmenleri ve ebeveynlerin serbest zamana ve SED’de ilişkin görüşlerini farklı araştırma yöntemlerinin kullanıldığı, betimsel ya da uygulamalı araştırmalar gerçekleştirilebilir.
3. Farklı illerdeki özel eğitim ilkokulu ve özel eğitim sınıfında görev alan özel eğitim öğretmenleriyle yinelenabilir.
4. Kaynaştırma uygulamaları yürütülen genel eğitim ortamlarında çalışan öğretmenlerle yinelenabilir.
5. Yapılan çalışmaya aile üyelerinden sadece anneler katılmış, babaların deneyimlerine ilişkin çalışmalar yürütülebilir.
6. Serbest zamana ilişkin aile eğitim programları hazırlanabilir ve etkililiği ortaya konulabilir.
7. Farklı yetersizliği olan öğrencilerle çalışan öğretmenlerin ve bu öğrencilerin ebeveynlerinin serbest zamana ilişkin görüşlerinin ortaya konulduğu çalışmalar yapılabilir.
8. II. ve III. kademedeki öğrencilerle çalışan öğretmenlerin ve bu kademelerde eğitim gören öğrencilerin serbest zamana ilişkin görüşlerinin ortaya konulduğu çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Aitchison, C. (2000). Young disabled people, leisure and everyday life: Reviewing conventional definitions for leisure studies. *Annals of Leisure Research*, 3(1), 1-20.
- Ağaoğlu, Y. S. ve Boyacı, M. (2013). Serbest zaman eğitimi. *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi*, ISSN: 1306-4371, 8 (1), 17-23.
- Akar, H. (2019). Durum çalışması. A. Saban ve A. Ersoy (Editörler), *Eğitimde nitel araştırma desenleri içinde (s. 139-176)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- American Association on Intellectual and Developmental Disabilities. (2010). *Intellectual disability: Definition, classification, and systems of supports (11th Ed.)*. Washington, DC: AAIDD.
- American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (2021). <https://www.aaid.org/intellectual-disability/definition> (Erişim tarihi: 27.05.2022)
- Arslan, S. (2010). *Yetişkin kent halkının belediyelerin serbest zaman eğitimi ile rekreasyon etkinliklerinin sunumuna ve yaşam kalitesine etkisine ilişkin Görüşleri (Ankara Büyükşehir Belediyesi örneği)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aslan, Y. ve Eratay, E., (2009). Zihin engelli bireylere kumaş üzerine çizilen desene pul işleme becerisinin öğretiminde eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 10(2) 15-34.
- Artar, T. M. ve Ergenekon, Y. (2020). Gelişimsel yetersizliği olan yetişkinler için ihmal edilen bir zaman dilimi: Serbest zaman. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 21(1), 171-192. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.559802>
- Atalay, N., Ay, Y. ve Gültekin, M. (2016). İlköğretimde serbest etkinliklere yönelik sınıf öğretmeni ve öğrenci görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(2), 419-437.
- Ay, Y., Acat, M. B ve Yüksel (2016). İlkokul programında yer alan serbest etkinlik uygulamalarının iyileştirilmesi: Öğretmen, yönetici ve uzman görüşleri üzerine nitel bir araştırma. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11/3, 371-388.
- Aydemir, H., Bozkurt, E. ve Şekerci, H. (2015). Serbest etkinlik derslerine yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Turkish Journal of Educational Studies*, 2(2), 41-74.
- Aydın, A., Bakırcı, H. ve Ürey, M. (2012). Serbest etkinlik çalışmaları dersine yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 41(193), 214-230.

- Aydoğdu, F. ve Dilekmen, M. (2018). İlkokul öğrencilerinin anneleriyle geçirdikleri boş zamanların annelerin görüşlerine göre incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35, 49-63
- Badia, M., Orgaz, M. B., Verdugo, M. Á., Ullán, A. M. (2013). Patterns and determinants of leisure participation of youth and adults with developmental disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 57(4), 319-332. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2012.01539.x>
- Bakkaloğlu, H. (2013). Geçiş. B. Sucuoğlu (Ed.), *Zihin engelliler ve eğitimleri içinde*(s.292-345). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Bayram, E. (2016). *Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan ergenlerin boş zamanlarını değerlendirme biçimleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Beart, S., Hawkins, D., Kroese, B. S., Smithson, P., Tolosa, I. (2001). Barriers to accessing leisure opportunities for people with learning disabilities. *British Journal of Learning Disabilities*, 29(4), 133-138. doi: 10.1046/j.1468-3156.2001.00109.x
- Berg, B. L. and Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (Çeviri Editörü: H. Aydın). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Birgöl, S. (2018). *Serbest etkinlikler dersinin incelenmesi: Nallıhan örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bozpolat, E. (2016). İlkokullarda uygulanan serbest etkinlikler dersine ilişkin öğretmen görüşleri. *Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks*, 8(2), 217-239.
- Braun, K. V. N., Yeargin-Allsopp, M. and Lollar, D. (2006). Factors associated with leisure activity among young adults with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 27(5), 567-583.
- Brereton, A.V. (2005). *Pre-Schoolers with autism: An education and skills training programme for parents - a manual for parents*. London GBR: Jessica Kingsley Publishers.
- Brolin, D. E. (1997). *Life centered career education: A Competency based approach*. (5th Edition). The Council for Exceptional Children.
- Buttimer J. and Tierney E. (2005). Patterns of leisure participation among adolescents with mild intellectual disability. *Journal of Intellectual Disabilities* 9(1), 25-42

- Büküşoğlu, N. ve Bayturan, A. F. (2005). Serbest zaman etkinliklerinin gençlerin psiko-sosyal durumlarına ilişkin algısı üzerindeki rolü. *Ege Tıp Dergisi*, 44(3), 173-177.
- Cavkaytar, A (1998). *Zihin engellilere özbakım ve ev içi becerilerinin öğretiminde bir aile eğitimi programının etkililiği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Cavkaytar, A. (2000). Zihin engellilerin eğitim amaçları. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10-1.
- Cavkaytar, A. (2012). Toplum ve aile. A.Cavkaytar(Ed.), *Özel eğitimde aile eğitimi ve rehberliği içinde (s.3-17)*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Chan, J. M., Lambdin, L., Graham, K., Fragale, C., Davis, T. (2014). A Picture based activity schedule intervention to teach adults with mild intellectual disability to use an ipad during a leisure activity. *Journal of Behavioral Education June* 23(2), 247-257
- Cinoğlu, M. ve Bağcı, E. (2018). İlkokullarda serbest etkinlikler uygulamaları dersinin değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, ISSN:1304-0278, 17(66), 712-727.
- Close, D.W., Sowers, J., Halpern, A.S., and Bourbeau, P.E. (1985). Programming for the transition living for mildly retarded persons içinde K. C. Lakin ve R. H. Bruininks (Eds.), *Strategies for achieving community integration of developmentally disabled citizens* (165). Baltimore, MD: Brookes'dan aktaran Cavkaytar, A. (2000. Zihin Engellilerin Eğitim Amaçları. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 10-1.
- Cohen-Gewerc, E. and Stebbins, R. A. (2007). The idea of leisure. In E. Cohen-Gewerc, and R. A. Stebbins (Eds.), *The pivotal role of leisure education: Finding personal fulfillment in this century* (pp. 1-14). Pennsylvania: Venture Publishing, Inc.
- Collins, B. C., Terrell, M., and Test, D. W. (2017). Using a simultaneous prompting procedure to embed core content when teaching a potential employment skill. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals*, 40(1), 36-44. doi:10.1177/2165143416680347
- Creswell, J. W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni. (5.baskı)*. (Çev: M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Cummins R. A. and Lau A. L. D. (2003). Community inte-gration or community exposure? A review and discus-sion in relation to people with an intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities* 16(2), 145–57.
- Çankaya, Ö. (2011). *Zihinsel engelli öğrencilere haroşa örgü örme becerisinin öğretiminde eş zamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Çay, E. ve Çetin, M. E. (2017). Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin boş zaman becerilerine ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesi. *Kesit Akademi Dergisi*, 10, 732-755.
- Çay, E. ve Eratay, E. (2019). Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin serbest zaman etkinliklerine yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi (UEAD)*, 3(2), 158-184.
- Çay, E. ve Özbey, F. (2016). Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere gitarla ritim atma becerisinin öğretiminde eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği. *VII. Hisarlı Ahmet Sempozyumunda sunulmuş bildiri*, Kütahya, Türkiye
- Çıkılı, Y. (2013). Zihin yetersizliği olan bireyler. S. Vuran (Ed.), *Özel eğitim içinde* (s.173-201). Maya Akdemi Yayıncılık.
- Çöl, G. (2015). *Özel gereksinimi olan çocukların boş zaman aktivitelerine katılımını etkileyen faktörler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dikmen, B. (2002). *Eğitim kurumlarında uygulanan serbest zaman etkinliklerinin öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Duvdevany I. and Arar E. (2004). Leisure activities, friend-ships, and quality of life of persons with intellectual dis-ability: foster homes vs community residential settings. *International Journal of Rehabilitation Research* 27(4), 289– 96.
- Dündar, H. ve Karaca, E. T. (2011). İlköğretim okullarında serbest etkinlikler dersinin değerlendirilmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 105-122.
- Eldeniz Çetin, M. ve Çay, E. (2016). Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere bowling becerisinin öğretiminde eşzamanlı ipucunun etkililiği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (9), 441-455.

- Eldeniz Çetin, M. ve Terzioğlu, N. K. (2018). Ağır düzeyde yetersizliğe sahip çocuğu olan annelerin çocuklarının boş zamanlarını değerlendirmeye yönelik görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 857-876.
- Eldeniz Çetin, M. ve Çay, E. (2020). Çoklu Yetersizliği Olan Öğrencilere Tablet Bilgisayar Aracılığı ile Yapboz Yapma Becerisinin Öğretimi. *Eğitim ve Bilim*, 46(205), 239-259.
- Eratay, E. (2013). Effectiveness of leisure time activities program on social skills and behavioral problems in individuals with intellectual disabilities. *Educational Research and Reviews*, 8(16), 1437-1448. <https://doi.org/10.5897/ERR2013.1509>
- Ergenekon, Y. (2019). Zihin yetersizliği olan yetişkinler. A. Cavkaytar ve A. Kaya (Editörler), *Yetişkinliğe geçiş içinde* (s. 23-38). (1. Baskı). Ankara: Eğiten Kitap.
- Ersoy, F. (2019). Fenomenoloji. A. Saban ve A. Ersoy (Editörler), *Eğitimde nitel araştırma desenleri içinde* (s. 82-134). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gay, L.R., Mills, G.E. and Airasan, P.W. (2009). *Educational resarch: Competencies for analysis and applications* (9 th edition). London: Pearson.
- Gillham, B. (2000). *Case study resarch metods*. London: Continiuum House.
- Gülay Ogelman, H. (2014). Okul öncesi eğitim kurumlarında serbest zaman etkinliklerinin gözlemlenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (26), 125-138.
- Gültekin, M. Atalay, N. ve Ay, Y. (2014). İlköğretimde serbest etkinliklere yönelik sınıf öğretmeni ve öğrenci görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22 (2), 419-437.
- Günay Bilaloğlu, R., Eti, İ. ve Aktaş Arnas, Y. (2022). Okul öncesi öğretmenlerinin güne başlama ve oyun zamanına ilişkin görüş ve uygulamalar. *Milli Eğitim Dergisi*, 51 (233), 151-175.
- Gürbüztürk, O. ve Çakmak, G. (2017). İlkokulda serbest etkinlikler dersinde etkinlik seçimini etkileyen faktörlere ilişkin öğretmen görüşleri. *The Journal of International Lingual, - Social and Educational Sciences*, 3(2), 177-190.
- Gökmen, C., Tekinarslan, E. ve Tekinarslan, İ. Ç. (2015). Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere bilgisayarda eğitsel cd izleme becerisinin öğretiminde eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(Özel Sayı), 190-217.

- Gömlüksiz, M. N. ve Özdaş, F. (2013). Serbest etkinlikler dersinin etkililiğine ilişkin öğretmen görüşleri: Nitel bir çalışma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(19), 105-118.
- Heah, T., Case, T., McGuire, B., Law, M. (2007). Successful participation: The lived experience among children with disabilities. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, 74(1), 38-47.
- Ittenbach, R. F., Bruininks, R. H., Thurlow, M. L. and MrGrew, K. S. (1993). Community integration of young adults with mental retardation: A multivariate analysis of adjustment. *Research In Developmental Disabilities*, 14(4), 275–290.
- İlhan, L. (2009). Zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların çocuklarının özel eğitim sürecinde beden eğitimi ve spor etkinliklerine yaklaşımlarının değerlendirilmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3(1), 38-48.
- Karakaş, G. (2018). *Hafif düzeyde zihinsel engelli çocuklara uygulanan serbest zaman aktivitelerinin fiziksel uygunluk ve motor gelişimleri üzerine etkisi*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Kasap, C. ve Ergenekon, Y. (2022). Zihin yetersizliği olan bireylere iş ve meslek becerilerinin öğretimine yönelik Türkiye’de yapılan tek-denekli araştırmaların incelenmesi. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 12(1), 239-260, doi: 10.23863/kalem.2022.227
- Kaner, S. (2013). Aile katılımı ve iş birliği. B. Sucuoğlu (Ed.), *Zihin engelliler ve eğitimleri içinde (s.352-399)*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Karahan, S., Yıldırım Parlak, Ş., Demiröz, K., Kaya, M., Kayhan, N. (2021). Annelerin koronavirüs (COVID-19) sürecinde özel gereksinimli çocuklarının problem davranışları ile baş etme deneyimleri. *Journal of Qualitative Research in Education*, 25, 79-105. doi: 10.14689/enad.25.4
- Keser, F., ve Cavkaytar, A. (2021). Özel gereksinimli çocuklara serbest zaman becerisinin öğretiminde aile eğitiminin etkililiği (SEZEP). *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 11(2), 505-528. <https://doi.org/10.18039/ajesi.807138>
- King, G., Law, M., King, S., Rosenbaum, P., Kertoy, M. K., Young, N. (2003). A conceptual model of the factors affecting the recreation and leisure participation of children with disabilities. *Physical and Occupational Therapy in Paediatrics*, 23(1), 63-90. doi: 10.1080/J006v23n01_05

- Koshy, V. (2005). *Action research for improving practice: A practical guide*. New York: Sage Pub.
- Köroğlu, E. (2015). *DSM 5 tanı ölçütleri: Başvuru el kitabı*. Ankara: HYB Yayıncılık.
- Kraemer B., McIntyre L. and Blacher J. (2003). Quality of life for young adults with mental retardation during transition. *Mental Retardation*, 41(4), 250–62
- Kurt, O. (2006). *Otistik özellikler gösteren çocuklara zincirleme serbest zaman becerilerinin öğretiminde sabit bekleme süreli öğretimin ve eşzamanlı ipucuyla öğretimin gömülü öğretimle sunulmasının etkililik ve verimliliklerinin karşılaştırılması*. Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Leitner, M.J. and Leitner, S.F. (2012). *Leisure enhancement*. Urbana, IL 61801: Sagamore Publishing LLC.
- Luckasson, R., Borthwick-Duffy, S., Buntinx, W.H.E., Coulter, D. L., Craig, E. M., Reeve, A., vd. (2002). *Mental retardation: Definition, classification, and systems of supports* (10th ed.). Washington, DC: American Association on Mental Retardation
- MacLeod, K., Causton, J. N., Radcl, M., Radcl, P. (2017). Rethinking the individualized education plan process: Voices from the other side of the table. *Disability ve Society*, 32(3), 381-400.
- Massey, N.G. and Wheeler, J.J., (2000). Acquisition and generalization of activity schedules and their effects on task engagement in a young child with autism in an inclusive pre-school classroom. *Education Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 35 (3), 326-335,
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev: S. Turan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2007). Mesleki eğitim ve öğretim sistemin güçlendirilmesi projesi (MEGEP). <https://docplayer.biz.tr/7557998-T-c-milli-egitim-bakanligi-megep-mesleki-egitim-ve-ogretim-sisteminin-guclendirilmesi-projesi-cocuk-gelisimi-ve-egitimi-serbest-zaman-etkinlikleri.html> (Erişim Tarihi: 18.05.2022)
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2010). “*İlköğretim kurumları haftalık ders çizelgesi*.” Ankara: MEB-Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2010). *Talim ve terbiye kurulu başkanlığı-serbest etkinlikler dersi ile ilgili yayınlanmış bildiri*. Ankara: MEB-Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayınları.

- Milli Eğitim Bakanlığı. (2013). *Hafif zihin yetersizliği olan çocuklar ilkokulları ve ortaokulları haftalık ders çizelgesi*. Ankara: MEB-Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. Ankara: Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/09101900_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_07072018.pdf (Erişim tarihi: 15.11.2021)
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). *Özel eğitim uygulama Okulu I, II ve III. kademe haftalık ders çizelgeleri (Orta veya ağır düzeyde zihinsel engelliler/otizmi olan çocuklar)*. Ankara: MEB-Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayınları. <https://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-uygulama-okullari-haftalik-ders-cizelgeleri-guncellendi/icerik/1217> (Erişim tarihi: 26.05.2022)
- Orum-Çattık, E. ve Ergenekon, Y. (2019). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere bağımsız yaşam becerilerinin öğretildiği araştırmaların incelenmesi. *AJESI Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9(2), 572-607
- Özsel, Z. (2016). *Serbest etkinlikler dersinin sınıf öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Özyürek, A. ve Aydoğan, Y. (2011). Okul öncesi öğretmenlerinin serbest zaman etkinliklerine ilişkin uygulamaların incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22(Aralık 2011), 41-58.
- Papazoglou, A., Jacobson, L. A., McCabe, M., Kaufmann, W., Zabel, T. A. (2014). To ID or not to ID? changes in classification rates of intellectual disability using DSM-5. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 52(3), 165-174. <https://doi.org/10.1352/1934-9556-52.3.165>
- Park, G., Collins, B. C. and Lo, Y. (2020). Teaching a physical activity to students with mild to moderate intellectual disability using a peer-delivered simultaneous prompting procedure: a single-case experimental design study. *Journal of Behavioral Education*, 30(3), 378-396. doi:10.1007/s10864-020-09373-7
- Patton, M. Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. Newbury Park, CA: Sage.
- Russell, R. V. and Jamieson, L. M. (2008). *Leisure program planning and delivery*. Champaign, IL: Human Kinetics.

- Sargın, M. (2014). *İlkokul programında yer alan serbest etkinlikler dersinde öğretmenlerin kendilerini yeterli görme düzeyleri (Şırnak ili örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Saraçoğlu, M. ve Çiftçi, Y.E. (2020). Serbest etkinlik uygulamalarının sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Journal of Computer and Education Research*, 8 (16), 356-385. DOI: 10.18009/jcer.692480
- Seward, J., Schuster, J. W., Ault, M. J., Collins, B. C., Hall, M. (2014). Comparing simultaneous prompting and constant time delay to teach leisure skills to students with moderate intellectual disability. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 49(3), 381-395.
- Schulz, J. and Watkins, M. (2017). The development of the leisure meanings inventory. *Journal of Leisure Research*, 39-3, 477-497, DOI:10.1080/00222216.2007.11950118
- Solish, A., Perry, A. and Minnes, P. (2010). Participation of children with and without disabilities in social, recreational and leisure activities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 23(3), 226-236. <https://doi.org/10.1111/j.1468-3148.2009.00525.x>
- Sönmez, M. (2012). Aile katılımı. A. Cavkaytar(Ed.), *Özel eğitimde aile eğitimi ve rehberliği içinde (s.121-142)*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Sönmez, M. (2012). Okul öğretmen aile iş birliği. A. Cavkaytar(Ed.), *Özel eğitimde aile eğitimi ve rehberliği içinde (s.215-237)*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Sucuoğlu, B. (Ed. 2013). *Zihin engelliler ve eğitimleri*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Şen, S. ve Sarıkaya, İ. (2015). Serbest zaman etkinlikleri dersi kullanımının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 1(1), 1-16.
- Şibir, E. S. (2019). *Devlet ve özel ilkokullardaki sınıf öğretmenleri ile öğrencilerin serbest etkinlikler dersine ilişkin görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Tezcan, M. (1993). *Boş zamanlar sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Yavuz, M. ve Coşkun, İ. (2014). Normal gelişim gösteren bireyin zihinsel engelli kardeşiyle vakit geçirme durumu. *Turkish Studies*, 9/8, 295-313.

- Yalon-Chamovitz, S., Mano, T., Jarus, T., Weinblatt, N. (2006). Leisure activities during school break among children with learning disabilities: preference vs. performance. *British Journal of Learning Disabilities*, 34, 42–4 doi:10.1111/j.1468-3156.2005.00335.x
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz-Gündüz, D. (2014). *İlkokul serbest etkinlikler uygulamasına ilişkin bir durum çalışması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yin, R.K. (2003). *Case study research: design and methods*. United States of America: Sage Publications.
- Sevim-Yılmaz, L. (2015). *İlkokulda uygulanan serbest etkinlik dersinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum
- Zhang, J., Cote, B., Cihen, S., Liu, J. (2004). The effect of a constant time delay procedure on teaching an adult with severe mental retardation a recreation bowling skills. *Physical Educator*, 61(2), 63-74.
- Zijlstra, H. P. and Vlaskamp, C. (2005). Leisure provision for persons with profound intellectual and multiple disabilities: quality time or killing time? *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(6), 434-448.
- Wandry, D., Wehmeyer, M. L. and Glor-Scheib, S. J. (2013). *Life Centered Education: The Teacher's Guide*. Council for Exceptional Children' dan aktaran C. Kasap (2021) Gelişimsel yetersizliği olan öğrencileri bağımsız yaşama geçişe hazırlamada öğretmenlere yönelik tasarlanan eğitim programının etkililiği. Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- WHO (2019). Clinical descriptions and diagnostic guidelines: The ICD-10 classification of mental and behavioural disorders. <http://www.who.int/classifications/icd/en/bluebook.pdf?ua=1> adresinden 15.11.2021 tarihinde erişilmiştir.
- 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, (1997). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.573.pdf> (Erişim tarihi: 15.11.2021)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim tarihi: 15.11.2021)

Birleşmiş Milletler (2006). Engellilerin Hakkına İlişkin Sözleşme.
<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EngellilerinHaklarinaIliskinSozlesme.pdf> (Erişim tarihi: 18.11.2021)

EK-1. Öğretmen Bilgi Formu

ÖĞRETMEN BİLGİ FORMU

Adınız Soyadınız/ Kod İsim:.....

Cinsiyetiniz: ☐ Kadın ☐ Erkek ☐ Belirtmek istenmiyor

Yaşınız:.....

Eğitim düzeyiniz:

☐ Lisans ☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora

Mezun olduğunuz üniversite/ bölüm/ program:.....

Mesleki deneyiminiz:

- ☐ 1 yıldan az
- ☐ 1-5 yıl arası
- ☐ 5-10 yıl
- ☐ 11 yıl ve üzeri

Ders verilen sınıf düzeyi:

- ☐ 1. Sınıf ☐ 2. Sınıf ☐ 3. sınıf

Çalışılan öğrencilerin yetersizlik türleri:

- ☐ Hafif düzeyde zihin yetersizliği
- ☐ Orta düzeyde zihin yetersizliği
- ☐ Otizm spektrum bozukluğu
- ☐ Öğrenme güçlüğü
- ☐ Diğer:.....

Serbest etkinliklere yönelik eğitimlere katılma durumu:

- ☐ Evet ise.....
- ☐ Hayır

Serbest etkinlikler dersine ait öğrenci portfolyo/doküman:

- ☐ Var ise.....
- ☐ Yok

EK- 2. Ebeveyn Bilgi Formu

EBEVEYN BİLGİ FORMU

Adınız Soyadınız/ Kod İsim:.....

Cinsiyetiniz: ☐ Kadın ☐ Erkek ☐ Belirtmek istenmiyor

Yaşınız:.....

Öğrenciye Yakınlığınız: ☐ Anne ☐ Baba ☐ Diğer

Anne- baba birliktelik durumu: ☐ Birlikte ☐ Ayrı yaşıyor ☐ Boşanmış ☐ Dul

Eğitim düzeyiniz:

☐ Okur-yazar ☐ İlkokul

☐ Ortaokul ☐ Lise

☐ Ön Lisans ☐ Lisans ☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora

Mesleğiniz:

Aylık geliriniz:

- ☐ 2000 ve altı
☐ 2000-3000 arası
☐ 3000-4000 arası
☐ 5000 ve üzeri

Çocuk sayısı:

- ☐ Tek çocuk
☐ 1
☐ 2
☐ 3
☐ 4 ve üzeri

Diğer çocuklarda yetersizlik durumu:

- ☐ Var ise.....
☐ Yok

EK- 3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Kılavuzu

ÖĞRETMEN GÖRÜŞME SORULARI

	Önemli Noktalar	Notlar
1. Kendinizi kısaca tanıtır mısınız?		
2. Sizce “serbest zaman” demek ne demektir?		
3. Sizce serbest zaman etkinlikleri nelerdir? Örnekler verebilir misiniz?		
4. Zihin yetersizliği olan öğrenciler için serbest zamanın önemi nedir?		
5. Zihin yetersizliği olan öğrencilerin serbest zamanlarının etkili ve verimli geçmesi için önerileriniz nelerdir?	<i>-ailelere öneri -diğer öğretmenlere öneri</i>	
6. Öğrencileriniz okuldaki serbest zaman dilimlerinde neler yapıyorlar? 6.1. Öğrencileriniz öğle arasında hangi etkinlikleri yapıyorlar? 6.2. Öğrencileriniz teneffüslerde hangi etkinlikleri yapıyorlar?		
7. Ders programınızda yer alan “Serbest Etkinlikler” dersini nasıl tanımlarsınız?	<i>(Sorun yaşadığını söylerse) Sizce yaşadığınız bu sorunların nedeni ne olabilir? Bu sorunları çözmek için nasıl bir desteğe ihtiyaç duyuyorsunuz?</i>	
8. “Serbest Etkinlikler” dersinde neler yapıyorsunuz?		
9. “Serbest Etkinlikler” dersin içeriğini nasıl hazırlıyorsunuz?	<i>-“Serbest Etkinlikler” dersini planlarken ailelerle ne gibi çalışmalar yapıyorsunuz? -öğretim öncesi değerlendirmelerini nasıl gerçekleştiriyorsunuz? -BEP hazırlarken bu dersin amaçlarını neye göre belirliyorsunuz/ seçiyorsunuz?</i>	

	-öğretim yaparken kullandığınız yöntem ve teknikler nelerdir? “Serbest Etkinlikler” dersinde ne tür etkinlikler yapıyorsunuz?	
10. “Serbest Etkinlikler” dersinin sonunda öğrencilerinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?		
11. “Serbest Etkinlikler” dersinde yapılan etkinliklerin öğrencilerinize olan katkısı konusunda neler söylersiniz?	Ailelere katkısı konusunda neler söylersiniz? Akran etkileşimine katkısı nedir? Öğrencilerin serbest zamanlarını değerlendirmeye katkısı nedir?	
12. “Serbest Etkinlikler” dersinin daha verimli ve etkili geçmesi için önerileriniz nelerdir? 12.1. Diğer öğretmenlere “serbest etkinlikler” dersi konusundaki önerileriniz nelerdir? 12.3. Üniversitelerde özel eğitim alanıyla ilgili dersleri yürüten öğretim elemanlarına önerileriniz nelerdir? 12.4. Milli Eğitim Bakanlığına bu derse yönelik önerileriniz nelerdir?		

EBEVEYN GÖRÜŞME SORULARI

	Önemli Noktalar	Notlar
1. “Serbest zaman” dendiğinde aklınıza neler geliyor? Bu konuda neler söyleyebilirsiniz?		
2. Sizce serbest zaman etkinlikleri nelerdir? Örnekler verir misiniz?		
3. Çocuğunuz evde olduğu zamanlar neler yapıyor? Bir gününü nasıl geçiriyor?	-Çocuğunuz evde hangi serbest zaman etkinliklerini yapıyor?	
4. Evde siz çocuğunuzla birlikte neler yapıyorsunuz? Hangi serbest zaman etkinliklerini yapıyorsunuz?		
5. Toplumsal ortamlarda çocuğunuzla birlikte hangi serbest zaman etkinliklerini yapıyorsunuz? Örnekler verir misiniz?		
6. Çocuğunuzun okuldaki ders programı hakkında neler söylersiniz?	-Çocuğunuz okulda hangi dersleri görüyor?	
7. Çocuğunuzun okulda gördüğü derslerden birisi de “Serbest Etkinlikler” dersi. Bu derste çocuğunuza neler öğretiliyor sizce?		
8. Bu dersin çocuğunuza olan katkısı/yararı konusunda neler söyleyebilirsiniz?		
9. “Serbest Etkinlikler” dersine yönelik çocuğunuzun öğretmeniyle iş birliği yapıyor musunuz? Yanıtınız evetse öğretmeninizle neler yapıyorsunuz?		
10. Çocuğunuzun “Serbest Etkinlikler” dersinde öğretmenlerin ne tür çalışmalar yapmalarını istersiniz?		

EK-4. Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma İzni

Gelen Evrak Tarih ve Sayısı: 20.01.2022-263619

T.C.

İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-88074293-605.01-41638045

20.01.2022

Konu : Tuğba TÜRKER KAYA'nın Araştırma İzni

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Genel Sekreterlik Yazı İşleri Müdürlüğü)

- İlgi : a) Milli Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 21.01.2020 tarihli ve 1563890 (2020/2) sayılı "Araştırma Uygulama İzinleri" Genelgesi.
b) 10.01.2022 tarihli ve 243542 sayılı yazınız.
c) Valilik Makamının 19.01.2022 tarihli ve 41611090 sayılı oluru.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Ana Bilim Dalı Zihin Engelliler Eğitimi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Tuğba TÜRKER KAYA'nın Doç. Dr. Aysun ÇOLAK danışmanlığında hazırladığı "Özel Eğitim Öğretmenlerinin ve Ailelerin Serbest Zamana ve Serbest Etkinlikler Dersine İlişkin Görüşleri" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasına ilişkin ilgi (b) yazınız ve ekleri ile istenilen araştırma izni talebi incelenmiş, uygun görülmüş ve valilik makamından alınan ilgi (c) olur ekte gönderilmiş olup, Bakanlığımızın ilgi (a) Genelgesinin 25 inci maddesi gereği çalışmada ekteki imza ve mühürlü ölçme araçlarının kullanılması hususunda;

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

İl Milli Eğitim Müdürü

Ek:

- 1-İlgi (c) Valilik Oluru (1 Sayfa)
- 2-Araştırma ve Değerlendirme Formu (2 Sayfa)
- 3-Ölçme Araçları (2 Sayfa)

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Gelen Evrak Tarih ve Sayısı: 20.01.2022-253619

T.C.
[Redacted]
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-88074293-605.01-41611090
Konu : Tuğba TÜRKER KAYA'nın Araştırma İzni

19/01/2022

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü Genel Sekreterlik Yazı İşleri Müdürlüğü'nün 10.01.2022 tarihli ve 243542 sayılı yazısı.

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Ana Bilim Dalı Zihin Engelliler Eğitimi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Tuğba TÜRKER KAYA'nın Doç. Dr. Aysun ÇOLAK danışmanlığında hazırladığı "Özel Eğitim Öğretmenlerinin ve Ailelerin Serbest Zamana ve Serbest Etkinlikler Dersine İlişkin Görüşleri" başlıklı yüksek lisans tez çalışması Müdürlüğümüz Araştırma ve Sosyal Etkinlik İzinleri İnceleme Komisyonu tarafından değerlendirilmiş ve uygulanmasında sakınca görülmediği bildirilmiştir.

Müdürlüğümüzce de uygun görülmüş olan söz konusu araştırma çalışmasının, 2021-2022 eğitim öğretim yılı içerisinde ve eğitim öğretimi aksatmamak kaydıyla, [Redacted]
[Redacted], uygulanmasını olurlarınıza arz ederim.

[Redacted]
İl Millî Eğitim Müdürü

O L U R

[Redacted]
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek:

- 1-Araştırma ve Değerlendirme Formu (2 Sayfa)
- 2-Ölçme Araçları (2 Sayfa)

Bu belge güvendi elektronik imza ile imzalanmıştır.

Gelen Evrak Tarih ve Sayısı: 20.01.2022-253619

ARAŞTIRMA DEĞERLENDİRME FORMU

ARAŞTIRMA SAHİBİNİN

Adı Soyadı	Tuğba Türker KAYA
Kurumu / Üniversitesi	Anadolu Üniversitesi
Araştırma Yapılacak Eğitim Kurumu ve Kademesi	
Araştırmanın Konusu	Özel Eğitim Öğretmenlerinin ve Ailelerin Serbest Zamanı ve Serbest Etkinlikler dersine ilişkin görüşleri
Üniversite / Kurum Onayı	Var
Araştırma / Proje / Ödev / Tez Önerisi	Yüksek Lisans Tezi
Veri Toplama Araçları	1. Görüşme Formu
Görüş İstenecek Birimler	-

KOMİSYON GÖRÜŞÜ

İlgil: Milli Eğitim Bakanlığının 21.01.2020 tarih ve 81576613 sayılı 2020/2 Nolu Genelge Kapsamında Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinleri Genelgesi.
Genelgenin ilgili maddeleri gereğince yapılan incelemede 2021-2022 öğretim yılı aksatmayacak şekilde uygulanmasında sakınca yoktur.

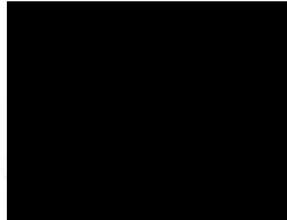
Komiyon Kararı	KABUL (oy birliği ile)
(Varsa) Muhalif Üyenin Adı ve Soyadı	Gerekçesi :
NOT:	

KOMİSYON

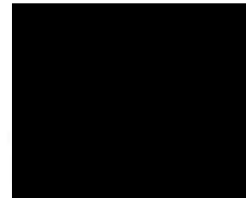
17/01/2022

Öğretmen

Öğretmen

Öğretmen

İzleni
Tarih
-000

Gelen Evrak Tarih ve Sayısı: 20.01.2022-253619

ANKET VE ARAŞTIRMA İZİN KOMİSYONU ARAŞTIRMA ÖN İNCELEME FORMU

Adı Soyadı : Tuğba Türker KAYA

Kurumu : Anadolu Üniversitesi

Konu : Özel Eğitim Öğretmenlerinin ve Ailelerin Serbest Zaman ve Serbest Etkinlikler dersine ilişkin görüşleri

Tarih : 17/01/2022

MEB 21.01.2020 tarih ve 81576613 sayılı 2020/2 Nolu Genelge

Kapsamında Araştırma, Yarıştırma ve Sosyal Etkinlik İzinlerinde Dikkat

Edilecek Hususlar

	Uygun	Uygun Değil	Açıklama
Araştırma, Millî Eğitim Temel Kanunu ve Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarına uygunluğu,	X		
Millî ve manevî değerlere uygunluğu,	X		
Kişilik haklarına uygunluğu (kişisel bilgiler istenilmemeli, ad-soyad vb.),	X		
Cinsiyet, din, dil ve ırk gibi farklılıkları istismar etmeme durumu,	X		
İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve uluslararası bağlayıcılığı olan diğer belgelerce suç kabul edilen hususları içermemesi,	X		
Kişisel ve ailevi mahremiyetini ifşa eden sorular, ifadeler, resimler ve imgeler yer almaması,	X		
Veri toplama araçlarında kişi, kurum ve kuruluşlara yönelik reklam veya tanıtım gibi ifade ve öğeler yer almaması,	X		
Araştırma önerisi ile veri toplama araçlarının tamamının idareye sunulması,	X		
Araştırma, veri toplama araçlarının okul ve kurumlarda uygulanması, eğitim-öğretim faaliyetini aksatmaması için ilk ve ikinci yarıyıl bitimine en az üç hafta kalıncaya kadar yapılması,	X		
Uygulamanın sadece Eskişehir ilinde yapılmasıdır.	X		

Komisyon Üyeleri	Uygun	Uygun Değil	İmza
	X		
	X		
	X		

ÖĞRETMEN KATILIMCI SÖZLEŞMESİ

Sayın:.....

Araştırma Anadolu Üniversitesi Özel Eğitim Anabilim Dalında yüksek lisans öğrencisi olan Tuğba TÜRKER KAYA tarafından yürütülmektedir. Bu çalışma “Özel Eğitim Öğretmenlerinin ve Ailelerin Serbest Zamana ve “Serbest Etkinlikler” Dersine İlişkin Görüşleri” başlıklı bir çalışma olup, özel eğitim ilkokulunda 1., 2. ve 3. sınıfta öğrenim gören hafif düzeyde zihin yetersizliği bulunan öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenlerinin ve bu öğrencilerin ailelerinin serbest zaman ve “serbest etkinlikler” dersine ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacını taşımaktadır.

Uygulama

Araştırmanın amacı doğrultusunda sizinle katılımcı bilgi formu doldurulacak ardından görüşme soruları ile yüz yüze bireysel görüşmeler gerçekleştirilecektir. Görüşlerinizin doğru olarak aktarılması ve daha sonra yazılı hale getirilebilmesi için görüşmede ses kayıtları yapılacaktır. Görüşlerinize bağlı olarak en fazla bir saat sürebilecek görüşmede kaydedilen ses kayıtları; sadece bu araştırma için bilimsel veri olarak kullanılacaktır. Serbest etkinlikler dersine yönelik BEP ve mevcut ise dokümanlar araştırmacı tarafından incelenecektir.

Katılımcı Hakları ve Gizlilik

Araştırma sürecinde istediğiniz zaman araştırmadan ayrılma hakkına sahipsiniz. Araştırma sonuçları konferans/ kongre vb. bilimsel çalışmalarda ve akademik yazımlarda diğer uzmanlarla paylaşılabilir. Bunun için isminiz gizli tutularak çalışmaya katılan her katılımcıya bir kod isim verilecektir. Ses kayıtları araştırmayı yürüten araştırmacılar tarafından dinlenecektir. İsteddiğiniz takdirde ses kayıtları veriye dönüştürüldükten sonra imha edilecektir.

Teşekkür ve İmza

Araştırma hakkında başka sorularınız olursa aşağıda yazılı olan iletişim bilgileriyle araştırmacıya ulaşabilirsiniz. Katılımcı haklarınız, gönüllülük ve gizliliğe dair bu sözleşmeyi imzalamanızı rica ediyorum. Karşılıklı olarak imzaladığımız bu formun bir kopyası size verilecektir. Araştırmaya gönüllü olarak katılımınız ve ayırdığınız zaman için teşekkür ederim.

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabileceğimi bilerek verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

Araştırmacının Adı-Soyadı:

Katılımcının Adı- Soyadı:

Tarih::

İmza:

Araştırmacının e- posta adresi / Telefonu:

EK- 6. Ebeveyn Katılımcı Sözleşmesi

EBEVEYN KATILIMCI SÖZLEŞMESİ

Sayın:.....

Araştırma Anadolu Üniversitesi Özel Eğitim Anabilim Dalında yüksek lisans öğrencisi olan Tuğba TÜRKER KAYA tarafından yürütülmektedir. Bu çalışma “Özel Eğitim Öğretmenlerinin ve Ailelerin Serbest Zamana ve “Serbest Etkinlikler” Dersine İlişkin Görüşleri” başlıklı bir çalışma olup, özel eğitim ilkokulunda 1., 2. ve 3. sınıfta öğrenim gören hafif düzeyde zihin yetersizliği bulunan öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenlerinin ve bu öğrencilerin ailelerinin serbest zaman ve “serbest etkinlikler” dersine ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacını taşımaktadır.

Uygulama

Araştırmanın amacı doğrultusunda sizinle katılımcı bilgi formu doldurulacak ardından görüşme soruları ile yüz yüze bireysel görüşmeler gerçekleştirilecektir. Görüşlerinizin doğru olarak aktarılması ve daha sonra yazılı hale getirilebilmesi için görüşmede ses kayıtları yapılacaktır. Görüşlerinize bağlı olarak en fazla bir saat sürebilecek görüşmede kaydedilen ses kayıtları; sadece bu araştırma için bilimsel veri olarak kullanılacaktır.

Katılımcı Hakları ve Gizlilik

Araştırma sürecinde istediğiniz zaman araştırmadan ayrılma hakkına sahipsiniz. Araştırma sonuçları konferans/ kongre vb. bilimsel çalışmalarda ve akademik yazımlarda diğer uzmanlarla paylaşılabilir. Bunun için isminiz gizli tutularak çalışmaya katılan her katılımcıya bir kod isim verilecektir. Ses kayıtları araştırmayı yürüten araştırmacılar tarafından dinlenecektir. İsteddiğiniz takdirde ses kayıtları veriye dönüştürüldükten sonra imha edilecektir.

Teşekkür ve İmza

Araştırma hakkında başka sorularınız olursa aşağıda yazılı olan iletişim bilgileriyle araştırmacıya ulaşabilirsiniz. Katılımcı haklarınız, gönüllülük ve gizliliğe dair bu sözleşmeyi imzalamanızı rica ediyorum. Karşılıklı olarak imzaladığımız bu formun bir kopyası size verilecektir. Araştırmaya gönüllü olarak katılımınız ve ayırdığınız zaman için teşekkür ederim.

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabileceğimi bilerek verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

Araştırmacının Adı-Soyadı:

Katılımcının Adı- Soyadı:

Tarih:

İmza:

Araştırmacının e- posta adresi / Telefonu:

EK-7. Belge İnceleme Formu

BEP İnceleme Formu

İncelenen Bileşenler	+/-	Açıklama
Öğrencinin “Serbest Etkinlikler” Dersine İlişkin Performans Düzeyi		
Öğrencinin “Serbest Etkinlikler” dersinde kazanması beklenen uzun dönemli amaçlar		
Öğrencinin “Serbest Etkinlikler” dersinde kazanması beklenen kısa dönemli amaçlar		
<i>Bu dersle uzun dönemli amaçlarda;</i> gözlenebilir ve ölçülebilir ifadeler yer almaktadır.		
<i>Bu dersle kısa dönemli amaçlarda;</i> Birey? Davranış? Koşul? Ölçüt? yer almaktadır.		
<i>MEB’in bu ders için hedeflediği amaçların içeriği;</i> Görsel algı çalışmaları? El becerileri ve el göz koordinasyonu? Sosyal yaşama uyum? Okuma yazma becerilerini geliştirme? Boş zamanlarını değerlendirme?		
Öğretim zamanları/ Öğretimin başlama ve bitiş tarihleri		
Kullanılacak öğretim yöntemleri		
Kullanılacak öğretim materyalleri		
Değerlendirmeye ilişkin bilgiler: Sıklık? Zaman? Kimler tarafından? Değerlendirme araçları?		
Öğretimden sorumlu kişiler		
İlgili özel eğitim destek hizmetleri bilgisi: Sıklık? Zaman? Kimler tarafından?		
BEP üyeleri ve imzaları		

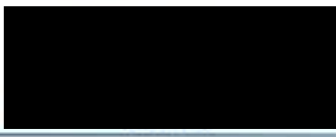
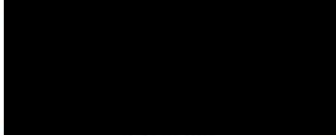
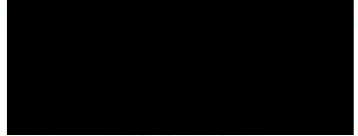
EK-10. Etik Kurul Karar Belgesi

Birlik Kayıt Tarihi: 15.12.2021 Protokol No: 230587

Tarih: 26.12.2021

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	Yüksek Lisans Tez Çalışması
KONU:	Eğitim Bilimleri
BAŞLIK:	Özel Eğitim Öğretmenlerinin ve Ailelerin Serbest Zaman ve "Serbest Edinikler" Dersine İlişkin Görüşleri
PROJE/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:	Doç. Dr. Ayhan ÇELEK
TEZ YAZARI:	Tuğba TÜRKER KAYA
ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:	-
KARAR:	Olumlu
	
	
	
	

EK-11. İncelenen BEP Örneği

T.C

Serbest Etkinlikler Dersi Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı

Öğrenci :

Eğitsel Performans

Ses çıkarma çalışmaları yapar. Sesin yönünü bulur. Ses kaynaklarını tanır. Çevresindeki varlıkları hareket hızlarına göre tanır.

Uzun Dönemli Amaç 1: Sesleri ayırt eder.

Kısa Dönemli Amaç	Davranışlar	Araç Gereçler	Başlama ve Bitiş Tarihi
Sesleri ayırt eder.	1. Dinletilen iki sestten adı söylenen varlığa ait olan sesi seçer. 2. Dinletilen üç ya da daha fazla sestten adı söylenen varlığa ait olan sesi seçer.	Akıllı tahta	EYLÜL EKİM

Uzun Dönemli Amaç 8 : Müzikli oyunlarla ilgili beceriler geliştirir.

Kısa Dönemli Amaç	Davranışlar	Araç Gereçler	Başlama ve Bitiş Tarihi
Müzikli oyunlarla ilgili beceriler geliştirir.	1. Oyunun hareketlerini sözsüz ve müziksiz olarak yapar. 2. Oyunun hareketlerini sözlerine ve müziğine uygun olarak yapar. 3. Oyunun hareketlerini sözlerine ve müziğine uygun olarak grupta birlikte yapar.	Akıllı tahta	HAZİRAN

Öğrenci Velisi

Sınıf Öğretmeni

Sınıf Öğretmeni

Okul Müdürü

EK-12. Örnek Serbest Etkinlikler Listesi

ÖRNEK SERBEST ETKİNLİK LİSTESİ

1. Yapboz yapma.
2. Legolarla oynama.
3. Takıp çıkarmalı oyuncak yapma.
4. Çizim kopyalama.
5. Resim yapma.
6. Boyama çalışmaları yapma.
7. Yüz boyama çalışmasına katılma.
8. Oyun hamuruna şekil verme.
9. Kesme yapıştırma.
10. Seramik hamurundan sfs eşyası yapma.
11. Boneuktan sfs eşyası yapma.
12. Mozaik çalışmaları yapma.
13. Kolaj çalışmaları yapma.
14. Mum süsleme.
15. Heykel yapma.
16. Maske yapma.
17. Güneş saati yapma
18. Su çarkı yapma
19. Kukla yapma.
20. Fotoğraf çekme.
21. Artık materyal değerlendirme.
22. Klğıt işleri yapma.
23. Sınıf süsleme.
24. Sınıf köşesi hazırlama.
25. Duvar boyamaları yapma.
26. Kutlama kartı hazırlama.
27. Resimleri anlatma.
28. Kukla oyunları izleme.
29. Kukla oyunları oynama.
30. Drama yapma.
31. Tiyatro oyununda rol oynama.
32. Çocuk yogası yapma.
33. Lobut devirme.
34. Dart oynama.
35. Satranç oynama.
36. Basketbol, voleybol, bocce vb. top oyunları oynama.

37. Masa tenisi oynama.
 38. Denge oyunları oynama.
 39. Bilgisayar parçalarını tanıma.
 40. Bilgisayarda oyun oynama.
 41. Bilgisayarda boyama yapma.
 42. Bilgisayarda müzik dinleme.
 43. Bilgisayarda eğitici film izleme.
 44. Bulmaca çözme.
 45. Şarkı söyleme.
 46. Koro çalışması yapma.
 47. Basit oyunlar oynama.
 48. Sembolik oyun oynama.
 49. İş birliğine dayalı oyun oynama.
 50. Dans etme.
 51. Şarkılı oyunlar oynama (ront vb.).
 52. Halk oyunları oynama.
 53. Müzik aletlerini tanıma.
 54. Müzik aleti çalma.
 55. Bando çalışmalarına katılma.
 56. Hayvanları seslendirme.
 57. Tekerleme söyleme.
 58. Masal dinleme.
 59. Öykü dinleme.
 60. Televizyon izleme.
 61. Radyo dinleme.
 62. Belgesel izleme.
 63. Fıkra anlatma.
 64. Sesli/sessiz okuma.
 65. Paylaşımlı kitap okuma.
 66. Mektup yazma.
 67. Günlük yazma.
 68. Biriki yetiştirme.
 69. Belirli gün ve haftalara yönelik kutlamalara katılma.
 70. Çeşitli gezilere ve ziyaretlere katılma.
-

ÖZGEÇMİŞ

Adı- Soyadı: Tuğba TÜRKER KAYA

Yabancı Dil: İngilizce

Doğum Yılı/Yeri:

E-posta:

Eğitim ve Mesleki Geçmişi:

- 2019- , Özel Eğitim Öğretmeni, Millî Eğitim Bakanlığı, Çinikent Özel Eğitim İlkokulu
- 2016-2019, Özel Eğitim Öğretmeni, Ahenk Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi
- 2013-2016, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Anabilim Dalı, Zihin Engelliler Öğretmenliği Programı
- 2007-2012, Eskişehir Eti Sosyal Bilimler Lisesi